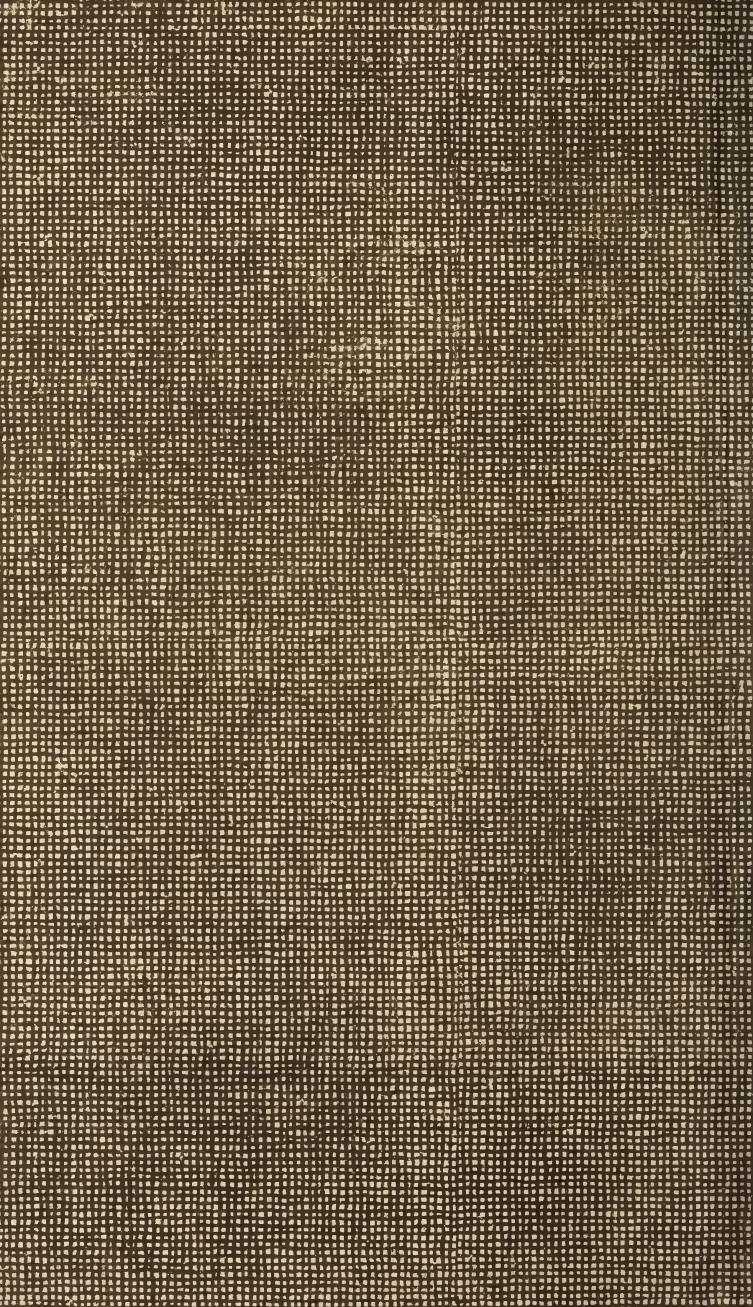

**PLEASE DO NOT REMOVE
CARDS OR SLIPS FROM THIS POCKET**

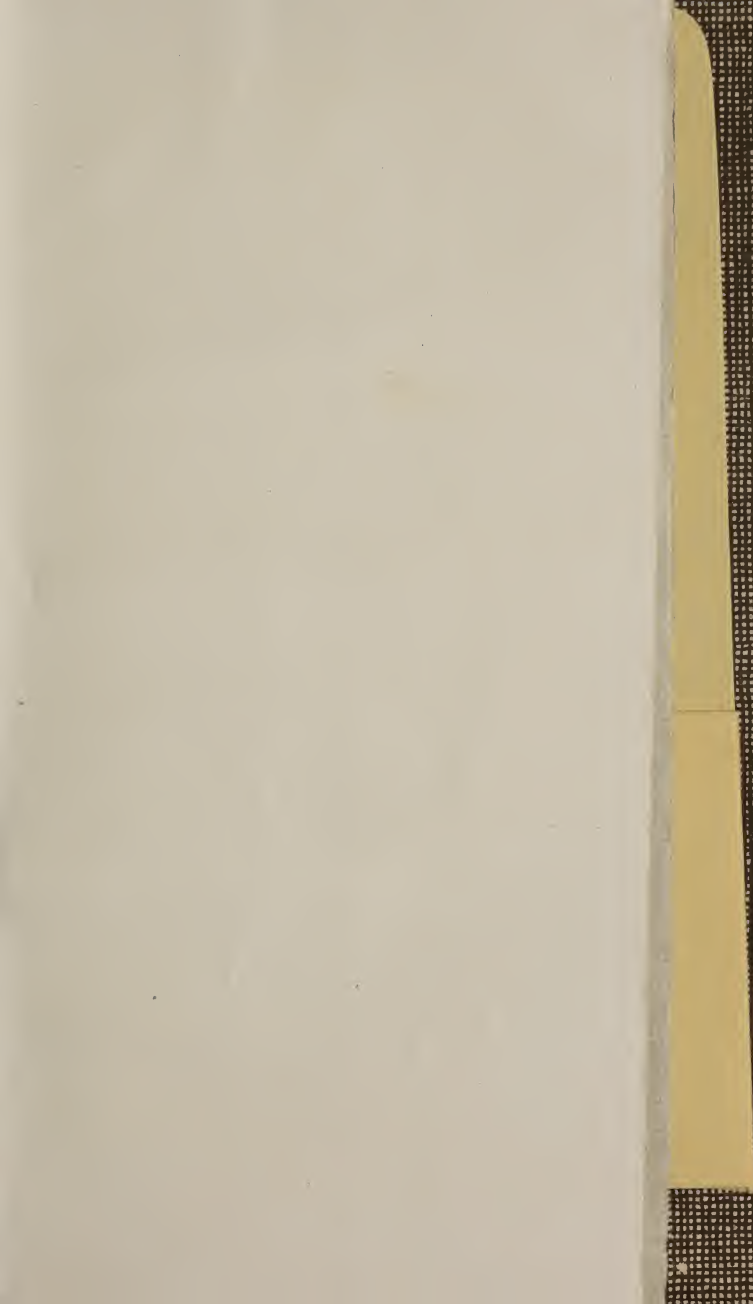
UNIVERSITY OF TORONTO LIBRARY

BM
40
H4
1856
C.1
ROBA

(3)

Digitized by the Internet Archive
in 2017 with funding from
University of Toronto

Memorah
חמדה גנוזה.

מחברת ראשונה

חכיל כמה מאמרים יקרים ספונים, בענינים נפלאים לראשי גדולי
דורות הקדמונים, אשר עד היום היו מעין רואי צפונים וטמונים,
בנכבדי אוצרות ספרי כתיבות ירות אקספרד וכנכולות שונים:

הועתקו כולם על ידי ולא על ידי אחרים,
ונוסף עליהם בקורות והגהות והערות ובאורים,

ממני

הק' צבי הירש עדעלמאן, איש חן טוב.

קאניגסבערג

שנת ובחרת בחיים לפ"ק.

וניתן מוצא לכסף ההדפסה מאת אחי המופלג ונכבד בעמו
השלם מ' שמואל חן טוב, עדעלמאן בקוראי שמו,
תושב ואורח העיר מקום ההדפסה.

Königsberg, 1856.

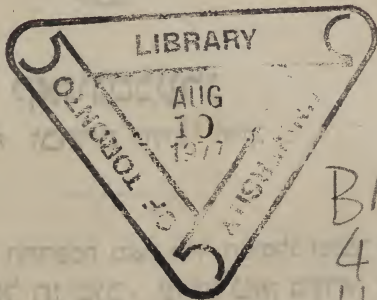
Gedruckt bei Gruber & Guphrat.

חכמה וראיה

חכמה וראיה

אין יראה ואין חכמה רשע גמור
אין יראה ואין חכמה שמוח,
חכמה ויראה צדיק גמור (*).

חכמה ואין יראה כזויה
יראה ואין חכמה שמוח,
אין יראה ואין חכמה רשע גמור
חכמה ויראה צדיק גמור (*).

BM
40
H4
1856

רשימת הענינים הנקבצים ובאים תוך החוברת הזאת

הקדמה, מאת המוציא לאור.

מאמר בקורת, על כל המאמרים הכאים בגוף הספר ועל מחבריהם.
לוח הציונים, מראה מקומית לדברי רז"ל בעלי ההוראה, במאמרים
אחדים שלא נתכארו בהם במקומם.

הגהות והערות ותקונים, לאלו המאמרים האחדים שלא נלוו גם
הם שם במקומם.

מאמר מיוחד, בחזוק דברי מרן הרמב"ם באגרת השמד, מדברי
רז"ל בעלי החלמוד וההוראה, ונלוח כתיבו קוטב
הענין בלשון הקודש חיוצא מתוך הדברים האמורים בלשון ערבי,
במאמר, אגרת הר' מימון אביו על אודות השמד הזה אשר היה
בימיהם.

(כל אלה בראשית המחברת, מאת
המוציא לאור, המצויין במספר רומי).

(תוכן עניני הדברים ממאמרים שונים
לגדולי ישראל הכאים בגוף המחברת).

מאמר על הנפש, לר' שלמה בר' יהודה בן גכירול.

מכתב מהרמב"ם, למר יוסף בן גאביר מאנשי כנרת.

אגרת השמד, להרמב"ם, כדון ונהוג דורות השמד.

שאלה ע"ד האנוסים, לר' סעדיה בכה"ר מימון אבן דאנאן.

שני

מכתב, (שלוח להרמב"ם) מהר' יוסף אבן עקנין (תלמידו),
 ותשובה אליו ע"ז מהרמב"ם כהוספה ונוסחא יתיר
 הוגנת מהנדפס כבר ע"י החכם מונק בפאריו.

שני מכתבים מר' הלל מווירונא, כוללים ענין דברי הריב ושטנה
 שעברו על ספרי הרמב"ם בימיו
 וקודם לזה, ומה שעלה והגיע בעונשן של בעלי המריבה, והחרם
 הנעשה בימיו על ידו מן הנשיא ברמשק כנגד כל מי שידבר תועה
 על הרמב"ם וחבוריו.

מכתב ר' אנטולי, להרמב"ם. ותשובת הרמב"ם אליו, הנדפס
 כבר בס' נובלות חכמה לה"ר יש"ר מקאנדיאה
 שלא בשלימות ובשניאורה, מצד העתק חסר ונוסחא בלתי הוגנת
 שנודמן לפניו.

מאמר ע"ם הדורות, דור ודור וחכמיו ממקבלי התורה, לר'
 סעדיה בכה"ר מימון ו' דאנאן.

תשובת א' מהנו', בדיון הקורא לחבירו עבד כו'.

באורים מר' הלל מווירונא, לשלשה מאמרים מס' המדע והמורה
 להרמב"ם.

הערכת שלשה מאמרים מהנו', מספרו תגמולי הנפש, א) הקדמתו
 אל הספר הזה, ב) מאמר מאמצע

דבריו בו בחקירתו על מה חלה המיתרה למין האנושי, ג) מאמר
 נכבד להורות חלוקת דברי רז"ל בתלמוד בבלי לששה חלקים ופרטי
 כל חלק וחלק, הנמצא ג"כ תוך ספרו זה.

מגילת סתרים, מכתב המיוחס למרן הרמב"ם, אשר שלחו לתלמידו
 ר' יוסף ו' עקנין.

מאמר במהות הנפש, לאבונצר אלפראבי.

הקדמת המוציא לאור

אל הקורא, ידעתי גם ידעתי כי יפלא בעיניך הדבר, מה זה ועל ועל מה זה ארכו ימי הריון המחברת הזאת, ואוני תשמענה מאחריך דבר לאמר. הן זה ימים רבים אשר עיניך הרואות זכרונה, בחוך שארי חבורי אשר יצאו לאור בנתיים כמשך הימים ההם, ומדוע ולמה אחרו פעמיה לצאת ע"פ תכל החוצה. אמנם הסכת ושמע דבר אמת מפי מכל הקורות אותי, והסכות אשר השתרנו עלו על צוארי, והם הם הסכו בדבר לאחר גמר הדפסטה עד עתה, ושא נא וסלח לי קורא נעים, כי ארחיב אמרותי ואדלג מענין לענין כאשר יאלצני הגיון לכבי ויתרוצצו בקרבי פרטי דברים אחרים להגיד בשער ולתת ספורות מעט בקורות מראש. — אני הנכר אשר מעודי מיום הייתי לאיש בחרתי לשכת אוהל ולהיות עמל ויגע בתורת ה' ולהשכיל ע"ד אמת, גם בהיותי כארץ מולדתי, ולא נגרע חכלי בהון ורכוש לא מעט, ולא מטה ידי מלגבור חיל בעסקים וקנינים, בכל אלה לא נפתה לכבי ע"ז ורוכי עתותי היו קודש לה', ומשמרת כהונתי היתה עבודתי להקטיר מיטב חלבי ודמי על מזבח המדע והחשיה. וכמו כן גם אח"ז אחר באה עלי תמורת העיתים ומקרים לא טובים קרוני בריפיון הבריאות והזק ואבדון רכוש, וההכרח אלצני לעזוב ארץ מולדתי (מקום אשר עיני תושביה אל למוד ההוראה וידיעת דיני התורה), לקיים דבר ה"ל כמאן דביש ליה כהאי מתא ליוול למתא אחרינא, (ובאתי בגבולות אשר אצל יחירי תושביה גדלה אהבת המחקר והבקורת מגופי תורה), גם בנודי בדרכי לא פניתי עצמי לרדוף לבקש עזר ולבקש על יד לאסוף שנית מעט כסף, או לקחת חבל בשירות וכהונה אחת אשר תביאני למצוא שנית הון ורכוש, אפס נעמה לי המרגיע והשעשועין כלמודים והגיון תושיה המתשת כחו של אדם ומשפיקו להחיות עצמו בלחם צר ומים בלחץ, וכאו כדפוס ממני איורה חבורים מועילים אשר מצאו חן בעיני המתבוננים ע"ד אמת וצדק. וכאשר הביאני עמל שלימור מלאכתי לשום עיוני ומבטי גם כספרי אחרוני זמנינו זה, וארא ואתבונן על גדול ההפרש וההכרל אשר לספרי הראשונים הממולאים בתורה וחכמה ותשכל ויראת ה' גם יחד, וכל דבריהם באמת וצדק וראיות מכריעות והוכחות מכריחות בכירורם, למול ונגד אלה המת הנז', כי מהם אשר כם יראה ואין

חכמה, ומהמהם אשר במ חכמה ואין יראה, ומהמונם אשר אין
 במ לא חכמה ולא יראה, אפס מליאים עטל ומלאכת רעיונות
 ילירי שוא אשר נולדו על ברכי דמיונות והשערות כוזבות והזיות
 היוצאות מלבם לפיהם ומפיהם אל כתבם ככל העולה על רוחם *).
 הביאני המראה הזאת אשר חתכוננתי אליה עם אהבתי לתורת אכותינו
 מעודי, להעמיס על שכמי לפנות עצמי להעתיק דברי קדמונינו ולהוציא
 מאפילרה לאור ספרי ראשי גדולי ישראל באמת בימים מקדם,
 המונחים צפונים וטמונים באוצרות כתבי יד בגבולים שונים, ולא
 מנעתי ההשתדלות ע"ז עד מקום שידי מגעה, וכטרם מצאה ידי
 להשביעני די חשקי בהעחקות גדולות ונכבדות, לא החדלתי את
 מתקי, וראיתי להעלות על מכבש הדפוס ספר מפואר קדמון, הוא
 ס' כפ"פ הגדול, אשר נודע לשם בעמו, לפני כבודו לא נראה אלינו,
 ולא נמצא ממנו בעולם אף מספר מועט, כפי ערך הנמצא גם
 מהעחקות ספרי כת"י, (כי כנראה היה הס' הזה לשריפת אש מיר
 אחרי צאתו לאור עולם באיטליאה בשנת שי"ד כפקודת האפיפיור
 יוליו), וכאשר ידעתי כי בעיר אקספרד נמצא ממנו כתב יד, וגם
 שם אוצר נפתח לס' בני עמינו היותר גדול ונכבד בעולם, ובו ימצא
 לפני כל הנצרך לשלימות מלאכתי זאת, שמתי מגמת פני נוכח
 בריטאניא המדינה, ותתי ראשית בואי כמישור לעיר הגדולה לונדון,
 ובטרם עלה בידי ללכת אל מקום חפצי בה אקספרד העיר קריית
 ס' ואוצר גדול לס' בני עמינו, גם שם מצאה ידי להציל לי איזה
 חמורות מאוצרות הס' אשר בעיר הגדולה הזאת, אפס בכ"ז לא הונח
 לי ובכל עוז השתדלתי ואלקי אבותי היה בעורי, ובאתי שלום אל
 המקום אשר עיני ולבי היו עליו (אוצר הספרים אשר בעיר אקספרד),
 ובו שכנתי ימים ושנים אחדים תחרת משא ככד ועמל נורא מאד,
 כל הערת אשר בית האוצר הוא פתוח, לא שבערה נפשי לשים עין
 עיוני ומכטי אל החמורות וכל יקר הנמצא בחוכו, ולהציל לי איזה
 העתקיות יקרות אשר נכספה וגם כלתה נפשי אליהם, עדי כי לא
 יכולתי להשבית ולהאציל לי אף רגע אחת מכל העת ההיא אל שלימות
 המלאכות

* מה בעיניוים נזה דברי פת"ה כאמון אהבתי הגאון המופלאר בתורה וחכמה כו' כש"ת מוהר"ר
 בערוש מיינל כ"י האנד"ק קלאקא, וכעת בנוארשא עיר הגדולה, בנוכתנו אלי כתיב
 מייס א' לירח אלול העבר, ו"ל, ותודתי ערוכה ושמורה לידידי כ"ו כ"י מאשר יקרתי בעיניו
 לכבדני במכת הספרים, וימתר ומהה על עמלו להוציא חפלת הכשיה, לאור גדול ספרי
 גאוביכו אכשי מופת, ורבים מיישיכי אדמת עפר יקילו ושפתותם ידוככו לקול ההוגים בתורתם
 סולת נקיה, כי לא כי מייס האלו אשר הוחכמים יחוקקו כל העולה על דוחם בעט
 הדפוס והעם יפולו לקושש קש ומתן תמוז הכר — הימים הראשונים אשר פדים היה
 למאכל ולמרופה, ולכנח יהיה לשמש ווכרם מאות נפש, עכ"ד :

המלאכורז אשר היו לרגלי, ובשוכי לעתותי הערב לביתי חלש ועיף כריפיון ידים ואונים נגשתי לבחור מכתבי ההעתקות שלי הנאות ומוכשר לתת מהם לאור עולם, ובהיותי בארץ האי הזאת ולא נמצא בתוכה אנשים מסדרי האיתוורז לדברים הכאים כרפוס בלה"ק רק אנשים אשר לא מבני עמינו, או מאחינו אנשים ספרדים הבלתי מבינים לקרות הכתב הנהוג אצלינו, אנים הייתי לעשות גם העתקה כל הערוך ומסודר ממני להביא על מכבש הרפוס ככתב אשורית חמה ומרובעת אשר הוא טורח רב ויגיעת נפש להבלתי מורגלים בה, וגם עמל ההגהה, ושלימות המלאכה בהגהות והערות ובקורת, הכל היה למעמסה על שכמי לכרנה, (בלי יכולתי למצוא איש עוזר לי בשום ענין קל במלאכה) ובשעות שאינם לא יום ולא לילה, כי גם לילה לא שכב לבי ולילות עמל מנו לי, לבקש תחבולות למצוא איזה הרווחח למחיית נפשי ע"י מרוצת מכתבים עם אנשים נכבדים מאחינו כ"י הספרדים ילידי מחוז אפריקא אשר נמצאו בעיר הגדולה לונדון במסחרם, ולקבל מידם איזה הרפסת ספרים בעדס ולמענם כערי אשכנז, אשר אין כח בפי עיטי להגיד ולבאר הטורח והיגיעה אשר היה לי מזה נוסף ונלווה על הטירח התמידו חנו' דבר יום ביומו, ונוסף עוד העמיסו עלי טורח יחירי נכבדי בני עמינו מגבולות שונות להעתיק להם איזה דברים וענינים שונים אשר לא יכולתי להשיב פניהם ריקם*.)

ובכל אלה עם עוצם חלישרי גווי ורוב רפיון כריאותי מעודי, אורחי עוז במתני ונצחתי וגם יכולתי, להציל לי כמסך השנים האחרים הללו בערך חמישים ספרי כת"י מלבד אשר בא ממני ברפוס כמה וכמה הרפסות באותן הימים**). ואי לזאת קורא נעים, אחרי הודיעי

(* לאיזה יחידים כעמיתי והעמקתי להס חכס אין ספק ככל הנדרש חקתם, ולחכס ומוקד א' כלימתי להעתיק עבורו, סדר ההושענות וסידור הומתיחס לר"ס גאון, ואיזה סלימות, וגם שיד ארון החחויק כזה יגיעות מרב להלל בר רב כתכאל גאון (אשר אכסים זולתי לא היו ויהידיס בהעמקתו, אף כי לא פכה אלי במישור לבקשי ע"ז, רק ע"י איש זולתי הכחול שס עמודי כדדשתי ע"ז בשוון, והיה שכרי, כי בהעלותו נספר וכלון מה, מדברי ההעמקתו הללו, לא קרא שווי ע"ז, ואף במכתב להכיד תודה לי על עמלי לא כתבדתי מונכו.

** חון מספר כפתור ופרח הגדול הכדפס על ידי, ולא חעמיס הנה הסושפות בו לשלימות המלאכה מוחכי, הנגלה לכל רואיו, בא ברפוס מוחכי איזה הדפסות שונות, מחברת גבוי אקספרד ח"א, ודרך טובים, ודברי חפץ, וגדולת שאול וכיר לדוד, (ובמחברת הזאת לבד יגיעת עמלי בהדפסתה היה לי עמל מרד במרוצת חכמכיס לחמות במדיעות שונות לגדולי וחכמי ישראל והאשיהם להוציא לאור חפיהם אס נגלה להם דבר מה בענין זה), וקונטרס תהלה לישדים, ואיזה עכיקים חפוזדים בעלי העיתים, וגם קונן דברים הבאים עמה במחברת חודה גכונה הזאת, ואת כולס חדות להחונן לאדם דעת, לא שלחתי אותם רקים על פני מבל החוזה, וחבלתי להוסיף עליהם הקדמה ובקורת והגהות והערות ככונות, יאותו ויחולו חן בעיני כל חשכיל על דבר אמת.

הקדמת המוציא לאור

הודיעי אותך את כל זאת, אקורה על נכון אשר בצדק תשפוט את עמיִתך, לי אני עבדך העבד העברי, כי חפצתי להקל מעלי טורח העתקת המאמרים ככתב אשורית ועמל ההגהה, ושלחתי קובץ דברי המחברת הזאת להדפיסם שלא בפני, בעיר קעניגסבערג, באמצעות אחי הנכבד המופלג והנכון החכם והשלם מוהר"ר שמואל חן טוב נ"י תושב יאורה העיר הזאת, אשר ידע לכלכל ענין ההדפסה במשפט הראוי והנכון, ואנכי אמנם שלחתי לו הרכה העתקורת שונית והוא יבור לו מהם הטוב בעיניו, וחשבתי למשפט כי ימהר להודיעני הנבחר אצלו, ואז אעלה ציוני מ"מ ואיזה הגהות והערות להעלותם במקומם, אבל מאת ה' היתה זאת כי באו הכתבים לידו בשעה כלתי מוצלחת והוגנת, והוא נטרד לבקש מזור ותרופות למצוא רפאות תעלה לחילאים ומכאיכים אשר מצאו קן למו אצל ב"כ, ולא יוכל פנות אל ההדפסה באותיום וגם מיאן להאדיב רוחי להודיעני הקורות אותי, ולא ידעתי זמן ועדן אם החל ההדפסרה או כבר נגמרה ע"י מבלי לשאול מפי דבר, עדי הציקותי לו פ"א ברברי, וימהר הוא להדפיס מאמרים הראשונים אשר כהר בם, וישלחם לירי למען אראה כי נגש הוא אל ההדפסה, ולסכה הזאת נעדרו כשנים מאמרים ציוני המ"מ וההגהות וההערות במקומם, (והנהר באו בקונטרס מיוחד להשלים הנדרש המבוקש), וזאת הירה דבר העיכוב הראשון אשר מצא אל הדפסרה הקובץ הזה לא מצדי, ואמנם גם על ידי באו שני עכובים (כלי עון ופשע לי) לאחר מלשלחו ע"פ תכל, האחר כי לבי הלך לקראת דברי אדונינו באגרת השמד הזה כאמרו. ומיום שגלינו מארצינו בעוונותינו ובע"א לא פסק ממנו שמד, כי מנעורינו גדלנו כאב ומכטן אמנו ינחנו והוסיף בחווקם בדבריו באגרת תימן על פסוק כל כלי יוצר עליך לא יוצלח וכל לשון תקים אתך למשפט תרשיעי כי נרמז בו ההבטחה שלא יועילו ויצליחו העמים ככל ההשתדלות הנעשה מהם להביא להאומה הישראלית אל השמד, לא בחרב וכזרוע, ולא בהסתת דברים, אשר זאת התחבולה האחרונה לא סרה גם היום (*), ועוד

כימינו

(* האמת עד לעצונו, כי התחבולה הזאת לבדכה היא לא תזלח כל האומה, ומועלט לא ילאו אנשים וישראל חבלל דת חפאת כי כתבו מתוך דברי הוויכוח להאמין כי יחליפו ויחירו דתם בדת אחרת יותר הוגנת וטובה, אבל הזרת הדת לאדם וישראל לא נעשה מועלט, כי אם או וואיש חפץ לזכות בכל החירות והשדלות הכתובים בידי העמים מושלי הארץ, ויעזוב עמו ולאקניו אשר יביאפו למעט חבלו בכל יקר וכבוד, והיותו מעט לבדד ישכון ונגוים לא יתחשב, או וואיש יבני אשר לחצונו דעבון כפשו לספות ברעב, כי יחליק כפיו ולא חלבו לכותמי לחונו וחינוי כי ככס הוא בברית אמונתם, (ויודענו היטב מזה שקרה לבני עמינו חגודשי ספרד בהיותם בלחץ הרעבון, כי קונו אנשי הסמוין אשר לא חכני עמינו ויקחו בידם האמת לחס ומוון, וכידם השכיית ספרי ממוקקיהם, ויקראו נקול לאמר. הווקב לים אמונתם

בימינו אלה זה לא שנים רבות, אשר יצא לאור הדפוס כמחברת נקראת בשם נתיבות עולם דברי חרפות ונאצות גדולות נגד רז"ל בעלי התלמוד, להרביח להאשימם כי היו רודפים אחר הכבוד ושונאים את הבריות ובעלי חנף וחלקלקות, ולגנוב לב הכריות החליקו כדבריהם לכתוב לפעמים דברים טובים אבל תוך כדי דבור ימצא להם סתירתם, כ"ז העין האיש הט"ל לענות כמחברתו הנז', ואנכי אמנם כצאת המחברת הזאת לאור, אמרתי אסורה נא ואראה מה נפי האיש הדובר כה, כי אמנם הנני גבר היודע תהלוכות עולם ונאמן באהבת הבריות, והאזהב האמת לאמיתי, ואם נמצא בתוך דברי בעלי התלמוד שמץ מקצת ממה שהזכיר מהם איך לא הרגשתי כזה מעודי, והנה ארע כי עכרתי פעמים רבות על דבריהם ומעולם לא ראיתי מדבריהם כי אם ההיפך מדבריו, ע"כ העמסתי עלי חובה לעבור שנית על דברי המחברת, וגם בדברי רז"ל, להוציא לאור דבר אמת, ואולם אחרי העיין על נכון ומשפט האמת והצדק, מצאתי בכל המקומות שהביא ראיות לחיזוק דבריו הם כמו מי שיבוא ראיה מדברי התורה שכל אדם מישראל מחויב לעבוד אלוקים אחרים מפני שכתוב בתורה, והיה אם שמוע השמעו אל מצותי וגו' וכתוב אח"ז ועברתם אלהים אחרים, והאיש הזה לא ידבר שקר כלל כי הדברים שהביאם לראיה המה כתובים באמת בתורה, אבל האיש אשר ישא עיניו אל המקום הזה ויראה מה שהשמיט ודילג מדברים הכתובים בתורה, ימצא כתיבך דבריו כי התורה אסרה עבודת אלהים אחרים, והזהירה עליהם שז' כדבריה לפני זה באמרה השמרו לכם פן יפתח לבבכם וסרתם ועברתם אלהים אחרים, והאיש ההוא או בערמה דלג הדברים הקודמים והמאחרים שיבררו ענין האמור אם הוא מצוה או אוהרת לא תעשה, ואם כן הוא איש רע החפץ להכחיד האמת ולהרבות השקר, או כהכרח שהוצא לא ראה ולא עיין דבר, רק שמע מאדם אחר אשר הגיד לו כזאת והוא היה כפתי המאמין לכל דבר אשר לא יראו עיניו, וע"ז העמיד ובנה יסודות והנחות כוזבות מהיפך אל היפך, וזה אינו כ"כ רע אבל סכלות גדולה והאופן האחרון אנכי מאמין ביותר שקרה לדברי המחברת הנז', (והרואה יראה בקינטרס מאמר מיוחד ממני בחיזוק דברי מרן הרמב"ם כאגרת השמר שם ימצא תשובות איוה דברים מדבריו, ויבחן דבר אמת), וע"כ גם אנכי כעבד המדבר לאדוניו אדבר עמו בדברי ריצוי וידידות,

כלי

הקדמת המוציא לאור

בלי ריב ומדון לי עמו בעולם החולף הזה, יחיה הוא כנעימים
 נוצרי, ואנכי עברי, ורק כמעורר ע"ד אמת אדבר דברי, ואם יכיר
 ויודה האמת אאמין כי אז גם יטייל כנעימים בעולם שכולם ארוך, כדבר
 המוסכם מפי רז"ל, כתשלים שכר מאת הקב"ה לכל עושה טוב יהי
 מי שהוא מאומות העולם, הנעלם ממנו מקום מוצא הדברים ונגלים
 לי, (אשר יתבררו גם מדברי מין הרמב"ם באגרת השמד שלו הנמצא
 במחברתי חמדה גנוזה הזאת, וביותר ביאור בהוספת דברי בחיזוק
 דבריו), ואחרי אשר עלה בידי להוציא לאור דברי אמת אמרתי
 בלכבי, לתת מקים להם חוך מחברתי זאת, כי כאן מקומם, ולסכה
 הראשית הזאת אחרתי ימים מה להעריכס בערך הראוי לדברים
 הכאים כדפוס ע"פ תכל החוצה, אבל כהיום אחרי רואי כי ירבו
 הדברים ואין די להכילם לצרפם אל מחברת אחרת, אנוס כאין א"א
 ומוכרח נסונתי אהור, עד ירווח לי ה' ותמצא ידי לזה להדפיס כל
 הדברים במחברת מיוחדת, ורק דמיון מעט מדברי ימצא הרואה
 בקונטרס ממני הנז', כי לא הייתי כמתחלל ומתפאר במה שאין בי,
 כי החלק יעיד על הכלל: וזאת העיכוב האחד הכא מידי בלי אשמת
 דבר, ועוד השני ג"כ היה על ידי הראשון בהכרח מעט, כי שמעתי
 לאמר, אחרי אשר נדפס ע"י המאמר מאגרת השמד כתוך מאמרים
 נחמדים האחרים, אשר הנהו יוצא לאור בקונטרס מיוחד ע"י חכם
 א' ראש קהל ועדה עדת ה' כברעסלויא העיר כ"ש תרא"ג נ"י, וכן
 גם הוגר לי כי איש אשר ראה וידע ארת כל הנדפס על ידי, וידע
 סיבת עיכובי הראשון למחברתי מלצאת לאור, כי כמתכוון להזיק
 מסר העתקת דברים אחרים לאיש א' שימהר להוציאם לאור
 במקדם ממני, וע"כ חשבתי למשפט היותי אנוס כדבר לראות
 בראשונה טרם שלחי מחברתי ע"פ תכל החוצה דבר מה יצא
 על ידי זולתי, וטיב לי כי אפסיד המעט להדפיס דברים אחרים
 חמורתם מלהקל ערך כל המחברת כעיני הקונים, אולם הנה הודות
 לאל בענין אגרת השמד מצאתי ראיתי כי יתרון רב להעתקה
 הנמצאת לפני, ובכלל היא יותר הוגנת, עד אשר כירור הדבר בעיני
 כי גם החכם המ"ל ההעתקה הראשונה ישמח מאד לקראתה, ואם
 באה לידו אז הירד גם הוא ממהר להוציאה לאור, אם להראות
 לעין כל אשר הרבה דברים מהערותיו והגהותיו ימצא כאן מתוקנים
 כמו שהגיה הוא מדעתו, ואם בעבור יתרון המקומות והאחרות אשר
 המה כאן מתוקנים, ובהעתקתו נמצאו בלתי נכונים, והוא העיר כצדק
 עליהם במקומם, ואף כי לא קלע בהגהותיו כם אל המטרה הנכונה
 לפי אמתו, בכ"ז לא הרחיק מלהעלות השערות המכוון על נכון לפי
 הנוסחא המשובשת הבאה לידו, אשר מי יוכל לשער מדעתו הנוסחא
 המתוקנת

המתקנת כאשר יצאה מן המחבר טרם נשחתה ע"י המעתיקים, ובלעדי זאת הן להמאמר הזה באו מידי הרבה הערות והגהות והוספות בחזק דבריו, ומכלל צד מצאתי נכון להחזיקו במקומו לנכון רצון מחברתי זאת: ובענין דברים אחרים מספרי זה אשר הוגד לי כי קדם צאתן לאור ממקום אחר, קול ענות חלושה שמעתי, כי ת"ל מכל המאמרים הנקבצים אצלי לא יצא מהם לאור כי אם שני דברים קטנים, הא' מכתב מהרמב"ם למר יוסף בן גאביר הנמסר מהחכם כרטולי להמ"ל ס' טעם וקנים, (ואמנם אם יראה הרואה בשני ההעתקות ובהגהות והערות עליו ממני ימצא יתרון לא מעט להנדפס ע"י), והב' מכתב א' מן שני מכתבים מר' הלל מווירונא הכאים במחברתי והוא נמסר ג"כ מיד החכם הנ"ל להמ"ל ס' הנז', אבל ההעתק בא לידו מיד איש אחר, (איש לא ידע בושה לגשת לדרוש במופלא ובמכוסה ממנו), אשר ידע כי המכתב הזה בא בדפוס כבר על ידי, ובמכוון מסר ממנו העתקות אחרות למען להזיק לי אולי יצא ע"י מידי אחרים טרם יצא מידי, והנה כמאמר הבקורת שלי ע"ס המאמרים והמחברים למחברתי זאת, שם בהנוגע לדברי המכתב הזה ישא בחסרו הקורא עיניו, ויראה אשר דברתי וזכרתי על אודות ההשחתה הגרולה הנעשה ממנו בהעתק ענין קטן כזה, כי המציא בו השמטות כמדי מלות והסרון תיבורת רבות ויותר משמונים שגיאות עצמיות, ועוד בסוף מחברתי ימצא קונטרס קטן ממני בחובת המעתיקים, ובו יתבאר עוד השחתת מחברת שלימה ס' מצרף לכסף לר"ע האדומי אשר יצאה לאור ע"י האיש הזה, ומראשיתה ועד אחריתה אין טחום בה, ושם דברים אשר לא היו ולא נבראו בפי המחבר מכון מהיפך אל ההיפך, וצר המקום מלהכיל בדברי הקדמתי למחברתי זאת משפט ובקורת על ענינים הבלתי נוגעים אליה, (והרואה יראה אמרי פי בקונטרס מיוחד הנז' כי בו ימצא להועיל, וללמד תועי דרך בינה), והנני להעיר הקורא עוד, כי לסיבת ראות עיני השחתת הנעשה ע"י מעתיקים נמהרים, זאת הביאני לקרוא את שמי מעתה על כל הנעתק ממני בעצמי ואומר מראש הועתק ע"י עצמי, כי ערב אני בדבר אשר לא ימצא שום שינוי אף בקוצי של יו"ד מגוף דברי הכת"י אשר ממנו העתקתי, ולא מרוב הכמתי על כל זולתי אחפאר עצמי כזה, אבל מפאת כי אקדיש עתות מספיקות די הצורך לכל מלאכה אשר אתחיל בה, ואין רצוני לכלותה בעמדי על רגל אחת, ולערבב מלאכות רבות ושונות המטרירות ומבלבלות זא"ז, וכגשתי להעתיק איזה כת"י, (אשר רובן אינן בכתיבה חמה ומאושרת), ארגיל עצמי ואחכונן ימים רבים לחמנת המכתב להיות נמהר ורגיל בו, ולא אעבור משורה אחת לשורה אחרת אם אראה כי אין דבריה

מוכנים מבלי להתכונן מיד אם לא יבולע מה מצירי, וכפרט ככתבי הספרדים אשר נמצא בהם הרכבות וחבור משנים ושלושה אותיות ונראים בעיני הרואה כאות אחד, וכן בהיפך מזה מה שיצוייר בעיני הרואה כי הוא כ' אותיות ואינו באמת רק אות א', וכ"ז אם לא יחוש ע"ז המעתיק בעת העתקתו, אח"ז לא יועיל כל מאומה, כי שכשתא כיון דעל על, ולפי הנחת הדברים הכוזבים אשר העלה ברוע העתקתו יוסיף עליהם שגיאות לבאר הדברים בהשערות כוזבות להמציא איזה מוכן אל הדברים שנבראו מדעתו לתלותם בשם מי שלא עלו מעולם על לבו לאומרם, ובזאת אכלא אמרי שפתי בהקדמתי כי אירא פן אחיה למעמסה ברוב דברים אף אם יהיו חדלים מכל פשע, ונשנם כי אדבר בעת אשר לא יתנני הזמן ורעיון בינתי לבקר את כל היוצא מפי עיטי ולהלבישם במעטה צחות ההגיון, והנני ברוב רפיון הבריאות וטרדות עסקים בלתי מרווחים ובלי מנוחה ומרגוע כטלטול דרכים, ולא אכוב כי אומר, מחזיקנא טיבותא לימיני וללשון עטי דמגרמא עבדו שליחותייהו, ולא ייעפו ולא יגעו גם כי אעמים עליהם משה עיפה, וכחסדי ה' אקוה כי גם עתה אם אמרי לא ינעמו ברוב מעדנים עכ"פ לא יחסרו מלח ותכלין, ויהיה מטרת כוונתם מכואר ומבורר מוכנים אל הקורא ככל הנדרש בהוראתם, והודות להנותן ליעף כח, ומאתו ישאו ברכה וימצאו עזר וישע כל דורש טוב ודובר אמת ושלוש, כעתירת העכר העברי הנרצע ונרצה לאהכת יוצרו ועמו ותורתו.

הק' צבי הירש עדעלמאן איש הן טוב.

מאמר בקורת

מאמר על הנפש לרשב"י בן גבירול, המאמר הזה אשר נחתי תוך מחברתי

זאת, העתקתיו אני בעצמי, טכתב יד עתיק יומין מאד אשר הובאה ממדינת אפריקא, ונמכרה באמצעותי אל האדון דר' פיוזי (Dr. Quisy) בעיר אקספרד, ואין ספק בעיני היותו הוא מאמר א' מתוך ספרו מקור חיים המדבר בענין הנפש, יען מצאנו ראינו להראב"ד הלוי בעל ס' אמונה רמה שכתב על רשב"ג בהקדמתו שם, שהוא התעסק בספרו מקור חיים לעשות הקשים כו', והרואה יראה תוך המאמר הקצור הזה ג"כ היותו כלול מהקשים רבים, וכדרך כלל הראב"ד הנז' הזכיר את ספרו גם אותו לא לשבח בדבריו שם, ובהיפך מזה ימצא הרואה בהקדמתי למחברת גנוי אקספרד ח"א שדברתי שם מעט מה על אודות האדם הגדול הזה, והבאתי מה שמצאתי להראב"ע כשטה אחרת ממנו כת"י לס' בראשית (הנמצאת שמה) מזכירו לשבח, וז"ל: והנה עתה אגלה לך סוד הגן והנהרות והכתנות ולא מצאתי לאחר מן הגאונים זה הסוד רק לר"ש בן גבירול בעבור שהיה חכם גדול בסוד הנפש: ושם בהקדמתי העתקתי כל מה שהביא הראב"ע בענין זה הסוד מדברי הר"ש בן גבירול, ונוסחא משוכשת מאד נזדמנה אז לפני, ואמנם בזה הכת"י שהעתקתי ממנו זה המאמר על הנפש מצאתי בו שנית העתקה מאלו הדברים והנוסחא מתוקנת מאד, ולערך מצוא כי יהיה ה' בעזרי להוציא לאור הרבה דברים שונים ממנו הנמצאים ח"י, אתן מקום שנית להמאמר הזה עם מה שמצאתי בכאורו בכ"י תוך א' ממפרשי הראב"ע, ואם אמנם אין כאן מקומו לדבר דבר באריכות על האיש הנכבד וגדול בעמו הלזה, כל אמנע מלהעיר ולחוסף בחיזוק הדברים, אשר כבר נגעתי בהם בהקדמתי למחברת ג"א הנז' (לכבר אשר נמצאו מרשב"ג שירים לזמן ד"א ת"ת), כי כן מצאתי ראיתי בין כתביו כאקספרד קינה בקצרה ממנו על מורת רב האי גאון (הובאה גם באוריענט לשנת 1841) זה ענינה.

מאמר בקורת

„כבו עמים חגרו שק והכל, ושברו כל כלי נבל ונבל
 לרב האי אדונינו אשר מת, פליטה נשארה כתבל
 למי נככה וננוד כתחלה, ועל מי נעשה מספר ואבל
 אלי ארון אשר נגנו בציון, ואם לזה אשר נגנו כבבל.“

ואנחנו נדע כי הוא נאסף אל עמיו בשנת ד"א תשצ"ח, וכן מצאתי
 לו איזה כתבי שירים ותפילות אשר נמצא בהם עוד זכרון שנת תתכ"ח
 והלאה וזה ישפיק לברר כיטול הדברים הנאמרים בהם תחכמוני שער
 י"ח. אשר בן תשע ועשרים כבה נרו ועד השלשים לא בא. אחרי
 אשר כבר היה לאיש בשנת תשצ"ה ומצאנוהו חי עוד תתכ"ח והלאה,
 והרואה יראה שם מה שהבאתי מהעתקת המאמר ע"ס הדורות לר"ס
 בן דנאן הנמצא חוץ מחברתי זאת היותו רשב"ג מגדולי תלמידיו של
 רבינו נסים בן ר"י אבן שאהן ושאר הדברים כי אין רצוני לכפור
 ולשנות דברים שנאמרו כבר, ודי בזה:

תשובה להרמב"ם ז"ל, למר יוסף בן גאביר מאנשי
 בגדר, המכתב חזרה העתקתיו אני

בעצמי באקספרד מקובץ כת"י באוצרות ס' ר"ד אופנהיים (פאליא 254)
 ואין ספק על אמיתתו, וזמן כתיבתו מהרמב"ם היתה אחרי אשר חובר
 מאתו כבר ספרו היד החזקה, כי נמצא במכתבו חזרה כבר זכרון
 איזה מקומות מדבריו בס' היד, וגם נזכר בו ממה שהשיב לר"ש ראש
 ישיבה על מה שהשיגו בענין ההתרה בהליכה כנהרות שמימיהם הרבה
 בשנת, והתשובה ההיא נמצאה ג"כ לפנינו כהיום ברפוס בס' אגרת
 הרמב"ם, והרואה יראה מה שהעירו שם לעיין בדבריו בס' היד בכיור
 העינין: והמכתב הזה כבר היה למראה עיני הרב המגיד (יעוין פ"ו
 מהל' סוכה הלכה ז') והרב בעל כסף משנה, (יעוין בהגהות והערות
 ממני ע"ז), והנדה להרחיב דברים על סרן הרמב"ם ז"ל אין כאן
 מקומו ולא הזמן גורם, ובזאת לבד אעיר ארץ הקורא כי למלאות
 מבוקשו מעט בזה, ירודה צמאנו במאמר ע"ס הדורות לר"ס אבן
 דאנאן הבא במחברתי זאת, שם ימצא דברים נכונים עליו ועל אביו
 ר' מימון. גם הנני להעיר בזה ממה שנזכר בדבריו ספר שחבר
 בתפילה אבן גאסוס ג"ע תלמיד רבינו נסים ז"ל. ואמנם עוד נתתי
 חוץ מחברתי זאת מאמר ממנו יכונה בשם **אגרת השמר**, והוא
 מאמר יקר מאד, העתקתיו ג"כ אני בעצמי באקספרד מקובץ כת"י
 (ברשימת אורי 280 פאקאק), ואין ספק באמיתתו כי נמצא אם
 נבקש לדעת בין דבריו בחבוריו האחרים הרבה מדבריו כאן, והרואה
 יראה בס' היד החזקה הלכות יסודי החזרה פרק ה' מהחלת הלכה ה'

עד סוף הלכה ד', והלכה יו"ד וי"א מפרק זה, והלכות עכו"ם פ"ג
 ה"ו, ובאגרת תימן ממנו, כי אינו כדאי להעתיק דברים שכבר באו
 בדפים, ומי שלא יסגיר עיניו ימצא הדברים מכוונים, גם נזכר
 המאמר הזה כריב"ש תשו' י"א, וגם התשכ"ץ סימן ס"ג מביאו (אפס
 כי הוא קוראו בשם מאמר קידוש ה'), ויעוין בהגהות והערות ממני,
 והראיה הייחודית מכרחת לאמיתתו, היא כי בזמן מוקדם כמו ת' שנה
 נמצא להר"ם אבן ראנאן (בשאלה ע"ד האניסים הבא ג"כ רחוק
 מחברתי זאת) זה לשונו שם: וכבר כתב הרמב"ם בזה הענין באגרת
 השמר מה שלא יוכל אדם להוסיף בחזקו ובראיותיו הכרויות, עכ"ז
 לפי קוצר לשוני ודעתי אכתוב בזה מעט כו' מה ששאבתי מטפטוף
 מטרו כו': ומעתיק והולך שם הרבה מאד מדבריו אלה האמורים
 בזה: והאריכות הוא אך למותר, ואמנם האגרת הזו הוא היה הראשון
 מחבוריו, כי נכתב ממנו על אודות השמר שהיה בימי אביו במדינת
 פאס, אשר הוא ואביו באו שניהם מקורטבה לשם ללמוד תורה
 מהגאון ר' יהודה כהן ולא האריכו ימים כי נהרג הגאון הזה על קדוש
 ה' ויחודו, וכרחו אז שניהם משם לאכסנדריא של מצרים (יעוין כ"ו
 כחתימת המאמר ע"ס-הדרורה לר"ם אבן ראנאן הנמצא במחברתי
 זאת), והעת ההיא נאמר באר באגרת השמר בלשון ערבי מר' מיטון
 אביו, היותו אתע"א לשטרות שהוא ערך ד' אלפים תחק"כ לכ"ע,
 והרמב"ם היה אז בן כ"ה שנה, וכמשך ח' שנים אח"כ בשנת ד"א
 תחק"כ השלים פירושו על המשנה בהיותו בן ל"ג שנה, ובשנת
 תתקל"ו (משך ט' שנים אחר חבור פי' המשנה) השלים ספרו היר
 החזקה בהיותו בן מ"ב שנה, ובשנת תתקמ"ה (משך ח' שנים אחר
 חבורו היר) השלים ספר המורה בהיותו בן חמשים שנה, ובנתיים
 ואח"ז כתב שארי מאמריו ותשובותיו, כמו המאמר תחית המתים
 שהשלימו לזמן שנת תתקנ"ב לכ"ע (משך ז' שנים אחר חבור ס' המורה)
 ואיזה מחבוריו האחרים, והרואה יראה מזה כמה גדלה גדולת מרן
 הרמב"ם כתורה וחכמה ושלימות המדעים גם בהיותו עוד צעיר
 לימים ושנים, ואנכי העבד העברי הנרצה ונרצע לאהבת משה עבד
 ה' נאמן כירח תורתו מרן הרמב"ם לא אצא חפשי בדברי אלה על
 אודות מאמרו זה, ועוד אייחד לו מדור בפני עצמו, בכאור וברור
 כל דבריו באגרת השמר הזה להראות לעין כל כי כל דבריו בהם הם
 גם דעת רז"ל בעלי התלמוד וההוראה ואשר דעתו מתאים לדעתם,
 והנמצא בדבריהם מה שיש בו די להוסיף בחזקו דבריו, ונלוה לזה
 הנני להעלות בלשון כני עמינו קוטב ותכלית הדברים הכאים באגרת
 השמר לר' מיטון אביו בלשון ערב, ויראה הרואה ויתענג גם על
 דברי אביו הנאמרים בהשכל ודעת ומוסר שדי ויראת אלקים, וידעו

כל בית ישראל למקטן ועד גדול שורש דברי הרוח שקר אשר נמצא
בפי מחפאי שוא הדוכרים על צדיקים עתק בחסיון ידיעה, ויהיה לנו
זאת לכר די לעדורת מכרעת כי אין כל אחד ממריבי הרמב"ם על
איוה דברים בספר המורה וכס' המדע אשר ערב לכבו לחפית עליו
שום שמץ דברים מכיוצא בזה, (אשר לא נמנעו בעלי מריבה נגר
אחרים שהיו בנעוריהם מהאנוסים, כמו מהר"י בירב והרלכ"ח),
ודבר שפתים בזה אך למחסור. ואמנם הצלתי לך חוך ספרי זה
עוד שתי פרידות טיבות מאדונינו הרמב"ם, ואם אינם בדברי תורה,
ככ"ז נוגה להם ואור גדול כהיות רוח הצחית והטליצה ותפארת לשון
הקודש מרחפת על פניהם, ויהל לנגר עינינו גם את כחו הגדול וידו
החזקה גם בזה, וכבר ראו נכונים והכמים את הוד יפים, ויחמולו
עליהם לגאלם משחרת בלאות, הראשון האדם הגדול הר"ר יש"ר די
למדינו אשר הציל תוך ספרו תעלומות חכמה מכתב ר' אנטולי למרן
הרמב"ם ותשובות הרמב"ם אליו, ואף כי לא מצאה ירו העתקה שלימה
ומדויקת, והשני לו החכם הנכבד מוהר"ש מונק אשר הציל מכתב
הרב יוסף בר' שמעון הלמיד מרן הרמב"ם אליו, ותשובות מרן לו
ע"ז, ואף גם אותו כמקרה הראשון קרהו ולא היתה העתקתו שלימה
ומדויקת, ועתה אחרי כי הנני אלקי אבותי ומצאתי דברים מדויקים
והעתקה שלימה כבוד אומר כולה בלי מגרעת שום דבר, מי לא יודה
כי צדקתי בהעלותי כהיום לאור הדברים, דברים ככתכם וכמלואם
בלי מגרעת, וכל משכיל ע"ד אמת יחזיק טיבה לי ע"ז, כי לא נחתי
שרידי דברי אדונינו הרמב"ם לאבדון, והעליתי לנגר עיניו, **שני**
מכתבי הרמב"ם, הנחמדים הנזכרים, בתשיבה לבעליהם, ביחר
עם הדברים שנאמרו לו מהם בראשונה, כי רק על פיהם יודע על
נכון נפלאות דבריו בתשובותיו, וגם כי האנשים האלה אשר ערכו
דבריהם אליו גדולי נכבדי ישראל המה, הן הר' יוסף בר' שמעון
תלמידו המובהק, והן הרב ר' אנטולי שניהם אנשי מופות וכצמא
ישתו הכאים אחריהם ארז דבריהם, ואמנם משפט ההעתקות הללו
כמשפט האחרים, נעשו על ידי, בעיר אקספרד, והם מקובץ כת"י
(73 פקאק ברשימת אורי). וכן נמצא גם המכתב מר' אנטולי ותשו'
הרמב"ם אליו שם ממקום אחר באוצרות ספר המניח מוהר"ר חיים
מיכל (*). ועוד הצלתי ממרן הרמב"ם תוך ספרי זה מאמר מתייחס
אליו הנקרא **מגילת סתרים** אשר הערתי עליו במקומו, וגם אייחד
לו

(* אין כעת דעיות ס' אולרות חיים לפני להגיד בנידוד ווקוס הקונץ הופ כאלונו, אפס ולא
הול בזכונכי כי הול בקונץ גדול אסיפת שירים וחושרל אהד וועיר טרעושה בספרד.

לו מדור בפ"ע בדברים אחדים, כבואו כבקורת אח"ו ע"ס המאמרים אחרים עד הגיעי אליו, וכוה השלמתי המעט עד מקום שדי מגעת.

שאלה ע"ד האנוסים לר' סעדיה בכה"ר מימון אבן דנאן, המאמר היקר הזה עם מאמר על סדר הדורות דור ודור וחכמיו מקבלי התורה, ועם תשובה אחת בדין הקורא לחבירו עבד כו' הכאים תוך מחברתי זאת, שלשה המאמרים הללו מאתו העתקתן נעשה על ידי ולא ע"י וולתי מקובץ גדול כת"י הנמצא בעיר אקספרד (נומ' 108 באדל. ברשימת אורי), והקובץ הזה כולל עוד כמה וכמה מאמרים בלה"ק, (וממנו העתקתי לי פירושו וכאורו לפרשת הנה ישכיל עבדי הנמצאת ג"כ תוך הקובץ הזה), ואיזה מאמרים בלשון ערכי באותיות עברית, וזה מקרוב הובא קובץ כזה ממדינת אפריקא אשר היה עד העת האחרון ביד בני בניו וניניו, ונמצא בו באיזה מקומות כגיליון הספר השגות והערות מהם על דבריו (יעוין בהגהות והערות ממני להמאמרים הנז'), וגם גדול כבוד בית הקובץ הזה בהוספות איזה מאמרים כתוכו אשר לא נמצאים בהקובץ מאקספרד, וע"י באמצעותי נמכר הס' הזה להארון וויללעהם הענרי בלאעק מעיר לונדון, וגם הקובץ הזה היה למראה עיני להשוות ההעתקות הכאים במחברתי מתוך שני הקובצים כ"י, והן מהארם הגדול הזה נמצא כבר איזה דברים בדפוס כס' פאר הדור להרמב"ם, שם מסימן רכ"ה ואילך באים קצת תשובות ממנו, וגם מאמר מיוחד בכירור סדר מלכי ישראל ויהודה, (והוא אינו מכורר באמת), וכסופו חתם דבריו, וכתבתיו בכתב ידי, אני סעדיה בר' מימון, בר' משה בר' מימון, בן כבוד החכם הריון ר' משה בר' מימון וללה"ה אבן דנאן, והיה זה כיום ג' כ"ב תמוז יה"ל שנת רמ"ה בעיר גראנטה, ואמנם כבר העיר בדבר בעל שם הגדולים כי הוא איננו מזרע הרמב"ם ואביו, רק אלו השמות רגילים בהו הרבה ב"א כמדינת המערב, והוא ממשפחתן דנאן, (יעוין כס' וועד לחכמים מהנו'). ואנכי מצאתי ראיתי בספר היוחסין כת"י הנמצא בעיר אקספארד כי משמד טולטילה וברצלונה ומיורקא ברח הר' מימון אביו ר"ס הנז' בשנת קנ"א, עם הריב"ש והתשכץ וכאו לאלגויר, ואמנם כבר הכארי בהקדמתי למחברת גנוי אקספרד צד XVII בהערה שם מה שכתב הר"א גאבישון בספרו עומר השכחה על אודות ר"ס בר' מימון הנז', זה לשונו: אח"כ ראיתי כי חרב הגדול ר"ס אבן דנאן בעל הערוך כי נראה מתוכו שלא הניח מקרא ומשנה תלמוד רבה ותנחומא שלא למד, גם עשה שרשים על כל העשרים וארבע, ואע"פ כן מצאתיו בשיריו כמה וכמה דברים הנוגעים לגופיים, וגם הרב מוהר"א כמותו

(ד) ועוד הנני להעלות משיריו אשר דבר שם נגד אנשי זמנו, זה לשונו:

אמת יהנה חכי לדור דוברי כזב,
ואוכח ולא פנה, ואחכים ולא שעה.
אבקש שלום אנשי זמני יריבוני,
ואחשוב עליהם טוב והם יחשבו רעה.
ואראם עצת נפשי ויתלחשו עלי
ואקריב וירחיקם לבכם אשר תעה.

פרצו נקלי עם אשר אין בם מוסר ואלה תולדות פרץ
איך תעמוד ארצם ואין להם מלך במשפט יעמיד ארץ.

(ה) ועוד אתן בזה העתק דברי השיר אשר כתב בסוף ספרו, והוא:

יתר וב' תנועות יתר ותנועה ברלח וכן בסוגר:

להבין נשמעו דברי לכבי, להשכיל אוהבי נכתב כחבי
להתכונן בניב עברי ארמי, ובמדבר יהודי כערבי
וכמדבר ימיני נטעה גן, להוגי דת ולמפטיר כנביא
וקראתי לכל אחי ועמי, לתלמידי ולזקני ושכי
ארו מורי ידידי עם בשמי, שחי ייני אהובי עם חלבי
וכה אשקת ככל עת את חברי, וכה אמטיר על רעי כעבי
ואנהם כנפיר על כל מקנאי, ואשאג על נציביהם כלביא
ומי הוא זה אשר יעמוד לפני, ומי הוא אשר יסכול להכי
והשטן אשר יעמד ירופף, לנצבי ויגיע אליו להכי*
ואין מלה כפיו אם לא התולים, ואין זכר כפנקסו להביא
ואמנם כי אני איש אל ענקי, ולא ילד לצחק עם חגבי
ולקרב למרו ידי ועטי, ולא אערך לנמהרים קרבי
אבל כל תאות נפשי להועיל, בדורי שונאי עם נאהבי
ולקבוץ מפניני התכונות, וזה כספי ומשכיות וזהבי
ואל עוזרי יתן שכרי, וירצני ויהיה עם לכבי.

ואחריו נאמרו אלו הדברים כלשון ערכי, הם הדין אל כתאב באל
תאליף פי יום אל ארבעין כ"ט לשאר אכילות חנון אלף וסבע מאינין
ואחר

* להכי סל' ון להכת אש, וסכ' ון וינא הכנכ אחר הלכב.

ואחר ותמנין לתאריך אל שטרות והי חנין הרכ"ח ליצירה, ועינינו הרואות בזה כי השלמה ספרו בלשון ערכי קדם לזמן העתקתו ארז הקדמתו ללה"ק במשך ד' שנים, ובוה השלמתי יד"ח להגיד את אשר ידעתי על אודות האדם הגדול הזה, וכנראה היה גדול כבודו בכל מדינות אפריקא, ואנכי ראיתי קובץ גדול כתב יד על קלף סליחות כמנהג פאס בכה"כ בן דנאן, ואיני זוכר עיד ככירור אם נקרא שם שמו ככירור ע"ז, או הוא אולי לאיש אחר ממשפחת בן דנאן:

ר' הלל מווירונא, אדם גדול כחורה ובמדעים ומצויין בדורו בחכמת הפילוספאה והרפואה ונאמן וטוב עם אלקים ואדם, ממנו נחתי לפניך הקורא חוך ספרי זה איזה מאמרים שונים הכוללים ענינים יקרים ומועילים וידובר בהם נכבדות וגדולות ועתה הנה באתי להעלות עליהם הביקורת לפי סדר קדימתם עם הספר, ומתיכם יתבאר פרטי מהותו, וזמן היותו, והרבה מעניניו.

א שני מכתביו בהשכל ודעת על אודות שוטני ספרי מרן הרמב"ם והקורות אותם אשר באו ראשונה כספרי זה, הם הועתקו בהשגחה נכונה ע"י ולא ע"י ירי אחרים מכתב יד עתיק יומין מאד, הנמצא באוצר הספרים אשר בכית המדרש לבני עמינו בלונדון עיר הגדולה, ואם אמנם לא העלה לא זכרון אכותיו ולא זכר שם מקום מולדתו בחתימת דבריו כם, בכל זאת מאשר נאמר באר שם בדבריו, כי הוא הוליד בן לזקנו הבן אשר לא ימות והוא ספרו אשר חבר ויכנהו בשמו: תגמולי הנפש: וגם ספרו זה בא למראה עינינו בעיר אקספרד, ובראשיתו בהקדמתו שם נאמר: אמר המחבר הלל בן החסיד הרב רבי שמואל בן הגאון רבינו אלעזר מווירונא: ידענו עתה בזה היטיב להגיד עליו מי הוא זה ואיזה הוא, ורק מצד הענוה סיים מכתבו בדבריו. אמר הלל החסר: במקום הנהוג אצל בני אדם לומר דברי הצעיר או הקטן, ואין זה תואר וכינוי כלל, ולא נמצא שם גם מהמעתיק רשום שם דברים כאלו. אגרת ר' הלל החסר^א). וחנה מכתביו אלו נשלחו מאתו לחכם אחד אשר במכתבו הא' הזכירו בשם ר' יצחק רופא לבר, ובמכתבו השני הוסיף להזכירו

א) אחרי אשר ארכו הימים חננת נשלב הרפסת החוכמת הזאת עד יום שלחי איתה פעם ע"פ תנ"ל החוזה, כתיים ולא לאור וכדפס בם' טעם וקניס העמק מכתב הא' וזכירי מכתבו ר' הלל הכו', ועליו כדפס באותיות גדולות. אגרת ר' הלל החסר, כאלו זה חן השם או כינוי המואר שלו? ולאחכס ידעתי גם ידעתי כי המכתב הזה כחוסר מלת החכס כדמול' להמ"ל את הספר הכו', וגם מידי חיי הגיע ההעמק לידו, כי הוא לא כחולל באולרו, ולא הוא העתיקו חן המוקוס אשר הוא כחולל שם, רק כחוסר לידו מלת אים א' הכחמ בעיניו למת בדלשו עטרה שאינו הולמתו. ואשר עיניו כשולות לעסוק רק בדברים שאינן באותים לו בעברו, ולא ישיקו לפניו כל ספרי כתבי יד הכחוללים באולרות שונים בעולם, וכל יכנס לו להזיל לאור רק ההעמקות והדפסות הכעשות ע"י אחרים, למהר שלל חש בן

ה' אלפים וחמישים, ע"כ יתכן הכרעת הדבר בעינינו, כי הנו' בס' מנחת קנאות היה הראשון, והנזכר בכרם חמד הוא היה האחרון. אפס לבי מהסס בדבר, ממה שנוזכר עוד מר' הלל במכתבו הא'. ובכן נדונו כקציצה לשונות ונחתכו יותר מעשרה לשונות של טובי הכת המורה במורה כו', והנה שגור בפי כל שתי בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ. ואנו רואים בס' מלחמות ה' דפוס ווילנא מדברי ר' אברהם בהרמב"ם מה שאמר שם, ולא ידענו הדבר על כוריה עד אשר באה אלינו מעכו כו' כשנת צ"ה לפרט אתקמ"ו לשטרות מגילת ספר כו' הגידה לנו מעשה שהיה כו' וגם שריפת הספרים כו' ונקמת שופט העולם כו' וסכבו שריפתם בכריתת לשונם ככתוב יכרת ה' כל שפתי חלקות לשון מדברת גדלוה, וסיום דבריו בשיר א' ראשיתו קמו מורי שוא, ואחריתו בחירו, שתי כשמים פיהם ולשונם תהלך (בארץ ג) הנזכר גם מפי ר' הלל הנ"ל ושהוא מורגל בפי כל כנ"ל, ונמצא לפ"ז מערז קמו המערערים הראשונים ונדונו בכריתת לשונם עד שנת ס"ד אשר רצונינו לייחס לו זמן מכתבו הא' של ר' הלל יגיעו סך איזוה שנים יותר מששים, ואין מקום לתרץ דבריו: אם לא שנאמר שלא חש לקמחיה של המאורע הנעשה בטונפשליר במדינת צרפת מהמערערים ועונשם בכריתת לשונם שם, ודבריו. זה ששים שנה, יסובו רק אל הנעשה בעיר פאריש ע"י הרב הגדול ר"י והנצמח מזה בשריפת התלמוד והספרים. ואולם לפ"ז דבריו במכתבו ימצאו בלתי מסודרים. או שנאמר בהיפך מזה שדבריו: זה ששים שנה: עוים מכוונים על ראשית המערערים, ומונה והולך כל הנצמח להם עי"כ, והנמשך מזה בזמן מאוחר קרוב לעשרה שנים אח"כ מה שנתעוררו שנית בדבר בעיר פאריש בשריפת ס' המדע והמורה ומה שנצמח שם עי"ז משריפת התלמוד והספרים במקום ההוא, אבל לא היה זה הכל בזמן אחד. ולפי זה יתכן היות תרם הנשיא ברמשק בשנת נ' לאלף השישי לזמן הנו' בס' מנחת קנאות שהוא כמו ס' שנה להתחלת המערערים, ואין להרחיקו עוד עד שנת ס"ז, ויתכן שהחרם הראשון הנו' בדבריו שאמר מקידם זה כבר לנדות ולהחרים כו' זה היתה ממנו בשנת מ"ו, ואחר ד' שנים הוסיף שנית לחזקי ולנדות העובר בשם . . . ה', והמעתיק אשר רשם כחרם האחרון שנת המ"ו

(ג) הסיור הזה המובא בדברי הר"א בהדונו"ס אינו הוא הוחדרו, כי ויזאתו באגדת להכשילים יהודה ולבנהם הלויים בני חסדאי אשר ערכוהו אל הרבנים וחקבלות לאברהם ולרנן קסטילא וליאון, תחלתו: עד ויתי לבני משכבי עד ויתי, עורה והקילה מחשבתי עורי לשוכי עורו שפתי אם לא נכשיו אינותי, קומו היד והרעיון וחסו הגיליון, ואל תמנעו עצמיכם מן הסגיון והמכתב הזה עם שארי מכתבים רבים בעניני דברי הרבי ע"ד ספרי מרן הדמו"ס הובעתו תחת השגחתי בלסקספרד בנאות והולאות שכיכו (אלי והש"ס) להזיאם בנאות ה' לאור עולם לעונג המשכילים.

המ"ו היה כוונתו על החרם הראשון מהנשיא יען כי בעיניו לא בא זה האחרון רק לחזק את הראשון. אבל בין כה וכה לא ימצאו דברי ר' הלל במכתבו מספיקים ומכוררים היטיב ומורים לכך, אמנם יהיו הדברים איך שיהיו הרווחנו מזה לדעת הזמן בקירוב אם לא בכירור, אשר החכם ר' הלל הזה, נולד זמן מה קודם התחלת אלף השישי כנראה מכותלי מכתביו, אם ממה שהזכיר כם היותו תלמידו של הרב הגדול הר"י בכרצולנא, ור"י נאסף אל עמיו לדעתו סמוך לשנת ד' לאלף השישי (ד), ואם ממה שהזכיר עוד כי בארץ עניו וגלותו הוליד בן לזקונו כו', הוא ספרו אשר חבר ושמו נקרא: תגמולי הנפש: וידענו כי השלימו בשנת ל"א לאלף השישי כעדות האדון וואלף ברשימת הס' שלו, (וגם בעיר אקספוד נמצא הס' הזה שלא מכתובת יד המעתיק והסיפר המעתיקו שנית השלימו בשנת ל"ה), והנדה אם שנת ל"א ייחסו המחבר לזקונו, אין ספק על הולדו זמן מה קודם לאלף השישי, וכי בעת כותבו מכתביו אלו כבר היה מופלג ביקנה ושיבה, להיות הערת ההיא לפי החשבון הקדום היתה לפחות כמו כ' שנה אחר התגימת ספרו זה, זאת המעט אשר מצאה ידי להעלות בבקורת אל הנוגע לדבריו הללו הראשונים תוך ספרו זה.

הנה

(ד) הדבר גלוי וידוע אשר בת הר' יונה היתה אשת ר' שלמה בן הרמב"ן והוליעה וכל זלזה הרמב"ן שיהיה נקרא ע"ש זקינו אבי אמו רבינו יונה ע"ד ודוח השמש וגומר, וכן היה כמה שכתב הרשב"ש בתשו' סימן רנ"א (והביא זה גם בעל שם הגדולים) ולא לבד כי הר"י כלסף לעניו וזון מה קודם הרמב"ן, רק גם קודם נסעו של הרמב"ן לארץ ישראל אשר האריך ימים גם שם כמה שנים, וביני ראו ולא זר איזה קונטרסים שככתבו מוחבב, והס' לזון שנת כ"ד לאלף השישי, והס' בשנת כ"ח לאלף הזה, ואין ספק לפני בזמן חיימת הר"י שהיא סמוך לשנת כ' באחור בדבריו. ואחכס הוא היה גם ש"ב של הרמב"ן, והיה תלמידו של הר' שלמה ממוכסלייר, והלך צעצעת רבו זה אשר שלחו למדינת צרפת לעדער על ספר הודיע וס' המורה, ובי"י כמות הרעה הושת חשיפתו בעיר פאריז או באחור כאן חפי ר' הלל בכתבו הא', ואכתי אחכס מואתי מוח"א כי וחדר השטנה והחשימה עליו וזה הענין קמו אחי כמה קהילות להעיל מוס בקדשי שמים ולמת פגם ופיסול אל בני מושפחתו לפתיו, אשר ככלל בזה גם הרמב"ן והרב ר' יונה גרוכר שני ש"ב לו, ות"י מזה הענין הרבה מכתבים ואלשר קאלו כנגד המערערים והפוגמים בקדשי שמים, ובהם מכתב א' וחליש אשר בא על החמוס הכותב כדוע מזה בד כחון, ומוכיר בכתבו והערעור הזה על מושפחת הר"י, וכי הדבר כוגע גם לשני גדולי ישראל וולמו ש"ב הרמב"ן ז"ל וש"ב הר"י בר' יוסף הזכי (כי הראשון הר"י הוא בר' אברהם והוא והב' היו שני בשני זה לזה), וגם אליו בהיותו מושפחה הושת, ובעלי הערעור היה מוקל בדרש, והרווחו מזה לדעת כי היה ג"כ רמב"ן שני באותו מוקס ועיר בזמן מועט אשר הראשון, ונקוט הא' כלל בידך כי הר' יונה הא' הוא בכה"ד אברהם, והר"י הב' הוא בכה"ד יוסף, ולהפריש בין שניהם השתמשו הבאים אחרים בביאור חספיק ע"ז, להזכיר הא' בשם הרב הגדול מוצנולל, והב' בשם הרב ר"י לבד בלי תואר הגדול, (והכה הצעת דברי אלה היו עדוכים מוזני טרם כלות הדפסתו ס' כפ"פ ושם בקונטרס זכרון שם אות הר"י הערתי בזה וואצתי אשר הוא היה סנה לשריט המורה והודיע והיה בן דורו של הרמב"ן ונפטר קודם לו קרוב לעשרים שנה בו, והעידומי לעיני ע"ז ומחברת חמדה גנוזה היואלת לאור ע"י, והדואה יראה שם מה שהחליף המוגיה (המוגייה) והעלו שם בדברי, והיה בן דורו של הרמב"ן מתת הרמב"ן, בלי להתעורר להרגיש בדבר כי מיי שהיה סיבה לשריפת ספרי הרמב"ן זון רב אחרי מותו אינו כלפשרית שיזיה נפטר עשרים שנה קודם לו, זאת היא הזגתת חשש (חמשים) בהגה בדברי וולתם בימים האלו בזמן הזה):

ב הנה נתתי לפניך הקורא אח"ו מהחכם הנז' באור לשלשת מאמרים סתימים וחתומים מדברי הרמב"ם כס' המדע וס' המורה, העתקתי אותם ג"כ אני בעצמי, כעיר אקספרד מקובץ ספריו כת"י לר"ד אופנהיים שם נומ. 939 ברשימתי, ומאמריו בכיאור הנז' יקרו מאד בעיני, מצד הנודע, כי החכם הזה גדלה מאד ידיעתו בדברי המורה וחכמת הפילוספיא. כנאמר בעדותו מפי עצמו כמכתביו הנז'. כי תהלה לאל חי אני אומר באמרה כו' שאין היום כישראל איש שידע כל סתרי המורה כו' יותר ממני, וזה בעבור שהספרים שהם שרשיו ויסודותיו כמו חכמת הטבע וחכמת האלקית ידועים אליהם ופירושיהם מפי רב מובהק, וכן מצאתי אומר בספרו חגמולי הנפש וז"ל. וכך אמרתי בכחרותי בבחמ"ד בהיותי לומד בספיד לפני הרב שלמדני חכמת הטבע כו' וישרו דברי ומצאו הן בעיני כל כו', גם ר' אברהם אבועלפיא בהקדמת ספרו אוצר הגנוז כתב אודותו, וז"ל: ואני כעיר קפואה קיזב לרומי מהלך ה' ימים מצאתי שם איש נכבד חכם ונכון פילוסף ורופא מומחה ושמו ר' הלל ואתחברה אתו ואלמיד לפניו מעט מחכמת הפילוספיא וטיר נמחקה לי מאד, (נזכר ג"כ בס' בית המדרש הדר ג' עיי"ש), ומי הוא זה ואיזה איש משכיל אשר לא ינעם לו לראות באור מחכם מבין מפא"ר כמותו למאמרים סתימים מהרמב"ם, ואני באתי עוד להעיר הקורא בזה על היותו מזכיר בדבריו כבאור המאמר א' כי נעשה ממנו פירוש כאורך ע"ד עומק הפילוספיא. על שיר השירים, ולא נשמע זולת זה דבר ממנו עד היום, וכן כל אמנע ג"כ מלהגיד כזה כי עוד נמצא לו לר"ה הנז' פירוש על כ"ה ההקדמות לס' המורה מהרמב"ם, והוא באוצרות ס' כתביו יד כעיר המלוכה וועז, וע"י אמצעית ידידי ואוהבי החכם מוהרי"ל דוקעס, הגיעני העתק ראשית ואהרית דברי הפירוש ההוא הנמצא שם מאת החכם שטערין המ"ל ס' הפרחון, והנני נוהג במ טוברה עין לתת העתקתם כזה לפניך הקורא, בראשיתו כא שיר קטן וזה העתקתו:

אישים כסוד אישים בעיו חכעיו

דרשו אבי סוכו וכדשנו תחיו

תתפארו כזה בהדר תחיו

תזכו ואחרי מות קדושים תהיו

אישים דרשו בכ"ה הקדמות

ורשו כזה שתי עולמות

כי תתעלו על האדמות

וקדושים תהיו אחרי מות

ואחריו יבואו דברי הספר, וזה תחלתו. אחי תחי רוחך ויגדל כחך, שאלת ממני לפרש לך הכ"ה הקדמות ותפק רצון ממני כפי כחי בעת הזאת אליך, ודע אחי כי צריך לך ולכלל מנין בביאור אלהי ההקדמות שני ענינים, הא' פירוש כל הקדמה בעצמה ר"ל פירוש נוסחת ההקדמה, והב' כוונת כל ההקדמה ר"ל אל איזה תכלית כיוון בה הרב ז"ל והעיון המבוקש הנוכח ממנה, וחלק הביאור אפרש לך בקצרה, אבל חלק הכוונה נ"ל שאינו צריך פירוש לאיש משכיל להיות יודע מאד מחוק דברי הרב ז"ל בפרקים הבאים אחרי ההקדמות, ולכן לא אכתוב לך באותו החלק דבר, ועוד כי יראתי לעבור על מצות הרב ז"ל שצוה בדרך השכעה בתחלת הספר שלא יפרש שים דבר באותו חלק לזולתו, ואעפ"י שלא נראה שכיון הרב ז"ל באותה השכועה אלא להחמיר בציווירה כי אין ההשבעה מתייבט אלא א"כ יקבלנה המושבע מפי המשביע ומודה בה, כמו שאמרו ז"ל משביע אני עליכם שאם אחי יודע לי עדות כו' ואמר אמן, עם כל זה יש לירוא מאד ממצותו ולחוש מפני רצונו, אכן אני מצאתי בעצמי רשיון לפרש נסחת ההקדמות בעבור שכולם הם דברי אריסטו ואינם שיטתו בהן רק הסדר או בתוספת ומגרעת קצת מלות, ולכן שמעתי לקולך וכתבתי אליך בפירושם מה שיכולתי ובקצרה, ועם היותי מקצר לך לא יבצר לך די ההשגה, אעפ"י שלא אפרש לך עתה כל הענינים הגדולים כאלה ההקדמות עם כל זה תשיג תועלת גדולה זולתי בהזכירי אליך מהם ראשי פרקים, כי בזה תפקחנה עיניך ויאירו רעיונך על ענינים נכבדים שלא הרגישו בהם אפילו אותם שלמרו בזה הספר כל ימיהם, ואולי לימים עוד אועד אליך או אני או חכם אחר גדול ממני שיעמידך על תכלית אמרתם ותגל נפשך מאד, ותחלת דברי אודיעך מה הוא ענין הקדמה וגזרה, אמרו חכמי התנין שההקדמה היא מה שמחייב מציאת הנשוא אל הנישוא כו', זאת הוא מה שמצאתי מספיק להעתיק מראשית דבריו. ואלה דבריו בהשלמת ספרו באחריתו: ובכאן השלמתי לך כלל פירוש החמשה ועשרים הקדמות, אמנם כונת הרב ז"ל בהן היא מבוארת מאד בפרקי הספר לכל הקדמה מהם ואינך צריך לפירושי וזה כל שכן שכבר הקדמתי לומר לך בתחלת המאמר, שאין ראוי לי ולכמוני לפשוט יד בזה, ומחזה שדי תחזה, ואחה אחי חכם לכב אחי וידעת כי אלה הדברים אשר דבר משה רבינו אל כל בני ישראל דבר לא כמדבר ולא רק ליחידים השרידים אשר ה' קורא וקרא ה' בשם להיותם כצל אל נשואם לבם לקרבה אל הערפל אשר שם האלקים עד יעברו ממנו לראות יה בארץ החיים, ואם יקשה בעיניך ממך בפירושי אלה שלחתי אלי ואוסיף עוד בביאור, ואעפ"י שהכרחתי עצמי לכאר לך

כפי היכולת. ואמנם לכך זה מצאתי באוצרות כתי, כמה מאמרים ובאורים שונים ממנו לדברי הפילוסופים הראשונים אריסטו ואפלטון וגאלינוס ואבונצר ואחרים, והמה מפורדים ומפורדים לרוב כל אדע לכנותם בשם:

ג. עוד האצתי לך כרכה בזה שלשה מאמרים יקרים אחרים מהאדם הגרול הזרה, ואלה הם: (א) הקדמתו לספרו הגמלי הנפש, כי נעימים כל אמרותיה, יגידו וילמדו תכונת הספר ומחברו ותכלית כונתו ומגמתו בו, והסברה אשר הניעהו לכך. (ב) העתקת דברים מאמצע ספרו בציון א' מחלק השני, יען דבריו אלו מכיאים איר נוגה על מה שזכר ממנו במכתבו השני מב' מכתביו לר' יצחק בר' מרדכי הנז' אשר נעשה ממנו מאמר לכאר על מה חלה המיתה על מין האנושי, וכי בו נתכרר שלא חלה עליהם בעון אדה"ר והוא לכדו בחטאו מרז וכל צאצאיו מתיים בטבע, והוא אלו לא חטא אפשר שהיה חייו לנצח אבל אל כל הרורות הוא ענין טבעי ומוכרח היותו, אשר זה נראה בהשקפה ראשונה מזור ומתנגד אל המוסכם אצל הכריות, ומחוק דבריו אלו יתבאר כי לדעתו זאת קרובה דעת הרבה מרז"ל בעלי התלמוד, ואנכי בארתי אחריו ומלאתי את דבריו שם בהערה במקומו מה שיש בה די להוסיף אומץ להם ולחזקם, ומשם יראה הרואה כי אין רצוני לכפול דברים, וישכיל ויבין כל איש מתכונן ע"ד אמת כי העתקת המאמר הזה נאות ומוסכם ונכבד לתיתו לאור עולם. (ג) העתקת דברים עוד מציון ב' מחלק השני מספרו הכוללים מחקר נכבד מאד כמיני החלוקים שנחלקים בהם דרז"ל חכמי התלמוד, והוא יקר הערך למאד, ואינו עלובה העיסה שהנחתים מעיד עליה שהיא טובה ומשובחת, ודי לנו עדות מספקת ע"ז מפי מחברו (כמכתבו הכ' לר' בר' מרדכי הנז') כאמרו וז"ל: ובזה הנתח הוצרכתי להביא מיני החלוקים שחלקתי בהם כל דברי רבותינו ע"ה והוא מחקר נכבד צריך מאד: וגם אנכי אחשוב למשפט כי יגילו וישישו כל נביני דעת נגר דבריו אלו. והנני להעיר עוד את הקירא כי נזכר לו בחתימת מאמרו זה שחבר ספר מיוחד ע"ז הנקרא מאמרו מאמר הדרכן ובו האריך מאד בכאור הענין, ועם זה כל אמנע מלהעלות זכרון שמות גדולי עולם וחכורים הנזכרים בספרו אחת הנה ואחת הנה אשר מצאתי אני מדי עכרי עליו, (ואציגם על הסדר שבא זכרונם חיד הספר ולא על סדר קדימת הומנים ולא לשמיתם על סדר אלפי בית"א), ואלה המה: יצחק הישראלי בס' היסוד, אפלטון, אריסטו בס' השמים והעולם, רבינו משה זצ"ל בהקדמותיו (הם כ"ה ההקדמות לספר המורה) ובס' המורה, בן רש"ד כראשון מן השמע, וכס' עצמי השמים, מצאנו בס'

כס' הפירויסניאש (לפ"ד הש"ש צ"ל פירר הרמיניאש והוא מיוחס לאריסטו), מאמר גאלינוס, אכונצר כס' התחלות הנמצאות, בן רש"ד נפירוש לס' הנפש, כמדרש הנקרא ס' הבהיר, תמסטיוס, בן רש"ד בשם אלכסנדר, אגושטינו, אלכסנדר מאחרוני האלמשיין, גאלינוס כס' הנקרא מלאכה קטנה, וכס' תחבולות הבריאות (ולפ"ד הש"ש צ"ל האברים), ודבר ארכיגאנוס ברפואות חולי המוח, אריסטו כס' בעלי חיים, וכס' המאמרות, הרב שלמד ממנו חכמת הטבע בספרד (וכבר נזכר זה למעלה בדברינו), עיד נמצא ממנו בעיר פאריש בכת"י ספר א' על חכמת הנתוח הנקרא ספר הכריתות עין אוריענט לשנת (1848). וכוה נשלם המעט אשר מצאה ידי על אודות האדם הגרול ויהל אור לנגד עינינו על תכונתו ועניונו:

מכתב מגילת סתרים המתיחס למרן הרמב"ם, כבר הערתי במקומו עליו כפי מה אשר מצאה יד בינתי, ומתוך הרברים הללו יתכונן המשכיל לדון עליו לפי דעתו אחרי אשר ידע ברור עניונו, ודבר שפתים אך למותר (אף אם נקבל אמונת הדבר היותו ממרן הרמב"ם) להגיד כשער דברים על אודות איש ידוע לכל כמותו, וגם כי לא יכילם ספר, ואנכי לא אמנע רק מלהגיד בזה, כי העתקתיו ג"כ אני בעצמי מאוצר הספרים אשר בכית המדרש לבני עמינו בעה"ג לונדון, והכתב יד הוא עתיק יומין מאד מזמן מאה הראשונה לאלף השישי:

מאמר במהות הנפש, לאכונצר אלפראכי, המאמר הזה יקר הערך הוא ואם הוא לאיש אשר לא מכני עמינו, אמנם שרידי ימים קדמונים הוא, ומפי איש ידוע ומפורסם, אשר האיר עיני רבים בחבוריו חשונים, ובה זכרונם הרבה מגדולי בני עמינו, וגם ממרן הרמב"ם, ואין ידי משגרת לכאר כל אודותו ועניונו, וגם לא יכילם יריעות אחרות כי אם ספר מיוחד על זה, והגני רק להעיר בזה כי העתקתיו ג"כ אני בעצמי מאוצר ספרי בהמ"ד לבני עמינו בלונדון עה"ג, ונתחבר הס' בלשון ישמעאל, והועתק ע"י זרחיה בן יצחק הספרדי ללשון עברי, והוא הנקרא ג"כ בכינויו חנין, וממנו נמצא שם עוד העתקת ספרים אחרים מלבד הנז' בפתיחתו אל המאמר הזה.

ובזאת תם מאמר הבקורת.

לוח הציונים ומראה מקומות אל מאמרי רז"ל
אשר לא בא להם הציונים על מכונם במקומם*.)

דף ד' ע"א שורה ה' מסוף הדף, כמו שאמרו ז"ל נכתב במקומו,
חולין ק"א ב' :

ד' ה' ע"ב שורה ד' בראשית הדף שאמרו אין בו כו', ברכות י"ז
א'. שם, שורה י' כמו שזכרנו בחבור, רמב"ם ח"א
הלכות תפילה פרק ב' הלכה י"ד. שם, שורה י"ד מסוף הדף וכבר
בארנו כו', שם פ"ד הלכה ד'. שם, שורה י"א ונתלו באמרם אין
כו', מגילה כ"ג ב' כל דבר שבקדושה כו' :

ד' ו' ע"ב שורה ט"ו שאמרו חז"ל כל המודה כו', קדושין מ' א',
חולין ה' א', הוריות ח' א', ועוד. שם, שורה י' מסוף
הדף מרכיז חז"ל כו' שהיו משתחיים לצלם ולהיכל, יומא ע"ז א',
קדושין ע"ב ב', מדרש שיר השירים פסוק אל תראוני, ואמנם בכל
אלו המקומות נאמר שהיו משתחיים לצלם ופורעין עצמן כו', אבל
אין ספק ברבר שמצד החבור שינה מרן הרמב"ם כאן על צד הכינוי
לומר כן ודי בזאת למכין :

ד' ז' ע"א שורה י"ב וכן אמרו ע"ה, ערובין נ"ג ב', תנחומא פ'
כי תשא, ומדרש רבה בראשית פ"שה כ"ד. שם, שורה
י"ג מסוף הדף שהתפריסם בדברי רז"ל, ששית רבה ב"ח. שם,
שורה ט' וכך אמרו ע"ה כו', במדבר רבה י"א. שם, שורה ו' ואמרו
ע"ה דם מילה ודם פסח, כריתות ט' א', וששית רבה י"ט, ומכילתא
בא ה'. שם, שורה ה' ואמרו ע"ה שהם קלקלו כו', ספרא אחרי
מות פרק י"א, יומא דף ע"ה א', ויקרא רבה כ"ג, ועיין הגהורת
והערות ממני ע"ז :

ד' ז' ע"ב שורה ב' כמו שבארו ע"ה החישר כו', שבת צ"ז א'.
שם, שורה י"ד וכל זה מוכן לרז"ל במדרש חזית ברבה
לשיר השירים (נקרא כן ע"ש תחלתו בפסוק חזיר איש מהיר וגו')
פסוק

* לדבר הזה יכלה לי הקולא, כי לסיבת האמור בהקדומי כלוח ששאלו דפיס אחדים
בחוברתי זאת שלא באו בהם חודש חוקים לרז"ל בעלי התלמוד על חוכנס בתקומם
(וכן ההגהות וההערות ההכרחית) אשר לא כדת שארי דברי החכמה הזאת אשר הכל על
חוקו יבוא בשלום, והכני בא להשלים הכדוש בזה בידיעה חיוורת הזאת, (וכן יבואו
ההגהות וההערות נקובטרם חיוורת), ואולם אם גם פסוקים אחדים וההוקדמות כשאלו בעדרי
הציון בדפיס הללו, אחשוב זאת לבלתי הכרחית, יבין חז"לית חודש חוקומו היא חלפכה
ואינה חכמה וס' המכ"ך והנכרך לזה הוא חז"ל בידי כל, חוכנס כל כן הוא פ' התלמוד
והנכרך לכך, ואי לואת יאמתי בזה ידי חובתי.

פסוק אל תראוני. שם, שורה ט"ו מסוף הדרך שהרגו מנשה כמ"ש
ע"ה, יבמות מ"ט ב', סנהדרין כ"ג ב'. שם, שורה י"ג הרחיקו האל
יתברך כמ"ש, סנהדרין צ"ג א'. שם, שורה ב' כמו שאמרו וירח
את ריח כגדיו אל תקרי כגדיו אלא כוגדיו, סנהדרין ל"ו א'.

ד' ה' ע"א שורה ה' כמו שאמרו ע"ה טמש הא ומתק הא, קהלת
רבה ע"פ טובה חכמה עם נחלה, מס' עבודה זרה י"ח
ב' בשינוי קצת כגוף העובדא ועיין הע"ית והנהגות ע"ז. שם, שורה
ט"ו וזה המעשה הוא במדרש קהלת כו', הוא שם ע"פ כל הדברים
יגיעים, ובספ' ע"ז י"ז ב' כשינוי קצת ועיין הערות והנהגות. שם,
שורה ג' מסיף הדרך וכן אמרו ע"ה הם לא עשו אלא לפנים,
מגילה י"ב א'.

ד' ט' ע"א שורה ו' לפי מה שאמרו הז"ל, תענית כ"ה ב'. שם,
שורה י"ד וכן אמרו החכמים ע"ה כו', נזיר כ"ג ב'.
שם, שורה י"ז כמו שאמרו רהט בתריה כו', סנהדרין צ"ו א'.
שם, שורה י"ט וכארו החכמים כו' ואמרו כיום א' כו', כנא בתרא
ט"ז ב'. שם, שורה י"ב מסוף הדרך כמ"ש ע"ה אין בן דוד בא כו',
רש"י ז"ל מביא זה ע"פ אחר כבוד שלהני כשם מדרש אגדה הדברים
הללו כמו שהם כתובים כאן, ואני לא ארע מקומם כדרז"ל על זה
הפסוק כי אם ממה שהא נזכרוננו שנאמרו בס' תרכ"א אשר איננו
כערה ח"י, אבל כיוצא בהם נמצא לרז"ל במס' כנא בתרא יו"ד ב'
ע"פ ביכוש קצירה וגו', ובאיזה ס' התלמוד מהדפוסים החדשים נשגשו
הדברים מאיזה טעם מה. שם, שורה יו"ד וזה דבר החכמים ע"ה
אין הקכ"ה כו', פסחים קי"ח א', נזיר שם, וסנהדרין שם:

ד' ט' ע"ב שורה י"ג מסוף הדרך אמרם באלו הנשרפין כו', אינו
פרק זה אבל הוא בפ' בן סורר ומורה והיא סנהדרין
דף ע"ד ב'. שם, שורה ו' וזה טורף לשונם בענין זה שם שם ע"א.
שם, שורה ג' ושורה ב' וכך אמרו כו', שם שם ב':
ד' י' ע"א שורה י"ג וכך אמרו ביומא רנכ"י אמר כו' שם פ"ו א'.
שם, שורה ט"ו ואמרו עוד, ושורה י"ט וזה מאמר רב,
ובסמוך לזה וכ"כ מאמר ר' יוחנן, ושורה ט' מסיף הדרך וכך אמרו
ע"ה כו' הכל שם שם:

ד' י' ע"ב שורה ז' כמו שאמרו כו', יומא שם דרז"ל ע"פ ולזרז
שפתים וגו' הרחק עצמו מן הכיעור והדימה לו. שם,
שורה ח' כמ"ש ע"ה אחד שונג כו', אבות פרק ד' טשנה ד'. שם,
שורה יו"ד וכך אמרו אין כו' ושורה י"ב כמ"ש ע"ה כל כו', ושורה
ט' וכך אמרו ז"ל הכל במס' יומא שם. שם, שורה ג' מסוף הדרך
ואמרו החכמים ע"ה, שיר השירים רבה ע"פ השבעתי אתכם:

ד' י"א ע"א שורה ה' וכך אמרו ע"ה במקום כו', פסחים נ' ע"א .
שם, שורה י"ג וכך אמרו בתלמוד, וסמוך לזה וברוב
המקומות, נדרים כ"ז א', בבבא קמא כ"ח ב', ע"ז נ"ד א' ועוד .

שם, שורה י"ט מפני שאמרו חכמים ע"ה, סנהדרין ע"ד א' . שם,
שורה ה' מסוף הדף ועם כל זה לשון המשנה כו', נדרים כ"ז ב' :

ד' י"א ע"ב שורה א' ואמרו חז"ל כו' עד ולא שימות בהם, סנהדרין
ע ד א', ע"ז נ"ד א' ועוד . שם, שורה ח כמו שאמרו
בתלמוד כו', תענית י"ח א', ראש השנה י"ט א', מעילה י"ו א' ועוד :

ד' י"ב ע"א שורה י"ב וכבר הזהירו רז"ל שלא ידור אדם כו', לא
ידעתי מקום מוצא מאמר כזה ועיין הגהות והערות :

ד' י"ב ע"ב שורה ח' מסוף הדף וכבר פירשו רז"ל כו', מכלתא
משפטים י"ג, תוספתא בבא קמא פרק הכונס, מדרש
משלי ע"פ לא יבוזו וגו' . ובכל התלמוד אומר שמדא כו', כתובות
ג' ב' ושם נסמן למקומות אחרים :

ד' י"ג ע"ב שורה ט' ואומר כי כתוב בפ"ב דבימית, שם דף כ"ב
א' . שם, שורה י"ג ובגמרא פירש כו', שם שם .

שם, שורה ט"ז מסוף הדף וכן פסק הרמב"ם, הלכות יבום וחליצה
פ"א הלכה ו' . שם, שורה י"א וכתוב בתלמוד יבמות כו', דף ט"ז ב' .

ד' י"ד ע"א שורה כ' כמו שדרשו רז"ל, קדושין ס"ח ב' ועוד .
שם, שורה כ"א כמו שדרשו רז"ל כי יסיר כו', שם
שם, ויבמור' י"ז א', כ"ג א' . שם, שורה כ"ב אמנם מה שכתב
הרמב"ם, עכום פ"ב הלכה ה' . שם, שורה ה' מסוף הדף כמו שדרשו
רז"ל הטא ישראל כו', סנהדרין מ"ד א' :

ד' י"ד ע"ב שורה י"א מסוף הדף ולמה האשימו רז"ל כו', סוטה
מ"א ב' . שם, שורה ט' וכיוצא בהם אמרו רז"ל,
סוטה כ"כ א' . והדברים הללו הם כשיבוש כאן, ועיין שם הנוסחא
וכך צ"ל כאן ראטין מגושה ולא ידע מאי ראטין תני תנא ולא ידע
מאי דתנאי :

ד' ל"א ע"א שורה י"א גרסינן בקדושין הקורא לחבירו כו', שם
דף כ"ח א' . שם, שורה י"ג וממקומות אחרות
שואמרים רז"ל כו', בבא מציעא צ"א א', סנהדרין כ"ז ב', חולין ג'
א', תמורה ב' א' :

ד' ל"א ע"ב שורה י"ג כמו שדרשו את אשת רעהו וגו', סנהדרין
פ"א א' . שם, שורה י"ח כמו שאמרו רז"ל כ"ד
מכין כו', יבמות צ' ע"א, וסנהדרין מ"ו א' :

הגהות והערות ותקוני שגיאות

דף ד' ע"א שורה א'. תחלה מה שאתה צריך לידע כו' שאינך עם הארץ אלא תלמידינו ואהובינו אתה וכל מי שמבקש להרבך בתלמוד תורה ואפילו הכין פסוק א' כו' ואין הפרש להמכין אותו הענין מלשון הקודש או מלשון ערבי או מלשון ארמי הכוונה היא הכנת הענין כו'. דבריו אלו יתבררו מתוך דברי חז"ל במסכת מנחות צ"ב ב' אר"י משום רשב"י אפילו לא קרא אדם כו', ושם רבא אמר כו', ומתוך דבריהם במס' מגילה י"ח ב' והרואה יראה ברש"י ותי"ס וגם במס' ברכות דף י"ג וכמס' סוטה דף ל"ו:

שם שורה י"א. גדולי החכמים התחילו הלימוד והם גדולים בשנים, בש"ס במקומות רבות נתכרר מהלל, ורכן יוחנן כ"ז, ור"א בן הורקנוס, ור' עקיבא בן יוסף, וכן עזאי, וכיוצא הוא מבואר במס' ארר"נ. סתי התחילו למודם ואיך הצליחו כו'. ומשם ידרוש הרואה כי נסמן אצלם מקום מוצא הדברים כתלמוד:

שם שורה ט"ו. ואיני רוצה בשום פנים להוציאו כלשון ערבי כו', החכם כרמולי כהערת דבריו לקבוץ הבא בס' טעם זקנים כתב ז"ל. והחכם ר"ש בר יוסף אכן איוב הספרדי בהקדמת ס' המצורע לרמב"ם אשר העתיק בעיר בדרש בשנת ה' אלפים ליצירה מזכיר התשו' הזאת כלשון זה. והנה מצאתי תשובות שאלות לרבינו הרב המחבר וכתוכן תשובת שאלה אחת לו וזה שאחד מאנשי כבל שלח לו ספרו וחלה בו פניו להשיב לו ס' משנה תורה ללשון ערבי מפני שהאיש ההוא לא היה מכין לה"ק כו', ואנכי אמנם כבר הזכרתי במאמר בקורת ממני אל דברי המכתב הזה, מה שמוא מדבריו בהרב המגיד והכ"מ כפ"ז מה' סוכה וא"צ לכפול הדברים:

שם שורה י"ג מסוף הדף, וכבר חכרנו בזה הענין מאמר כו', הוא מאמר תחיית המתים ממנו הנדפס פעמים רבות במקומות שונות: שם שורה ט'. ואמרנו שאלו הי"ג בריתות כו', ואמר צ"ל, והוא טעות נפל בדפוס:

דף ד' ע"ב שורה י"ד מסוף הדף, ובלי ספק שהגיע אליכם השאלה כו' וראיייתנו ע"ז תפיסת וקישורת כו' ותשובתו השנית בכיבוד מה כו', מלת ותשובתו היא שגיאה מטעות הדפוס וצ"ל, ותשובתינו, וגופי הדברים בענין זה מדברי הרמב"ם ותשובות

הראש ישיבה ע"ז, ומרז שהשיב ע"ז הרמב"ם בסתירתו דכרי הר"י
 וחיווק דבריו, הכל נדפס כבר באגרת הרמב"ם :

שם שורה ו' א שחעשה, צ"ל או שתעשה :

ד' ה' ע"א שורה ו' מסוף הדף, והשכנו עליו כו', עיין פאר הדור
 סימן ז' מה שהשיב בזה כי שם מקומו :

שם שורה ז' כבר אמרנוהו כמה שחברנו, הוא במאמרו תחיית
 המתים הנז' :

שם שורה ד'. או ידמו עליו שהוא גשם כמתחילים, בכ"י אשר
 היה לפני נאמר ולא ידמו עליו שהוא גשם המתחילים,

ואנכי הגהתי בדפוס כאמור, יען כי זה מוכן מעצמו שכן צ"ל :

ד' ה' ע"ב שורה ט"ו. ואנחנו אין דכריהם כו' אלא תוספת ההדס
 מצאנוהו כתוב ר"ל ההושענא, אין ספק בעיני שכך

צ"ל כדברי הרמב"ם כאן בכל ההושענא וכוונתו על כל אגורת ג'
 מיני הלולב הנקראים הושענא (כמבואר במס' סוכה דף ל"ז א' בענין

ר"ג שאמר לאוגרי ההושענא כו' יעוי"ש) שאין להוסיף רק כהדס
 שמצאנו היתר התוספת שלו כתוב במקומו (כמס' סוכה ל"ד ב') כי

לדעת הכל מדין תורה סגי בחד, ואף ר"י מודה שם בזה, ובכ"ז
 אנו לוקחין ג' בשכיל לנאותו עיין כ"מ והמגיד הלכות סוכה פ"ז ה"ז,

ולדעתי יש להגיה בדברי הכ"מ שם מה שהביא מדברי האגרת הוה,
 והעתיק מדבריו אך כהדס מוסיפין מפני הושענא, שצ"ל ממיני

הושענא, עוד אפשר לדעתי להגיה שצ"ל דל"ה הושענא ומלת דל"ה
 הוא ראשי תיבות דלאו הכי, והבקי בטיב ההעתיקה ידע כי שתי

ההגהות אלו יתכנו היטיב :

שם שורה י"ב מסוף הדף. אין רואה כו', אני רואה צ"ל, וככת"י
 לפני נאמר אם רואה, מה שאין לו מוכן כלל, ואנכי הגהתי

אני, ואמנם בדפוס נפל הטעות הנז' :

ד' ו' ע"א שורה א'. ואנשיהם היודעים, ככת"י לפני נאמר
 ואנחנו הם, והרואה יראה צודק הגהתי בדפוס כאמור

כי זה מוכרח ומוכן מאליו :

שם שורה ג' ע"ס שורה ח'. שיש מי שמדבר עלינו רעור והוא
 מבקש להתכבד בקלוני כו' ושמענו שאתה מחית כו' אל תעשה

דבר זה שאנו מוחלים כו' ולא יויק לנו אנחנו וכופין על מדת סדום
 זה נהנה וזה לא חסר, עכ"ד. כל קבל די ביה רוח עונה יתירה דבר

הדברים האלה, והפריו על המדה, כי המתכבד בקלון חכירו אין לו
 חלק לעוה"ב, ואם לזאת יקרא זה נהנה, אם אדם מאכד חיי עולם

בעבור כבוד המדומה בעולם הכללי וחולף אשר אם יעלה לשמים
 שיאו כגללו לנצה יאבד, וכל אדם מישראל מצווה על השכת ממנו

של אדם, וכש"כ אבירתי גופו, ועאכ"ז אבירתי נפשו, וגם חובה הוא לקנאות לכבוד ה"ח, ולמחות ביד בוזיהם המכזים גם מי שצווה על כך להיות זהיר בכבודם ומוראם, כדמיון איש המכזה שוטר וממונה מלך כו"ד אשר יובא כפלילים על כי הקל בכבוד מי שהקימו ממונה ושוטר, ואך למותר רוב דברים בזה:

שם שורה י"ד. שכל מי שמבקש להעלים מה שגלהו, לא כו', חסרון דברים יש כאן מה שנשמט בדפוס, וכך צ"ל, שכל מי כו' מה שגלהו, אמנם מוסיף לו גלוי, ויותר מזה שאתה מביא על עצמך מריבות ורעות שאין בהם צורך, ואנחנו, לא כו', והקונדה יסלח אם לא העליתי דף נדפס מחדש בעבור החסרון המועט הזה, כי לא לאשר חסתי על הוצאה הוא סה"ד, כי אם נלחץ הנני לכלות ההדפסה כמקדם האפשרי מענינים נחוצים וע"כ לא יכולתי לעשות זאת:

שם שורה ז' מסוף הדף. ובטלוהו הקב"ה, יבטלוהו צ"ל: **ד' ו' ע"ב שורה ח'.** איך גנו רעי איוב אותו בהרכות לרכר ואמרו כו' כהעתקת הרא"ג נמצא כאן גם פסוק הרוב דברים לא יענה ואם איש שפתים יצדק מה שהוא לא נמצא כהעתק אשר לפני:

שם שורה ט"ו. אצל ההקש הזה, כן הוא בכת"י, אבל הדבר נראה לעין שצ"ל העקש הזה:

שם שורה ט' מסוף הדף. שהיו משתחווים לצלם ולהיכל ע"ד כפירה, כן הוא בכת"י באקספרד, ואמנם כהעתקת הרא"ג הנוסחא יותר הוגדרת היא, ונוסף שם אחר מלות, שהיו משתחווים לצלם ולהיכל, אלו הדברים. ולא היה הפרש אצל זה המפרש במי שהיה משתחוה לצלם ולהיכל. ואין ספק שהמעתיק מהעתקת אקספרד דלג הדברים הללו לפי שהיה בזכרונו היותו עומד בהעתקתו כחתימת מלות לצלם ולהיכל, וקפץ מן לצלם ולהיכל הא' עד הכ', וכבר עמדתי על המבחן וראו עיני שני העתקות מדברי רב האי גאון ובאחת מהן נחסר דף שלם מה שדלג מעתיק א' מהם בסיבת כי לא הרגיש כדבוק ב' דפים ביחד, וחתימתן היו שוה בענינם:

ד' ז' ע"א שורה ג'. יאמינו כמו כן כהם ולא יודו לו בשליחות, כן הוא בכת"י באקספרד, ויש לפי נוסחת הדברים הללו

ג"כ מוכן לפי הענין המדובר כאן, אבל כהעתקת הרא"ג כתוב כאן, יאמינו כמו כן שהם ימותו, ומכואר שם בהוספותיו בשם החכם מונק, כי גם על הנוצרים עבר כוס שם, והכריחו אותם לקבל אמונת הישמעלים והם מיאנו ובחרו למורת על חיזוק דתם, והרשיעו בעת

ההיא הערכיים לכשלם חיים, והדבר נראה לעין מחתימת דברי הענין כאן כי נוסחא זו יותר הוגנת ע"כ לא מנעתי מלהעלותה כזה: **שם שורה י"ט.** ביד איש שישלוט, שישוט צ"ל והוא מטעיה הרפוס:

שם שורה כ'. והפיל במ, והאפיל צ"ל והוא ג"כ מטעות הרפוס:

שם שורה כ"ב. שנפל הענין הזה, העני צ"ל, וג"כ כנו':

שם שורה כ"ג. והנה רעות כו', וקנה צ"ל, וג"כ כנו':

שם שורה ה' מסוף הרף. ואמרו שהם קלקלו בעריות כו', כהיפך מזה נמצא לרז"ל (מדרש רבה ויקרא פרשה ל"ב) בשביל ר' דברים נגאלו ישראל ממצרים שלא כו', ולא נמצא ביניהן אחר פרוץ בערוה כו' אחת היתה ופרסמה הכתוב, ועוד בכ"מ אמרו רז"ל שהיו גדורים מן העריות, ואמת כי במס' יומא דף ע"ה ע"א נמצא חד מאן דאמר על פסוק וזכרנו את הדרגה אשר נאכל כמצרים חנם שהוא עריות אמנם אפילו אליבא דהאי מסיק שם הגמ' דהנך דאסירי להו לא פרצי בהו, אמנם כלוח הציונים הראתי מ"מ גם ממקום אחר, בכ"ז לא חזינא מאי אולמא דהאי דוכתא משאר מקומות לרז"ל המתנגדים לענין זה, ואמנם בעיקרה דמלתא כבר נמצא לרז"ל דרשות כמקומות רבות ע"פ אחרים, וירעו אותנו המצרים, או הנסה אלקים לבוא לקחרז לו גוי מקרב גוי וגומר, כצאת ישראל ממצרים בית יעקב מעם לועז שקלקלו ישראל כמצרים וילמדו שם ממעשיהם הרעים, ומטרת הוכחת מרן הרמב"ם כאן היא נכונה כל"ז:

ד' ז' ע"ב שורה ד' מסוף הרף. ולא ידע כו', כן הוא בכת"י, אבל לפ"ד צ"ל ואלו ידע:

ד' ח' ע"א שורה א' והלאה, שר' מאיר נתפס בעת שמד כו' ואמר להם אוכל ברצון כו', הרואה יראה במס' ע"ז י"ח ב', ושם הספור כאופן אחר, וגם במד"ר קהלרז שממקום הזה הביא מרן הרמב"ם הספור הזה לא נמצא שאמר להם אוכל ברצון ובגוף הענין אין ספק שאם היו רוצין בעת שמד להכריח לר"מ שיאכל דבר אסור שהוא הויה מוסר עצמו ליהרג על קדוש השם, וגם בעיני הגוים עצמו היה מוחזק בכך כמו שמביאר שם במד"ר שאמרו אלו הוה ר' מאיר לא הוה עביד כן, ובעצם העובדא של ר' מאיר יראה המעין וימצא הפרש גדול בדבר בין מי שיכריחוהו להעכיר על הדת, ובין מי שיתרארה כעושה דבר האסור לישראל בשביל הצלת נפשו שלא יהרג, ואף לעשות איסור גמור התירו כמה גדולי ישראל כימי ההריגות והגזירות ע"י שיתחפש אדם מן ישראל וילבש שעטנו על שעה קלה למלט נפשו ממות ע"י שלא יכירוהו הגוים שהוא יהודי,

אבל

אבל כגוף הנדון צדקה דעת מרן הרמב"ם בדבריו לדין, וע"כ לא ילך לבכי להרכות דברים להשיגו בזה, ודי בהערה זאת:

שם שורה ח'. ובגלוי והסתיר, הסתיר צ"ל.

שם שורה ד' מסוף הרף. עון ודיא ע"ו, עובדי צ"ל:

ד' ח' ע"ב שורה ח'. מלשון מילים, מלשין צ"ל:

שם שורה ט"ו. שהישמעאלים יש להם ע"ז במכה*) ועיי"ש ההגהה ע"ז, עיין בס' לקח טוב במדבר כ"א כ"ט שאמר שענין כמוש

הוא אכן שחור כדמורה אשה אשר המואכים עובדים אליו, והוא

בלשון ישמעאל מכה ע"ז שהיא במדבר והולכים אליה עמים רבים

וא' מאלף אינו חוזר וכבר התחיל להכטל, וגם הראב"ע לדניאל י"א

ל"א אומר שיש במעקא שקוץ עד היום והוא מרקולים שאליו יחוננו

כל ישמעאל ממזרח ומערב כו', ועוד אחרים וזלחתם חשבו כן בימים

קדמונים, וזאת הביא ג"כ לזה האיש לחשוב כן, אבל אדונינו הרמב"ם

אשר היה במדינת הישמעאלים ידע באמיחת הענין כי אינו כן, (וכן

גלה דעתו בס' אנרת הרמב"ם בתשו' להגר צדק על הישמעאלים

שאינם עע"ז), או כי ידע בכירור לפחות כי ביטוי אינו כן עוד:

שם שורה י"ב מסיף הרף. והוסיף בדבריהם, בדברים צ"ל:

שם שורה א'. ותעשה לו כך, כת צ"ל:

ד' ט' ע"א שורה י"א משה"ד. שיטול עשו כבוד כו', שיטול

עשו שבר כבוד צ"ל:

ד' י' ע"ב שורה ו'. כשימנע עצמו מענינים מכווערים, בהעתקה

רא"ג נוסף כאן דברים הללו. אצל בני אדם ואף

על פי שאינם בעיניו מכווערים. ואין ספק שהמעתיק מכת"י

אשר באקספרד דלג מן מכווערים הא' עד הב', והרי זה בא ללמד

על יתרון הדבר היוצא לאור מחוך שני ההעתקות, כי אם אמנם

בדרך כלל ההעתקה הנמצאת באקספרד יותר נכונה ומשובחת ויתרון

לה ככל דבריה כיתרון האור מן החושך הנה הצלת שגיאות אחדות

אשר נפלו בתוכה, ע"י העתקה השניה אשר ע"י הרא"ג ישימו דבר

אמת כפי כל אוהב אמר לאמר. אלו לא יצאה לאור אלא

בשביל זה דיינו:

שם שורה ב' מסיף הרף. שעשו לי צביונים ועשיתי צביונים,

צביוני ועשיתי צביונם צ"ל:

ד' י"א ע"א שורה כ'. יהרגו ועל כו', ואל צ"ל:

ד' י"א ע"ב שורה כ'. לפיכך כל מי שנהרג כדי שיודה בשליחות,

לפי הענין צ"ל כדי שלא יודה, ואפשר כוונתו לומר

שנהרג בעבור שמבקשין ממנו כדי שיודה, אבל אין זה מכואר

היטיב בדברים אלו:

שם שורה כ"א - לא יאמר עליו שהוא כו', יאמר עליו אלא שהוא כו' צ"ל:

ד' י"ב ע"א שורה י"ב. וכבר הוזהירו רז"ל שלא ידור אדם במדינה שאין בה עשרה חסידים אנכי מצאתי להיפך בדבריהם כי צדיק אחד מגין על כל העיר, אבל זה אפשר הוא רק במקום שאין האנשים רעים וחטאים עד למאד שיתחייבו כליה כסדרם ועמורה, וכוונת הרמב"ם ז"ל הוא שלא ידור אדם כו' במדינה של רעים וחטאים, וזה אמת נמצא לרז"ל, שאין פחות מעשרה חסידים יכולים להציל, והוא נלמד מאברהם שלא התפלל כסדרם עוד על חשעה ועיין רש"י שם (בראשית י"ט ל"ב) אבל בכ"ז אין הלשון ממרן הרמב"ם מדוקדק כאן:

שם שורה ט"ז מסוף הרף. וכן אמר דוד ע"ה כו', וכן אמר כו', וכן חייבים החסידים כו', שגיאה נפל כאן כדפוס, כסדרן וקדימתן של המאמרים, והמאמר וכן חייבים החסידים כו' מקומו קדום לפני, וכן אמר דוד ע"ה, וכן אמר כו', שהם לראיה על הדברים האמורים וכן חייבים כו', וע"ז יסוכו דבריהם, ובל"ז אין להם יהם כאן:

ד' י"ב ע"ב שורה כ'. וכמותם אמר כו', ובכמותם צ"ל.

ד' י"ג ע"א שורה ט'. ונכנסו להמיר, ונאנסו צ"ל:

ד' י"ד ע"א שורה ה'. דאי הרר ביה, לענ"ד נראה שצ"ל, דאי הרר בריה:

ד' י"ד ע"ב שורה ט'. את בתו עמרי, בת עמרי צ"ל:

הערה, בגוף הענין הזה מהשאלה ע"ד האנוסים לר"ם אבן דאנאן הנמצא בספרי זה מרף י"ג והלאה, כל אמנע מלהעתיק

מה שמצאתי בקובץ כת"י ממנו, (אשר היה ביד בני בניו באפריקא וזה מקרוכ הובא משם ונמכר ע"י להארון וויללע הם הענרי כל אק מלונדון כנזכר במאמר הבקורת ממני), הגהה בגיליון הספר, מאחד מניניו, זה לשונו - אעפ"י שאני מזרע הרב הפוסק ולא מנקבייא, וכ"ש חשוקתי להעמיד דבריו המצודקים, עם כל זה נצטערתי בצער ההוא מרבנן שחלק על הרב זקנינו ומצאתי און לו שכדבריו כתב רב יהודאי גאון (כת"ש הרב המגיד ז"ל בשמו בפ"א מה' יבום) ועיין בשו"ת דרכי נועם באה"ע סימן צ"ט כתב בשם המרדכי ז"ל שכמה גאונים סוברים כן, אבל הפוסקים כולם חלוקין עליהם, וכן פסק מרן בא"ה סימן קנ"ו ס"ד, ואין זה תימא על הרב זקנינו איך לא ראה המגיד והש"ע דכזמנו עדיין לא היה הרב המגיד ומכש"כ הש"ע ושו"ת דרכי נועם, מ"מ המרדכי נראה לכאורה שהיה בימיו שהוא קדמון הרבה שהביא כמה להפוסקים שסוברים כן, ווראי או לא ראה או

יש לדחוק שעדיין לא היה ביטוי ואלו ראה דברי המרדכי ווראי שהיה מחשיב לחולק עליו בחזקת חכם, לפיכך אני אומר למחלוקות הרב זקנינו עם ההיא מרבנן כמו שאומר בש"ס בתנאי, דנחלקו במחלוקות הגאונים ז"ל, אבל האמת כפשר זה גבן כמה שפסקו כל הפוסקים הנ"ל, ולפ"ז צריך ליישב קשיית הרב זקנינו שהקשה לקמן ממלכי יהודה שנשאו בנות המשימדים אחאב ועמרי דא"כ יהיה המלך המשיח גר צדק, דאיננה קושיא דיכולים שגירוס כבר וכמו מעשה כועז ראש הייחם שגיר רוח והמלכים לא נולדו עד שנחגיירה אמם, ומה שהקשה מעתליה המרשעת נוכל לומר שגם היא נתגיירה וילדה בנים וכנורת ואח"כ חזרה לסורה כי היכי דלא תקשי על הגאונים שסוברים כדברי ההוא מרבנן, אני סעדיה ו' דנאן, ואני דור ה' להרב סעדיה ז"ל (זקנינו המחבר) אחר כמה שנים ראיתי כמהרי"ק שורש פ"ה שנשאל על אדם כזה שנשאל בו הרב זקנינו ז"ל ואילי הוא הוא, והשיג שם דברי הנז' דכי נפלה לפני המומר פטורה מן החליצה והיבום והטעם משום דאדעתא דהכי לא נתקדשה לכשר שתפול לפני המומר, וכל הפוסקים חלוקים על דבריו עיי"ש, ולפי טעם הגאונים שנתן מהריק"ו ל"ק מיה שהקשינו לעיל מה יענו הגאונים בראיית זקנינו ממלכי יהודה, דלעולם המומר ישראל מקרי ואפ"ה אינה זקוקה לו דאדעתא דהכי לא נתקדשה לו, וכמ"ש מהריק"ו ז"ל, עכ"ד ר"ס הנז' מה שכת"י בגיליון הכת"י הנז', וכעיקר הענין אין דברי זקינו צריכים שום חזוק והם ברורים ונכונים בכל צד, ויעוין עוד בדברי במאמר מיוחד ממני בחיזוק דברי הרמב"ם באגרת השמר שלו:

ד' ט"ז ע"ב שורה ט' מסוף הדף. חצובה כלה, חצופה צ"ל, ובכ"י כתוב חצובה:

ד' י"ז ע"א שורה ד' מסוף הדף. והנה אם נביאים כו', עם צ"ל:
ד' י"ח ע"א שורה י"ד. מנר חכיוונך, וילהט ברומי, נשמט בדפוס כאן אחר מלת חכיוונך ג' מלות, ויאר מערבי ממזרחך, גם מלת ברומי היא כאן שגיאה בדפוס וצ"ל דרומי:
שם שורה ט"ו. הפיחו כו', כי צ"ל:

ד' כ' ע"א שורה ט"ו מסוף הדף. ותסיר מתוכך ותלחם, מתוכך מוטה ותלחם צ"ל, ונשמט המלה הזאת בדפוס:

שם שורה ו'. ידועים אליהם, אלי הם צ"ל:
ד' כ' ע"ב שורה י"ג מסוף הדף. וכפופים עליהם, אליהם צ"ל:
שם שורה ה'. אם לא יעשו, והיה, נשמט בדפוס מורת כן, בין מלת יעשו ובין מלת והיה:

ד' כ"ב ע"ב שורה ט"ו, וכל מציאת, ועל מציאת צ"ל:

הגהות והערות

ד' כ"ה ע"א שורה אחרונה. שנת בתמ"ח ששה ימים כו', כת"י
הב' מוסיף, כיום השבת ששה ימים כו':

ד' כ"ה ע"ב שורה ד' מסוף הרף. לראש הישיבה עשר שנים,
נשטט מלת בסורא אחר מלות לרה"י:

שם אות ג' הגהה. השמטת וערכוב דכרים באו שם בדברי, ואנכי
כך אמרתי, כי שנים רק היו מכניו של רבי כמותו כמבואר
בכתובות דף ק"ג ע"א, ואין לומר שכוונת המחבר כאן לתלמידיו
שהיו בחייו, ואולי היו לו עוד בנים אחרים ומנה אותם בכללם,
הרי יוסף חפני ושמעון אפרתי ג"כ היו תלמידיו ששמשו אותו בחייו,
והוא אמר עליהם הם ישמשיני כו', ומתו בחייו סמוך למותו, ומדוע
לא נמנו גם הם, ומדוע ישתנה דינם של אלו מאלו שלא נזכרו
בכללם רק חשנים מכניו שמתו בחייו, והמעתיק ההגהה שלי חשב
כדעתו כי האריכות דברי אלה היא ללא צורך, וכי כפי הנוסח אשר
העלה הוא לכתוב בלשון ההגהה יהיה נכלל כל מה שרציתי להגיד
באריכות בתוך דבריו בקצרה, ואנכי לא הרגשתי כזה, ואמנם לא
לחנם היו דברי הארוכים, והדברים כפי שהם הם שגיאה, ודי
בהערה זו:

ד' כ"ה ע"ב שורה כ"א. עוד על חוקף, יעיד צ"ל:

ד' ל"א ע"א. מה שהעלה שם הרב ר"ס ז' דנאן בדבריו שם כדון
הקורא לחכירו ענד כו', יראה הרואה בתשכ"ץ חלק
שני שאלה נ"א, מה שהכיא שם בשם הרשב"א שרצה גם הוא להכיא
ראיה מכאן שמ"מ היא כמנין המלקות, והוא דחה שם דבריו שמכאן
אינו ראיה מפני שהוא מדה כנגד מדה כו' בדברי הר"ס כאן, אבל
הכיא שם בשם הרשב"א עוד ראיה אחרת מסנהדרין דף כ"ו ב' ברין
החשוד על העריות דאיתא שם עני מרי ארבעין בכתפיה וכשר וההוא
מדרכנן היא שכ"כ רש"י שם. חייב מלקות הוא אעפ"י שאין בו התראה
דאמר מר מלקין על לא טובה השמועה. וזו ראיה גמורה, והרוצה
לעמוד על עיקרן של דברים יעיי"ש כאורך, ובוודאי השלמתי מעט
הגהות והערות אשר לא נאמרו במקומן עם תקוני השגיאות, והחונן
לאדם דעת הוא יחוננו ויאיר עינינו ויעמידנו ע"ד אמת:

מאמר בחיזוק דברי אדונינו הרמב"ם באגרת השמר שלו.

פתיחה, אמר המ"ל, האמת עד לעצמו, כי דברי מרן אינן צריכין חיזוק, וכל דבריו בהוראה הם מקור תורת ה' אל אחד אמרן, מפי אלקינו שכשמים נמסרו בע"פ, למשה עבדו נאמן ביתו, וממנו אחריו בכל דור ודור ממקבלי התורה כע"פ כמסורת נאמנים מפי נאמנים זקנים ונביאים ושופטים ובעלי רוח"ק וסנהדרין, עדי העת שראו חכמי האמרה בכני עמינו, כי אזלת יד ישראל ונתפזרו בין העמים זה ככה וזה ככה בנכולות רבות וחששו לדורות הבאים אשר מרוב הגלות ועמל התלאות תשתכח תורה שבע"פ מישראל, והתירוה לעלות בכתב מטעם עת לעשות לה' הפרו תורתך, והתחילו להעלות הרברים בכתב לכל תפוג תורה, ואמנם הראשונים העלו דבריהם לפי רוחב תכונתם ועיסק חכמתם, והוצרכו לדורות האחרונים שנתמעטו הלכות וקצרה יד תכונתם, אל ברור ההלכות והשקלי וטריא הרבית להוציא לאור דבר ה' זה הלכה ברורה, ורבו החבורים אשר נצרך כל צמא לדבר ה' להגות בס טרם יוציא לאור הדין לאישורו, ולזאת נתעורר וקם בעמינו דורש טובתם אדונינו הרמב"ם, ואחרי אשר מצאה ידו לעבור על כל ספרי המקבלים בעלי ההוראה, לא הניח לא תלמוד ירושלמי ולא תלמוד ולא ספרא וספרי ותופתות וברייתות ומדרשים עם כל הספרים לגדולי בעלי ההוראה הקודמים אשר היו לפניו אשר לא ראו עיניו, אז קם כגבור במלחמתה של תורה להושיע ולהיטיב להגדיל תורה ולהאדיר, אשר כל איש ואיש שאין יד בינתו רחבה או שתלאותיו מרובים, ולא יוכל להגות בכל החבורים הרבים האלה, אשר גם הוא בלי טורח ועמל וזמן רב יזכה למצוא דבר ה', וידע כל פרטי המצות מפי ה' בתורה שככתב, והנאמר בבאורם הנמסר בקבלה לכל פרטי עניניהם, כי אין שום מצוה שנתבארה בתורה יותר מראשי תוצאותיה, כמו התפילין והציצית והסוכה ואיסור המלאכה כשבת ושכירת המועדים וכדומה, וכל פרטיהן וענפיהן לא נתבררו רק כמסורת בע"פ, ולחכלית טיבה הזאת ראה להעלות שני חבוריו, הספר המצות כמנין המצות שנצטוו ישראל מאת ה', והספר היד בכירור דיני והלכות כל המצות, כפי העולה מתוך שני התורות שככתב ושבע"פ, והעלה כם בלשון קל ומובן וכסדר

ובסדר נכון, שייקל לכל איש אשר לא יוכל להעמיק בכל החבורים הרבים לדעת כל תוכן הדברים היוצאים לדין ולהוראה ברורה מתוך ספרי מקבלי התורה הרבים כולם, והוא כרוש אמר לא העלה בספרו אלא מה שהעתיק מדבריהם בלשון קל ומובן, אחרי אשר שם עיניו היטיב בכל דבריהם להוציא לאור האמת לאמתו, לא כמו האיש הנפרד מן האמרת הנשען בראותו מאמר א' או דעה אחת באחד מן המקומות, מבלי לבקש להעמיק ולחפש אולי ימצא דעות רבות המתנגדות כנגד הדעה היא, ועי"כ היא דחוייה מחלכה וההוראה באמת, (לדעתי ע"ז יסוב כוונת הכתוב האמור (משלי י"ח א') לתאווה יבקש נפרד בכל תושיה יתגלע, להעיר בדבר מה שהוא מדרך האיש אשר איננו מבקש האמרת לאמתו, כי כשימצא מאמר א' יחידי מניחו ליסוד מוחלט כאלו היה המאמר ההוא מקור ההוראה, ונשען עליו מפאת היות דעתו הנמהרה והשערתו הכוזבות נוטה לכך, אף כי באמת אחרי העיון ברוב המקימור ימצאו הדברים להיפך, ורק מצד התרשלות האיש ורפיזונו לבקש האמת ובכל תושיה יתגלע ע"כ נמצא לו מספיק מה שיבקש וימצא לתאות נפשו לכך, ואנשים כמו אלה אשר לתאווה יבקשו נפרד לא פסקה עוד אם מבני עמינו בעיה"ר*) ואם מאנשים אשר לא מבני עמינו, וגם נמצאים אנשים פרטים

(*) רבו כוונת רבו אכזבים כאלה בבני עמינו האומרים לשוכס עם סופר וחוקקים נעט כדול ככל העולה על רוחם, ויחפשו בחפש וחופש לתלות דבריהם באילן גדול, מה שלא היה ולא כנדא ונעולס לא עלה ע"ד האיש הגדול ההוא כ"א ההיפך מזה, ויאחזו ארמות כתיבותיהם בדרך שכנשה כבר אכזבים כוונתם, רבים וזורדי ישראל אשר נדחו חקקה ה' והבאישו ריחם בעיני אחיהם בני עמם, כי יתאזרו איל למוצא מן בעיני העמים אשר כספחו אליהם, ויעטו ויעיל הכוזב והסקר להתגולל עלילות ברשע, להציג מדברי דו"ל חלקי דברים שלהם באיזה וואור ומחילתו וסופו, וידלגו שליוות כל הדברים האומצעים אשר יתנו אור כונה על כוונתם האומית, ויבורר כס ויהיפך אל ההיפך, מזה שיעיזו פניהם לבעות בשום, ואולם לא מזה ידי יודעי ודע להקנות את שיניהם ולכרר שגיאיותיהם והנליהם בכל דבריהם, אבל מיי יבלע וזונו להשיב לדברי רוח אשר אין קץ לזו, והסכלים והפושעים כן ידבו וכן פרוצו בכל עת, ומיי יערב לבנו ליצבור ע"ד דו"ל שלא להשיב דבר לפוקרי ישראל, ורק לזאת עמה הנה באתי להראות לעין כל, איך חסרון תנוכות איש יתינהו ומיי אורח הישר, (והנה זה בא עוד הראש להיות שר זבא לאגודת אכזבים אחרים, אשר רדיוו כס וכשאו דגל מלחמה ויעברו חלוצים למלחמה כנגד ה' ומורתו, ויבקשו להדיח עם ה' ומורתו וחוקיו ומשפטיו אשר עץ חיים הם לחחוקים כס, מפאת היות המורה והחקים סווי ופרי הוות לו ולאכזבים כערכו, הנוטים בתוכתם אחרי שרירות לבנם ותאותם הרעות, וכאשר כולדו ונתגדלו בארץ אשר מושבה הסכיכו לשמור דברי המורה והחקים, ויבשו המה ויכלמו להתמודע בתוכה לאלה אשר ישליכו מעליהם עול המורה ומצות ה' ויראתו או להמיר כבוד אלקים חי, ועי"כ יאז להדיח את כל קהל ישראל ומורה שני"פ והקבלה מסיכי לחפות על עצמם באורם כי המורה הרצועה, ומפוג מורת חכמים ומצות ה' מפני מורה חדשה אשר תאז מן שוטים שכונתם, זאת חכמת אכזבים כאלה אשר באו לכלל חפא ומקיים

פרטים אשר דרכם להטיל ספיקות בכל דבר חדש הבא לאור מבלי לחרוץ משפט אמת וצדק, אם הדברים ראויים למי שאומרים, ובהיות בזכרונם מאמר א' המתנגד בהתקפה ראשונה אל מה שיראו עיניהם ופילו ספיקות בדבר אשר יחברר לכל דורש אמת, ע"כ ראיתי אני והעמסתי על חובה להעלות מאמרי בחזוק דברי מרן הרמב"ם באגרת השמר שלו, יען הוא מעיין עמוק ומקצוע גדול, ללמד לחועי דרך בינה ולהשיב נדחי ישראל, ולהורות חטאים בדרך אשר ילכו כה להוציא יקר מזולל, ועי"ז אקוה כולי האי ואולי יתקרבו לבבות איזה פושעים ונדחים להחזיק בדרך הנרצה לאבינו שבשמים הכלתי הפץ כמות רשע כ"א כשוכו מרכיו וחיה, ולזאת אשא כפיי קודש לה', לקבץ איזה דברים מדרו"ל בעלי התלמוד הנוגעים בחיזוק האמור והנרצים

וכתקיים בהם דרו"ל אין אדם חוטא אלא כ'כו', ונבלי דעת לו להתנוון ע"ד אמת בדברי גדולי ישראל, הוא בודה וולבו דבר וישים כפי אחרים ויציגם כשעבד נשם א' הגדולים, ואמתה קודם נעים שא עיניך אל חוכמת ליון הכדפס בפפד"ו, כי אין הם' הזה כעת עמודי להעמיק דבריו ככתבו וכלשונו, זה שמים רבות אשר בא האיש לגלות מעלומוות בקרב הארץ, והעלה לפניו תכונת א' ונגדולי ישראל הנקרא בשמו ר' אהרן אל רבי ב"ו פירוש על התורה הכדפס בקושטדינא בהסכמת גדולי העיר הזאת עם פי' ר"ש אלמושיכו ר"ו אלבילרה ר"י קניזל, ונדבריו שם חוננו ומתוכות רוחו, יהללו כשעדים כי לא לבד היה איש אשר לא נשא פנים לחכמי התלמוד וינא לעצו כנגדם לפעמים, אבל גם לומר וזה ערבה לבנו לעבות על תורת מרע"ה אשר הועתקה חלשון ערבי לעברי, והנה החכם המהולל כותב קודות בני עמיו, דר. יאסע שם בהערותיו יא לקראות קנאת ה' זכרות כנגדו וכתב בקולו עליו שם, לאמר הנות יתהלל גבר, והיתכן אשר התורה הועתקה ווערבי לעברי, ולא היה כשוע ונודע לכל חוקרי ודורשי קדמוניות וכל שוכני ארץ זולתי להחמיר הזה, ואם לזה יקרא דובר אמת יעו"ש כל דבריו. ואחכס וזה הוא היסוד אשר כשען בו ואיפה חנא להחמיר הכו' כי כתב כן, הנהו חאשר הניא וודבריו שכתב להקשות על דרו"ל בפסוק ואקחה פת לחם וסעדו לבכס, לבכס אין כתב כאן כו', שאמרו הם, זה בא להורות וזה שקודם שאכל ושתה אדם יש לו שכי לבנות לאחר שאכל ושתה יש לו לב א', ואין יתכן הוראת הכתוב לכך והלא באמת וולאכיס היו שלא אכלו כלל, ועי"ז ירד שם למרן. ושחא ע"ד כותב התורה שהעמיק הדברים חלשון ערבי לעברי כאמרה דרו"ל. וזוה בא להעיר ולעודר אותנו כי כן דעת הרב שהתורה הועתקה חלשון ערבי, ועמה חי האיש אשר עיני בינה לו בראשו ולא יראה שגתו דבר, וחי לא יבין זאת אשר כוננת המחבר ככונה רק להיות אברהם אבינו שלא ידע וזה היותם חלכיס וכדחו בעיני לאכסיס ערבים, ואמר להם רחשו רגליכם ולינו פה, (וכדחו"ל לפי שהערבים משתחווים לאבק שברגליהם והקפיד שלא להכניס ע"ז בתימו), בלי ספק באמרו אליהם ואקחה פת לחם וגו' בלשונם לשון ערבי דבר עמוסה, וכותב התורה הוא שהעמיק בדבריו הספור הזה ודברי אברהם בלשון ערבי ללה"ק, (ואין ספק בדבר שכמה דברי ספורים הנאים בדברי תורה והנביאים שהם העמיק דברים ללה"ק חלשונות אחרות שכתבו בו המודרים בוחוס ובחוקוס, כענין דברי חלך סדוס לאברהם, ודברי פרעה חלך חזרים לאברהם ושרה, ואבינו חלך פלשמים לינאח ולבן ליעקב, ופרעה ליוסף ויעקב וכדומה לאלו הדברים), אבל מעולם לא עלה ע"ד המחבר הזה כי התורה עצמה כיתמה לאשונה בלשון ערבי, וכותב התורה העמיק חלשון זה ללה"ק, ודי כהערה זו להורות על יסודות של שוא ומתוה ובוהו הנכללים בדברי אלה האכסיס:

והנרצים למטרת הטוב הזה, וה' ירצה את פועלי ועמלי, כי לא לכבודי ולכבוד בית אבות נשתי אל זה, כ"א לכבוד האמת ולכבוד תורתו, והוא יחזיק במעוזי וישים דבר בפי אכ"ר:

תוכן המאמר בס"ד

הדין דין אמת שאין הישמעאלים עוכדי ע"ז, נתכרר גם אח"כ בס' אגרת הרמב"ם, מטעם ברור המוחלט, כי הם אינם מחזיקים את המחמד רק לנביא, ותמיד יענו בקול, ה' הוא האלהים ומחמד הוא נביאו, וא"כ בענין השמד הורה שהכריחו לבני ישראל להודות בו שהוא נביא מאת ה', מאחר שההודאה הזאת להחזיק מי שאינו נביא לנביא אינו ככלל ג' דברים, ע"ז ג"ע ש"ד, שאחז"ל בהם יהרג ואל יעבור, אין הדבר הזה צריך לפנים לרון בדבר, שזי שנאנס על כך אינו צריך עפ"י הדין להיורג נהרג כשכיל זה, ומכש"כ אחרי שאינו מאמין זרה בלכבו ע"ד אמת ואינו מקבלו כי אם אומר בפיו מפחד החרב המוטל על צווארו מה שהוא מכטל בלבו ואינו מודה בו, גם אין מקום להתעקש בדבר ולומר בשעת הגזירה שאני שאפילו על מצות קלה יהרג ואל יעבור, כי בשמד הוה שהרמב"ם דן עליו כבר נתבאר בדבריו שלא היו כופין בו כ"א על הדבור בלבד ולא יחייבו לעשות בו שום מעשה, וכבר העיר בדבר מרן הרמב"ם שלא נראו מדרז"ל שאמרו גם בשעת הגזירה שיהרג וא"י בדבר שאין בו מעשה, והוא נלמד מדרז"ל שבת מ"ט א', שפעם א' גזרה המלכות שכל המניח תפילין ינקרו את מוחו, והיה אלישע בעל כנפים מניחם ויצא לשוק וראהו קסדור א' כו' נטלן מראשו, ויעוין בתים' שם ד"ה נטלן מראשו מה שהעיר ע"ז מהא דאמרינן בשעת הגזירה אפילו על מצוה קלה יו"י ואפילו לשנוי ערקתא דמסאני אסור, וכתב לתרץ בשם הר"ן דלא אמרו יהרג ואל יעבור אלא כשכופין אותו לעשות מעשה לעבור על מצות ל"ת אבל לא היכי כו', ויעוין גם כדף ק"ל א' שם בתוס' ד"ה א"ל כנפי יונה, ואעפ"י שכתב שם התוס' לתרץ באופן אחר מהר"ן מדעת עצמו משום דבשינוי על דבר מתנהג כנכרי ודומה שמוציא עצמו מכלל ישראל כו', ולפ"ז יהיה מקום לרון קצת גם בענין זה, אמנם ראיות גדולות מוכיחות יש בדבר, כי במקום שיוכלו האנוסים לפי השעה לברוח אחרי כך למקום אחר ולקיים כל המצות, מפני מאורעות שעה שיהיה נראה כמוציא עצמו מכלל ישראל אין לאדם למסור נפשו ע"כ, יעוין פסחים נ"ג ב', מה ראת חמ"ו שמסרו עצמם כו', ובתוס' ד"ה מה ראו, שפי' שלא ברחו, וגם שלא היה ע"ז ממש רק צלם אנדרטא של מלך, וכן יעוין ע"ז א' תוס' ד"ה שלא השתחוו, (וכן אמרו חז"ל בסנהדרין צ"ג א' שדניאל

ברח), ואף שאינו דומה לברוח קודם שיאנסו, מ"מ המעיין היטיב ימצא הדין מכורר בדין ענין מרן הרמב"ם שלא היה בו מעשה כלל ולא דבר שהוא נראה כעין משתחוה ומודה לע"ז, ומפני מניעת קיום המצות יוכלו אח"כ לברוח אשר הדין אמר וצדק שלא נצטוו ע"כ להיות יהרג וא"י:

בעיקר הדין בע"ז כבר ביאר מרן הרמב"ם פ"כ מהלכות עכום הלכה ו' שכל המודה בע"ז אעפ"י שלא עברה בו' ויעוין שבר' ע"כ ב' ושם כנו', מר' שנחכרר מדברי התוס' דבע"ז אפילו אינו מקבלו באלוה יהרג ואל יעבור וראיה שאמרו ע"ז ג"ע ש"ד יהרג ו"י, וכאן אינו מקבלו ורק מיראת מיתתו, אמנם כל זה לענין הדין שהוא מחוייב בכך, אבל אם עבר ולא נהרג הוא פטור ואינו חייב מיתה כי הלכה מרווחת היא כדעת רבא במס' סנהדרין דף ס"א ב' דהעובד ע"ז מאהבה ומיראה פטור עד שיקבלנו באלוה, ויעוין רמב"ם פ"ג מהלכות עכום הלכה ו', וככ"מ שם מה שהביא בשם הריב"ש שפי' מיראה גם מיראת אדם ואעפ"י שאינו ירא שיהרגנו האדם רק שלא יזיקנו בכ"ז סובר רבא בהכי יען שאינו מודה בה בלבו ואינו עיבד מרצונו אלא מאהבת האדם או מיראתו פטור הוא, ויעוין סנהדרין דף ס"א ב' תוס' ד"ה רבא אמר פטור, שלרבא אף ע"ג דחייב למסור עצמו להריגה לכתחילה מ"מ אינו חייב מיתה אם לא מסר עצמו, ויעוין גם שבר' ע"כ ב' תוס' ד"ה רבא אמר בו', והרצה לעמוד על עיקרן של דברים יעוין שם כנו' ובסנהדרין עוד דף ע"ג ע"א, ובמס' ע"ז דף נ"ד ע"א, וכרש"י במס' שבת שם על אמרם האי שנג בלא מתכוון היכי דמי, ויעוין בתשכ"ץ סימן ס"ג שגרולה מזה רצה להעלות כי הנשאר במדינה מהאנוסים לחמלה בניו וביתו שהוא פטור מטעם שהרי אינו מקבלו באלוה, אף שלדין יש חשובה לדבריו, וכבר הרגיש הוא בעצמו כזה, ואמנם אנכי מצאתי סעד לדבריו ממדרש רבה שה"ש ע"פ סמכוני באשישות כדרז"ל ע"פ ויהונתן בן גרשם בן מנשה חבריא בעון קומי רשב"ג אמרין ליה כומר לע"ז והאריך כל אותן השנים, א"ל הן ע"י שהיתה עינו צרה בע"ז כיצד הוה בו' עד א"ל אנא נסיב אגרא ומסמי עינא בו', כי מי שעינו צרה באמר לע"ז אלא שטועה ונפתה בלבו שלהרווחת טמון רשאי לעמוד ולכחש בשפתיו, שאין דינו רע כעע"ז גמור, ואולם לדעת הכל אין דין עונש העובד מיראה ואינו מקבלו בלבו גדול כדין העובד עע"ז גמור מרצון, יעוין מגילה דף י"ב ע"א הם לא עשו אלא לפנים (פי' מיראת נבוכדנצר הרשע בו'), אף הוא לא עשה עמהם בו', וכן במדרש רבה שה"ש ע"פ זאת קומתך אמר להם אם כדעתכם בו' אמרו לו אעפ"כ לא עבדו אותה ככל לכם דכתיב כי

לא ענה מלכו, (עוד יעויין במס' סנהדרין דף ס"ג א"ר יוחנן אלמלא ו' שנהעלוך נחתיבו שונאיהם ש"י כליה כו' א"ל רשב"י והלא כל המשתף ש"ש ור"א נעקר מן העולם שנאמר בלתי לה' לברו, אלא מה ת"ל אשר העלוך שאיוו לאלקות וזרבה, ושם במהרש"א ע"ז לדעת ר"י האמינו בשיתוף ולדעת רשב"י האמינו במציאות הסבה הראשונה שהיא עיקר האלקות אבל ממנו נתנו כח לאלקות הרבה שהמה יהיו המנהיגים בעולם כמו שפי' הרמב"ם בה' עכו"ם ומוזה ג"כ אנו למדין לענין מי שאין מייחסין שום שיתוף ומודים רק על מי שאינו נביא באמת שהוא נביא שאין דינם כע"ז גמור):

לענין קידוש ש"ש גם במקום שאינו מצוה על שורת הדין, אם בטוח בדבר שיוכל לעמוד, שהוא עושה מצוה, ומעלתו גדולה, והוא ככלל הרוגי מלכות שאחז"ל עליהם (פסחים נ' א') במקום שהרוגי מלכות עומדין אין כל בריה יכולה לעמוד, יש ראיות גדולות מוכיחות בדרו"ל בעלי התלמוד, הא' הביאו בעה"חוס בסנהדרין שם ובמקומות רבות ממדכי היהודי שלא השתחוה להמן אף דהיה מיראה ולדעת רבא דמיראה פטור, ועוד ראיות רבות כזה מגדולי התנאים כמו ר"י בן בבא (סנהדרין י"ג ב') שמסר עצמו להריגה כדי לסמוך זקנים בימיו שנורדה המלכות שכל הסומך והנסמך יהרגו, (ואמר לתלמידיו שירוצו הם ומוזה נראה שלא נחתיבו כזה עפ"י הדין ורק הוא כשכיל שהיה בטוח בנפשו שיוכל לעמוד מסר עצמו למיתה ע"כ), וכמו ר' חנינא בן תרדיון (ע"ז י"ז ב') שמסר עצמו למיתה כדי ללמוד תורה ברכים בשעת גזירת המלכות ע"כ, והרואה יראה (שם י"ח א') מה שא"ל ר"י בן קסמא אי אתה יודע שאומה זו כו' ואני שמעתי עליך שאתה יושב ועוסק בתורה כו', כי לא היה מחוייב בדבר, ורק שהיה בטוח בעצמו שיוכל לעמוד על קדוש ש"ש, וכן כמדורש רבה ויקרא ל"כ, מדה לך יוצא לסקול על שמלתי את בני מה לך יוצא לישרף כו' מה לך יוצא ליהרג כו' מכוח האלה גרמו לי להאהב לאבי שבשמים, ויותר מזה שהמתיירא שיעבירוהו על הד"ת ולא יוכל לעמוד על קידוש ש"ש רשאי לחכול בנפשו והוא מכלל המתים על קידוש ש"ש, כמבואר במס' גיטין דף נ"ז ב' בענין ד' מאות ילדים וילדורז שנשכו לקלון כו' אמרו אם אנו טוכעים בים אנו באים לחיי העוה"ב כו', וכמה גדולי התנאים מצינו שהחמירו ע"ע גם שלא לעבור ע"ד חכמים בענין ר"ע בבית האסורים שהחמיר עליו בענין נט"י ואמר מוטב שאמורז מיתח עצמי כו', ובענין זה האריכו הרבה מגדולי האחרוני לברר פרטי דיני הנהרג במקום שארז"ל יעבור ולא יהרג ואינו במקום קידוש השם וזמן הגזירה:

לענין שאין דין עובר ע"ז באונס בעובדה כודון וברצון כבר הביא

מִן הַרְמַכִּים ז"ל כְּעֵצְמו חִזּוּק לְדַבְּרֵי מַדְרוֹל כְּעֵצְמו, (וְאֵנִי בְּלֹח הַצִּיּוֹנִים שְׁלִי הוֹסַפְתִּי צִיּוֹנִי מִקּוֹמֹת אַחֲרוֹת ג"כ) וְאֵין סֶפֶק בְּדַבֵּר כִּי חוֹל לְכַךְ נִזְהָרוּ בְּדַבְּרֵיהֶם ג"כ לֹמַר כֹּל הַמּוֹדָה בַּע"ז כּו' וְלֹא אָמְרוּ כֹל הַעוֹבֵד ע"ז, שֶׁאִם הוּא אֵינוֹ מוֹדָה בָּהּ אֲלֵא שְׁעוֹבֵדָה מִירָאָה וְכַש"כ אֲנוֹס נִשְׁתַּנָּה דִּינּוֹ, וְגַם אִם הוּא עִי"ז בְּכֻלָּל הַחוּטָא אוֹ הַפּוֹשַׁע מ"מ פְּטוֹר מֵעוֹנֵשׁ מִיָּתָה וְאֵינוֹ נֶחֱשֵׁב כְּגוֹי גָּמוֹר שִׁיֵּצֵא מְכַלָּל יִשְׂרָאֵל לְהִיּוֹת מוֹתֵר לְהַאֲכִילוֹ דַּבֵּר אִיסוּר וְלִהְיֵשִׁילוֹ, כְּמוֹ בְּמוֹמֵר לְהַכְעִים אוֹ כְּמוֹדָה לַע"ז וְעוֹבֵד בְּרִצּוֹן, וְהַרְשַׁב"א ז"ל הֵעֵלָה לְדִין שְׂמוֹמֵר מִטְּמֵא כְּאוֹהֵל, וְגַם הִכְהֵן מִטְּמֵא לְמוֹמֵר מִקְרוֹבֵיו כְּשְׁעוֹשֶׂה מַעֲשֵׂה עִמּוֹ בְּמִקְצֵה, וְרֵאִיָּה לְדַבֵּר מַדְבְּרֵי רוֹל (קְדוּשֵׁין דָּף ל"ו א' שֵׁם) וְכִי תִּיטֵא כִּי לִיֹת בְּהוֹ הַמְּנוֹתָא הוּא דְמִיקְרֵי בְּנֵי כִי פִלְחֵי לְכוּמ"ז לֹא מִקְרֵי בְּנִים וְאוֹמֵר זֶרַע מְרַעִים בְּנִים מִשְׁחִיתִים וְכ"ה בְּנִים מִשְׁחִיתִים מִיקְרוֹ בְּנֵי מַעֲלִיא לֹא מִיקְרוֹ וְאוֹמֵר וְהִיָּה בְּמִקּוֹם אֲשֶׁר יֹאמֵר לָהֶם לֹא עִמִּי אַתֶּם יֹאמֵר לָהֶם בְּנֵי אֵל חַי, וְעִי הַתְּשׁוּבָה הוֹזֵר דִּינָם לְהִיּוֹת כִּיִּשְׂרָאֵל גָּמוֹר כְּכַתְחִילָה בְּלִי שִׁיְהִיָּה מִשְׁפָּטוֹ כְּדִין גּוֹי עוֹבֵד אֱלִילִים הַבֵּא לְדַת יִשְׂרָאֵל, וְכִבֵּר הָעִיר בְּדַבֵּר עַל נִכּוֹן הַר"ם אֵבֶן דֶּאֲנָאן בְּדַבֵּר הַזֶּה מִמָּה שֶׁמִּצִּיּוֹן שְׂכַל מַלְכֵי יְהוּדָה הַכְּשָׁרִים שֶׁהָיוּ אֲבוֹתֵיהֶם עַע"ז וְלֹא נִקְרְאוּ בְּנֵיהֶם הַצְּדִיקִים גְּרִים, וְכֵן מַדְרוֹל (סְנֵהדְרִין מ"ד א') ע"פ חֲטָא יִשְׂרָאֵל אֶף עַפ"י שְׁחָטָא יִשְׂרָאֵל, וְאֵין הַדְּבַר צָרִיךְ לְפָנִים שְׂזוֹרְעִם שְׁנוֹלְדוֹ מִיִּשְׂרָאֵלִית שֶׁהַמִּירָה דַּתָּה ג"כ כְּשִׁיגְדְלוֹ וְיַעֲמִדוֹ ע"ד לְחֹזֵר לְדַת יִשְׂרָאֵל, מִשְׁעָה שְׁחֹזְרִים יֵשׁ לָהֶם דִּין זֶרַע יִשְׂרָאֵל, וְשֶׁחֲמוֹמְרִים נּוֹתְנִים דִּין וְחֲשִׁכוֹן וְנִעְנָשִׁים לְפָנֵי מִי שֶׁאִמֵּר וְהִיָּה הָעוֹלָם עַל כֹּל מָה שִׁיִּכְטְלוּ מִן הַתּוֹרָה וּמִקְבָּלִים שְׂכָר עַל מָה שִׁיקְיִמוּ מִמְּנֵה בַּעוֹה"ז וְבַעוֹה"ב כְּמִבּוֹאֵר בְּדַבְּרֵי בְּאִרְיִכוֹרָה בְּפָנִים בְּסֶפֶר, וְרֵאִיָּה מִכְרַחַת יֵשׁ לְדַבֵּר מַדְרוֹל סְנֵהדְרִין דָּף ק"ב ב', א"ר נַחְמָן אַחֲאֵב שְׁקִיל הִירָה שְׁנֵאִמֵּר וְיֹאמֵר ה' מִי יִפְתָּה אֶת אַחֲאֵב וְגוֹמֵר מִתְקִיף לִיָּה רַב יוֹסֵף מֵאֵן דְּכַתִּיב בֵּיהּ רַק לֹא הִיָּה כְּאַחֲאֵב אֲשֶׁר הִתְמַכֵּר וְגוֹמֵר וְתִנְיָנָא בְּכֹל יוֹם וְיוֹם כּו' וְאֵת אִמְרָה שְׁקִיל הִיָּה, אֲלֵא אַחֲאֵב וּוְתִרְן בְּמִמוֹנוֹ הִירָה וּמִתִּיק שֶׁהִיָּה כּו' כְּפָרוּ לוֹ מַחְצָה, יַעוּי"ש מָה שֶׁדְּרָשׁוּ עֲלָיו הַרְבֵּה לְגִנְאֵי שֵׁם, וְבְכֹל אֱלֹהֵי אִמְרוּ שֶׁהוֹעִיל לוֹ זְכוּת מַעֲשֵׂה הַטוֹב שְׁלוֹ, (וּמַכְש"כ לְפִי דַעַת דּוֹרְשֵׁי רִשׁוּמוֹת שֵׁם ק"ד ב' ע"פ לִי גִלְעָד וְלִי מִנְשֵׁה וְגו'), וְכִבֵּר נִתְבָּאֵר לְרוֹל בְּמַס' תַּעֲנִית דָּף י"א א' בְּדַרְשַׁתְּם ע"פ אֵל אֲמוֹנָה וְאֵין עוֹלָה כֶּשֶׁם שְׁנַפְרַעִין מִן הַרְשָׁעִים לַעוֹה"ב כּו' וְכֶשֶׁם שְׁמַשְׁלָמִים שְׂכָר לְצְדִיקִים בַּעוֹה"ב כּו' כִּךְ מַשְׁלָמִים שְׂכָר לְרַשָּׁעִים כּו', וְכֵן אִמְרוּ כְּמִקּוֹמֹת רַבּוֹת אֵין עֵבִירוֹת מַכְבֵּה מִצּוֹה*), וְגַם נִתְבָּאֵר לְרוֹל עֲרוּבִין

כ"א

*) וְאִם לֹמְרוֹ חוֹל בְּח"א בְּח"א סוֹטָה דָּף כ"א א' עֲבִירָה וּמַכְבֵּה מִצּוֹה כִּכְר כְּתַבָּאֵר לְגִדּוֹל

כ"א כ' דרשחם ע"פ הראני ה' והנה שני דוראי תאנים וגו' הדוד
האחד תאנים טובורא מאד וגו' אלו הצדיקים גמורים והדוד אחד
תאנים רעורא אלו רשעים גמורים, ושם תאמר אבד סכרן ובטל
סכויים ת"ל הרודאים נתנו ריח אלו ואלו עתידים שיחנו ריח, ואם
אומר להעתיק כל המדרשים בענין זה לא יכילם ספר, והרכה נתבאר
בתרבי"א זוטא מתקוורא פושעי ישראל שיהיו נדונים ברשעים כגיהנם
לדורות שלעתיד יענו אמן בכל כחם כו', ויהיה להם תקומה ויעלו
מתוכו, עוד נתבאר בו ובילקוט פ' לך לך ביותר שוב חזר הקב"ה
לרצות את משה א"ל כלום יש לפני משא פנים בין גוי בין ישראל
בין איש בין אשה בין עבד בין שפחה עשה מצוה שכרה בצדה שנאמר
צדקתך כהררי אל וגו' אדם ובהמה חושיע ה', וכל מה שדברו רז"ל
כדיני המינים והאפקורסים מישראל כבר נתבאר הוא מתוך דבריהם
והביא הרמב"ם ז"ל לדין עכו"ם פרק ב' הלכה ה' כי הם התרים
אחרי מהשנות לבכם בסכלות דברים שאמרנו, עד שנמצאים
עוברים על גופי תורה להכעים כשאט נפש ביד רמה
ואומרים שאין בזה עון, וכן עוד בדבריו שם פרק י"ד הלכה א',
אבל המוסרין והמינים מישראל מצוה לאכרן ביד ולהורידן עד באר
שחת, מפני שהם מצרים לישראל ומסירין את העם מאחרי
ה', אבל כדין החוטאים לנפשותם לבד מפאת שאין יכולים לכבוש
את יצרם כבר נתבאר בדבריו הלכות רוצח וש"ד פרק ד' הלכה י',
ישראל בעל עבירות שאינו עומד ברשעו תמיד אלא עושה
עבירות להנאת עצמו כו' מצוה להצילו ואסור לעמוד על דמו,
וכן עיד בדבריו שם פי"ג הלכה ד', ולא יניחנו נוטה למות כו',
והתורה הקפידה על נפשות ישראל בין רשעים בין צדיקים
מאחר שהם נלויים אל ה' ומאמינים בעיקר הדת שנאמר אמור להם
חי אני נאם ה' אלקים אם אחפוץ במות הרשע כ"א בשוכר רשע
מדרכו וחיה, וכל תפלתנו בימי הדין מלאים בדבר כבקשת חשוכת
הרשעים וסליחת עוונותיהם, וכבר אר"ז סנהדרין ל"ט ע"כ שאין
הקב"ה שמח גם במפלתן של רשעי הגוים עובדי אלילים, ודרשו ע"פ
ולא קרב זא"ז כל הלילה שבקשו מלאכי השרת לומר שירה בשעה
שהיו המצרים טובעים בים, וא"ל הקב"ה מעשי ידי טובעים בים,
וכן במס' ר"ה דף ל"ב אמרו שמתעם זה אין ישראל אומרים הלל
לפניו בר"ה, מפני שספרי חיים וספרי מתים פתוחים לפניו, אף כי
במשפט יעמוד ארץ. והראיה החזקה לרעתי לדיני הרמב"ם הגו'
מרוז"ל

מדרו"ל מס' ככא מציעא פ"ג ב', כראבר"ש דהורה קא תפיש גנבי כו' ושלה ליה ר' יהושע חומץ בן יין עד מתי אחה מוסר עמו של אלקינו להריגה, שלח ליה קוצים אני מכלה מן הכרם, שלח ליה יבוא בעל הכרם ויכלה את קוציו, ונהרג ע"י איש א' (שנידע לו שהוא וכנו בעלו נערה מאורסה ביוה"כ) וקם תוזי זקיפא דהאי גברא וקא בכי כו' יעווי"ש באריכות כי הרבה יש ללמוד מדבריהם שם. ואם אמנם הוא היה מסונה עפ"י המלכות, וכוונתו הייתה לטובה שלא יהיו הצדיקים נתפסים חנם ע"י ממונים אחרים מהמלכות כמבואר שם, אמרו כן, אנן מה נעני אבתרייהו: וכן אמרו שם על ר"י בר' יוסי שהגיע למעשה כיוצא בו ואמר ליה אליהו כן, עד מתי אתה מוסר כו', וכן מדרו"ל בסנהדרין דף ל"ז ע"א, הנדחו בריוני דהוין כשיבכותיה דר' זירא דהוה מקרב להו כי היכי דניתדרי בתשובה כו' כי נח נפשיה דר"ז אמרו עד האידנא כו' דהוה בעי עלן רחמי השתא מאן בעי עלן רחמי הרהרו כליביהו ועבדו תשובה. וכי"כ בדברי רו"ל ברכות דף י' ע"א הנהו בריוני דהווי כשיבכותיה דר' מאיר והווי קא מצערא ליה טובא כו', א"ל ברורא דביתחו מאי דעתך דכתיב יתמו חטאים, מי כתיב חוטאים חטאים כתיב, ועוד שפיל לסיפא דקרא ורשעים עוד אינם כיון דיתמו חטאים ורשעים עוד אינם. וגדולה מזו נמצא לרו"ל (שם דף) ההוא מינא דהוה כשיבכותיה דריב"ל והורה קא מצער ליה טובא כו', סבר כי מטא האי שעתא אלטייה כי מטא ההיא שעתא ניים אמר שמע מיניה לאו אורח ארעא למעבד הכי, ורחמיו על כל מעשיו כתיב, וכתיב גם ענוש לצדיק לא טוב. וכמס' סנהדרין דף מ"ו ע"א נחבאר לרו"ל א"ר מאיר בזמן שאדם מצטער כו', א"כ המקום מצטער על דמן של רשעים שנשפך ק"וח על דמן של צדיקים. גם כמדורש הנעלם דף ק"ה א' אמר רבי מצוה לו לאדם להתפלל על הרשעים כדי שיחזרו למוטב ולא יכנסו לגיהנם שנאמר ואני בחלותם לכושי שק וגו', ועוד שם ואמר רבי אסור לו לאדם להתפלל על הרשעים שיסתלקו מן העולם שאלמלא סלקו להקב"ה לתרח כשהיה עוכד ע"ז לא בא אברהם אבינו לעולם ושכטי ישראל לא היו והתורה לא נתנה, וכל אותם הנביאים והצדיקים והחסידים והמלך דוד ומלך המשיח כו'. וכבר ארו"ל על כמה אומות עובדי ע"ז שנתחייבו כלייה למקום ונחלה להם זכות פירות טובות שעתידין לצאת מזרעם. ואבא לא מזכי ברא אבל ברא מזוכה אבא. וכבר ארו"ל באדר"ג ובילקוט ומדרשים ע"פ תורת אמת וגו' בשלום וכמישור הלך אתי ורכים השיב מעוון שנאמר באהרן, ואמרו היא כצד מלמד שהיה אהרן מהלך בדרך פגע באדם רשע הקדים לו שלום כו'. וכן נודע דרו"ל על

פסוק ואם תוציא יקר מזולל כפי חזיה. ולא לכד כל עוד שהרשע בחיים כי יש תקוה עליו שישוב עוד מדרכו הרעה, הנה גם ברשעים שמתו כבר מן העולם כמה מגדולי התנאים והחסידים השתדלו להרגיעם ולהצילם מדיון גיהנם כענין ר"ע במדרש תנחומא ברשע א' שהרכה לחטוא והניח בן שלא מלו אותו בני עירו ולא למד תורה, וכאשר נודע לו שנפש הרשע המת שיהיה לו גאולה אם יתגדל בנו עפ"י הדת ויעלה לברך בתורה, ולא שקט ולא נח עד שבא לעירו ומל ארז בנו וגדלו עד שעלה לברך בתורה, ואח"ז נראה לו נפש הרשע הזה ואמר תנוח דעתך שהנחתי את דעתי. והרכה עובדות כי"ב נמצא לרז"ל. וגם באלישע אחר אמרו רז"ל (חגיגה דף ט"ז א') כי נח נפשיה דר"י פסק קוטרא מקבריה כו' יעויי"ש. וכן אמרו רז"ל על כמה מגדולי התנאים והחסידים שהיה רגיל אליהו לכוא אליהם, ונסחלק מהם כשביל שהיו איזור רשעים כשכינתם שנתחייבו כלייה ונענשו, והם לא התפללו עליהם. והרואה יראה במדרש רבה ויקרא פרשה י' דרז"ל ע"פ אהבת צדק ותשנא רשע, ר"י בשם ר"ע פתר קריא כאבינו אברהם בשעה שבקש רחמים על סדומיים כו', אמר לפניו חלילה לך השופט כל הארץ לא יעשה משפט, אם משפט אתה מבקש אין כאן עולם, ואם עולם אתה מבקש אין כאן משפט, אח בעי תפוס חבלא בתרין ראשין, בעית עולמך ובעית דינא דקושטא, אם אין את מוותר צבחר לית עולמך יכול קאים, א"ל הב"ה אהבת צדק ותשנא רשע, אהבת לצדק בריותיו ושנאת מלחייבן, על כן משחך אלקים שמן ששון מחכריך, מהו מחכריך, א"ל חייך שיו"ד דורות שמנח עד אצלך עם כולן לא דברתי ועמך אני מדבר שנאמר ויאמר ה' אל אברהם לך וגו', והרי התפילה על אנשים רעים וחטאים כסדרם שהרכו חז"ל לספר ברוע מעשיהם, אמרו שנחשב לא"א ע"ה לזכות, והרואה יראה בס' ראשית חכמה שער הקרושה פי"ד כי הרכה לדבר שם מענין זה כגודל החוכה ללמד זכור על רשעים והביא מאמרים רבים ע"ז מדרו"ל בכמה מקומות, וכפרט על רשעי ישראל שארו"ל עליהם (סנהדרין ל"ז א' ועוד) ע"פ כפלה הרמון רקתך אפילו רקנין שבך מלאים מצות כרמון, ואמרו עוד (במס' חגיגה דף כ"ז) פושעי ישראל אין אור של גיהנם שולטת בהן כו', (וכונת דבריהם כי אין האור של גיהנם שולט בהם לכולתם, ואהרי שיקבלו דין עונש העבירות יבואו לקבל שכרם לעיה"ב*), וכן לדעתי זה כוונת דרו"ל

סנהדרין

(* טענת גדול טענו אינו מושגכי ישראל, וחשבו שאומרים ז"ל כאן וכן אומרים כל ישראל יש להם חלק לעוה"ב: יורו לתת יעוד טונבך שלא כדין לאנשים טובי עולם, כאלו כוונתם ז"ל הוא לומר שהאיש וישראל יזכה לחיי העוה"ב בלי קבלת שום עונש על חטאיו ושלא יקיים

סנהדרין קי"א א' על פסוק, לכן הרחיבה שאול נפשה ופעה פיה לבלי חק, שהוא רק במי שלא עשה אפילו חק אחד, שרצונם לומר רק, שמי שעשה אפילו חק א' לא תרחיב שאול נפשה עליו, כי סוף סוף אחר נדונו שם לפי משפט הראוי על רוע מעשיו ימלט מתוכה לבוא לקבל שכר מעשה החק שקיים, אבל לא לומר כי ע"י

החק

יהיה כענש כלל, כי חלילה ויעולם לא עלה בן ע"ד רז"ל, אבל הם דברו בהווה להיות כל א' חיישראל והוא המאמין באלקי השמים ושכמה תורה ומוכח להם, אף החוטאים בהם אי אפשר שלא קיימו איזה מצות כדו"ל ששפילו רקנין שבהם חלאים מוצת בדיון, ולכן החליטו עליהם לומר שכל ישראל יש לו חלק לעוה"ב, וכונתם בזה הוא כי אחר שיקבל האדם חיישראל דין עונשו בגיהנם על רוע מעשיו אה"י יבוא לקבל שכרו על מעשה הטוב שלו ויגיע לחלקו בעוה"ב על המצות שעשה, וכבר אמרו ז"ל שלעמיד יהיה כל אחד ככוונה חופפת של חבירו, ולא עלה ע"ד ח"ו שיהיה כל א' חיישראל שזה לחבירו, ויש שחלקו יהיה חעט, ויש שיהיה חלקו הרבה, ויש שעונשו יהיה חעט, ויש שעונשו יהיה הרבה כל אחד ואחד כפי רעו וזדמתו, וכן גם חן הגויים וי שיעשה מעשה טוב, או שנוהר בשבע מצות בני נח שהם מצות שהשכל היה מחייבם גם אם לא באה עליהם הזיווי מצות ה', כי אין יסובו של עולם וקיומו יוכל לעמוד בלא זה, יהיה להם חלק לעוה"ב לכל א' בערך הראוי לו לפי מעשיו, אבל לא יוכלו לומר בכלל חוכה שכל הגויים (שהם בהווה כינוי אלגם על וי שלא ישורו גם ז' מצות בני נח) שכל א' מהם יהיה להם חלק לעוה"ב, כי יתכן אשר יחזק בתוכם (לפי חשפט הגויים אשר דאו ביוה"ס) וי שהשחית את דרכו וכל ולא עשה שום מעשה טוב ביומו אשר יוכה באחרונה לבוא על ידה לחיי העוה"ב, ווי לא ידע ויודה מוצב הגויים שהיו ביוה"ס עובדי האלילים וחכמיים באלקי עולם, ויש מומלכיהם כאשר הלחיו החזיקו עצמם לאלוה ויבופו רבים להשתחוות לפסל דמות תבניתם, והיה להם לעונג להבעיר אש בעיר וולכותם ולהתענג בראותם שריפת ואבדון הרג בני אדם וגם מעמם ומעבדיהם, ועל האומה הישראלית בלי שום חוקים שאלה וחשטמה להם בעצם נגד עם שהיו רחוקים ומשכונתם, ומכונתם היה לשבת בארצם אשר נתן להם אלקי השמים כחלה לרשת אותה, איש תחת גפנו ותחת תאמתו בעבודת אדמותו בלי לנגוע להם, באו רק להדיחם ומורת ה' ובריתו עמהם, כטבריום קאיום, ואכטיוכס ביווי הכית השכי שנקש להשכיחם תורת ה' ולהעבירם על חוקו רזכו, כעדות התפלה ואתנו ע"ז ביווי חנוכה, והעמוד אלם בהיכל והעלה חזיר על מוצח ה' למועץ עשות המותעב בעיניו, ואחרים זולתם שגורו עליהם, שיבעלו כדות ויחללו שנתות ואלא יחולו נכיהם ושיכמונו על קרן השור שאין להם חלק באלקי ישראל, ואלא יעסקו בתורה, וכל הסווח והכסוך יהרג, ווי שנטל את הלובב יהיה יוצא ללוב, וכל הנוקיים אחת ממוצות ה' יאל לסקילה ולשיפה, כי על גויים כאלה לא יתכן לומר בדרך כלל שיהיה לכולם חלק לעוה"ב וחלקי השמים אשר ורדו בו, והרבו לעשות הרע בעיניו ולשפוך דם כקי בקרב הארץ, ולא אומר לבד אשר אם נשאל חפי וחוקקי דמי הנוצרים והישמעאלים מה יהיה חשפט אנשים הללו כי לא יבטיחו להם חיי העוה"ב ע"ז, אבל אומר גם כי אם נשאל וכל משריל ומונן תהלוכות עולם חבין הגויים ומלכיהם אשר במשפט יעמדו ארץ במונינו זה, אם לא יבנו כולם כאחד נחרב לזאת לעקר ולשרש אנשים כאלה גם וחיי שעה, ולא יוכה להם כלל אף בעונשם זה שלא יהיה חלק לעוה"ב, ואחכס בן חלילה וחלילה ויעולם לא עלה ע"ד רז"ל לומר על כל וי שיעשה איזה מעשה הטוב והישר בעיני ה' שלא יבוא על שכרו ומת אלקי השמים אשר אינו וקפסה שכל כל וחבריותו, בין ישראל בין גוי בין יבד בין שפחה יהיה וי שהוא כאומר, ודי בהערה זו:

מאמר בחיזוק דברי הרמב"ם

החק ההוא יהיה ניצל מכל עונש על שאר מעשיו הרעים, וכן אצלי זה גם כוונת אמרם ז"ל (קרושין ל"ט ב') כל העושה מצוה אחת כו' מטיבין לו כו' ונחל כו', שמגמתם לומר כי יש לפעמים גם מצוה אחת שזכותה גדול להיות מטיבין לו ומאריכין ימיו בעוה"ז בשבילה, ולעתיד יהיה גם מנוחלי העוה"ב על ידה אחרי היותו נדון בראשונה על מעשיו האחרים. וכן אמרם ז"ל רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצות, עולה לדעתי למטרת האמור, ורצונם כזה כי ע"י רוב התורה והמצות שנצטוו לא ימלט ששום אחד מהם יצא מן העולם בלי קיום איזה מצוה אשר ע"י זכות באחרונה אחרי שיהיה נדון על מעשיו, לזכות בהם לחיי העוה"ב, מה שאינו כן גם באדם מישראל אשר ח"ו לא יעשה אפילו מצוה אחת ממצות ה' כל ימיו שלא יתכן זה רק ממי שכופר ואינו מאמין כלל באלקות שאור של גיהנם ישלוט בו לכלותו בעון רשעו, ולא יהיה בידו כמה לזכות גם באחרונה, או בכני אדם החוטאים ומחטיאים את הרכים ומצירים ומריחים לישראל, שעונשם גדול שלא יבואו לחיי העוה"ב לעולמי עולמים, והם יקבלו שכר איזה מעשה טוב שלהם בראשונה בעוה"ז, וגופן יהיה כלה ונשמתן נכרתת ואוכרת בגיהנם, אבל כל א' מישראל חוץ מאלו לא ידח ממנו נדח ח"ו באחרונה, ובעבור חטאיהם לה' מי שאמר והיה העולם הוא יפרע מהם וישלם גמול לכל אדם, ואנו אין לנו רשות לעונשם ולכלותם ולהרע להם בכל דבר. וכבר הזכיר תורה במצות טעינה ופריקה לשונאו מישראל, אף כי לא יתכן השנאה מאדם מישראל לחבירו ואחיו, שאסרה תורה עליו ונצטוה בה לא תשנא את אחיך וגו', רק כמי שראה את חבירו עובר עבירה והוכיחו ע"כ והוא עומד ברשעו כדרו"ל, ובכ"ז הזכיר תורה עליו, ורו"ל אמרו (בכ"מ ל"א ב') אוהב לפרוק ושונא לטעון מצוה בשונא כו', ובפירוש ארו"ל (פסחים פ' ב') כתיב אל תלשן וגו' וסמך ליה דור אביו יקלל וגו', משום דאביו יקלל ואר"א אמו לא יברך אל תלשן. אלא אפילו דור שאביו כו' אפילו הכי אל תלשן מנא לן מהושע, והנה אין קץ להרכות העתקות דברים מדברי רו"ל אל חיזוק וראיות אמיתת ענין האמור בדברינו, אבל אני לא באתי להיות כאיסתרא כלגינא קיש קיש קריא, להראות לעין זולתי מעוט ידיעתי בדרו"ל, וכן אדע אשר לא אגיד חדשות רכות לידועי מדע ותושיה, ונאמן עלי אבי שבשמים ושהדי בשחק, כי מגמת לכבי הוא רק למחות מלכות התועים מבני עמינו מאנשי ההמון, אשר מהם שנשרש בלבכם, כי בהכשל בני האדם לפעמים באיזה חטאים ועונות איכדו את עולמם בחיי העוה"ב, ולא יקבלו עוד שום שכר אם יעשו מעשים טובים, וזאת יביאם להחוטאים להיות נרחים לתרכות רעה, למלאות תאוותם

לפחות לעונג חי העולם הכללי והחולף, (היפך מה שהורים חז"ל באמרו אם עבר אדם עבירות הרבה יעשה כנגדם חכילות של מצות), ומה שהם אשר תועים להשען ולכטוח במעוטי מעשי הטיב אשר בידיהם, ולא יחושו לנפשם להיורט זהירים במשפטי התורה בערך הראוי והמחויב, ויכשרו בדברים שהן קלין בעיניהם ועבירות שהן דשין בעקביהם, והמה חמורות במשפט אלקי עולם, והללו והללו תועים מדרך הטוב ונוטים מתורת האמת בכלי דעת, ואי לואת עתה הנה באתי לא לכבודי ולכבוד אבותי, כי אם לכבוד האמת ולאהבת הבריות, לחזק ידיים רפות ולאמץ ברכים כושלות, ולאחוז בדרכי אדונינו הרמב"ם אשר קדמוני בזה, וכל דבריו אלה באגרת השמד לא באו אלא לחזק ידי הנאחזים במצודה רעה להציקם מפח מוקשם ע"י אונסם, שלא ימוטו וירחה פעמיהם עי"כ מקיום המצות מכל וכל, וכן בתר רישא גופא גריר ולתכלית זה ראיתי גם אני להעלות דברי המועטים בחזוק דבריו, וכולי האי ואולי יעשו דברי אמת וצדק הללו רושם לטובה להקים ברכים כושלות ולהאיר עיני חשכים באור תורה היוצא מתורת אמת מאת אלקי השמים והארץ אשר כל דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום:

ואחרי הדברים האלה אשר הביאני מצב הענין להעלות דברים נגד דעות זרות שנשרשו בלכבוד איזרה תועים מאנשיכם בכני עמינו בענין השכר והעונש להם בעוה"כ, בל אמנע בזה מלעקר ולשרש הדעה הנפסדה שנשרשה בלבב איזרה תועים אשר לא מבני עמינו, כי רז"ל בעלי התלמוד באו לגזול ולשלול האושר ועשות הטוב והישר וחי הנצחים מכל זולתם בכל הגוים אשר על פני הארץ, והנני לבאר הנמצא בדבריהם מן ההיפך אל ההיפך כפנה הזאת. והנה מלבד המקומות הרכות שנמצא בדברי אגרת השמד להרמב"ם, וכיותר באור בהוספות דברי בחזוק דבריו, ממה שנתבאר בם מדברי רז"ל בעלי התלמוד שאין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, אפילו מהגוים שאינם מקיימים ז' מצוות בני נח, כענין דרז"ל על נבוכדנצר שנשביל ד' פסיעות שרץ להקדים שם ה' לשם חזקיהו כו', וענין עגלן מלך מואב ואחרים שנתבארו בדברינו, (ויותר מזה נתבאר לחז"ל סוטה מ"ו ב' אר"י אמר רב לעולם יעסוק אדם בחורה ומצות אפילו שלא לשמה כו' שכשכר מ"ב קרבנות שהקריב בלק מלך מואב זכרה כו'), וכן אמרו ז"ל מפורש (ע"ו יו"ד ב'), ולא יהיה שריר לביתו עשו, כעושה מעשה עשו, ולא כל מלכיה ולא כל שריה, ואמרו (שם) וגם דף י"ח א', בכה רבי ואמר יש קונה עולמו בשעה א', בענין קטיעא בר שלום וקלצנטירו של ר"ח בן תרדיון שיצארת בת קול ואמרה עליהם שהם מזומנים לחיי עוה"כ), הנני בזה להעלות מאמרים אחדים מהמעט

מאמר בחיזוק דברי הרמב"ם

אשר הם כזכרוננו מזה שדרשו חז"ל בענין חסידי אומות העולם, ירושלמי מס' ראש השנה פרק א', א"ר לוי כתיב והוא ישפוט תכל בצדק אר"ל הקב"ה דן את ישראל כו' ואומות העולם בלילה בשעה שהם ישינים מן העכירות, שמואל אמר כשהוא דן את ישראל הוא דן את האומות, ומזה מקיים שמואל ידן לאומים במשרים כישרים שבהם מזכיר להם מעשה יתרו ומעשה רחב, ושם במפרש נדונים לא לענין חרי"ג מצות כיון שלא קבלום אלא לענין ז' מצות שנצטוו בני נח שעליהם הם נדונים והקב"ה דן אותם כרחמים ואעפ"י שהם חייבים כללית מצד עצמם שאינם נזהרים במצות האלה זוכר להם כשרים שהיו בתוכם, ואפשר שיבואו גם עתה אחרים כמותם כו', ועיין מדרש תהלים ע"פ ישוּבו רשעים לשאלה וגו', וע"פ גערת גוים וגו', וע"פ והוא ישפוט תכל צדק ידן לאומים, ועוד שם דרשתם ע"פ פנו אלי והושעו כל אפסי ארץ, וכן במ"ר רוח פ' ג', ובילקוט פ' לך לך ע"פ צדקתך כהררי אל כו' אדם ובהמה תושע שהזכרנוהו למעלה, ויעויין ילקוט שמעוני רמז רצ"ו ע"פ כהניך ילכשו צדק אלו צדיקי או"ה, ושם רמז שכ"ו, וכתלמוד בבלי שלנו סנהדרין דף ק"ה ע"א שם מחלוקת ר"א ור"י, ומסקנת הגמ' בהכרעת הדבר כדעת ר' יהושע שם שלא ישוּבו לשאלה אלא גוים שכחי אלקים, ולא כולם, והביאי לראיה מדברי המשנה שנשנה בה בלעם הוא דלא אתא לחיי העוה"כ אבל אחרינא אתו, וגם רבי שסתם המשנה, כלי להניד דעת מי הוא, מכרעת שכן גם דעתו כזה, ונתקבלה אצלו להלכה מרווחת, (וכבר הבאתי מדבריו (ע"ז יו"ד כ') מה שנחבאר שם דעתו כן בפירושו), ויעויין מדר' שה"ש ע"פ חכו ממתקים:

ואמנם לא נכחד ממני טענת הטוען אשר לא מכני עמינו כאמרו כמחברתו נתיכור עולם אשר כנגד דרו"ל הללו בחסידי אוה"ע שיש להם חלק לעוה"כ, נמצא להם מאמרים אחרים אשר יורו כם כי הנוצרים וההגרים אין להם חלק לעוה"כ, וכן שאין דין בן נח או גר תושב נוהג אצלנו בזמן שאין היוכל נוהג, והביאי לראיה ע"ז מדברי הרמב"ם הלכות תשובה פרק ג' הלכה ח', שהביאי שם לדיון ואלו שאין להם חלק לעוה"כ כו' המינין והאפיקורסין והכופרים כתורה כו', ואח"כ נתבאר בדבריו, ג' הם הכופרים כתורה כו' והאומר שהבורא החליף מצוה זו באחרת וכבר בטלה תורה זו אעפ"י שהיא היתה מעם ה' כגון הנוצרים וההגרים כל א' מאלו כו', ומדבריו הלכות א"ב פי"ד ה"ז ואין מקבלין גר תושב אלא בזמן שהיוכל נוהג, ולפ"ז לא ימצא דין חסידי אוה"ע להגויים אשר בזמנינו, גם אם יקיימו ז מצות, זאת חורף דבריו אשר כפלם עד למאה פעמים והמתיקם בצחות ההגיון כמשפט הראוי להבא לאמרה את השקר, אבל לשוא

ותוהו היה עמלו בעיני כל משכיל ע"ד אמת, והוא יתן ערות כנפשו כדבריו אלה, כי מעולם לא ראה בעצמו ספרי הש"ס והרמב"ם ולא ידע דרך הלמוד כלל, והנני בזה לברר משפט התורה בכל דיני בני האדם עפ"י קבלת רו"ל, ויראה הרואה איך דבריהם נכונים כאמת וצדק אין נפתל כם וכל דרכיהם דרכי נועם ונתיבותיהם נתיבות שלום: **ואען** ואומר כי הוא זה, בעיני רו"ל נחלקו כל מין האנושי לשלשה סוגים.

הא' אנשים שאינם טאמינים במציאת כורא עולם ושכר ועונש על כל טוב ורע, עד שאינם נוהרים גם בשבע מצות שהשכל הוא היה מחייכם לקבלם גם אם לא נצטוו עליהם בני אדם מפי הגבורה, והם עבודת אלילים, גלוי עריות, שפיכות דמים, אכילת אבר מן החי, ברכת השם, גול, ודינים, אשר אין ישובו של עולם ווכל להתקיים כלא זרה, ואנו רואים שנתחייבו אנשי דור המבול ואנשי סדום ועמורה כלייה למקום בעבור רוע דרכם, כנאמר, וירא ה' כי רכבה רעת האדם בארץ, וירא אלקים את הארץ והנה נשחתה, ויאמר ה' זעקת סדום ועמורה כי רבה וחטאתם כי כבדת, אף קודם שנתנה תורה מאת ה' מן השמים, ונענשו על חטאם כדברים הללו שיש בהם השחתת ישובו של עולם, ואלו האנשים נקראו אצלם כהוה גוים או אומות העולם בסתם, לא שהוראת השמות הללו בלה"ק הוא לאנשים רעים וחטאים כי יתכן לומר גוי קדוש וגוי צדיק, וחסידי אומות העולם וישרים שבהם אבל לפי שמימות עולם וגם כימיהם היו רובי הגוים או אומות העולם, אנשים אשר חשחיתו את דרכם בכל הדברים המביאים השחתת העולם, והיו עובדי אלילים ושופכי דמים ועושי הרע בעיני ה', שלא להחזיק גם ז' מצות הללו אשר תלוי בהם קיום העולם, ע"כ הונח אצלם שם גוים ואו"ה כהודו ונתמידות על אנשים הנשחתים הללו, שהיו הרבים בכל הגוים, ומי שיצא מגדר זה הוסיפו עליו תואר נלוה, כן נח, או גר תושב, או חסיד אוה"ע, שהוראתן אחת היא על כן אדם המקיים אלו ז' מצות שיש בהם ישובו של עולם, ובכל זאת גם על אלו גוים ואוה"ע הנשחתים שהם רעים וחטאים בעיני ה' וחייבים בדין שמים ויש בידם השחתת ישובו של עולם, אמרו רו"ל שאין אדם מישראל רשאי להמיתם בידים, כי המשפט לאלקים הוא ויבוא בעל הכרם ארון העולם ויכלה את קציו, ויענישם הוא בזמן שיתמלא סאתם*) ורק אם אנו רואים ששלט כם

דין

*) לדעתי טעם הדבר כי אנלי גלוי לפני מיי שאמר והיה העולם העתידים להעמיד פרידות טובות וזרעם, שאין דבר זה יכולים בני אדם לעמוד עליהם, וכבר ארו"ל וד"ר שנות פדסה א' בודע"ה בענין הוצרי שאמר ויפן כה וכה דאה מה עשה לו כבית ומה עשה לו שדסה כו' וכ"ז אמרו רבנן ע"פ וידא כי אין איש דאה שאין תוחלת של דניקים עומדת הימנ'

דין שמים להמיתם שנפלו לכור, אין אנו חייבין להעלותם, ועליהם נאמר הדין לרו"ל לא מעלין ולא מורידין כי לאנשים כאלה רוצחים בטבע ורעים וחטאים המשחיתים ישובו של עולם אין אנו מצווים להשתדל כהצלחתם, וכמו שלא יחויב בן אדם להעלות מן הכור זאב ודוב וארי הטורפים ב"א כן לא יחויב להעלות מן הכור אדם רוצח וטורף נמשל כמוהם נדמה, ורע מהם, והנה הרוואה יראה במס' ע"ז דף כ"ו ובתוס' שם ד"ה ולא מורידין, מיה שנתכאר שם שאעפ"י שסתם גוים עובדי האלילים הם ועוברים על ז' מצות מ"מ אין מורידין אותם, ומיה שאמרו במס' סופרים טוב שכגוים הרוג ככר נתכאר בירושלמי קדושין שהוא רק בשעת מלחמה וראיה לדבר הביאו מויקה שש מאורז רכב בחור, ומהיכן היו מהירא את דבר ה', וכן יעויין במס' ע"ז דף ס"ד כ' ובתוס' ד"ה איזרה גר תושב וגם שם נתכאר שדין הגוים אשר לא מעלין ולא מורידין הוא כהגוים העוברים ז' מצות כ"נ שהם רעים וחטאים וחייבים בדין שמים, ולכן העלה גם מרן הרמב"ם לדין כן בפ"ד מהל' רוצח וש"ד הלכה י"א, אכל הגוים (והם העוברים על ז' מצות) שאין בינינו וכינם מלחמה אסיר כו', וכן העלה לדין בפ"י מהל' עכו"ם שאסור לאבד הגוי בשאינו עושה מלחמה ויעויין בכ"מ שם, וכל מה שדברו רו"ל מן הגוים כסתם הוא רק מן הרעים וחוטאים כאמור: ובכל אלה לא ראו עליהם בעין איבה, רק לפי רוע מעשיהם שהם רוצחים ושופכי דמים הזהירו שלא להתלות עמהם בדרך, ושלא יתייחד עמהם, ושלא להתרפאות מידם, וראיה נכונה לדבר שזה הוא רק מצד חשש הנזק מידם, מענין הרפואה, שנתברר לדין כי במקום שאין חשש רשאים אנו להתרפאות מהם, וכשמקבל שכר שרי לקבל רפואה מידו דחייש לפסידא דאגרא ולא קטיל ליה, וברופא מומחה שרי דלא מרע נפשיה, וכדבר שאין בו סכנה שרי שיהיה ירא להזיק כי יכיר רשעתו, ואדם חשוב שאני שהוא ירא להזיקו, ור' אבוהו ור"י קבלו רפואה מגוים, יעויין כ"ו במס' ע"ז רפ"כ וברא"ש שם: ולא ראו עליהם בעין חמלה ג"כ לפי רוע מעשיהם והשחתת דרכם שצוותה התורה לא תחנם על אנשים בערכם, וגם דוד המלך אמר אל תחון כל כגדי און סלרה, ואמרו שאסור לרפאותם כחנם, וכת ישראל לא תילד ולא תניק בן הגוי מפני שאסור להם לגדל עובדי אלילים ורעים וחטאים, ולחוננם, רק במקום חשש נזק לישראל משום איבה הותר הדבר מפני שאין להם לסכן בעצמם כשביל זה, ואמנם לא יחול מקום חשש נזק מפני איבת הגוי

הגוי על מי שלא תתחצת לעשות לו הדבר להניק בנו חנם, וע"כ לא הותרה הדבר רק כשכר ומשום איבה, כי אז יוכל להיות חשש נזק מהאיבה על הממאנת לעשות את הדבר, אבל לא יתכן שיגדל האיבה להביא חשש נזק על מי שלא יעשה דבר כחנם, וגם מאלו הגוים אסרו גזילת וגניבות ממונו, רק השבת אבירתו, וטעותו, ופטור תשלום נזק שור שננח לישראל, והוספת חומש על הקרן, מנעו מהם כי עמדו ע"ד התירה וארז"ל ע"פ ראה ויתר גוים, ראה ז' מצות בני נח שקבלו עליהם בני נח ולא קיימום עמד והתיר ממונם לישראל, (ולדעתי גם לג"ת כי משפט אחד הוא). שאין אנו מצווים אלא להשיב אבירתו של אדם מה שהוא שלו, אבל לא אבירת הגנב והגולן שאבד דבר שאינו שלו, וכן לשלם ההיזק לאדם שהזיקו לו חפצו וממונו, אבל לא לשלם למי שהזיקו לו בדבר שאינו שלו רק גנוב וגזול הוא אחר, ולא נרע הבעלים האמיתים, וכן טעותו של איש כזה. ואין ספק בעיני שכל הממשלות אשר כמשפט יעמידו ארץ, וחסירי אומות העולם כולם לא יאשימו לאיש שנכנס גנב וגולן ידוע בכיתו ואבד דבר מה בביתו או טעה בחשכונו, והוא לא ישיב לו האבירה או הטעות, כי אין אנו אחראין אלא על קיום ישובו של עולם להשיב לאיש אשר זכה בממונו כדון ומשפט, אבל לא להחזיק ידי רעים וחטאים המשחיתים ומזיקים לקיום העולם, ואין בזה משום שנאת חנם ושלא כדון מה, רק מתכונת רשעת האנשים הללו. וראיה מכרחת לדבר משפט חז"ל כדון הגונב מהגנב אף אם הוא אדם מישראל, וכל מה שדברו חז"ל בענין הגוים הוא רק לאנשים כאלה, אבל לא לאנשים שיש בהם ישובו של עולם המקיימים המצות שישובו של עולם תלויה בהם, גם אם לא יקיימו שארי מצות שנצטוו עליהם ישראל כמו שיתבאר מיד בדברינו אודותם, ורק לאלו אסרו לכפור שלום כמו שנחבאר בדברי הרמב"ם (היוצאים ממקור דברי רז"ל), הלכות מלכים פ"י הלכה י"ב, ז"ל, וזה שאמרו חכמים אין כופלין להם שלום בגוים, לא כגר תושב, ואף על אלו צוו חכמים לבקר חוליהם ולקבור מתיהם כו' ולפרנס ענייהם כו' מפני דרכי השלום הרי נאמר טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו, ונאמר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, וכבר נחבאר בר"ן גיטין לדרז"ל שם דף ס"א ת"ר מפרנסין עניי גוים כו' דלישנא לאו דווקא דהוא הדין כשימצאו סתי גוים לכר שמתעסקים בהם מפני דרכי השלום וכן לפרנס ענייהם ולבקר חוליהם, ושכן מכואר בתוספתא ובירושלמי, ואמנם כן על האנשים הללו שמורן רע ומכעם לשפוך דם ולרצוח ולגזול ולעשות כל תועבות ה', אמרו כדון ומשפט, גוי ששכר חייב מתרה, לא שממיתין אותו, אלא שאנו מודיעין שהוא מתחייב בנפשו ע"ז, יען

מאמר בחיזוק דברי הרמב"ם

כי לאנשים כאלה, היגיעה בדרך ארץ המשכחה עון נאה להם ונאה לעולם, (כמו שארז"ל שינה לרשעים נאה להם ונאה לעולם), ומה יעשו אנשים כאלה בימי השכיחה ממלאכתם, יגלו עריוה ויגזולו ויחבולו ויהרגו ויעשו כל תועבות ה' בלי מעצור ככל העולה על חכונות רוחם וטבעם הרע, ושהדי בשחק כי רבות ראו עיני מן גויי זמנינו עם שכשרות הרקים מדעת ויבואו עפ"י הממשלה אל העיירות כיום הראשון לשמוע חוקי תורתם והדת שלהם, ועיני הממשלה עליהם לגדור כערם ולהענישם כעשותם הרע, וככל אלה כיום זה הוא יום המוכן לפורעניות אצלם ויוציאו ממנום בשכרות וסביאת יי"ש וחובלים ופוצעים זה בזה והומסים וגוזלים וגונבים ומגלים את העריות ויעשו כל הרע בעיני ה' ואדם, וכן אמרו בצדק ומשפט על גוי כזה העוסק בתורה כמשפט האמור, יען איש כזה שאפילו מצות שנצטווה מאת ה' והשכל מחייבם הוא עובר עליהם, ואין עסקו ללמוד לקיים שארי המצות וההקים שלא נצטווה עליהם והשכל לא יחייבם ותכלית מגמתו בלמודו הוא רק להתחכם בתהבולות וערמה שיוכל להגדיל ולהאדיר מעשים רעים, כי לאיש כזה אנו מחויבים להודיעו שמתחייב בנפשו הוא עי"ז, ויראה לי לעצמי שלא למוד התורה לכד נאסרה לו כי גם כל חכמה ומדע אשר יורהו להוסיף תחבולות וערמה וחכמה שיוכל עי"כ לפרוץ מעשיו הרעים ולהתחכם להרע כטבעו, שגם הם יהיו אסורים לאיש כמוהו בדין שמים וגם בדין אדם משכיל ע"ד אמת, ואמרו למשפט שלגוי כזה אם חפץ לעסוק בתורה, יעסוק בראשונה בז' מצות שנצטוו עליהם כל הגוים, ואח"ז ישתנה דינו, כי אם יקיים המצות הללו שהשכל מחייבם, ויתנהג בחוכת הדברים שישוכו של עולם תלוי בהם, אז ישתנה דינו, ויוכל ללמוד גם שארי דיני התורה והמדעים להוסיף שלימות בנפשו או לקיים ולקבל שכר, כדין כ"נ שנשתנה דינו ככל אלו כאשר יתכאר מיד בדברינו כאן. וכן בדין ומשפט ארז"ל שאם יהיה יד ישראל תקיפה שיכופו אחרים לקבל ז' מצות לסלק נזק השחתת העולם, ואין בכל העולם ממלכות וממשלות אשר במשפט יעמידו ארץ שיהיו ידם תקיפה לכופ בני אדם אשר ימצאו בימיהם שישחיתו את הארץ ויפסידוה ברעתם לרצוח ולשפוך דם נקי ולחמוס ולגזול ולעשור את כל הרע בעיני ה' ואדם, שלא יסכימו כאחד חברים גם בחרב לצאת לקראת אלה לעקרם ולשרשם מארצות החיים עד שיקבלו עליהם לעזוב בדרך הרע, ואי שמים אקרא עד מה אויב לא בדעת ידבר, וישים דמיון והשתוות לאנשים הורגי נפשו נקיים שלא בדין ומשפט, אר"ל אנשים רופאים שיכופו את החולים לקחת סממנים לרפואתן שלא ישחת גופן או ימותו מחולים, ומכש"כ בחולי ומכה מהלכה אשר מניעת רפואת החולים ויכול לכוא לרבים

לרבים אחרים להשחתה ונוק, שחיבת הכל הוא לכוף את החולים שיקבלו הסממנים לרפואות אף אם לא יומתקו כפיהם לפי תכונת מוגם הנשחת, והנה להממשלה הישרה מכריטאניא אשר שלחה ספינות עם אנשי היל לעבור על הימים, לשלול ספינות השודדים העוברים בימים לגוול נפשות ולמוכרם לעבדים, להתיר השכויים ולשלחם חפשי יהיה משפט א' בעיני איש ההוא, עם השודדים הללו, כי נשתוו כפעולתם שעשקו גם הם כחומסם העבדים מיד בעליהם השודדים, אבל ממי יצא משפט מעוקל כזה, להשוות המציל העשוק מיד עושקיו, והמונעים בזרוע את הרוצחים מלשפך דם, עם אנשים רוצחי נפשות ושופכי דם נקיים חנם, ואין ספק בעיני שנעלם בעיני מידי דברו במהכרתו, מה הם ו' מצות הללו כ"נ שהחמירה תורה בעונש העוברים עליהם, כי אז לא היה לשונו משולח להשוותם, עם כל אנשים שומרי חק ומשפט השכל האנושי ועושי הטוב והישר בעיני ה' כמה שנצטוו עליהם ממנו:

הב' אנשים המאמינים במציאת כורא עולם ושכר ועונש, ושומרים הו' מצות הנז' אשר קיום העולם תלוי כס, ונצטוו עליהם כל באי עולם מבני נח והלאה, מפי הגבורה, והם הנקראים בלשון רז"ל, חסידיו אומות העולם, או בני נח, או גרי תושבים, ואלו נשתנה דינם מכל וכל, הרואה יראה רמב"ם בפ' יו"ד מה' עכו"ם הלכה כ', וימצא מבואר שכל מה שאמרה תורה כדון הגוים שהחמירה עליהם לא תחנם, יצאו בני נח מכלל זה, ונקבע להלכה שם גר תושב (והוא בן נח) הואיל ואנו מצויים להחיותו מרפאים אותו כחנם, ובהלכות מלכים פרק י' הלכה יו"ד בן נח שרצה לעשות מצוה משאר מצות התורה כדי לקבל שכר, אין מונעין אותו לעשותה כהלכתה, ואם הביא עולה מקבלין ממנו, נתן צדקה מקבלין ממנו ומפרנסין בהם עניי ישראל, אבל הגוי כו', כי כל מי שעושה הטוב בעיני ה' מקבל שכרו, והרואה יראה מה שנחבאר כמס' קרושין דף ל"א א' מגודל שכרו של גוי א' באשקלון ורמא בן נתנה שמו מה שהגיע לו כשכר כבוד אב ואם, (ולא אמרו רז"ל אלא גדול שכר המצווה ועושה ממי שאינו מצווה ועושה, וזה דבר שהשכל יכריחו, כי המצווה שנענש אם אינו מצווה הוא שיקבל מעט שכר יותר ממי שאינו מצווה ואינו נענש אם אינו עושה, וזה יהיה גם כמשפט מלכי אדמה), ושם שם הלכה י"ב נתבאר, וכן יראה לי שנוהגין עם גר תושב בדרך ארץ וגמילות חסדים כישראל*) שהרי אנו מצוין להחיותו כו', וזה שאמרו חכמים

אין

(* דברי שטות הוא האמור בחברת כתיבות עולם כי הדין טוה טוה טוה מהכרעת הרמב"ם בעצמו, ולא מדברי בעלי התלמוד, וס' הרמב"ם עם כושאי כליו המצויים לכל דבריו איה חקוקים כדו"ל מוציאים בידי הכל, ולאו דאס טוה בעצמו בתוך הס' או ידע רק

מאמר בחיזוק דברי הרמב"ם

אין כופלין להם שלום כגוים לא בגר תושב, אפילו הגוים (הם האנשים הרעים וחטאים בעיני ה' וע"י הוא השחתת ישובו של עולם) ציוו חכמים לכקר חוליהם ולקבור מתייהם ולפרנס ענייהם מפני דרכי שלום הרי נאמר טוב ה' לכל ורחמיו על כל מעשיו ונאמר דרכיה דרכי נועם וכל נתיבותיה שלום, עכ"ד שם. ומי האיש היודע להכין דבר ועיניו הרואות הדברים האמורים, אשר יפול ספק בלכבו, כי האמור מפני דרכי שלום מוסב על בן נח שהוא הנקרא גר תושב, והרי ההבדל מבואר כאן שדרכי שלום הוא נאמר רק בגוי לא בג"ת, ובג"ת הוא מצד המצורה להחיותו, כמי שיש בו ישובו של עולם וטובת החברה, והרואה יראה גודל דברי השטירה הנמצא במחברת נתיבות עולם פרק ד' כמה שהשיבו וועד הרבנים בפאריז לנאפלאען על שאלתו אם בעיניהם הצרפתים כאחים המה להם, ובהדברים הנמצאים בס' החינוך לנערי יהודים כו', והמשפט מעוקל אשר בא להוציא מחסרון הבנתו, והרי וועד הרבנים הללו נשאלו על הצרפתים, שהם גוים המקיימים ז' מצות בני נח, ובצדק השיבו, שהם נכללו במצות ואהבת לרעך, כי יש בהם ריעות ומותרים אנו להושיבנו בתוכינו, דליכא למיחש ביה פן יחטאו, עיון רמב"ם פ"י הלכות עכו"ם ה"ו, והתורה אמרה וכי יגור אתך גר בארצכם לא תונו אותו, כאזרח מכם יהיה לכם הגר הגר אתכם, ואהבת לו כמוך כי גרים הייתם בארץ מצרים וגו', וזה מדבר בגר תושב לא בגר צדק שהוא כישראל גמור לכל דבר *), וכן בצדק נאמר כל האמור בס' החינוך ללמד נערי בני ישראל אשר בימינו הנחונים בין אוה"ע המקיימים ז' מצות, כי מצות ואהבת לרעך כמוך הונח בתורה על

בני

דרכי הלמוד, היה דואה ויודע כי דברי הרמב"ם יד אה ל' , הוא מוסב דק על הכרעתו להסתהג עמהם כישראל בלי שום הפרש קדימה שנסוף לארס וישראל חו"ד האמה והיותו בעל דת אחת, (ואין ספק שחסידי אה"ע כשיבוא להם בעל דת אחרת ואיש כוזרי לנפש חכינה שיתן קדימה להכוזרי), אבל בעיקר הדין מזה כבר הזכרנו בדרכינו וקומוות רבות שארז"ל כן, ויתבאר עוד להלאה בדרכינו יותר מזה, וגם הכרעת הרמב"ם בזה לא יראה מוטעו ודעתו בלבד, רק ממה שזאל סעד וסעך ודרז"ל ע"ז, ולדעתי הוא ממה שזאזינו לזו"ל בנ"ח ע"א א', ע"פ אס כסף מלזה את עמי את העני עוץ, שרשו גוי ועמי עמי קודם, עני ועשיר, עניי עירו ועניי עיר אחרת כו', כי זה בא ללמד אשר חוץ מדין זה, הס שזיס בזה שחייבה התורה להס, כי אל"כ לא הוצרכה תורה להורות על זה בפרט, ודי בזה למי שדואה בעיניס פקוחות ויודע דרכי הלמוד :

(* הרואה ידאה בנזם יבמות וז"ו ב' דאי הדר ביה ומוקדש בת ישראל מומר קדיקן ביה וקדושו קדושין, וכיון דכישאל מומר הוא לכך כשמתה דינו, אס דזה אה"כ לחזור, להיות כדון כישראל המפר דת שעוכשו חומר, מופני שהכניס עצמו בקשדי התורה חן השמים וקבלה על עצמו, ועמה הוא כמורד במלכו ואלקיו, ואין בזה שום חומר עליו וגרועו ערך חו"ד היותו גוי בראשונה, כי אס כהפוך הוא, ודי בהיערה זו :

בני אדם אשר לא מבני ישראל, ואף גם על גוים שנאמר וכי יגור אתך וגו', כאזרח וגו', ואהבת לו כמוך וגו', ואין ספק שאם נשאלו רבני הוועד על הגוים הקדמונים שלא היו שומרים ז' מצות ב"נ שנצטוו עליהם כל גויי הארץ, אשר היו משיכים לו כדינם, אבל מי יכניסם להגיר למלך דברים שלא נשאלו ממנו, וכן בעל ס' החינוך, אין ספק שדבריו צודקים כי גם על הגוים שהם בני אדם שלא מכני ישראל הונח מצות ואהבת לרעך, שהרי כן הדבר בג"ת שהוא גוי ואינו מישראל, והמקראות אשר הביאו לראיה ע"ז יבררו כוונת דבריהם שהוא בג"ת במקיימי ז' מצות ב"נ, ולא ככל הגוים הכופרים ועושי רשעה, והמחבר הזה או שנמצא בספרו במקום אחר משפטם, או שחשב ללא צורך ללמד הנערים משפט אנשים אשר אינם נמצאים כימינו לפנינו, והטיב אשר דבר עליהם כי כבני נח לבקר וחזליהם כו' הוא מפני טוירת החברה, לא כמו אצל הגוים שאינם ב"נ שהוא אצלם רק מפני דרכי השלום, ורק לתת חיזוק בלבב נערים הביא הכתוב טוב ה' לכל וגו', שלא נצרך כלל לזה, ואם חפץ אויבנו פלילים לדעת משפטי בני נח בזמנינו ישוטטו לכפש דרו"ל בכל המקומות בש"ס וביחוד במס' ע"ז דף ס"ד, ויעויין ברמב"ם ה' מלכים פ"ו הלכה ה' שגם ז' עממין ועמלק אם קבלו ז' מצות יצאו מכלל ז' עממין ועמלק, והרי הם כבני נח הכשרים, וכן ארו"ל ירושלמי שביעית אר"ש בר"נ ששלח יהושע עד שלא נכנסו לארץ מי שרוצה להשלים כו' גנעונים השלימו, גרגשי פנה כו', ואף על הגוים הרעים עוד דרו"ל ע"פ אשר יעשו אותם האדם וחי בהם, כהנים לויים וישראלים לא נאמר אלא האדם, הא למדת שאפילו גוי ועוסק בתורה הרי הוא ככהן גדול, ואם כי זה רק בז' מצות (יעויין סנהדרין נ"ז ב', בב"ק ל"ח א' סכות כ"ג ב', ע"ז ג' א') זה נכון בכירור, כי מי שאינו מקיים שום מצוה אף ממה שנצטווה, והשכל מחייבם, לא ילמוד בראשונה מצות שאין השכל מחייבם, ואמנם המקיים ז' מצות ב"נ כהוגן בתחלה, ישתנה דינו אח"כ. ומרן הרמב"ם בתשו' הכריע כי מותר ללמד המצות ופירושם לנוצרים, מפני שהם מודים בתורה מן השמים כי היא בשלימותה כמו שהיא בדינו רק יגלו פנים כו', ואם יעמידם איש על הפירוש הנכון אולי יחזרו, וגם אם לא יחזרו אין בזה מכשול לישראל כי לא ימצאו בתורתם הפך תורתנו, עכ"ד. וגם יעויין בס' באר שבע סימן ע"ד דף צ"ב, מה שהעלה שם דמותר ללמדם תורה, (ואני אומר יראה לי שללמדם מותר אבל הם כעצמם לא ילמדו כי יעלו מהתורה היפך מה שנאמר בה מחסרון ידיעתם דרכי למורה), וכבר נתבאר מזה שיש בו די כדרו"ל ז"ל חולין י"ג ב', אין מינים באומות, וגוים שבחוץ לארץ לאו עובדי ע"ז נינהו כו',

כחג חסוכות פרים כנגד כל האומות ונתכאר לרו"ל א"ר יוחנן אוי להם לעובדי ע"ו שאכרו ואין יודעין מה שאכרו, כוּמַן שבהמ"ק קיים מזבח מכפר עליהם ועכשיו כו', ואף כי נגד הגוים אשר קבלו עליהם עתה הרכה מציות יותר ממה שנצטוו, ומחזיקים בחוקים ומשפטים טובים, כי אם לא ירשיעו לשפוך דם נקי מעולם ולא יעלה על דעת אדם מישראל להקל בכבודן מפני שאינו מחזיקין בדתם, שלא נצטוו עליה מאת ה', ואין בדרך ישראל שנאה נגד אהו ע, יחזיקו באיורה דת שירצו, ורק לאדם מישראל שיצא מדתו החמירו, ועליהם אמרו מרה שאמרו, כמו שיתכאר בדברינו, ודין גר תושב נוהג גם כוּמַן הזה, שאין מונעין אותו משיבת ארץ, ומצוה להחיותו, ולא נאמר להוראה אין דין גר תושב נוהג אלא כוּמַן שהיובל נוהג, אלא נאמר אין מקבלין, והוא מוסב רק לענין שיקבלוהו הב"ד להושיבו בעיר עצמה וזה מטעמים נכונים שנתכארו במקומם, (ולדעתי מטעם שארץ ישראל נחלה היא מאת ה' לרשת איתה, ואינם רשאים לתיתה אחוות עולם לעם אחר, וכוּמַן שאין היובל נוהג יהיה נשאר נחלתם מאת ה' אחוות עולם להתושבים), ויעויין פרק י' מה' עכו"ם בסופו דברי הכ"מ, ופי"ד מה' אסורי ביאה הלכה ז' ח', וכראב"ד ובכ"מ והג"מ שם, שנשתנה דין הג"ת כוּמַן הזה ככמה דברים להקל עליו ולטובתו, וכל דיני המצוה להחיותו ולהושיבו כתוכינו ולהחזיק עמו באהבה וריעות אין תלוי בשום זמן ועת, ואין צורך להעתיק דברים הנמצאים ביד הכל, ומשם יראה הרואה עוד למקומות אחרות להרמב"ם כדין בדיון ג"ת וכן לחז"ל בעלי התלמוד. והדבר ברור ומחלט בעיני אשר המהכרת נתיבות עולם כוללת העתקת דברים מפי אחרים, שנחכונו להצר לישראל בדברי שקר וכזב, ובחרו מדרז"ל כל מרה שיאורה למטרת מבוקשם להרשיע, והעלו חצאי דברים שיוורו לכוונה רעה, ממקומות אשר כל דבריהם אמרו וצדק, ותשלום כל מאמר ככתבו וכלשונו יברר כוונתו מההיפך אל ההיפך, ואין זה פאר וכבוד אל מחבר ספר השולח אותו החוצה ע"פ חבל כולה, ולאיש הלוקח בידו פלס

להודות לה' יותר ויציאת לעבדות לחירות, וזה הוא תכלית כל התורה והמצוות והעדות והחקים והמשפטים אם לא להכיר ווי שאמר והיה העולם אשר הוציאנו בחסדו מועבדות לחירות, ועי"כ כתחייבנו ביותר לשמוע בקול דבריו ולהיות לו לעבדים לשמור חוקותיו ומוצאותיו, ואף לא כבוד הכס הגדול הזה כי גדל חסדו ועמו כיום זה להזילנו חיות לחיים, ולא יתן קריאת המגילה הזאת ספור הכס מוצה וחונף וחכיבה להכית שארי מוצת בשבילה, ועפ"י דיני התורה, כל מוצה העוברת קודמות למוצה שאינה עוברת, וכל אדם מישראל לא יצטרך ומוצו קיום התורה והמצוות האחרות כל ימות השנה, ולמה לא ידחה מוצה גדולה כזאת וקראל מגילה שהיא רק ככוכה לזון מועד אחת לשנה את שארי המוצות שאינם עוברות, ואפשר להם להתקיים אח"כ :

פלא ומאזני משפט להכריע בין שני דתות שישפוט אחרים על דברים שלא עלה על דעתם מעולם, ורק מחסרון הכנת הדברים לכוונתן האמיתית, להוציא עי"כ משפט מעוקל, הרואה יראה פרק ט' בנתיבות עולם מה שהביא שם מדברי הרמב"ם א"ב פי"ד הלכה ג' ה' כענין גר שבא להתגייר מש"ש, וכשם כו' כך טודיעין אותו שכרן של מצור, ואומרים לו הוי יודע שהעוה"ב אינו צפון אלא לצדיקים והם ישראל כו' ואין הקב"ה סביא עליהם רוב פורעניות כדי שלא יאבדו אלא כל האומות כלין והן עומדים. וע"ז הרכה והגדיל תלונתו, והניח ליסוד מוסד, כי מדברים הללו נשמע סתירה אל האמור לרו"ל אשר חסדי אוה"ע יש להם חלק לעוה"ב, כי א"כ למה עוה"ב אינו צפון אלא לישראל ולמה כל האומות כלין ולמה הם יקבלו טוב העוה"ז וינצלו מיסורין באשר לא להם יהיה השכר הצפון לצדיקים, יעוין בדבריו הרבים שם כי נלאתי להעתיקם. ומי האיש אשר עיני כינדה בראשו ולא ירגיש בחסרון הכנתו דברי הרמב"ם, אשר אין בהם יותר מדבר ה' כפי הנביא (ירמיה ל"א י"א) כי אעשה כלה ככל הגוים אשר הפיצתיך שם אך אותך לא אעשה כלה ויסרחיך למשפט ונקה לא אנקך, וכפול הדבר (שם ט"ז כ"ז כ"ח) ואתה אל תירא עברי יעקב ואל תחת ישראל וגו', אתה אל תירא עברי יעקב נאום ה' כי אתך אני כי אעשה כלה ככל הגוים אשר הדחתיך שמה ואתך לא אעשה כלה וגו', ואמנם גם הנביא והרמב"ם הנמשך אחר דבריו לא עלה על דעתם שכל האומות העולם יהיו כלין כאחרונה גם מאלה שלא נחתייבי כלייה מרוב רשעים וחטאתם, ומכש"כ מן החסידים שבהם, וחלילה לאל מרשע ושדי מעול, ותכלית כוונת הדברים הוא כפי מה שהורנו רו"ל (ע"ז ד' א'), ובכמה מקומות, ע"פ רק אתכם ידעתי מכל משפחות אדמה על כן אפקוד עליכם את כל עונותיכם, משל למה הדבר דומה לאדם שנושה בשני בני אדם, אוהבו נפרע ממנו מעט מעט, שונאו נפרע ממנו בכת אחת, ואמרו ע"פ כסאסאה בשלחה תריכנה שאין הקב"ה נפרע מאומה (מאומות העולם שהם רעים וחטאים) וחוזר ונפרע אלא ממתינ להם עד שיתמלא סאתם בעון רשעים ואז מענישם ומאכרם מן העולם, אבל להאומה הישראלית מהכרית אשר כרת את אבותיהם והשבועה אשר נשבע להם, אינו מאריך להם כאיפן שיגיעו אח"ז שיחמלא סאתם לכלותם מן העולם, רק נפרע מהם מעט מעט, ועי"ז הם דווים סחיפים ומדולדלים כעוה"ז יותר מגוים שהם רעים וחטאים מהם, וזה לטובתם שלא יגיעו לגדר שיחתייבו כליה, ואמיתת דבר זה לא יכחיש שום בן דעה, כי כמה אומות היו שנאבדו מן העולם, ושהאומה הישראלית בין כל רוב שוטניה וצורריה אשר קמו מידי עת

להשחיתה

להשחיתה ולאברה מן העולם, עורנה חי וקיים, כחמלת אלקי אבותינו ונתקיים ברה כיעוד האמור, ואף גם זאת כהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געלתים לכלותם להפר כריתי אחם כי אני ה' אלקיכם, וכדרו"ל ע"ז וכן ע"פ כי כארבע רוחות השמים פרשתי אתכם וגו'. ואחרי כי כן הדבר לא יפלא בעינינו, למה העוה"ב צפון לצדיקים והם ישראל, יען חלילה לאל מרשע, והצדיק שהרבה מעשים טובים (ויש לו לבוא על שכרו) והוא מישראל שנתייסר בעוה"ז ונפרע ממנו על חטא או עון שעשה, ועל מעשיו הטובים לא קבל עוד שום שכר, בדיון הוא שיהיה העוה"ב צפון ושמו לו, כי חלילה לא יעלה על הדעת שיקפח הקב"ה שכר כל כוירה, ומכש"כ לצדיקים, וכן להיפך לא יפלא בעינינו, למה יהיו אוה"ע כלים, ולמה יקבלו הם טוב העוה"ז. וינצלו מיסורים כאשר לא להם יהיה השכר הצפון לצדיקים, כי היא זרה רק שיכלו כאשר יהיו רעים וחטאים מאד ויתחייבו כלייה לפני זה - בעון רשעם, וככ"ז לאשר אין הקב"ה מקפח שכר כל בריה, וגם החוטאים הללו א"א שלא עשו איזה מעשה טוב מאומה, ועל הטוב ההוא יקבלו שכרם בעוה"ז, ומי יתן ואדע להבין דעת האיש הזה, וכי לכבו יחשוב אשר גם השופט כל הארץ לא יעשה משפט, וכל הגוים אשר הם ואכותיהם יהיו רעים וחטאים יזכו לשני עולמות, העוה"ז והעוה"ב והאומה הישראלית לכדנה כעונותיה לא יהיה לה חלק בנועם ה' לא בעוה"ז ולא בעוה"ב, אי שמים אי שמים, הזאת יהיה משפט אמת וצדק, לא לנו ה' לא לנו יאמר נא ישראל, כי אם לשמך תן בכור, וקרב הימים אשר ידעו תועי רוח בינה, ומלאה הארץ דעה:

הג' אנשים המאמינים בה' ובמשה נביאו נאמן ביתו, וקבלו עליהם ועל זרעם אחריהם לעולמי עולמים, התורה מן תשמים שניתנה על ידו בהר סיני, והם הנקראים בלשון רז"ל ישראל, ולא שהוראת המלה הזאת לכך, כי יתכן כומר ישראל חוטא או פושע או סומר, אבל להיות בני ישראל לכדם נכנסו בכרית לקיים דברי התורה הזאת בין שארי כל האומות, ע"כ נקראו מרו"ל כהווה ובסתם בשם ישראל על מקבלי ושומרי העדות והמצות והחקים והמשפטים הנכללים בזאת התורה מן השמים אשר צווה ה' ע"י משה עבדו, ואמנם התורה הזאת, כוללת, דברים ככתב, בעקרי הראשים מדיניה, ואיננה מספקת בכירור פרטי ותנאי דיני כל מצוה ומצוה, כי אז תהיה ארוכה מארץ מדה ורחבה מני ים, ודברים בעל פה, שנמסרו למרע"ה מפי ה' בכירור וידיעת הפרטים והענפים המסתעפים משורשי המצוה, וממנו נמסרה ליהושע, ומיהושע אחריו בכל דור ודור ממקבלי התורה זה מזה, להיות ידיעת כל פרטי התורה נמסר בידי

אנשים חכמים מופנים לעסק הלימוד, ומקבליהם נאמנים מפי נאמנים, וחכמים מפי חכמים מוכהקים, ודבר זה נעשה מאתו יתב"ש לטובת כללית האומה הישראלית (*), למען יוכלו כולם לדעת תרכי התורה והמצות מפי השמועה (מהחכמים אשר נמסרה להם ידיעת התורה על כוונה והעמלים בלמודה כל ימיהם לדעת אותם), אף מאלו שאין תכונתם מסוגלת אל הלמוד בעצמם, ואף המסוגלים אל הלמוד ירויחו כי יגיעו ליריעתם מיד בטרם שיעלה כירם הידיעה עפ"י הלמוד אחרי העמל זמן רבה בלמודם, ולדעתי ע"ז באה הוראת הכתוב (דברים ל"א י"ב י"ג) הקהל את העם האנשים והנשים והטף וגו' למען ישמעו ולמען ילמדו ויראו את ה' אלקיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת, ובניהם אשר לא ידעו ישמעו ולמדו ליראה את ה' וגו', להורות למטרת דברינו הנו', בתועלת ההבדל, כי מפי השמועה יוכלו לזכות גם מי שאינם מוכשרים מתכונתם אל הלימוד, וכן יוכלו לדעת בשעה קלה וזמן מועט יותר ממה שיוגיע לזמן רב ע"י הלמוד מפי עצמם, וכל הימים אשר לא גלו ישראל מעל אדמתם היו מתנהגים בענייני התורה והמצות עפ"י ראשים ושופטים אנשים חכמים שקבלו התורה ברור אחר דור מפי מקבלי הראשון מרע"ה מאת ה', וכל המלכים הכשרים שהיו בישראל משפט אחד היה להם כאחר העם בהנוגע לענייני התורה ולשמוע בקול ה' בקיום המצות לשאול

(* לדעתי רצה הקב"ה לזכות את ישראל בתורתו התורה שנת"פ כחוסרת בידי חכמי ודאשי וכהגיגי דור ודור, למען לא יבטלו רבים ללמודה ויתוך הספר, ולא ילכו לשנוע וללמוד ופסי חכם נקי בלמודיה, וכני אדם עפ"י הרוב ישמחו ויפלטו ויתחילו בלמוד ופסי עצמו, וכבר הרחיב הדבור וזן הרמב"ם במאמריו לתח"ו. אין כחא"ס ב"א המועים גם בדבר ה' להוציא ודבריו ההיפך חוזה שיוגעו הוראת הדברים לאחיתמן, כמו בפסוק שזע ישראל ה' וגו', וכדומה, יעניי"ש דבריו הנעמיים. וגם נעבור כי אי אפשר שכל א' וא' מהעם יעסוק בתורה, כנודע דרו"ל במאמרם, כמה יגיעות יגע אדם הראשון חרש וזע כר קצר דש טמן לש ואפה עד שזאל פת כו', ואם לא יוצאו הרבים אשר עסקיהם יהיה רק בישונו של עולם בעד אחרים, וכל איש לעצמו יצטרך להוציא לו וחוסריו דירה ומלבושים וזון וש"ד, אם אדם אלף שנים יחיה לא יגיע למוצא די פסוק, ומכש"כ לשיהיה מופנה זון מה לעסוק בתורה, ועני"כ תפוג תורה וכל וכל, ואכן דוא"ס מה שגורה חכמתו העליונה בישראל, אשר בללית האומה יתעסקו בישונו של עולם בעבודת האדמה נחלת שדה וכרם אשר כמן להם לאחונה, והבדיל וכל וזע יעקב שנת א' אשר ה' הוא נחלתם וזכה להם בחמתם כהונה ליה שיוצאו וחיייתם בלי עמול ואבודה, ויהיה לבניהם ועמותיהם מופנה בלמוד מוה"ק, הם יגידו דבריו ליעקב יורו ומשפטיו לישראל, כי בהיות תכלית הנדלה מה' בחמת מורתו יא הידיעה ללכת בדרכיה דרכי כועס ונתיבותיה נתיבות שלום לעשות הטוב והישר בעיניו, נחח עליו מועלת רב, כי ידעו כל העם כולם הדרך הנדלה וזאת ה', ובשיע קלה פי השמועה, יומר חוזה שיוצאו ע"י עמולם בלמוד ופסי עצמם, גם מאלה הראויים לכך,

ודי בהערה זו :

לשאל מפי המקבלים הללו ברור אחר דור אשר כולם באים ממקור אחד, ודבר ה' בפיהם מה שצוה עלינו בע"פ על ידי מרע"ה, והחולק עליהם כמה שיוורו ויגידו דבר ה' ודיני התורה המסורה בידם, אינו אלא חולק על ה' ומואם לשמוע את אשר נצטווה ממנו, יהיה החולק הזה מי שהוא גדול החכמים ואכיר הרועים, תורה אחת לישראל חקה אחת לכל לשמוע דבר ה', כעם ככהן כמלך יהיה מי שהוא, ועל אלו החכמים בעלי הקבלה הוזהרנו בכבודם ומוראם, לא מצד חכמתם ושלימותם, רק מצד מורא ה' לכלי להמרות אל דבריו אשר הוא בפיהם, ואין בכלל כי דבר ה' כזה, כל מה שיצוה חכם ושופט או נביא מרע"ה לעצמו שלא בשם ה', (כמו אם יצוו לאיש לעשות מלאכה המיוחדת לו או איזה שליחות אחרת), ומי יתן ואדע, היחזק במלך א' בשר ודם ממלכי האדמה שיעלה חק ומשפט קיים לעד כל ימי מלכותו, וישלח בראשונה איש גביר הקומה יופי התואר וטיב רואי וחכם וגבור ועשיר שנכללו בו כל יתרון שלימות האנושי שימנהו לשוטט ושופט ויצווהו לפרסם דברי החק במדינתו, כי במות השוטט הראשון וימנה המלך אחר תחתיו שלא יהיה בערך שלימות הראשון, אשר יפירו העם פקודת המלך כגלל זה, והלא לא נתחייבו האנשים אל החק הזה אשר יצא מפי השוטט הראשון לסבת שלימותו של השוטט, רק עבור פקודת המלך אשר הם מחויבים לשמוע בקולו ככל ימי מלכותו, ולשמוע בקול שופטיו ושוטטיו אשר יקיסם להשגיח על קיום ושמירת פקודתי, יהיו מי שיהיו. והן אלקי השמים והארץ אל אחד החי וקיים לעולמי עולמים אלקי ישראל, ומלכם בראשם, כאמור כי לי בני ישראל עבדים, והעלה להם חקים ומשפטים לדורות עולמים שלא יחליפם ולא ימירם כי לא איש אל וכן אדם להתנחם, ומעתה היצדק דברי אויבינו פלילים במחברת נחיתות עולם להדיח את עם ה' מקול דבריו וחוקותיו, כל עוד אשר לא יעמיד להם ככל דור ראשים כמרע"ה בשלימותם, והיחזק כי יפירו הם מה שנודע להם שנצטוו ע"כ מפי ה' ביד משה ונשארו הדברים במסורת נאמנה אצל האומה ת"י ראשי דור ודור, בטענת כי אין אנשי ראשי דורם שוים בערכם בשלימות המעלות אל ראשי דורות הראשונים, ומתוך כך ישחנה דין מלכם ואלקיהם לכלתי שמוע כתורתו, וכבר נתבאר בדברי מרן הרמב"ם ה' מטרים פ"א הלכה ג'. דברי קבלה אין בהם מחלוקות לעולם, וכל דבר שחמצא בו מחלוקות כידוע שאינו קבלה ממרע"ה, ודברים שלמדוין מן הדין אם הסכימו עליהם כ"ד הגדול כולן הרי הסכימו, ואם נהלקו בהן הולכין אחר הרוכ ומוציאין הדין אחרי הרבים, וכן הנזירות והתקנות והמנהגות כו' נושאים ונותנים אלו כנגד אלו והולכין אחר רובן ומוציאין הדבר אחרי הרבים, יעווי"ש

בדבריו, והמה ממקור דרו"ל סנהדרין דף פ"ח כ' (*), ונמשך ענין הקבלה נאמנים מפי נאמנים ונסמכים מפי מוסמכים, (כיהושע ממה שסמך יריו עליו וזקנים מיהושע והם לאחרים ואחרים לאחרים), עד זמן שגברו השמדות והגלות על ישראל ונתפזרו ונרחו בכל פינות העולם, ומאז פסקה הכנסיה הכוללת ובירת דין הגדול הסמוכים וממונים ראשים על העם שיוכלו לדונם כדיני נפשית וקנסות כמשפט ראשי עם ושופטיה, ולהשגיח לטובת האומה, ואז נתדלדלה מצב האומה כי נמצא בחיכום עוד איזה יחידים אשר היו נפוצים ע"פ הארץ ורכו אנשים מהם שהיו כל עסקם בעבודת האדמה ולא היה להם כנסיה ועדה, והיו מחגוררים באוהלים ע"פ השדות מהיישוב, ולא ראו מימיהם שום נמוסי דרך ארץ, ולא איזה לקח ולמוד מכל דבר חכמה ומדע, והיו רועים ונוסעים ממקום אל מקום, ועם שבשרות יושבי צריפים ומהלכי מדבריות, כרמיון הערבים גם בזה"ו באיזה מחלקי הישוב, ולא היה כפופים ועומדים ת"י שום השגחה שילמדום דרכי המוסר ותורת האדם ונמוסי בדרך ארץ, ולא ידעו בושט, ותכלית שגאה שנאו אל החכמים מכני עמם, מפאת שידעו פחיתות מדותיהם וקלות ערכם

(* וי לא יורה כי זה דבר שהשכל חייב והדעת כותבת, לכל כנסיה ואומה שיקחו עליהם ראשי עם ושופטים ושוטרים אשר בנושט יעמידו ארץ, ויתכנהו כללות האומה עפ"י הדרכת הראשים שבחרו עליהם, הראשים לכך צאנשי דוריהם, ולא להיות כלאן אשר אין להם רועה, ובדבר שלא הסכימה עליהם דעת כולם כאחד, להחזיק דברים המרובין, גרד היחיד אר היחידים, גם בעניינים שהם המה רק בתיקון הודינה לבד, ונכש"כ בזה שהוא בהוראות הדינים אשר אמרה תורה ג"כ אחרי רבים להטות, ואין דעת אויבינו פליטים הנו' עולה יפה בזה שלא יהיה מושפט ודין הוראה לדבר שכונע והסכמות הרבים, וכן אין דבריו ככונים בזה שעלה על דעתו כי הוראת הכתובים. (דברים י"ז ח' והלאה) כי יפלא מוזך דבר למושפט וגו' וקוות ועלית אל החוקים אשר יבחר ה' אלקיך בו, ובאת אל הכהנים הלויים ואל השפט אשר יהיה ביננום ההם וגו', ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך וגו' ככל אשר יודוך, על פי התורה אשר יודוך ועל המשפט אשר יאמרו לך מעשה וגו'. הוא כי הכהן העמוד לפני ה' ישאל וירש את ה' וישיג מוצק בדרך כס ע"ו. וטעות גדול טעה האיש הזה בחשבו שהמונח הוא בדבר האמור, ובאת אל הכהנים הלויים ואל השפט, להיות מחונכים וסמוכים וע"ו, והדי כחבאר בחוקונו בתורה שם, והאיש אשר יעשה בדרך לב לתי שוע אל הכהן וגו' או אל השפט ההוא ומה האיש ההוא ובערת הרע וחקרנך, וזה יורה באר היטיב, כי גם בראשונה האמור ואל השפט הוא כפרד ואות הוי"ו בחולת ואל השפט הוא (בחוקים או) וי"ו החחלק ואין הוראתו על הסמיכות, וכשם שמושפט השופט לא באה מונה שהשיג מוצק בדרך כס ואת ה' עפ"י השאלה ואתו באורים ומנוים, כן הושוו הכהנים הלויים עמו בגדר זה וככללו עמו, וכאמר גם עליהם, ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך וגו' ושמרת לבישות ככל אשר יודוך, על פי התורה אשר יודוך ועל המשפט אשר יאמרו לך, ומועולם לא כשאלו באורים ומנוים על דיני התורה, ובדבר וזוה המנואר דינה בתורה, אין הכהן או הכניא כאמורים לאמר בשם ה', ובדבר שאיכו חובאר ידונו החכמים עפ"י דרכי התורה ואת ה' אשר כושרה בדיהם, ויעלו הדין עפ"י המשפט התורה שכונסה להם מן השמים, כי הם האדונים בדבר, ולא כיתה תורה למלכתי השרת ולא בשמים היא:

ערכם בעיני בעל דיעות ומדות, ורצו לאכד החכמים מן העולם ולעקרם ולשרשם כמיתות משונות, כעדות נאמנה ע"ז מא' מגדולי התנאים שהיה עם הארץ בראשונה (ורועה צאן עד היותו בן ארבעים שנה ולא ידע אף תמונות האותיות כמבואר בארוכה לרז"ל כתחלתו של ר"ע בכ"ט) שמובא שם בדברי רז"ל (פסחים כ"ה ב'), הניא א"ר עקיבא כשהייתי עם הארץ אמרתי מי יתן לי תלמיד חכם ואנשכנו כחמור, אמרו לו תלמידיו רבי אמור ככלכ, אמר להם זה נושך ושיבר העצם וזה נושך ואינו שובר העצם, ואמרו עוד שם, וגדולה שנאה ששונאין ע"ה את ת"ח יותר משנאה ששונאין הגוים עע"ז את ישראל ונשותיהם יותר מהם, ואמרו עוד (ערוכין דף נ"ח ב') עליהם יושבי צריפים ומהלכי מדברות חייהם אינם ונשיהם וכניהם אינם שלהם, ועל כנותיהם הוא אומר ארור שויכב עם כל בהמה ונחבאר שם בטעם הענין מה שיש בו די שהי' נזקקין למנאפים בלכחם מרחוק למרחצאות וכו', וכעמי הארץ הללו דברו חכמים שם את אשר דברו בפחיתותם ואמרו עליהם ע"ד גזומא מותר לקורעו כדג וכל שארי המאמרים, (ואין ספק בעיני שגם אויבינו פלילים שהתגללו עד"רז"ל כענין ע"ה, אם ראו דבריהם במקומם וידעו תכונות הע"ה שדברו עליו כן, לא היה מאשימם כ"כ, והם יודו כי לא נשמע בעולם שנהרג ע"ה א' מן הת"ח), ואמנם אח"ז כרכות הימים נשחנה מצב האומה מכל וכל, והוראה מוחלטת היא לרז"ל ולכל גדולי הפוסקים אהריהם, שאין כזמנינו לא דין החכם ולא דין ע"ה, וכבר נתבאר במחברתינו זאת כדף ד' באגרת מרן הרמב"ם לכגוד, לדין, שכל מי שמבקש להדבק בת"ח ואפילו הבין פסוק א' כו' ואין הפרש להמבין אותו ענין מלה"ק או מלשון ערבי או ארמית אינו עם הארץ, ואנוכי בהגהות והערות לדברי' הראיתי מקור לזה מד"רז"ל במס' מנחות צ"ט ב' שם אר"י בשם רשב"י. כו' ורבא אמר כו', אש-כללא רבה כ"ל בדינינו כי דברי ר"י בשם רשב"י, וכן דברי רבא הם הלכה, והרואה יראה עוד במס' סוטה דף מ"ב ב' אר"י משום ר"ש בן עזאי א"ל הקב"ה לישראל כו', ומשם מכרעת ג"כ הדברים כאמור, ואין דעת האומר ברכות מ"ז ב' וסוטה כ"ב א' שמי שקרא ושנה ולא שמש ת"ח הרי הוא ע"ה עולה להלכה (*), ומפי האמור כדברינו

אלה

(* מלבד האמור לא יפלא כ"כ הדבר בנינינו, אם נביט אל תכונת בעל האמור הזה ונאזכ ונזכו, והנה האמור הזה נשם אחרים אומרים, וידענו כי ר' חאיד הוא הנקרא נשם אחרים כנזכר בסוף הדינים, וזמיונו היו המשניות וההלכות וסודים רק בע"פ בידי החכמים, והיו אסורים להיות נכתב וכספר שיהיה מזוי בידי הכל, עד שכל בדור אחריו ר"י הכשיח והמיד להעלות המשניות נכתב משום עת לעשות לה' הפרו תורתך, כי לאה שמשמחה תורה כל"ז, וכן רב אשי ורכינא אחריו שסידרו ההלכות בתלמוד מטעם זה,

אלה יתברר לנו, שלא הקילו רז"ל בכבוד אחרים והחמירו בכבוד עצמם, וכבר נתברר בדברי הרמב"ם באגרת השמד וכדברינו למעלה בחיזוק דבריו מה שיש בו, מדיני אנשים החוטאים לכר, והמימרים העוברים על גופי תורה להכעים בשאט נפש ביד רמה, והמוסרין והמינים מישראל שהם מצרים לישראל ומסירין את העם מאהרי ה', ולא נמצא בדבריו שום דבר שלא כדון וכמשפט, ואין צורך לכפול הדברים כזה, גם אין דבר אמת בפי אויבינו פלילים שהחמירו על אחרים שלא כדון לכבוד עצמם, והביא ראיה מדכריהם כמי שאביו הוא עם הארץ, והיה אביו ורכו בשביה שאמרו פודה את רכו תחלה ואח"כ את אביו, כי אם ידע כמונו טעם הענין כמו שהורנו רז"ל בזה לא היה זרז לפלא בעיניו, והם אמרו (כריתות דף כ"ח א') בטעם הדבר מפני שהוא ואביו חייבים בכבוד הרב, וגם עיני הרב בשביה ובושתו ופגמו מרובה מעיניו ובושת ופגם של הע"ה, ואנו רואים כדכריהם (שם) שאמרו, אף שהאב והאם שקולים שנאמר איש אמו ואביו תיראו, בכ"ז האב קודם לאמו כדיני הכבוד מפני שהוא ואמו חייבים בכבוד אביו, ואעפ"י כן בדין הפדיון אמרו (כמס' הוריות י"ג א') שאמו קודמת לאביו וגם לרכו משום שבושתה ופגמה של אשה מרובה משל איש), וכן אמרו עוד בטעם הדבר מפני שרכו הביאו לחיי העוה"ב, ואמנם אין הדין של הרב נוהג כלל במקום שמלמדו בשכר, כי אז לא הוא הביאו לחיי העוה"ב רק המשלם לרכו שילמדו, וגם אין זה אלא ברכו טובהק שרוב תורתו ותלמודו ממנו שרק ע"י בא לחיי העוה"ב, וראיה מכרחת לרבר בעיני שהוא רק מטעם הנז' בדברינו, שהרי אם היה אביו ת"ח אף שהתאבזר עליו שלא להביאו לחיי העוה"ב ואף שרכו יותר גדול ממנו בתורה האב קודם, מפני שאז אין האב חייב בכבוד רבו, וגם בושת הגוי

וכבר ארו"ל הוודים מתוך חשכתן הרי הם חובלי עולם, ונאמת כל מי שלא שמש ת"ח בימיו והספיק לו להורות הלכה למעשה מתוך הכרעתו לעצמו ומוה שקלא ושנה לא הספיק לו לידע שום דין על בוריו, ובעת ההיא שלא היה ספר כלול בדיני התורה והקבלה הנכונה לא היטה רק ביחיד יחידי החכמים וקבלי התורה דע"פ מדור ודור, האיה הוה אשר לא הלך לשמוע דבר ה' פניהם, הלאה עדות נכפשו כי הוא כופר בדיני התורה שבנע"פ, ואינו חושש עליהם לדעת אותם לקיימם כהוגן, ובדין יכולים אכחזו להכריע עליו שאינו בגדר ת"ח ועדיין הוא בגדר ע"ה, ולדעת יראה לי אשר כמו שם החוטא שירה על מי שבושת עונות רבות וגדולות וגם על מי שאינו עושה אלא חובת וקטנות, ואין לשכי בני אדם הללו שנקראים בשם זה דין ומשפט א', כן כשתחשו רז"ל בנולת ע"ה גם על מי שיאל דק מוגדר ת"ח, ואינו בדין א' עם ע"ה הגרוע. וכונה חלוקת יש לרו"ל בדיני ע"ה, ומהם הגרועים מאלו שאמרו עליהם וזה שאמרו ושאלין חוקבלין עדות, ומהם שאינם גרועים כ"כ ואלוהים לעדות, ומה הכובלים עוד ורק נקראין בכינוי זה להולאה שעדיין לא באו לגדר ת"ח, ואככי לעצמי באתי נקוטערם וייוחד כל דיני הע"ה לרו"ל ומכונות כל א"א וזה:

ופגם אביו גדול כמו של רבו, ואז האב קודם לרכו כדן לפדותו, ואנוכי אחשוב למשפט כי גם כדן מלכי האדמה יתכן שהייבו אנשי חיל ועושי מלאכות לפדות כנפשם גדולי מלכותם וראשי ממשלתם מן השביה, ומכש"כ כדן שמים וגזירת מלכו של עולם כי יתכן שיחויבו אנשי ההמון לפדות חכמי תורת ה' וניצרי עדותיו ראשי עדת בני ישראל אשר ילמדום חוקי תורתו חנם, ודי בהערה זו, ולא אמנע מלהעיר עוד בזה כשגגת דברי' ותלונתו על רז"ל שאמרו לדון שהנשים ועבדים וקטנים פטורים מת"ת שהוא אינו כדן ומשפט צדק, כי נהפוך הוא, וטעות גדול טעה בדבריהם שאמרו (קדושין כ"ט) ע"פ ולמדתם את בניכם ולא כנוחיתם שהם הכינו מהוראת מלת בניכם שבא לשלול הכנות כי הם כעצמם נשתמשו במלת בני' על הנקבות ואמרו אוי למי שבניו נקבות, אבל הורונו רק מה שנמסר להם בע"פ בקבלה כפסוק זה שלא נכללו בו הכנות, ובעיקר הדין יודה וידע כל משכיל ע"ר אמת, שבדן צדק יהיו פטורים, מלמוד התורה המתשת כוחו של אדם, הנשים המולידים בנים ובנות ויש להם צער הריון ולירה וגידולם, ועליהם גם למוד ועשיית כל מלאכת הבית כהכנת המאכלים והמלבושים כמאמרם אדם מביא לכיתו חיטים חיטים כוסס כו' ופשתן כו', וכי גם הלמוד לא יהיה מסוקל להם, מאחר שמעצם תכונתם מתחלה יתחנכו כמה שראוי להם בידעת ההכרחית לשלימותם כמה שמוטל עליהם והוא מחויב להם, לא יוכלו עוד להעמיק בלמודים כראוי, ולמען דעת דבר ה' ישמעו וילמדו לעשות כאמור בתורת ה' הקהל את העם האנשים והנשים וגו' למען ישמעו וגו', (וגם בין כל הגוים משפט אהר שלא יגדלו כנותיהם ללמודי החכמות וכל המדעים שילמדו הכנים) וידערת האמונה והדינים המחויבים להם לא נשלל מהם, ורק שהם פטורים מעסק ת"ת שהייבים בהם האנשים, וכבר ארז"ל (ברכות י"ז ב') גדולה הכטחה שהכטיחן הקב"ה לנשים מכל האנשים כו' ואמרו הני נשי במאי זכין באקרוייה בנייהו כו' ובאחנייהו גבריהו כי רכנן וכו', וכל למוד האנשים בא מידם ומתייהם גם להם להיות זוכין עי"ז, וכ"כ הקטנים שגופן חלוש עוד אינו כדן שיהי' עמלים ונענים בת"ת המתשת כוחם שישארו חולים ומדוכאים ולא יוכלו ללמוד כל ימיהם לכשיגדלו ע"כ, וכבר אר"זל שהאב צריך לחנך את בנו הקטן ומכשירו מעט מעט אל הלמוד ותניק שיוכל לדבר אביו כו', וכן גם העבדים כדן הוא היותם פטורים מת"ת, כי התורה אמרה אשר יעשה אותם האדם וחי בהם ולא שימות בהם, ואם אין לאדם כמה להתפרנס רשאי למכור א"ע, ואז הוא מוזהר עפ"י התורה ועפ"י השכל האנושי להיות משועבד למלאכת רבו, (כי מי יקבלהו אם

לא יהיה עכר נאמן), וגם ביום השבת שהוא יום מנוחה הוא מחויב לרבו באיזה שירות שאינם מלאכה בכיתו, והוא ניתן גם לו למנוחה למען יח'צו עצמותיו וינוח מעמל מלאכתו כל ימות השבועה, ואם יתיש כוחו בת"ת ביום זה מתי ינוח, ומדוע והרסו כחותיו ויחלה ויתכשל מלמדויו בצאתו לחירות עי"ו וגם כי בשעה קלה לא יעלה למידו יפה לשיעמוק בו להוציא ע"י דבר חק ומשפט, ולא יבצר ממנו לשמוע דבר י"י וילמוד ליראה את י"י עי"ו, ולא לעמול כנפשו, וגם הנה רז"ל לא אסרו עליו הלמוד, ורק אמרו שהוא פטור, וגם האומנים והפועלים בני חורין נשתנה דינם בשעה שהן מושכרין למלאכתו, ומה רבה היא גודל הפלא בעיני כדבריו עוד בתלונה על רז"ל שאמרו הכל חייבין בת"ת עשיר ועני חולה וזקן, ואני בער ולא אדע, למה לא יהיה העשיר חייב בלמוד התורה ויריעת מצורה יוצרו ואלקיו אשר השפיע לו טובה, והם לא אמרו כי ילמוד כל היום ויניח עסקי' בשביל זה רק שיקבע לו עת מה בזמן שהוא מופנה מעסקי', וכן העני למה יגרע מתורת ה' בעת היותו בטל ממלאכה ואינו מוצא מה לעשות, ולמה לא ירגיע לכבו בתורת ה' משיבת נפש המשמחת וניתנת תקוה ואומץ לסכול פגעי', הטוב יהיה לו כי ילך שוכב ושומם, וכן הזקן הבטל ממלאכה כבר, והחולה המתגולל על מטהו ולא יעשה שום דבר, מדוע לא יכלו זמן מה בשעשועי הלמוד, יהן על כולם לא הכבירו רז"ל ונתנו קצנה לדבר לעסוק יותר מהראוי בערכם, או במקום שיגיעו להפסד ונוק, סוף דבר כל דבריו בתלונותיו נגד רז"ל הוא הכל ירעיון רוח ורוכס שגגות *

כני

* גדולה היא השגה בדבריו באחרו שינוה הכניא עשה שלא כדן לרז"ל, וכהפוך הוא, כי רק מזה שאסרו להרגו גם הגוים הרעים ועובדי אלילים ואחרו ולא מורידין אותן כחו שכתבאר כבר בדבריו, והוא ידע כי בסנתו קס הסערה והאניה חסנה להשנר, ע"כ הוכרח להודיעם שישליכיהו ולא יהיו כהרגים ע"י בסנתו כי בל"ז היה כאלו הורגם בידים. וגם דבריו נגד רז"ל בזה שהתירו לקרוב לחלכות ואחרו חומר ללבוש בו' ולגלח כנגד פניהם כדרך שהם עושים, אינם ככוכים, כי אין איסור אלא בזה שהוא חק לבי"ו, ועושה האדם כן ללא ענין, רק להתראות כאחד ועובדי ע"ו והמודים בה, אבל לא כן בהקרוב לחלכות, שאינו עושה זאת ללא ענין כדדי להתראות כע"ו רק חסכי הזרך וכבוד החלונה, וכבר ארז"ל גדול כבוד הנדיות. וזכ"ש כבוד החלכים, ועוד הכני בזה להעלות השמטה בדבריו מה שכשחט מוזכי בחקונו, להעיר דין ג"ת שהרג את ישראל בשגגה שאחרו שהוא כהרג עליו ואינו גולה, כי אין זה חזד גרעון ערכו בניכיהם, רק חזד שאורה תורה אדם חזעד לעולם, (והן אס יעלה אדם בסולם רעיונ וישן אדם למטה וכפל עליו והרגוהו, או הדיס את הגרזן לחצוב עץ והיה אדם וואחרויו והרגו חזש פושע הוא כי ע"כ נתן לו ה' עינים לראות ומחבולות לסלק הכוק) ורק באדם מישאל אחרי שלא היה חזוד גמור, אחרו שהגלות חארזו ומחלתו ועמו יכפר לו, מה שאין כן בחר מושב שהוא אינו בארצו ובין עמו ומחלתו, רק חזקבל מחייה ומחלת אורחי הארץ שאינם חזעונו, מה הפרש יהיה לו אם ירוד בשומרן חזערי ישראל או באחת חזערי חזקלט, ואין זה גלות אללו, וכמה יתכפר :

וחסרון ידיעה, והדברים שאמרו בחובות התלמיד להרכ נודעו לו, ומה שאמרו בחובותן יהי כבוד כו' וכבוד תלמידך כמורא רכך, ואמרו הרבה למדתי מרכותי ומחכירי יותר מהם ומתלמידי יותר מכולם, לא נודע לו, ומכל המאמרים הטובים המלאים בחכמה ומוסר ואהבת הבריות ומדות טובות, הרבים מאד לא נגלה אליו אף אחד, על כן אחת היא עמדי, כי לא באו במחכרת הזאת דברים ממה שראה איש בעיניו בלמודו בעצמו כד"ל רק כל דבריה הוא מהעחקת איזה מאמרים אשר נקבצו מצוררי ישראל, ואנכי אקוה כי העליתי מה שיש בו די בתשובה על התלונות נגד דר"ל. ועל שארי דבריו, וכי דיני תורת ישראל המה לשחוק בעיני איש כמוהו, זאת אומר, כי האיש המבקש לדעת דבר ה' יטהר לכבו מכל טומאה בראשונה ולא יטמטם את לבו בכל רע, וילך לדרוש דבר ה' מפי יודע ומבין, שילמדוהו כהוגן, ואז יצליח בלמודו, ויתן ה' במהרה, כי יבואו ימי תמורה, ומלאה הארץ רעה, ונר זאב עם כבש לא ירעו ולא ישחיתו זה לזה כל הנבראים כולם.

קוטב הדברים (*).

הנאמרים באגרת השמר לר' מימון אבי הרמב"ם ז"ל.

אגרת מרנו ורבנו מימון בר מרנו ורבנו יהוסף זצ"ל, חברה בעיר פאס שנת אתע"א לשטרות, שלחה לאחינו אשר היה להם חבור אחוה ואהבה אל הנפשות הנפסרות באבל הגלות, מתאבל על רחוק המועדים ואורך הצרות תמורת הרוחה ועל התהפכות הלילות והימים אודות הצרורה וההריגה על מצות ה' והתורה, ואף כי רוב הצרות

(* הדברים הללו אשר אכתי כותב לפניך הקודש בזה, אינו אחראי וערבאי בדבר, לביטול בלתי כוונא בהם תוספות או גרעון וקיצור תמצית ומוכן הפעניכיס הככללים בנופי קונטרסים וההחומר אגרת השמר לר' מימון אבי הרמב"ם, יען כי דבריו כאמורים בו בלשון ערבי אשר איכתי יודע ומכיר בו, ולא יכולתי לכוונא איש יודע ומכיר בלשון זה בעברי באקספרד לשמוע חפזי בנידור תכלית מוערת דבריו בו, ודק וואשר וואצתי בגיליון הספר כתיב בכ"י הסופר אשר העתיקו והוא היה איש הובני בעיני הלשון, כי לא חנע להעבול בגיליון בלשון הקודש בקוצר ויילין לזיון ולמוכרת לעצמו בכל דף מהספר ויענין מה ידובר בה, ומראותי המקראות הבאות בכל דף על הסדר חשבתי לחספט, כי עולה בידי להגיד קוטב מה מהדברים אשר הוה ונוארים באורך בזה הספר בלשון ערבי, והנה יודע אכתי כי כל אהב תבנות ירדוף לדיבת שחץ מה חכי האדם הגדול הזה, אשר אמותיכו לא ראיתו עוד ולא אתנו יודע עד מה חודבריו ודעותיו, חוץ ממה שנואץ כפי מרן הרמב"ם בנו החוכירו לפרקים מן חודריו, על כן הוה לבי ולא חסתי על הטומאה והעמל והואץ קלה, להביא אל הדפוס קוטב דבריו אלה, אשר לפי אומדן דיבתי לא רוחקתי מוערת האמת, והגליתי לכונן תכלית הדברים, וקרבתני והאגתי והואמרים הנפודים באופן שיהיה מוכן והושך

הצרות הרעישו הצלחת איש העושה חיל והפכו אותה? עוד בוטח אל היעודים אשר יער השית"כ כי נאמנים המה כל דבריו, כאשר אמר השית"כ על עצמו, כי נשבעתי יצא מפי צדקה דבר ולא ישוב כי לי חכרע כל ברך תשבע כל לשון. פירוש בשמי נשבעתי שהיא איננה שבועה הנגבלת ע"י שמי כי זכרי המחובר עם הגאולה הוא ענף ממני. דבר ולא ישוב יען אשר נתעלה השית"כ מלייחס אליו התחלה או השבה, כי לי חכרע כל ברך תשבעון כל לשון הכרואים, לכן אם לא יש אחד בעולם אשר ישבע בשמי ולא יעשה, איך יוכל להיות שהשבועה לא תתקיים אם אנכי בעצמי המושבע והעושה הוא הזכר והשם: (וכנראה הדברים הללו הם עפתיקת המעתיק):

אחינו בני ישראל הנתונים כצרה המקום ירחם עליהם כמהרה, אנו צריכים לדעת כי היסורים הבאים מאת ה' על כל בריותיו הם לתכלית טוב ולא על צד הכליון והנקמה, כאמור טוב וישר ה' על כן יורה הטאים ברוד, ידרך ענויים במשפט וילמד ענוים דרכו, ובפרט להאומה הישראלית אשר בחר בס מכל האומות הוא יזכור להם את בריתו אשר כרת את אברהם ושכועתו ליצחק ויעמידה ליעקב לחק לישראל ברית עולם, ולא ימירם באומה אחרת, לא איש אל ויזב ובן אדם ויתנחם, וגם נצח ישראל לא ישקר ולא ינחם כי לא אדם הוא להנחם, וידוע כי אבותינו באו כברית לקיים את כל דברי ה' וכל המשפטים, ויען כל העם קול אחד ויאמר כל אשר דבר ה' נעשה, ויאמרו כל אשר דבר ה' נעשה ונשמע, וחלילה לא תופר בריתם עם ה', וכבר יצאה ההבטחה מפי ה' שלעולמי עד יאמינו ישראל במשה עבדו כאמור וגם כך יאמינו לעולם, ואף ע"פ שגוור עלינו גלות כאשר ייסר איש ארץ בנו הוא, כאמור, והיה אם לא תשמע בקול ה' אלקיך, וידעת עם לבבך כי כאשר ייסר איש את בנו ה' אלקיך מייסרך, כי תכנו בשבט לא ימור, אשר כהעוהו והוכחתיו בשבט אנשים ובננעי בני אדם, ונאמר, ואף גם זאת בהיותם בארץ אויביהם לא מאסתים ולא געיתים לכלותם להפר ברית. אתם כי אני ה' אלקיך, כי אעשה כלה בכל הגוים אשר הדחתוך שם אך אתך לא אעשה כלה ויסרתוך למשפט ונקה לא אנקך:

ואם יאמר האומר שהחליף ה' אותנו באומה אחרת, זה אי אפשר שהרי

מיטע לכל דבריו, והנה אקוה אחרי יודעי נחמלות ע"י יקרת המאמר הזה, יקפזו דביכ לבקש להעתיקו, ולתת לאור העתקת דבריו בשלימות, וע"כ לא ראיתי חובה עלי לפאר דברי כמיטב ההגיון ולהדפיסם ולהיגלות ליוכי המזקקות, כי אין בנעישה ידי זאת מה שאשאל לאור עולם החוזה קבל עם והמוכי בני אדם, רק הכני כותב דוגמא ומבחן, ומחוייב במחוג לחכמי לב, להיות להם עפ"י הדברים האלה, השערה ומבוכה במכונות האדם הגדול הזה, ואקוה כי הם המה יכירו טוב כוונתי וידעו וידו כי לדמתי במפעלי זה:

שהרי לא נהג עם שום אומה כמו שנהג עם ישראל, איו
 אומה שהגין עליה בענן, או השכין שכינתו בחוכה, ונאמר וכבוד
 ה' מלא את המשכן, כי מלא כבוד ה' את בית ה', (והמלך אחשוורש
 כאשר העביר את ושתי והכנים אסתר במקומה נאמר בו וישם כתר
 מלכות בראשה וימליכה תחת ושתי). איזה אומה שנתן לה הקב"ה
 תורה כמו שנתן לישראל, השמע עם קול אלקים מדבר מתוך האש
 וגו', ועיד הוא הבטיחנו כמה הבטחות, הבטחה ראשונה ע"י מרע"ה
 באחרית הימים ושבת ער ה' אלקיך ושמעת בקולו ושבת ה' אלקיך את
 שבתך ורחמך ושבת וקבצך מכל הגוים אשר הפיצך ה' אלקיך שמה,
 אם יהיה נדחך כקצה השמים משם יקבצך ה' אלקיך ומשם יקחך
 והביאך ה' אלקיך אל הארץ אשר ירשו אבותיך וירשחך והטיבך
 והרבך מאבותיך, כי ישוב ה' לשוב עליך לטוב כאשר שש על אבותיך,
 ושאר נביאים פירשו מה שאמר מרע"ה^(א), והאל ית"ש ככל היוצא
 מפיו יעשה, וגם נשבע לקיים כל דבר הנביאים, כי נשבעתי נאם
 ה', זכור לאברהם ליצחק ולישראל עבדיך אשר נשבעת להם כך,
 כי נשבעתי יצא מפי צדקה, מכל זה למדנו שהקב"ה לא ימאס בנו
 ולא יסיר ממנו השם החביב שקראנו בנים בין כשעזר הכעס בין
 כשעת הרצון, בנים אתם לה' אלקיכם, בני בכורי ישראל, בנים לא
 אמן בם, בנים משחיתים, בנים סכלים, במקום אשר יאמר להם לא
 עמי אתם יאמר להם בני אל חי, כי הייתי לישראל לאב, ואעפ"י
 שנראה האומות במערה ושלוה לא נחוש, וכן כא היעוד מראש על
 גורל הצרות שימצא אותנו בגלות, ובגוים ההם לא תרגיע, כבוקר
 תאמר מי יתן ערב ובערב מי יתן בוקר, ואנו אין לנו אלא להשתדל
 בתורה וכמצות כי הם כמו חבל בידי הנטבעים כים הגלות, כנאמר
 ע"ז, הושיעני אלקים כי באו מים עד נפש, והדבר שיצילנו מהגלות
 הוא העסק כתורה, כ"ש. לולי תורתך שעשועי או אבדתי בעני, ולכן
 צריך האדם שיהא לכבו שלם עם אלקים ומאמין בדבריו, ולא ילך
 אחר החומר, ולא יכריע הטבע על השכל, העולם הזה נמשל לאשה
 יפה וסרת טעם, וההולך אחר תאוות העולם כהולך אחר זונה, והנה
 אשה לקראתו שית זונה ונצורת לב, השימר נפשו ירחק עצמו מהנאת
 העוה"ז, יזכיר האדם את יום המיתה ושהוא עתיד ליתן דין וחשכון
 ולא ירדוף אחר היתרונות, ומי שעניו פקוחות ידבק בדרכי האל
 יתב' ויסתפק לו מן העוה"ז בדבר מועט:

הדבר שידבק ארז האדם בכוראו הוא התפילה, לכן צריך אדם
 להיות נוהר כה ג"פ בכל יום שחרית מנחה וערבית, וכבר

אמר

(א) כאן כנזל מאמר בלשון ערבי, ולא מנאס ידי לאזיל כוונת דבריו, ונגילין הספר,
 רשום מהסופר, משל להבין היגיון:

אמרו רז"ל אברהם תקן תפילה שחרית שנאמר וישכם אברהם בכוקר אל המקום אשר עמד שם את פני ה', יצחק תקן תפילה מנחה שנאמר ויצא יצחק לשוח בשדה לפנות ערב ואין שיחה אלא תפילה שנאמר תפילה לעני כי יעטוף ולפני ה' ישפוך שיחו, יעקב תקן תפילה ערבית שנאמר ויפגע במקום וילן שם כי בא השמש ואין פגיעה אלא תפילה שנאמר ולא תשא בעדם רנה וחפלה ואל תפגע כי, והרי אבותינו מראש נזהרו בכך ב) וגודל מעלת התפילה היא רבה למאד שהרי דניאל ניצול בזכותה מגוב האריות, ודוק ותשכח, והיה זהיר בזה כנאמר, וזמנין תלחא כיומא הוא בריך על ברכויה ומצלא ומודה קדם אלהה כל קבל די הוה עבד מן קדמת דנא, ונאמר מפי המלך החסיד משיח ה', אני אל אלקים אקרא וגומר, ערב ובקר וצהרים אשיחה ואהמה וישמע קולי, ובשעת הדחק והאונס יהיה זהיר האדם בתפילה דביננו, (הנז' לרוז"ל כמס' ברכות), ואם לא יוכל להיות נזהר גם בה, יתפלל לפחור תפילה קצרה, אלקינו ואלקי אבותינו צרכי עמך בירא ישראל מרובין ודעתם קצרה יהי רצון מלפניך ה' אלקינו ואלקי אבותינו שתתן לכל אחד ואחד ממנו די מחסורו ולכל גויה וגויה די מחסירה ופרנסתה ותשמע תפלתנו ברוד שומע תפלה ג).
וכן ישתדל לעשות מעשים טובים ככל עת כעוד שתמצא ידו לעשות בעוה"ז, כי העוה"ז הוא עולם המעשה, והעוה"ב הוא עולם השכר כמו שארוז"ל ע"פ היום לעשותם כו', ואל זר סובב הולך הכתוב הנאמר, כל אשר תמצא ירך לעשות ככחך עשה כי אין מעשה וחשבון ודעת וחכמה בשאול אשר אתה הולך שמה, לזכו את האדם אל המעשים טובים בעוה"ז אשר רק הוא עולם המעשה ולא העוה"ב שאין בו מעשה עוד:

מעלת משה רבינו ע"ה גדלה מאד מתחלת צאתו לאויר העולם
שנאמר עליו, וחרא אורו כי טוב הוא, ונשתכח בשכחו של השית"ב, הנאמר בו, טוב ה' לכל, טוב ה' לקו, טוב וישר ה', טוב אתה ומטיב, אני אעביר כל טובי על פניך, לולי האמנתי לראות בטוב ה', מה רב טובך אשר צפנת ליריאיך. עוד תדע מעלת טרע"ה שחור גופו כגוף המלאכים מיכאל וגבריאל.

דין

ב) כאן כוזא בדבריו עוד, קושא ע"ד רז"ל אברהם תקן תפילת שחרית כו', וכי לא היה הוא ומפלל ונחה וערבית עד שתקנו אותם יצחק ויעקב, והרחיב דברים בישוב זה אשר לא יכולתי ג' כ' להוציא כונת דבריו בלשון ירדני, והסופר רשם בגיליון, שאלה באודס ז"ל אברהם תקן כו', וכי לא כו', וי"ל כו', ולא יתמר, וע"כ כשאלו הדברים חמומים לפני:

ג) כאן כוזא וחזנו ג"כ דברים בלשון ערבי ששאלו סמומים וסמומים לפני והסופר רשם בגיליון, דיכיס ומקאס של המפלל:

עוד שאחו בכסא הכבוד, מאחו פני כסא פרשו עליו עננו. עוד לפי ששם ידיו על יהושע למד תורה בששה חדשים יותר מארכעים שנה, ויהושע בן נון מלא רוח חכמה כי סמך משה את ידיו עליו. עוד שדרך על הענן ברגליו, ויבוא משה בתוך הענן ויעל אל ההר. עוד שהיה שוכן בין המלאכים מ' יום ומ' לילה. עוד שהיה ברייה גדולה יותר מכל בני דורו, ויפרוש את האהל על המשכן. עוד שישב ק"כ יום בלא אכילה ושחיה. עוד מענין קרח ועדתו, ואש יצאה מאת ה' ותאכל את החמשים ומאתים איש, וילנו כל עדת בני ישראל סמחרת על משה ועל אהרן לאמר אתם המתם את עם ה', והנה החל הנגף בעם, אם כמות כל האדם ימותון אלה ופקדת כל האדם יפקד עליהם לא ה' שלחני, ואם בריאה יברא ה' ופצחה האדמה את פנה וגו' וירדו חיים שאולרה וידעתם כי נאצו האנשים האלה את ה', סורו נא מעל אהלי האנשים הרשעים האלה, דבר אל העדה לאמר העלו מסביב למשכן קרח דתן ואבירם, ויעלו מעל משכן קרח דתן ואבירם מסביב, כל אלה ילמדנו לדעת גדולת מרע"ה ככל אופן וענין:

מעלת האומה הישראלית חרע אותה מהשלח ששלח אותה להם ומהמשלה יתב' ויחעלה,

מאהבתו לישראל שלח להם משה שהיה ענו מאד, והאיש משה וגו'. ומסר עצמו עליהם למיתה. וכשנחכשר במיתה שאל מהשית"ב שימנה עליהם רועה נאמן כמוהו כמ"ש יפקוד ה' אלקי הרוחות וגו'. וכשצפה בנבואה כל מה שעתיד להיות לישראל בגלות עד ימות המשיח וראה שאין מי שתקובל תפילתו עליהם התפלל הוא עליהם ואמר תפלה למשה איש האלקים, ובספרי וזאת הברכה ארו"ל שאמר זאת התפלה ביום המיתה כשבא לכרך את ישראל וז"ש וזאת הברכה נוסף על התפלה שהתפלל ברכה ג"כ, וכנגד מה שראה ברוה"ק לרורות שלא יהיה בתיכם מי שיתפלל ותקיבל תפלתו, אמר תפלה למשה איש האלקים, להיותו נשען בכח אלוה"ד על זה, כ"ש וירא כי אין איש וישחיתם כי אין מפגיע ותושע לו זרעו וצדקתו היא סמכתהו. וכאשר ראה מצב האומה, שה פוזרה ישראל אריות רדיתו, (וכן נסתכל ע"ז דוד המלך ברוה"ק ואמר, אלקים הרם שנימו בפיטו מלחעות

(ד) כאן ביאר בדרכיו עשרה סקראו איש אלקים, ואלו הם, משה אלקה שזואל דוד שחגיגה עדוא אלישע ויכה אמון אליהו, ועוד חבאלר שס, וותל בכי קרח, והס אסיר ואלקכה ואביאסף, לככי קרח וזוהור, והיחון וידותון וזשכיל ואסף ואיתן, במוך דבריו באורך שס נלשון ערבי, ואולי דבריו והס יסונו שס כנגד ו"ש משב אכוש עד דכא וגו', והביא וחס לרליה ע"ז, אבל לא אדע פשר דבר ולא אוכל לחרוך חשכטי ע"ז:

מלתעות כפירים נחוץ ה'), והביט ונסתכל לדורות אשר כחמדי ה'
 לא ימאס ולא יגעל^ל כם לכולותם להעמיד להם מושיעים כדחז"ל,
 וכענין רבינו הקדוש ואנטינוס, ור"י כן חנניה ע"ה והקיסר, אמר
 ע"ז, אדני מעון אתה היית לנו בדר ודר. ואמר עוד, בטרם
 הרים וגומר ומעולם ועד עולם אתה אל, חשב אנוש וגומר, להיות
 מאתו לא יבצר עזרה ולו הכח והמשרה, לקיים כיעוד האמור גואלם
 חזק ה' צבאות שמו, כי אין מצב ומעמד ותקוה אל האומה באופן
 אחר, ובכללה נאמר, כחרש לא אשמע וכאלם לא יפתח פיו, ואה'
 כאיש אשר לא שומע ואין בפיו תוכחות, כי לך ה' הוחלתי וגומר.
 ואמר עוד חשב אנוש וגו' ותאמר שובו בני אדם כי אלף שנים
 בעיניך וגו' לענין שימחר ויחיש עזרתו לפי מצב ורפיון בני האדם
 הנובלין מהרה, ואינם כגדרו, כי אלף שנים וגו' כיום אחמול. ואמר
 עוד זרמחם שיגדו יהיו כבוקר כחציר יחלוף, כבקר יציץ וחלף
 לערב ימולל ויבש, כנגד מה שהסתכל מהמון וגאות לאומים, ושאון
 לאומים כשאון מים ככירים ישאון, נגד ישראל, וסוף הדבר כמיועד,
 יתרומם כבוד ישראל ויפול^ל גאון קמיהם, מכין הרים ככחו וגו',
 משביח שאון ימים שאון גליהם והמון לאומים, והעם היושב בחשך
 יראה אור באור פני ה', בערב ילין ככי ולבקר רנה, וכאור בקר
 יזרח שמש, וזרח בחשך אורך וזרחה לכם יראי שמי שמש צדקה
 ומרפא ככנפיה, והיה יום אחד היא יודע לה' לא יום ולא לילה, כי
 הנה חשך יכסה ארץ וערפל לאמים, ועליך יזרח ה', והיה לעת ערב
 יהיה אור, על ההרים יעמוד רגלי מבשר טוב משמיע ישועה אומר
 לציון מלך אלקיד, וכ"ש, על הר גבוה עלי לך מבשרת ציון הרימי
 ככח קולך מבשרת ירושלים הרימי אל תיראי אמרי לערי יהודה הנה
 אלקיכם, ואז יהיה יום חושך ואפילה ענן וערפל לצוררי ישראל,
 כ"ש. ואספתי את כל הנויים אל ירושלים למלחמה, תעלה חמתי
 באפי, קול אמר קרא ואמר מה אקרא כל הבשר חציר, יבש חציר
 נבל ציץ ודבר אלקינו יקום לעולם, יהיו כחציר גנות שקדמת שלף
 יבש, וע"ז אמר מרע"ה זרמחם שגדו יהיו וגו', ופירוש זרמחם מן
 כזרם ברר כזרם מים ככירים שוטפים, כי זה כל שאון שאון המון
 לאומים וזרמחם, שנה יהיו, כבוקר יציץ וחלף לערב ימולל ויבש,
 כי לעת ערב, בערב יהיה אור לישראל וכבקר יזרח להם שמש צדקה
 אז וחלף שאון לאומים. ואמר עוד כי כלינו באפך ובחמרתך
 נכהלנו, שח עונותינו לנגדך עלמנו למאור פניך, כי כל ימינו פנו
 בעברתך כלינו וגו', ימי שנותינו בהם שכעים שנה וגו' ורהבם עמל
 ואון כי גו חיש ונעפה, כנגד מה שראה כרוע מצב האומה, כ"ש,
 כי נשארנו מעט מהרבה, ונשארנו מתי מספר, נכחם עינך לפני,

ואם יסתר איש במסתרים ואני לא אראנו נאם ה', כנים ובנות תוליד ולא יהיו לך, אם יגדלו את בניהם ושכלתים מאדם, והיית כשוכב בלב ים וכשוכב בראש חכל. ואמר עוד, מי יודע עז אפך וכיראתך עברתך, למנורת ימינו כן הודע ונביא לכב חכמה, כנגד מה שנסתכל מאורך הגלות, והדברים סתומים וחתומים מזמן הקץ והגאולה, כ"ש, אותהינו לא ראינו אין עוד נביא ולא אתנו יודע עד מה, לך דניאל כי סתומים וחתומים הדברים, ומעמד בין הכתרים שנתכאר זמנו לא נתכרר לנו אף כי גלות הנירא הזה. ואמר עוד שובה ה' עד מתי וגו', כנגד מה שראה שנגזר על ישראל בעונותיהם, בדור המדבר, (כאמור, עד אנא מאנתם לשמור מצותי ותורתי, עד אנא ינאצוני העם הזה, ועד אנא לא יאמינו בו, עד מתי לעדרה הרעה הזאת), שיהיו משועבדים בשעבוד ד' מלכיות, אשר כנגד זה אמר דוד המלך ע"ה ברוה"ק, עד אנא ה' תשכחינו נצח, עד אנא תסתיר פניך ממני, עד אנא אשית עצות כנפשי יגון בלבכי יומם, עד אנא ירום אויבי עלי, וכן אמר, כנגד מה שראה מגודל שמהת שונאי ישראל שהם שמחים בכך כמפלתן, עד מתי רשעים ה' עד מתי רשעים יעלוזו, יביעו ידברו וגו', עמך ה' ידכאו וגו', ונסתכל מרע"ה ברה"ק מה שסוף הדבר עתיד הקב"ה להתנחם עליהם ולהשיב את שכותם אחרי שיהיו נדונים מאתו, כאמור, כי ידן ה' עמו ועל עבדיו יתנחם, והתפלל ע"ז ואמר שוכרה ה' עד מתי והנחם על עבדיך. ואמר עוד שבענו בכקר חסדך וגו', כנגד מה שצפה ברוה"ק שעתיד הקב"ה לרחם עמו כחסד עולם ולא יסור מהם חסדיו, כאמור וכחסד עולם רחמתוך אמר גואלך ה', וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו וגו', מרה יקר חסדך אלקים וגו', וחסדי לא יסור ממנו, ואכרתה לכם ברית עולם חסדי דוד הנאמנים, ואז יגילו וירננו, כאמור, רננו צדיקים בה', אז ימלא שחוק פינו ולשונו רנה, פצחו רננו יחדיו, רנו ליעקב שמחה וצהלו וגו', והתפלל ע"ז מרע"ה שימהר ה' לעשות זאת, ואמר שבענו בכקר חסדך ונרננה ונשמחה בכל ימינו. ואמר עוד שמחנו כימות עניתנו וגו', לפי מה שראה והתבונן במדותיו של הקב"ה כשמביא יסורין על אדם ומתרצה לו באחרונה יטיב עמו וישיב את כל אשר לו למשנה, כמו שמצינו באיוב, ומה הוא שלא לקה אלא בגופו ובממונו ובכניו אבל לא נמכר ונשתעבד ועכ"ז מלא השי"ת חסרונו למשנה, האומה הישראלית שלקו בגופו וממונם ובניהם ונמכרו ונשתעבדו כעול גלות ושכיה עאכ"ז, ומכאן נחמה לבני הגלות), וכבר עמד כתפילה כשחטאו ישראל ואמר אליו ה' הנרה מלאכי ילך וגו' ובקש רחמים בעדם ואמר אם אין פניך הולכים אל תעלנו מזה, וכמה יודע כי מצאתי הן בעיניך אני ועמך וגו'

וגו', ונרצה לו ה' ברבר הוה שיתרצה אל עמו וילך הוא בקרכנו כי
 חנון ורחום הוא, ונאמר ביעוד מפי הנביאים כי מי נח זאת לי אשר
 נשבעתי מעבר מי נח עוד על הארץ כן נשבעתי מקצף עליך ומגער
 כך, ולכן התפלל ע"ז ואמר שמחנו כימות עניתנו שנות ראינו רעה.
 (ואם תאמר איך בקש שמחנו כימור עניתנו וגו' שד"ם רגע לפי
 הכתיבים, כאמור, ברגע קטן עזבתיך, הסתרתי פני רגע ממך, חבי
 כמעט רגע עד יעבור זעם, כי רגע באפו חיים ברצונו, והגאולה היא
 לפי הכתובים ברחמים גדולים ובחסד עולם, כאמור, וברחמים גדולים
 אקצץ, ובחסד עולם רחמתיך, וגם אי אפשר שאח"כ ישוב הגלות,
 כאמור, כי מי נח זאת לו וגו' כן נשבעתי מקצף עליך וגו', וי"ל כי
 הטובה לאחר הגאולה היא לעתיד וכבר בא היעוד על העת ההיא,
 כאמור, ויצא חוטר מגזע ישי וגו', כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים
 לים מכסים, כי אז אהפוך וגו' לקריא כולם בשם ה' לעבדו שכם
 אחד, וכן נאמר, כי הנני כורא שמים חדשים וארץ חדשה וגו', כי
 כימי העץ ימי עמי ומעשה ידיהם יכלו כחירי, והרצון באמרו כימי
 העץ, על עץ החיים שהוא בתוך הגי, אשר אוכליו יחיו לעד
 כאמור ואכל וחי לעולם, והדבר מכואר על תורת ה', עץ חיים
 היא למחזקים בה, וכן אשר יעשה אותם האדם וחי בהם, ומרע"ה
 רבן של כל הנביאים והנביאים יוכיחו הלעולם יחיו, אלא זה על חיים
 הנצחיים נאמר עץ חיים היא להם, ומצדיקי הרכים כככבים לעולם
 ועד). ואמר עוד יראה אל עבדיך פעלך וגו', כנגד מה שבא היעוד
 על עת הגאולה, עין בעין יראו כשוב ה' ציון, וראיתם וישש לככם
 וגו', ועיניכם תראינה ואחם תאמרו יגדל ה' וגו', וראו גוים צדקך
 וכל מלכים כבודך, וראו כל עמי הארץ כי שם ה' נקרא עליך ויראו
 ממך, ועליך יורח ה' וכבודו עליך יראה, וע"ז התפלל ואמר יראה אל
 עבדיך פעלך והדרך על בניהם, ואמר עוד ויהי נועם ה' עלינו וגו',
 כנגד יעוד היתרונות לאחר הגאולה, כאמור, אז ידלג כאיל פסח
 וחרון לשון אלם, ואלך אתכם קוממיות, ונידע כגוים זרעם, כי זאת
 הכרית אשר אכרת את בית ישראל וגו' נאם ה' נתתי את תורתתי
 בקרבם ועל לכם אכתבנה, ולא ילמדו עוד איש את רעהו וגו' כי
 כולם ידעו אותי וגו', ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי
 תלכו, ועי"ז יגיעו לאורך ימים ושנות חיים, כאמור, כי ארך ימים,
 ושנות חיים ושלוש יוסיפו לך, וחסידי ישראל ישבו בכית ה' לאורך
 ימים, כנאמר, אך טוב וחסד ירדפוני כל ימי חיי ושכתי בכית ה'
 לאורך ימים, והרצון באמרו ושכתי כמו, ושכתי בשלוש, וכנאמר
 אחת שאלתי מאת ה' אותה אבקש שכתי בכית ה' כל ימי חיי לחזות
 בנעם ה' ולבקר בהיכלו, והרצון באמרו ולבקר מן לא יבקר בין טוב

לרע (שהוא מן כקר), וע"ז התפלל ואמר ויהי נועם ה' עלינו ומעשה ידינו כוננה עלינו ומעשה ידינו כוננהו, וזאת התפילה הייתה ממרע"ה לפני מותו וע"כ נאמר ויארז הברכה וגו' ברכה נוסף על התפלה*) יחברך וישתכח מי שאמר והיה העולם האל הנאמן האומר ועושה וטבר ומקיים ועינינו תחוינה מהררה בשוב ה' את שבות עמו וינחמנו בכפלים :

*) כנר אחרתי בראשונה, כי המאמר השמר הזה נוד' וימוון אבי הרוכ"ס כולו כמוב בלשון יבדני, אשר איננו זוכיר בו, ומוחזיק הרבה דפיס, והמוצט אשר העליתי בזה, הוא מן ההשערה לפי סדור הווקראות המובאים בדבריו, ולפי וויגטי ההערות אשר רשם בגליון הם', הסוסר הוועמיקו אשר היה זוכיר בו, ורשם בלד, וויגנין וזה ידונר באיזה מן המוקומות, וכלי ספק המאמר הזה נתבאר בדבריו הרבה יותר, ונוספו בו כמה דברים שלא נגלו לי מהם, ורק לתת דמיון והשערה וזה, ומכלית דבריו באתי היום, יען לי וזה יקרו דברי אדם הגדול הזה, אשר לא שנינה עינינו עוד ענג: לראות מדבריו בשום ענין ע"ע, ועוד ווי שיטמל בהדפסת גוף הספר ישא וולא ברכה והחוקת טובה, והכני להעיר עוד. בזה, כי הובא בדברי הר' ווימוון כאן, ויש אומרים ורע"ה לא וות אלא עומד ומשמש במרום, וכל משכיל ירע למכלית וזה הכיח הדברים, אומים לא וואתי ווקוס לכוללם בפנים בתוך דבריו, והשבח וזידי לאלקי עולם, אשר עד כה עורכי, והמלאכה יגל ידי נשלים :

חמרה גנוזה .

מאמר לחכם המתואר ר' שלמה הקטן ז"ל
אשר חבר כתר מלכות, אם הנפשות נבראו
קודם בריאת הגופים, או לא (*).

יראה היות הנפשות נבראות קודם הגופים וחוץ מהם, וזה מבח
מאמר שר הנביאים באמרו (בראשית כ' ג') כי בו שבת
מכל מלאכתו אשר ברא אלהים לעשות, ר"ל סר מעשות פעולה
חדשה, ותפעולה החדשה היא שלא היתה בעצמה לעולם, ושלא
קדמה בחומר, אם כן להיות הנפש בלתי חמרית, ולפי זה אי
אפשר לומר היותה קודמת קדימה חמרית בפעולת שש הימים
יראה היותה קודמת בעצמה, כי אם לא היתה קודמת בעצמה היה
השמות ית' פועל פעולת החדשה בכריאת הנפשות, אם כן יראה
היות הנפש נבראת קודם הגוף וחוץ ממנו לבלתי היות כל הגופים
מאז: ואם תאמר כי ואם הנפש לא קדמה בחמר בפעולות שש
הימים קדמה בתקש אל המשפט הזרעיי, אקביל באמרי שאם
המשפט הזרעיי מתנפש קדם יתחייב היותו קודם בנברא מה או
רוחני או גופני והרבר שבו ימצא המשפט הזרעיי מדבר מה הוא
פועל לו, ומזה הוא שמניח הפילוסוף בשני מה שמע הזרע
בסוג הסכה הפועלת, א"כ או יהיה המלאך פועל הנפש ובורא
אותה שהוא כוב או נברא מהגופני שהוא יותר כוב א"כ הראשון
הוא

(* חוקים מוצא זה המאמר, ולפי דברים אודותו יעויין במאמר בקורת מהמ"ל.

חמרה גנוזה

הוא נמנע ועוד פעולת הבריאה קודמת להכרל ולפעולת צבא השמים והארץ והיסודות האחרים והנפש המתחדשת על תכונת בריאה א"כ אינה מתחלת להיות אחר פעולת שש הימים שבהם חלוקים הנבראות ונשלמת פעולת צבאם ולפי זה יתחייב חיוב כחיוב הראשון, ועוד כל מה שאינו תולה אחר לפי ישותו אפשר התחלתו בהעדר התחלתו אותו הדבר, והנפש המשכלת אינה תולה מהגוף לפי מציאתה להיותה נשאת בהפסד הגוף, אם כן לא יראה בלתי נכון הנחת הנפשות נבראו קודם וחוץ מהגופים, ועוד המלאך והנפש ישתתפו בטבע השכלי א"כ להיות תנאי הטבע השכלי העדר החומריות יראה בלתי היות הנפשות המשכילות דבקות לגופים בכריאתם, ועוד יותר נאות לשלימות המציאות הטבע הרוחני מהגופני א"כ אם הנפשות המשכילות נבראות מחדש בריאה אחר בריאה יראה בלתי היות כל המציאות נברא מאז והיות תמיד נוסף דבר מה על נשיאותו אשר נגד זה אמר שר הנביאים (בראשית ב' א') באמרו ויכלו השמים והארץ וכל צבאם והמקביל לזה הוא היות הפועל המיוחד נעשה בכח מיוחד והנפש היא פועל מיוחד מהגוף א"כ יראה בלתי היותה כי אם בגוף, ועוד גבול התנועה אינו קודם לתנועה ובלבד בהוייה והנפש היא גבול ההויה האנושית כמו כל צורה אחרת עצמיית מתדבר המתהווה א"כ אי אפשר להיורת הנפש קודמת להויית הגוף, ולהגבלת הדרוש המתואר נאמר היות אמנת קצת מתקדמונים שהנפשות נבראות קודם הגופים וחוץ מהם אשר סבת זה הטעות היא להיותם מניחים היות הנפש דבקה לגוף דבקות מקרי כמו הספן לספינה או כמו האדם ללבוש כמו שמודיע גרגוריאוס מאפלטון, ומוזה הוא שהירה אומר היות נפש האדם לכושדה מהגוף ולסבת זה לפי פייטגוריס היתה עוברת מגוף לגוף, אמנם זה סותר הפילוסוף בהראותו היות לנפש יחס מה עצמי אל הגוף להיותה נותנת ישות עצמי ומיניי לגוף בזה על תכונת היות הנפש הנותנת מציאות לגוף אחד בלתי אפשר לה השלמת גוף אחר, ועל דרך דומה סותר אבן ציני זה הטעות במשפט חזק בהנחת העדר החמרית בנפש, וזה כי אי אפשר התחדש התחלפות במספר תחת מין אחד כי אם מהתחלפות החמר כי אל התחלפות ההתחלות הצוריות יתחייב התחלפות המין אם כן לבלתי היות חמר לנפש שממנה התהות אי אפשר להיות נפשות רבות ממין אחד כי אם לסבת התחלפות החמר שהם בו, אם כן אם היו נבראות קודם הגופים הורה מתחייב היותם נבדלות במין, ולפי זה

זה היו נבדלות כלם במין לסכרת התחלפות הצורות או הירד
 מתחייב היותם אחת במספר, אבל אגושטינוס אומר היות
 נפש האדם הראשון נבראת קודם הרכבת הגוף אך איני מסכים
 בו, אם כן על המקביל הראשון נאמר היות נאמר שהשמוה ית'
 שבת כיום השביעי וסר מהפעולה כי לא פעל ועשה דבר אחר
 כן שלא קדם קדימה מה בפעולות הראשונות או לפי החמר
 ומשפט זרעיי כמו הגופים המתהוים מחדש או לפי הרמות כמו
 הנפשות הנבראות מחדש, אמנם ראוי לדעת היות רמות הנפש
 קודם בפעולת הבריאה להיות כל הנבראות נבראות יחד על
 תכונת מה אבל זה הרמות היה רמות (ודמות) בטבע המשותף
 שבו ישתתפו הנפש והמלאך ר"ל בטבע השכלי, גם קדם בפעולות
 שש הימים רמות אלו הנפשות הנבראות עתה במין כי בין
 הפעולות האחרות משש הימים נברא האדם שלם בנפש
 המשכלת לפי הקשים (הקודמים) האחרים, ואם לפי
 אגושטינוס נעשה האדם כאותם השש הימים בהקש אל
 החמר והמשפט הזרעיי למשפט הגוף אבל למשפט הנפש נפש
 אדם הראשון נעשתה קודם בעצמה ולסכת זה תראה התרת
 המקביל השני להיותינו מורים בלתי היות המשפט הזרעיי מהנפש
 קודם לבריאתה בנברא מה, ועל המקביל השלישי נאמר היות
 בריאה מה בלתי מנתת חמר לא מאשר יעשה דבר מה ולא מה
 שבו יעשה וזאת היא הבריאה הקודמת להבדל ולפעולת צבא
 השמים והארץ, אבל בריאת הנפש ואם אינה מחמר מבקשת
 חמר שבו נבראת, ולבלתי היות אפשר לאותו החמר קבלת
 ההכנה על שיעשה מיוחד ונערך בלעדי פעולת הטבע על כן
 זאת הבריאה מתחייבת ונמשכת אחר הבדל הנבראות וחלוקתם
 ופעולת צבאם אשר על פיהם מיוסדות התחלות הפועלות
 בטבע, ועל המקביל הרביעי נאמר כמו שאומר אבן ציני הנפש
 ואם אינה תולה מהגוף בהקש אל ישותה או בהקש אל תכליתה
 תולה על דרך מה בהקש אל התחלתה והמשפט על זה הוא
 לפי כי לבלתי היות מציאות לכללים כי אם בנפש יתחייב שכל
 מה שיתחדש במציאות יתחדש במה שיפרט, אם כן לבלתי היות
 אפשר המצא מציאות הפרט בנפש כי אם במה שתרבק בגוף
 דבקות צורה יתחייב בלתי היותה מתחלת להיות כי אם בגוף אך
 נקודה לה בגוף מציאות מוחלט בלתי מושקע או נשקד בחמר,
 ולסכת זה תשאר אחר הפסד הגוף נפרטת לפי מציאותה ונבדלת
 מנפש אחרת, ועל המקביל החמישי נאמר היות המלאך והנפש
 משתתפים

חמרה גנוזה

משחתפים בזה שכל אחד הוא עצם מתעצם בעצמו ובעל מציאות מוחלט והיותו נעדר חמר שיהיה חלק ממנו אשר מאלו יתחייב ההשכלה בשניהם אבל בזה יברלו כי להיות טבע המלאך יותר עליון ויותר קרוב לשמוהו יתב' נקנה בו מציאות יותר עליון אשר אל השתתפותו אי אפשר הבאת הגוף, ולסבת זה גם כן אי אפשר היות המלאך צורת הגוף אבל בנפש נקנה מציאות יותר שפל שבו ירבק הגוף לה על שיהיה אחר מציאת הנפש והגוף אשר זה המציאות הוא מציאות המחובר, ולסבת זה הוא צורת הגוף ופרטותה היא מהדבקות אל הגוף, ועל המקביל הששי נאמר היות השלמת העצמי מהמציאות במינים והמקרי בפרטים אם כן לבלתי היות רבוי הנפשות לפי מין מתחלף כי אם לפי מספר לבד ישאר בלתי היות נוסף שלמות על השלמות העצמי מהמציאות לסבת היות נבראות נפשות רבות כי אם על המקרי לבד וזה אינו בלתי נכון:

אכול מציד לך אביא ואל תשעה למנחת שו
הלא קול יעקב קולי ואם ידי ידי עשו:

תם המאמר

תשובה להרמב"ם ז' ל למר יוסף בן גאביר מאנשי
בגדד על אגרת שנכללו בה איוה שאלות:

שויתי יי לנגדי תמיד, הגיע אלינו אגרתך הזקן הנכבד היקר
התלמיד מר יוסף בן אבי אלפימ"ר המכונה אבן גאביר
והוא זוכר שהיה עם הארץ, אבל נתבאר לנו במכתבו שיש לו
השתדלות חזקה על תלמוד תורה שהוא מתעסק בפירושינו
למשנה, ושאינו מבין החבור שחברנו ר"ל משנה תורה
בשכיל שהוא לשון עברי, וזכר לנו גם כן ששמע
מתלמידיו ישמרם צורם שיש שם בגדד שתפשו עלינו
אותם הדברים שזכרם ובקש להשיב להם, וחלה פנינו
שנכתוב לו בכתב ידינו כדי לסייעו, ואנחנו על הלמוד ואנחנו
עושים

עושים זה' — תחילה מה שאתה צריך לידע השם יתמיד ערכך ויוסיף בהצלחתך שאינך עם הארץ אלא תלמידיו ואהוביו אתה, וכל מי שמבקש להדבק בתלמוד תורה, ואפי' תבין פסוק אחד או הלכה אחת, ואין הפרש להמבין אותו הענין מלשון הקדש או מלשון ערבי או מלשון ארמי, הכוונה היא הבנת הענין בכל לשון שיהיה וכל שכן הפירושים והחבורים והעיקר היא שתתעסק בלימוד, וכל מי שמניח הלימוד אם לא למד דבר מעולם נאמר בו כי דבר ה' בזה, וכן כל המתעצל מן התוספת ואפילו חכם גדול הוא מבטל עשרה של תלמוד תורה שהוא בנגד הכל, ובכלל אומר לך שלא תבורה עצמך ואל תתייאש מן השלימות גדולי החכמים התחילו הלמוד והם גדולים בשנים והי' מהם מר' שהירי, וראוי לך גם כן שתלמוד זה השיעור מן החבור מלשון הקודש שחברנו בו החבור כי הוא קל להבין וקרוב להתלמד מאד, ואחר שתתחנך בס' אחד תבין כל החבור כולו, ואיני רוצה בשום פנים להוציאו בלשון ערבי לפי שכל נעימותיו יפסדו, אני מבקש עתה להחזיר פירוש המשנה וספר המצות ללשון הקודש וכל שכן שאחזור זה החבור ללשון ערבי אל חבקש זה ממני כלל, ועל כל פנים אחינו אתה, הש"י יסייע אותך ויחנך השלמות האמיתי ויסבך לך הצלחות שני עולמות:

אבל מה ששמעת אותם אומרו' שאנחנו הרחקנו תחיית המתים ר"ל חזרת הנפש לגוף — זה שם רע גדול עלינו — והאומר זה עלינו או שהוא איש רשע ערום מוציא מדברינו מה שלא אמרנו, או איש סכר נתקשה עליו להבין מדברינו העולם הבא וחשב שהוא תחיית המתים, וכבר חברנו בזה הענין מאמר להבנת זה הטעות, והוא בלי ספק יגיע לכם ויסיר מעליכם כל ספק בזה הענין —: וזכרת לנו ג"כ שתפשו עלינו אמרינו שהמילה אמנם אנחנו נצטוינו בה ע"י משה רבינו ולא ע"י אברהם אבינו, ואמרנו שאלו י"ג בריתות שנגמרו על זה אמנם היא עם אברהם, וזה המאמר מאומרו סכלות גדולה, וראיה עליו שלא ידע דבר מעיקרי הדת, ומאמרנו הוא אמת שאין בו ספק, לפי שחרי"ג מצות שנאמרו למשה בסיני בכללם היא המילה וגיד הנשה, אבל הדבר כמו שאמרו ו"ל נכתב במקומו, ואמנם אנחנו הולכים אחר מר' שנצטוינו בסיני שזכר לנו איסור גיד הנשה המוקדם והמילה המוקדמת וי"ג בריתות האמורים במילה, וראוי לשאול אלו הסומים הרוצים להדמות לבעלי העינים ולומר להם אם הכתובים שיש באותה

באותה הפרשה שלש עשרה הבריתות נאמרו לאברהם וזכרם אברהם וכתבם וכשבא משה רבינו העתיק אותם הפסוקים שכתבם אברהם וכתבם בתורה כמו שכותבים שאר בני אדם דברי זולתם וחרוזי זולתם, ואם אלו הכתובים הנזכרים בתורה נאמרו למשה מפי הגבורה, וכל מי שלא יאמין שאלו הפסוקים עם כל התורה נאמרו למשה מפי הגבורה הוא בכלל האומר אין תורה מן השמים, ומאין היינו אנחנו יודעים אלולא ידע משה רבינו מה שנאמר לאברהם אבינו בעת שנצטוו על המילה, ואמנם נודע לנו זה ממשה בסיני, אם כן עקר זאת המצוה והיובה ממה, ואלו השלש עשרה ממש, נצטוונו ממה שהודיעו השם וזה הדבר מבואר ולא יהעלם אלא על מי שלא עיין ולא הסתכל בלמוד עיקרי הדת והאביד כל ימיו בשריגים. ואין כתורתנו חילוק, תורה צוה לנו משה כולה מורשה מהשם, וכל מה שיש בו ממה שקדם לזולתו כמו שבע מצות בני נח ומילה לאברהם לא להאמין בו אנחנו מפני שהדבר הזה מוקדם אלא מפני הצווי האחרון המיוחד בנו אנחנו קהלת יעקב, וההארכה בזה אבוד הזמן: — וזכרת שגנו עלינו התרת ההליכה בנהרות שמימיהם הרבה בשבת, אמת שהוא מות' בלי ספק: — ומה שזכרת שהם השכו שאני אמרתי תחומין דרבנן והם דאורייתא, כבר הגיע אלינו דברי הראש ושיבה יצ"ו וידענו שהוא טעה מאד ולא נסתכל בדברינו ולא הבין ענינינו בשום פנים, והביא דברים רחוקים וכבר השיבנו אותו על זה בתשובה ארוכה וכבר כתבו אותה התלמידים והיא בידיהם דומה למאמר ונתפרסם, וכלי ספק שהגיע אליכם השאלה הראשונה והתשובה עליה בהיתר ההליכה בנהרות וראייתנו על (זרה) חפיסת וקושיות ראש הישיבה יצ"ו עלינו בלשוננו ותשובתו השנית בבאור מה שנסתפק עליו מדברינו, והמופת על אמתת מה שהורינו בו תהילה, מהיות זה ספיקא דרבנן ומותר: — ומה שזכרת ממה שגנו עלינו שהתרתנו בשבעת ימי נקיים שתשב האשה בביתה, איני יודע מה הוא ענין זאת המלה אצליכם, אם ענינו שתגע בבעלה אפילו באצבע קטנה או תאכל עמו ותשתה עמו בכלי אחד, א שתעשה אחד מן ג' דברים שהם רחיצת פניו ידיו ורגליו, והצעת המטה בפניו, ומוזגת את הכוס לו, זה אינו מותר אלא אחר שבעת ימים (נקיים) וטבילה כמי מקוה, ואם הענין הוא שתעשה שאר העסקים כמו הלישה והבישול או שתגע בכגר או שתלך על מהצלת זה מותר ואפילו בימי נדתו עצמן, לפי שענין הטהרה והטומאה

והטומאה זולת האסור והמותר אצל הרבנים, וזה מנהיגו המפורסם בכל ארצותינו ובכל צרפת והוא דין התלמוד ועליו מצאנו בני ישראל כולם בעת שהיינו ביניהם. אבל אנשי מצרים מצינו אותם בזה נוטים לדברי מינים והולכים אחר סידור הקראים, אם כן מנהג אנשי ארצכם כמו אנשי מצרים אנחנו לא נצוה עליכם שתסורו ממנה ולא אטעה אתכם בהוספת השימור והכדלת הנדה ואין כזה אלא חיוב מה שאינו חיוב, אבל על תנאי שימנו שבעת נקיים ושיחפפו ושיטבלו כמו מקוה, אבל אם הוא מנהגם גם כן שמשתמין שלא תגע כסף ולא תלך על כך וכך והם רוחצים בין השמשות ואינם טובלים במי מקוה זו מינות גמורה לא מנהג, וראוי להתרחק מזה הדבר ולהסירו להכריח בני אדם על דין התלמוד לא יותר כמו שעשינו אנחנו בארץ מצרים ולא הספיק לנו זאת ההזרה בלבד עד שהחרמנו בספרי תורות בכל בתי כנסיות וכתבנו הסכמות בזה והיה תחרם שארורה כל אשה שלא תמנה שבעת נקיים או תכטל הטבילה או תרחוץ בלבד כמו שעושי הקראים ואפילו עם הטבילה ואמרנו להם שהנגיעה בכגדים ובמאכלים הוא מותר אבל תשאר על מנהגיכם, מי שרוצה להתיר יתיר, ומי שימאס הדבר מפני זוהמא או מפני תוספת סייג כדי להתרחק מן הנדה יש לו לעשות, אבל אם הוא סובר איסור במאכל או במשחה שתגע בו הנדה ונתרחק ממנו מפני האיסור יצא מכלל הרבנים וכפר בתורה שבעל פה. וזהו מה שנתפרסם מהוראתינו ותעשנו בזה הענין וזה כולו אמת מבואר לא יחלוק עליו אלא או סכל או מי שאינו מדקדק בתורה ומגנה האמתיות אצל ההמון, ואם יאמר עלינו זולת זה אחד מתמגנים אמר שקר — אבל הציצית שכוחים עויה פסוקים אינו מותר לעשות, ואותם הפסוקים ראויים להתכם ולגנום וכבר נשאל זה הדבר ממנו והשבנו עליו (בח"ת) בתשובה אין ספק שהגיע אליכם — ומה ששאלת איך הוא השארות הנפש בעולם הבא, כל מה שאפשר לנו לומר בו להקריבו להבנה כבר אמרנוהו במה שחברנו, ואני איעצך שלא תעסוק באלו העמוקות, לפי שמציאת הדברים הנפרדים מן הגלגל איך הוא יקשה ציורו מאוד על כל בעלי הכמה המפורסמים ולפיכך הם מכהישים בו או ידמו עליו שהוא גשם כמתחילים ומי שלא קדם לו הינוך, וארל תצייר בדעתך אלא במה שאתה יכול להביט, ולא יזיק לך כדתך שתפסור שבני עוה"ב הם גופות עד שיתקיים לך היטיב מציאותם ואפילו תסבור בהם שהם אוכלי ושותים

ושותים ומולידים בשמים העליונים או כגן עדן כמו שנאמר לא
 יזיק לך זה כדתך, שיש דברים רבים הוסכלו (בו) והם יותר
 מבוארים מזה, ולא הזיק סכלותם בעקרי הדת, אבל יתיה בו
 הכחשת דברי המעתיקים לפירוש האמתי שאמרו אין בו לא
 אכילה ולא שתייה, שמתחייב ממנו הסתלקות מציאת הגוף כמו
 שבארנו כזה המאמר האחרון יגיע אליכם בלי ספק — ותפילת
 התענית איך מקבלים התענית שאומר אהא בתענית למחר
 או שיאמר לטחור אתענה או מה שדומה לזה, וראוי (שהראוי)
 לאומרו אחר תפילת המנחה לפי שכן יראה מן הירושלמי, ואם
 אמרו בעצם התפילה בשומע תפילה כמו שזכרנו בחבור בס'
 אהבה, ואמנם ענינו לא יאמר אלא מליל התענית — ואמנם
 הערבה אני רואה שאין ראוי להוסיף בה על שני בדים כמו
 שאין ראוי להוסיף על לולב אחד ואתרוג אחד, וזולתינו מן
 הגאונים מתירין הוספת הערבה כמו שמוחר להוסיף ההדס,
 ואנחנו אין דבריהם אצלינו חזק אלא תוספת ההדס מצאנוהו
 כתוב ר"ל ההושענא, וכל דבר שלא נמצא אותו כתוב בכירור
 לחכמים שהוא מותר נשאר אותו על גכולו בלי תוספות וכלי
 גרעון טפני שאין הפרש אצלינו בין התוספת על הדבר המוגבל
 או בין החסרון ממנו, וכשלא נעש' אלא שני בדים קיימנו מצוה
 מן המוכחר ר"ל שאין בה השש תוספת ולא גרעון זו היא דעהינו
 ומי שרוצה להולך אחריה ילך — וממה שזכרת ממה שגנו
 עלינו רואה קרי בליל הצום ואמרם זה שרואה קרי טעון טבילה
 אנחנו לא נשגיה כגנות ההמון ולא נתלה במאמרי' המפורסמים
 אלא במה שהוא מוסכם העיון וכבר בארנו עיקרי זה הדבר
 בהלכות ק"ש ותפילה וכינהו כל בעל עיון — ואמנם היוצר,
 אין רואה כשם שמתפלל אותו שליה ציבור כך מתפלל אותו
 היחיד, וכבר אמר זולתינו מן הגאונים ז"ל זולת זה ונתלו
 באמרם אין היחיד אומר קדוש, ורוב גאונינו מן המערב ער
 דעתינו לפי שזה הוא מספר מה שאומרי' המלאכים, והקדושה
 שאין היחיד ראוי לאומר' הוא שיכוון הוא להקדוש, כמו שיאמ'
 ש"צ בתפילה נקדישך ונעריצך, וכבר כתב זר"ה המאמר וראיתו
 אכן גאוס נ"ע תלמיד רבינו נסים בספרו שחבר בתפילה,
 וכלי ספק שהוא מצוי אצליכם — וכל מה שזכרת מאהבתנו
 ותוספת, יש לך שכר גדול לפי שהיא אהבה לשם שמים והיא
 נמשכת אחר מה שראית מדברינו כחורה שהיא מאצל ה'
 יתב', אם כן עיקר זאת האהבה היא לשם, וכן חייבין אנחנו
 לאהוב את ה' בכל לב ובכל נפש, ומחוזק אהבתו ראוי לאהוב

מצוותיו ואזהרותיו, ואנשיהם היודעים אותם ותלמידים אותם. ואמנם מה שהגיע לנו, ואפשר שיהיה אמת ושלא יהיה אמת, שיש מי שמדבר עלינו רעות והוא מבקש להתכבד בקלוני ויצא משיטת הראוי בהכוריני, ושמענו שאתה מהית בידם קצת מיחיו והתקוממת בזה קצת התקוממות, אל תעשה דבר זה, שאנו מוחלים לכל מי שיעשה זה בשביל סכלותו, וכל שכן למי שיש לו בזה תועלת ולא ויוק לנו אנהנו, וכופין על מדרת סרום זה נהנה וזה לא חסר, וכל שכן ההנאה בזה - לא כלום לזה האומר בשביל מה שיועילו בעיני היושבים לפניו מן השלימות ושהוא חכם ושהוא תופש על מי שיהשוב בו שבני אדם נסמכים עליו, וכל שכן אם היתה התפיסה בחכמה וכדת וזה כולו מועיל למי שעושה בעולם הזה ויועילנו אנהנו גם כן בעולם הזה ובעולם הבא, ואמנם מהעולם הבא מבואר, והעולם הזה מפני שכל מי שמבקש להעלים מה שגלהו לא נבקש סיוע מאדם ונניה כל אדם עם מה שירצה לעצמו, והש"י יעזור אותך על רצונו, וישים כל מעשינו ומאמרינו לשמו, ושלומך ירבה ושלום כל הזקנים וכל התלמידים, וברכם אלקינו אמן - :

חם

ה' אלקי הושיעני מכל סואן וסואן, והצליחני באגרת מכתב הגאון. "הוא רבינו הרב רבנא משה בן מיימון מורה צדק וצ"ל, וקרא המכתב הזה "אגרת השמר":

אמר רבינו משה בן הרב רבינו מיימון הספרדי וצ"ל, שאור שאל איש מבני דורינו לאיש מאנשי החכמה לפי דבריו ממי שלא קרה עליהם מה שקרה על רב קהילות ישראל מזה השמר, ובטלוהו הקב"ה, על ענין השמר הזה אשר יכריחונו בו להודו' לאותו האיש בשליחות ושהוא נביא אמת, האם יודת בזה בשביל שלא ימור' ויטבעו בניו וכנותיו בגוים או לא אלא ימור' ולא יעיר לו העדות התיא אחר שהוא מחוב תורת משה רבינו ע"ה והעדות התיא מביאה לעווב המצות כולם:

ויען הנשאל הזה דבר חלוש, אין בו טעם, חסר הלשון והענין, סדר בו דברים יפסידום ואפילו הנשים חסרות הדעת

והיינו משיבים תורף דבריו אעפ"י שהוא ארוך וחלש ועמום לולי המלתינו על החסד אשר נתחסד בו עמנו האל יתנשא ויתברך כלומר הדבור בלשון כמו שאמר ית"ב בתורתו הקדושה מתחסד עלינו מי שם פה לאדם וגומר ולפיכך ראוי לו לאדם שיהמול על דבירו יותר מחמלתו על ממונו, ושלא ירבה בדבור וימעיט הענין, וכבר גנה החכם ע"ה רבוי הדברים ומעוט הענין ואמר כי בא החלום ברב ענין וקול כסיל ברוב דברים, הלא תראה איך גנו רעי איוב אותו בהרבית דברים ואמרו איוב לא בדעת ידבר ודבריו לא בהשכל, והרבה כמו זה, ומפני שידענו באמתת הענין הזה ולא נסכל אותו כסכלות האיש, ראינו שנוכיר קצת תורף לשונו לבד ונחסר מהו שוולת זה, ממה שאינו ראוי לענות עליו, ואע"פ שכל דבריו בהתכוננות הם ממה שאין ראוי לענות עליהם, ומזה שהוא אמר שמי שהודה לו בשליחות כבר כפר באלקי ישראל והביא ראיה על זה ממה שאמרו חז"ל כל המודה בע"ז כאלו כפר בכל התורה כולה, ולא היה אצל ההקש הזה הפרש בין מודה בע"ז בלי אונס אלא ברצון נפשו כירבעם וחכיריו, ובין מי שיאמר על איש מבני אדם שהוא נביא בהכרח מפני פחד החרב, וכאשר ראינו בתחילת דבריו זה אמרנו שאין ראוי שנתפוס עליו עד שנשמע כל דבריו, כמו שאמר החכם משיב דבר כטרם ישמע וגו', וכאשר הבטנו בדבריו עוד מעט מצאנוהו אומר דבר זה לשונו שמי שאמר הדבר ההוא ואפילו קיים כל התורה כולה בסתר ובגלוי יהיה גוי תרי זה גוי, א"כ אין אצל זה הזך בשכל הפרש בשום פנים בין מי שאינו משמר שבתו מפני החרב ובין מי שאינו משמרו כרצונו, אח"כ מצאנוהו אומר כי כשיכנוס אחד מן האנוסים בבית תפילתם ואפילו אינו אומר דבר ואחר כך יכנוס בביתו ויתפלל תפילת ישראל שהתפילה היא פשע הוא מוסיף בה ועבירה היא בידו, והביא ראיות על זה מדברי חז"ל כי שתיים רעות עשה עמי שהיו משתחווים לצלם ולהיכל ע"ד כפירה למען טמא מקדש ה' ולחלל שם קדשו, וכן מי שיכנוס בבית שישמע לאשר ידמה להשתדל בגדולת ה' יחב' ויתע' ולא יזכור בו ולא יאמר דבר שיהיה היפך הדת בשום פנים והוא עם כל זה מוכרה בהכנסתו, ועוד מצאנוהו אומר שמי שיוודה באותו האיש שהוא נביא ואע"פ שהוא אנוס הרי הוא רשע ופסול מפסולי עדות דאורייתא התורה אמרה אל תשת ירך עם רשע להיות עד חמס, וכאשר שמענו גדופו וחרופו באריכות לשונו בסכלות והוללות אמרנו אין ראוי עם כל זה שנתפוס עליו עד שנשמע

סוף דבריו, ואולי יהיה כדבר שלמה ע"ה טוב אחרית דבר מראשיתו, ומצאנוהו בתכלית דבריו אומר שהמינים והערלים יאמינו כמו כן בהם ולא יודו לו בשליחותו, וכאשר שמענו זה תמהנו מרוב הפלא ואמרנו המבלי אין אלקים בישראל שיהיה עובד ע"ז שורף בנו וכתו לעכדו ק"ו שנשרוף אנחנו עצמינו ובנינו בעבודת האל יחברך ויתנשא, אוי לשאלת ולמענה. וכאשר ראינו ראשית דברו שלקח ראייה ממי שאינו מסכים עם דבריו וסכל זה השיעור וסופו שיישר בעיניו דעת המינים והנוצרים יש"ו אמרנו צדק דברי האל יתב' תחילת דברי פיהו סכלות ואחרית פיהו הוללות רע. וממה שראוי שתדעהו שהאדם אין ראוי לדבר ולדרוש באוני העם עד שיהויר מה שרצונו לדבר בו פעם ושתיים ושלוש וארבע וישנה אותו היטב ואחר כן ידבר, וכן אמרו ע"ה והביאו ראייה בזה מלשון הכתוב אז ראה ויספרה הכינה וגם חקרה ואח"כ ויאמר לאדם, זה נאמר על מה שיצטרך בו האדם לדבר בו בפיו, ואולם מה שיחוק האדם כידו ויכתבהו על הספר ראוי לו שיהוירהו. אלף פעמים אלו יתכן זה, וזה האיש שלא עשה דבר מכל זה אבר כתב אלה הענינים הנכבדים בטופס ולא ראה לכתבם תחילה ולחקנם, מפני שהיה דברו אצלו בלי ספק כענין שלא היה צריך להזוור עליו, ומסר ביד איש שישלומם בם ככל עיר וככל מדינה והפיל בם לבות בני אדם שלח חשך ויחשיך:

ועתה אתחיל לבאר גודל מה שנפל הענין הזה ומה שעשת בעצמו לא שער ואיך חשב לעשות טובה אחת והנה דעות רבות ושנה והביאו ראיות שאינו כענין והאריך לשונו והלך אחר רצונו -- בענין -- ואומר שהמפורסם בדבריו רז"ל שישראל בימי משה קודם צאתם ממצרים הפסידו דרכם והפרו ברית מילה ולא היה בהם מהול אלא שבט לוי עד שבאה מצות פסח ואמר האל יתב' למשה כל ערל לא יאכל בו וצום בעשיות המילה, וכך אמרו ע"ה משה היה מל ויהושע היה פורע ואהרן מוצץ ואספו כל הערלות חמרים חמרים והיה דם מילה מתערב עם דם הפסח, ובוה היו ראויים להגאל ותוא דבר האל יתב' ליהוקאל ע"ה ואעבור עליך ואראך מתכוססת בדמיך, ואמרו ע"ה דם מילה ודם פסח, ואמרו עוד ע"ה שהם קלקלו בעריות לדבר האל יתב' כן אדם שתיים נשים בנות אם אחת היו, ועם היוחס בזה הענין הרע כשביל מה שאמר משה רבינו ע"ה והן לא יאמינו לי האשימו השם יתב' ע"ו, ואמר לו משה הם מאמינים בני מאמינים דכתיב ויאמין העם וכו' והאמין בה' ויחשבת לו

צדקה. אבל אתה אין סופך להאמין דכתיב יען לא האמנתם בי ונענש לאלתר כמו שבארו ע"ה ההושד בכשרים לוקה כגופו מנא לן ממשה וכו'. וכמו כן ישראל בימי אליהו ז"ל היו כולם עובדי ע"ז בעונותינו אלא שבעת אלפים איש כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וכל הפה אשר לא נשק לו, ועם כל זה כשעמד ללמד חובה על ישראל בחורב כמו שאמר ויאמר מה לך פה אליהו ויאמר קנא קנאתי לה' אלקי ישראל כי עזבו בריהך בני ישראל א"ל שמא בריהך ואמר ואת מזבחותיך הרסו אמר ליה שמא מזבחותיך אמר לו ואת נביאך הרגו אמר לו והרי אתה קיים אמר לו ואותר אני לבדי ויבקשו את נפשי לקחתה, השיבו הקב"ה עד שאתה מלמד חובה על ישראל לא היה לך ללמד על אומות העולם שיש להם בערוער ששים כתיים לע"ז, אלא חלמוד חובה על ישראל, עזובת ערי ערוער ולך שוב לדרכך המדברה דמשק וכל זה מוכן לרז"ל במדרש חזית, וכמו כן בזמן ישעיה ע"ה הרבו עונות והוסיפו להטוא כמו שאמר הוי גוי הטא עם כבד עון וגו' והיה בם עובדי ע"ז כמו שאמר ואחר הדלת והמזווה שמת זכרוןך, והיה בם כמו כן שפיכת דמים כמו שאמר איכה היתה לזונה וגו' ועתה מרצתים, והיו ג"כ מחללי שם שמים כמו שאמר אכול ושתה כי מחר נמות, ובזו מצות האל יחב' כמ"ש סרו מני דרך הטו מני אורח השביתו מפנינו את קדוש ישראל, ועם כל זה בשביל שאמר ובתוך עם טמא שפתים, אמר ויעף אלי אחד מן השרפים וכו' עד והטאתך חכופר, ולא כופר עד שהרגו מנשה כמ"ש ע"ה, וכאשר עמד המלאך ולמד חובה על יהושע בן יהוצדק בשביל בניו שהיו נושאים נשים שאינן ראויות לכהונה הרחיקו האל יחב' כמ"ש יגער ה' בך השטן ויגער ה' בך הבוחר בירושלים, א"כ נענשו עמודי עולם משה ואליהו וישעיה ומלאכי השרת כשנשאו כהק עדת ישראל מעט דברים כל שכן קל מקלי עולם יתר דבריו על קהלות ישראל חכמים ותלמידים כהנים ולוים ויקראם פושעים ורשעים וגוים ופסולי עדות וכופרים בה' אלקי ישראל ויכתוב הדבר הזה ככתב ידו מה יהיה ענשו, והם לא מרדו האל יחב' לבקשות טובות והנאות ולא עזבו הדת ורחקו להשגת מעלה ותענוגי הזמן כי מפני חרבות נדרו מפני הרב נטושה ומפני קשת דרוכה ומפני כובד מלחמה, ולא ידעו זה האיש שהם אלה שלא פשעו ברצונם לא יעזבם האל יח' ולא יתשם ולא בזה ולא שקץ ענות עני כמו שאמר ע"ה וירח את ריח בגדיו אל תקרי בגדיו אלא בוגדיו לא אמר ככל מה שאמר וכדה מלכו, ומה מפורסם

ג"כ שר' מאיר נתפס בעת שמד מהשמדות שהיה בו שנהרגו חכמי ישראל ואמרו לו מכירו הלא אתה מאיר, אמר איני, ואמרו א"כ אכול מזה אם אינך מישראל והיה לפנייהם בשר הזיר ואמר להם אוכל ברצון והראה את עצמו כאלו הוא אוכל ולא אכל כמו שאמרו ע"ה טמש הא ומתק הא, ואין ספק שר' מאיר אצל זה הצנוע היודע אמתת התורה גוי הוא, מפני שכך כתב בחבורו שמי שהוא בגלוי גוי ובסתר ישראל הרי הוא כגוי, מפני שעבודת האל יתב' אצלו אמנם הוא בסתר ובגלוי והסתיר אותה ר"מ, ומהמפורסם כמו כן שר' אליעזר נתפס למינות אשר הוא יותר קשה מע"ז, וזה שהמינים יכריחם האל יתליצו כדתות ויאמרו אויל המתעסק בם משוגע הלמד אותם ויבטלו הנבואה לגמרי, והיה ר' אליעזר ידוע וגדול בחכמות והיה נכבד אצל המינים לשלמות חכמתו, ואמרו איך תהיה במדריוגות החכמה אל מה שאתה בו ותאמין כזה, וענה אותם דבר הראם בו כאלו מאמין הוא אמונתם והיתה כוונתו במענה ההוא אמונת האמת לא זולת זה, וזה המעש' הוא במדרש קהלת זה לשונו, מעשה בר' אליעזר שנתפס לשם מינות והעלהו אגמון לבירה אמר לו זקן כיוצא בכך יעסוק בדברים הללו אמר לו נאמן הדיין עלי אותו הגמון סבר שעליו הוא אומר והוא לא נתכוון אלא לשם שמים, אמר לו אותו הגמון ר' הואיל והאמנתני אף אני הייתי חמיה לאמר אפשר שישיבות הללו טעו אחריו דברים הללו, אמר לו דימוס הרי אתה פטור, הנה כבר התבאר לך שר"א הראה להגמון שהוא מין ולבו מסור לשמים ומינות גדולה מע"ז כמו שהתבאר בכל התלמוד, ואין ספק שר"א אצל זה הכשר פסוד לעדות כמו שהוא כותב בחבורו, והשמד הזה שאנחנו בו אין אנחנו מראים בו שאנו עובדים ע"ז אלא שאנחנו [מראים] נאמין מה שהם אומרים לכד, וכבר נתאמת אצלם שאין אנו מאמינים זה בשום פנים אלא שנרמה בו המלך ויפתוהו בפיהם ובלשונם יכובו לו. וידוע הוא מה שקרה על ישראל בימי נבוכדנצר הרשע שכל מי שהיה בבבל כגד לצדם מלבד חנניה מישאל ועוריה ע"ה כמו שאמר האל יתב' עליהם לא עתה יבושיעקב ולא עתה פנים יחזורו, ואולם החרש והמסגר היו בכלל מי שסגד אם הם היו בבבל, ואולם לא ראינו מעולם מי שקראם לא רשעים ולא גוים ולא פסולי עדות ולא חשב האל יתב' ויתע' עליהם עון ודיא ע"ז מפני שהיו אנוסים, וכן אמרו ע"ה הם לא עשו אלא לפנים אף אני לא אעשה עמהם אלא לפנים בימי המן, ואולם האיש הזה אין ספק שהוא מאשים האל יתב' הוי רב את יוצרו הרש

מחרשי האדמה, היאמר חמר ליוצרו מה תעשה, וידוע הוא כמו
 כן מה שקרה לישראל במלכות יוון הרשע מגזרות קשות ורעות
 ומכללם היה שלא יסגור אדם פתח ביתו כדי שלא יתוחד
 להתעסק בשום מצוה ורבים כאלה, ועם כל זה לא קראום
 החכמים ע"ה לא רשעים ולא גוים אלא צדיקים גמורים והיו
 מתחננים בעדם והוסיפו בתפילה כימי מתתיה על הנסים וכו'
 עד ורשעים ביד צדיקים. ולולא שהסכמנו בתהלת דברינו שלא
 נזכיר כל דברי זה המעתיק מלשון מלים השמעתיים לך והיית
 מאריך לתמוה איך יסכל האדם ערכו כזה השעור עד שיוזכר
 בדברים האלה וישלח ידו ויכתוב ויענה כשישאלהו שואל בעת
 שאלה אחת כמו שזכרנו והשיבו עליה תשובות שאינו כענין,
 יביא ראיותיו בעדים זוממים ובמקלל אביו ואמו ובמקלל...
 ובמצות ציצית ותפילין ובחורש שור וחמור ובהרבעת בהמה
 כאלו השואל שאל ממנו שיחבר לו הזהרות ימנה כס כל המצות,
 ואמר כן שהישמאלים יש להם ע"ז בַּמֶּכָּה* ובמקומות אחרים,
 או כאלו הוא השואל שאלוהו אם יעל' להגג בַּמֶּכָּה או לא, ואמר
 כמו כן שהמשוגע הרג מישראל נ"ב אלף כאלו השואל שאלו
 אם יהיה לו חלק לעוה"ב ורבים כמו אלה, ובאמת היה ראוי
 לאיש הזה שיחבונן בדברי שלמה ע"ה באומרו אל תבהל על
 פיך ולכך אל ימהר להוציא דבר לפני האלקים וגו', שהוא אלו
 התבונן בפסוק זה היה יודע כי כל מה ששייב על שאלה או ידון
 באיסור או היתר שהוא מוציא דבר לפני האלקים ולא היה נופל
 במה שנפל והשית"ב יודע ועד ודי בו עד שהוא אלו חרף יותר
 ממה שחרף והוסיף בדבריהם יותר ממה שהוסיף לא תויקנו
 זה ולא בקשנו עזר לעצמינו בשום פנים אבל אמרנו נשפכה
 בבשתינו ותכסנו כלמתנו כי לה' אלקינו הטאנו אנהנו ואכותינו
 והיה מוסיף (כו) בעינינו גדולה ומעלה ונאמר כי לשם שמים
 נחכון לפי שאנו מכירים ת"ל ערכינו ולא נסכל אותו ידענו ה'
 רשענו עון אבותינו כי הטאנו לו ולא היה ראוי לנו לתפוש לולא
 שהוא כתב פרק לא היה ראוי לנו להתרשל ממנו ולהחריש לו
 והוא אומרו שמי שהתפלל מאנשי השמד אין לו שכר בתפילה
 ההיא דעבירה היא בידו, וידענו כי כל מה שיהובר בספר בריא
 או חוקה אין ספק שיפורסם בידי אדם, וזהו מה שתרכה בדעות
 הנפסדות באנשים לפי שאין כינך ובין דעת הנפסדת אלא מה
 שיחוקק על ספר ותעשה לו כך בלי ספק, לפיכך פחדנו שחגיע
 התשובה

התשובה ההיא המשיבה מאחרי ה' ביד עם הארץ וימצא ברה שאין לו שכר בתפילה ולא יתפלל, וכמו כן יתר המצות ההקש במ אחת אין שכר לו כמעשה אחת מהם, והנני מבאר לך עתה כמה שנפל בו זה המוסוף להחביל, כבר באר הספר שאחאב בן עמרי הכופר באל ית' העובר ע"ז שהעיד השי"ת עליו רק לא היה כאחאב, כשצם שתי שעות והצי מהיום לפי מה שאמרו חז"ל בטלה גזרה מעליו כמו שאמר ויהי דבר ה' אל אליהו התשבי לאמר הראית כי נכנע אחאב מפני יען כי נכנע אחאב מפני לא אביא הרעה, כימיו בימי בנו אביא הרעה אל ביתו, ולא קפח הקב"ה שכר תעניתו. ועגלון מלך מואב המצר לישראל, מפני ששם כבוד לשי"ת כשאמר לנ אהוד דבר אלקים לי אליך המלך ועמד, גמלהו האל יתב' גמול טוב ושם כסא שלמה שהוא כסא ה' כמו שאמר וישב שלמה על כסא ה', וכסא המלך המשיח מורעו כי רוח המואביה היתה בתו, וכן אמרו החכמים ע"ה ולא קפח הקב"ה שכרו, ונבוכדנצר הרשע שהרג מישראל כחול אשר על שפת הים ושרף בית הרום של אלקינו יתב', בשביל שרץ ד' פסיעות להקדים שם אלקינו ב"ה לשם חוקיהו כמו שאמרו רהט בתרויה ד' פסיעות היה גמולו שמלך מ' שנה כמו מלכות שלמה ולא קפח הקב"ה שכרו, ועשו הרשע שהעיד הש"י באיבתו לו ואת עשו שנאתי, ובארו החכמים רוע פעליו ואמרו ביום א' עבר ה' עבירות ואלו הן הרג את הנפש ועבר ע"ז ובעל נערה המאורסה וכפר בתחיית המתים ושטם את הבכורה, ונתעטף בטרויתו ונכנס אצל יצחק אביו ואמר יש מעשר למלה? אמר לו כמה בני מדקדק במצות, ועכ"ז כשהחזיק במצות אחת והוא כבוד האבות היה שכרו שנתן לו השי"ת מלכות בני נפסקת עד שיבוא מלך המשיח ז"ל, כמש"א ע"ה אין בן דוד בא עד שיטול עשו כבוד אב ואם כדכתיב אחר כבוד שלחני אל הגוים, וזה דבר החכמים ע"ה אין הקב"ה מקפה זכות כל בריה אלא יגמול לעולם על פעולת הטוב לכל מי שיעשהו ויעניש על מעשה הרע אל מי שיעשהו, ואם לאלה הכופרים המפוסמים יגמלם השי"ת גמול טוב על מעט מוער ממעשה הטוב, ישראל שנאנס באונם השמר ועישה מצות בסתר איך לא יגמלהו האל יתב' על כך ולא יהיה הפרש אצלו בין עושה מצות או אינו עושה, בין עובר אלהים לאשר לא עברו, וכל שכן שלא יראה מדבר זה האי'ש אלא כשיתפלל יעשה עברה כך כתב ואמר כי שתיים רעות עשה עמי, וכבר התבאר לך טעותו, ושהוא לא סר תמיד מהיותו מגנה אנשי זמנו עד שעבר זה לדבר בהק החכמים ע"ה כמו שבארנו

שכארנו, ולא זה בלבד אלא אף בהק הבורא יתב' ואמר שהוא יעניש על מעשה המצות וכה אמר שחפילת אהר ממנו עברה היא ועל כמו זה אמר שלמה ע"ה ואל תאמר לפני המלאך כי שגגה היא, וכאשר ראיתי כי זה הדבר המחלוא אשר היא הלי העינים שמתו ידי לקבץ סמים ובשמים ראש מדברי הקדמונים, זה יעשה מהם פנך מועיל למחלה ההיא ותרופתו כו בעזרת השם יתברך:

וראיתי לחלק דברי בזה הענין להמשה מינים, המין הראשון בחלוקת המצות בעת האונס: המין השני בגבול חלול השם יתעלה ויתברך, ועונשו: המין השלישי במדריגת הנהרגים על קדושת השם והאנוסים באונס השמד: המין הרביעי בענין זה השמד מכין השמדות ומה ראוי לאדם לעשות כו: המין החמישי בספור איך יאות לאדם שישמר בזה השמד, ה' למען שמו הגדול ורחמיו הרבים יבטלהו. —

המין הראשון בחלוקת המצות בשנות האונס, שלושה כללים מהמצות והם ע"ו וגלוי עריות ושפיכות דמים, הדין בהם הוא שכל זמן שיאנס האדם על אחת מהם הוא מצוה שיהרג ואל יעבור בכל זמן ובכל מקום ועל איזה ענין שיהיה, אמנם אמרנו בכל זמן רצוננו בו בכל עת בין בשעת השמד בין שלא בשעת השמד, ואמרנו בכל מקום ר"ל בין בצניעה בין בפרהסיא, ואמרנו ועל איזה ענין נרצה בו בין נתכוון להעכירו בין שלא נתכוון להעכירו יהרג ואל יעבור, ושאר המצות כול' מלבד אלה הג' אם אנסו עליה' אונס יביט אם להנאת עצמו נתכוון יעבור ואל יהרג בין בשעת השמד בין שלא בשעת השמד בין בסתר בין בפרהסיא, וראיה לדבר אמרם באלו נשרפין והא אסתר בפרהסיא הואי, אסתר קרקע עולם היא, רבא אמר הנאת עצמו שאני ואודא רבא לטעמיה דאמר רבא האי גוי וכו', וקיימא לן הלכתא כרבא, א"כ הנה נחבאר לך שכל זמן שיחכוון להנאת עצמו יעבור ואל יהרג אפילו בפרהסיא ובשעת השמד, ואם נתכוון להעכירו יביט כמו כן אם היה בשעת השמד יהרג ואל יעבור בין בצניעה בין בגלוי, ואם היה שלא בשעת השמד אם היה בסתר יעבור ואל יהרג ואם היה בפרהסיא יהרג ואל יעבור, וזה תורף לשונם בענין הזה, כי אחא רב דימי אמר רבי יוחנן אפילו שלא בשעת השמד לא אמרו אלא בצניעה אבל בפרהסיא אפילו מצוה קלה יו"י אמרו רבנן וכך אמרו מאי מצוה קלה וכו', אמנם פרהסיא ירצהו בו עשרה מישראל, וכך אמרו ז"ל אין פרהסיא פחות מעשרה וכולם מישראל: המין השני בגבול [חלול] השם יתב' וענשו

חמרה גנוזה

וענשו, חלול השם יתב' יחלק לשני חלקים כללי ופרטי, והכללי יחלק לשני חלקים, האחד מהם הוא שיעשה אחד מבני אדם עברה להכעיס לא יעשוה לתענוג או לערכות שימצא במעשה ההוא, אלא להיותו קרל ונכות בעיניו, הנה זה כבר חלל את הש"י והוא אמרו יתב' ולא תשבועו בשמו לשקר והללת את שם אלקיך אני ה', וזה מעשה אין שום תענוג והנאה נמצאים בו, ואם עשה בפרהסיא הוא מחלל שם שמים בפרהסיא, וכבר בארנו שכל מקום שנאמר בו פרהסיא נרצה בו עשרה מישראל. והשני שיחרשל האדם מעצמו ולא יתקן פעולותיו הגשמיות עד שיגלו אצל ההמון ממנו ספורים מגונים מאד ואע"פ שלא עשה עבירה כבר חלל את השם יתעלה מפני שראוי לאדם שישמר מבני האדם מהעבירות כמו שישמר כמה שיש בינו ובין בוראו כמו שאמר יתעלה והייתם נקיים מה' ומישראל, וכך אמרו כיומא רב נחמן בר יצחק אמר כגון דאמר אינשי שרא ליה מרא לפלניא, ואמרו עוד כגון שהבירוי כוששין משמועתו: והפרטי יחלק לשני חלקים, האחד שיעשה איש חכם מעשה שהוא מותר לכל אדם אלא שאיש כמוהו אינו ראוי לעשות כמעשהו מפני שהוא ידוע כמעשה החסד; והוא מבוקש יותר מזולתו וזה כבר חלל את השם יתב', וזה מאמר רב בגבול חלול השם יתב' כגון אנא דשקילנא בשרא ולא יהיבנא דמי לאלתר כלומר שאדם כמוני לא היה ראוי לו שיקה דבר עד שישקול דמיו תיכף שהוא לוקח ולא אחר כן, ואע"פ שהמעשה הזה מותר לכל בני אדם, וכמו כן מאמר ר' יוחנן כגון אנא דמסגינא ד' אמות כלא תפלין, ענין זה שאדם כמוני לא היה ראוי לו לעשות זה, ובכל התלמוד אדם חשוב שאני. והחלק השני שיהיה אדם חכם מתנהג עם בני אדם הנהגה פחותה וכעורה במקוהו ובממכרו ובמשאו ובמתנו, ויקביל פני אדם בכעס ובכויון ולא תהיה דעתו מעורבת עם הבריות ולא יהיה לו עם בני אדם מדורז יקרות והגונות, הנה זה כבר חלל השם יתב' וכך אמרו ע"ה בזמן שאדם קורא ושונה ואינו נושא ונותן באמונה ודבורו אינו בנחת עם הבריות מה הבריות אומרים עליו וכו'. ולולא פחדתי מהאריכות ומהיציאה מכוונת דבריני פה הייתי מבאר לך איך ראוי לחכם שיתנהג עם בני אדם, ואיך יאות שיהיו כל פעולותיו וכל דבריו וקבלותיו לבני אדם כולם עד שישבחוהו כל מי שידבר עמו או יתערב עמו, ומה ענין אמרם נושא ונותן באמונה ומה ענין דבורו בנחת עם הבריות, ואולם לא יספיק בזה אלא חבור גדול, ואשוב לענין דברי, וקדוש השם הוא היפך חלול השם וזה שהאדם הוא

כשיעשה מצות מהמצות ולא יערב עמה כוונה מהכוונות אלא אהבת השי"ת ועבודתו לכד הנה הוא קדש את השם, ואם עשה זה לפני קהל הנה הוא קדש את השי"ת ברכים, וכמו כן אם נשמעו ממנו שמועות טובות קדש את השי"ת כמו שאמרו בזמן שאדם וכו' עד ויאמר לו עבדי אתה ישראל אשר בך אתפאר, וכמו כן אדם גדול כשימנע עצמו מענינים מכוערים קדש את השם כמו שאמרו ולזות שפתים הרהק ממך. וחלול השם הוא עון גדול יענש בו שוגג כמזיד כמש"א ע"ה אחד שוגג ואחד מזיד בהלול השם, וכל העונות יארך אדם עליהם אלא הלול השם אין מאריכין, וכך אמרו אין מקיפין לחלול השם מדי אין מקיפין אין עושין בו כחנוני המקיף, כלו' שיפרעו ממנו מיד, וכל המחלל שם שמים בינו לבין עצמו הכ"ה נפרע ממנו בגלוי כמש"ע"ה כל המחלל שם שמים בסתר נפרעין ממנו בגלוי, והעון הזה בין יתר העונות אין יום הכפורים ולא תשובה ולא יסורים מכפרים אלא כולם תולים ומיתה מכפרת, וכך אמרו ז"ל כל מי שיש בידו חלול השם אין כה בתשובה ולא ביה"כ לכפר ולא ביסורים למרק, אלא כולם תולים ומיתה מכפרת שנאמר ונגלה באזני ה' צבאות אם יכופר העון הזה לכם עד תמותון, וכל זה כשיהיה מחלל שם שמים ברצונו כמו שנבאר, וכמו שחלול השם הוא עון גדול כך הוא קדוש השם מעשה טוב וגדול, והגמול הטוב עליו רב ועצום מאד, וכל איש מבני ישראל הוא חייב בקודש השי"ת, כמו שאמר בספרא אני ה' אלקיכם אשר הוצאתי וגומר להיות לכם לאלקים על מנת כך הוצאתי אתכם על מנת שתקדשו שמי ברכים, ואמרו בפ' בן סורר ומורה סנהדרין ע"ד: בעי מיניה מר' אמי בן נח מצווה על קדוש השם או לא, שמע מינה בכר ישראל לא צריך בעיאי דמצווה על קדושת השם דכתיב ונקדשתי בחוך בני ישראל — :

המין השלישי במדרגת הנהרגי' על קדושת השי"ת והאנוסי'
 כאונס השמר, דע שכל מקום שאמרו חכמים בו ע"ה יהרג ואל יעבור, אם נהרג כבר קדש את השי"ת, ואם הירג בעשרה מישראל כבר קדש את ה' ברכים כמו חנניה מישאל ועזריא ודניאל ועשרה הרוגי מלכות ושבעה בני הנה ושאר ישראל הנהרגים על קדוש השי"ת, הרהמן יקום נקמת דמיהם בקרוב בימנו, ובעדם נאמר אספו לי הסידי כורתי בריתי עלי זבח, ואמרו החכמים ע"ה השכעתי אתכם בנות ירושלים, השכעתי אתכם בדורות של שמד בצבאות שעשו לי ציונים ועשיתי ציונים, או כאילות השדרה שהיו שופכים דמם עלי

כרם צבי וכרם איל, וכן הוא אומר כי עליך הורגנו כל
 כל היום, ואיש שזכהו השי"ת ב לעלות במעלה העליונה הזאת
 כלומר שנהרג על קדושת השי"ת ואפילו היו עוונותיו כירבעם
 בן נבט והכיריו הוא מבני העוה"ב, ואפילו לא היה תלמיד
 חכם, וכך אמרו ע"ה במקום שהרוגי מלכות עומדין אין כל ברירה
 יכולה לעמוד במחיצתן מאן נינהו אי לימא ר"ע והכיריו וכל
 שכן דאיכא תורה ומעשים טובים, אלא הרוגי לוד, ואם לא
 יהרג אלא עבר מפני האונס ולא נהרג לא היטיב לעשות והוא
 מחלל שם שמים באונס, אמנם אינו חייב עונש מכל השבעה*
 עונשים שלא מצאנו בכל התורה כולה לא בקלות ולא בהמורות
 מקום שיחייב השי"ת גמול מגמולי העונש לאונס אלא לעושה
 ברצון כמו שאמר והנפש אשר תעשה ביד רמה וגו' ואולם
 אנוס לא, וכך אמרו בתלמוד אנוס דאורייתא הוא דכתיב כי
 כאשר יקום איש על רעהו וגו' כן הדבר הזה, וברוב המקומות
 אנוס רחמנא פטריה ולא נקרא לא פושע ולא רשע ולא פסול
 לעדות אלא אם כן עשה עכרות יפסל בס לעדות, אלא
 שהוא לא קיים מצוות קדושת השם ויקרא שמו מחלל שם
 שמים באונס ואינו כמו מחלל שם שמים ברצון בשום פנים,
 ואמנם מי שיאמר או יעלה על דעתו מפני שאמרו החכמים ע"ה
 יהרגו ועל יעבורו שאם עבר שיהיה חייב מיתה אם היה [אנוס]
 כמויד זה טעות גמורה שאין הדבר כן אלא כמו שאספר, וזה
 שהוא מצוה שיהרג ואם לא נהרג אינו חייב מיתה ואפילו עבר
 עבודה זרה באונס אינו חייב כרת וכ"ש שלא יהרגוהו ב"ד
 וזה העיקר הוא מבואר בתורת כהנים, אמר השי"ת בנארתן
 מזרעו למולך ונתתי את פני באיש ההוא לא אנוס ולא שוגג
 ולא מוטעה, לא יתחייב כרת אע"פ שיהי' חייב אם עשה כמויד
 וברצון כרת, וכל שכן עכרות שיחייב על זדונם ברצון מלקות
 ארבעי' לא יתחייב אם עשאם באונס מלקות בשום פנים, וחלול
 השי"ת בלאו הוא כמו שאמר האל יתב' ולא תהללו את שם
 קדשי, וידוע הוא ששבועות שקר היא חילול השם שכן כתוב
 ולא תשבעו בשמי לשקר וחללת את שם אלקיך וגו', ועם כל
 זה לשון המשנה נודרין להרגין ולהרמין ולמוכסין שהיא תרומה
 בש"א אומרי' בנדר וב"ה אומרי' אף בשבועה, ואעפ"י שהענינים
 האלה הם מבוארים בעצמם ואין צריך להביא עליהם ראיות
 בשום פנים כי איך יושם (דין) מי שעשה באונס עם מי שעשה

ברצון

* ט"ה כ"ל ו' עונשים הם מלקות כרת מיתה בידי שמים, וד' נוספות בית דין :

ברצון ואמרו הו"ל יעבור ואל יהרג, וראה זה האיש עצמו יקר יותר מהחכמים ויותר מדקדק במצות והתיר עצמו למיתה כפיו ובלשונו וקדש את השם לפי דבריו, הוא חוטא ומורד במעשיו ודמו בראשו מתחייב בנפשו לפי דבר האל ית' וית' אשר יעשה אותה האדם והי בהם ולא שימות בהם:

המין הרביעי בענין זה השמר מכין השמרו' ומה ראוי לאד' שיעש' בו, דע שכל השמדות שהיו בזמן החכמים ו"ל היו מצוים כם לעבור על המצות והי' כם עשיית מעש' כמו שאמרו בתלמוד שלא יתעסקו בתורה או שלא ימולו את בניהם או שיבעלו נשותיהם נדות או שיהללו את השבת או זולת זה, וזה השמר לא יחייבו עשיית מעשה אלא הדבור בלבד ואם ירצה האדם לקיים חרי"ג מצות בסתר יקיים ואין מונע לו אלא אם הקרה עצמו בלא אונס שיהלל שבת וזולתו אינו בכך אנוס כי זה האדם אינו מתחייב לשום מעשה כי אם הדבור בלבד, וכבר נתאמת אצלם כי אין אנהנו מאמינים באותו הדבור ואינו כפי מאמרו אלא להנצל מן המלך כדי להפיס דעתו בדבור דרזו, לפיכך כר מי שנהרג כדי שיורה בשליחות אותו האיש לא יאמר עליו שהוא עושה הטוב והישר ויש לו שכר לפני הש"ת, ומעלתו במעלה העליונה כי הוא מסר עצמו לקרושת הש"ת אבל מי שבא לשאול אותנו או יהרג או יודה אומרים לו שיורה ואל יהרג, אבל לא יעמוד במלכות אותו מלך אלא ישב בכיתו עד שיצא, ואם הוא צריך למעשה ידיו יעשה בסתר עד שיצא כי מעולם לא נשמע כמו זה השמר הנפלא שאין כופין בו כי אם על הדבור בלבד, ולא יראה מדברי רז"ל שאמרו יהרג ואל יעבור ואל יאמר דבר שאין בו מעשה, אבל יהרג כשיחייבוהו לעשות מעשה ולא יעבור דבר שהוא מזהר עליו, וצריך כל מי שיעבור עליו זה השמר להתנהג באלו הענינים שאני מציע, שישים בין עיניו לעשות ולקיים מן המצות מה שהוא יכול, ואם אירע לו שעבר הרבה או שחלל שבת לא יטלטל מה שאינו מותר לטלטלו ואל יאמר פה שעברתי עליו יותר גדול מזה שאני נוהר ממנו, אלא יזהר מכל מה שהוא יכול, וחדע שצריך אדם לידע עיקר מעיקרי הדת והוא שירבעם בן נבט והדומים לו נפרעים ממנו על עשיית העגלים ועל בטול ערובי חבשילין והדומה להם שלא יאמר האדם קם ליה בדרכה מיניה לא יאמר זה אלא בדיני בני אדם בעולם הזה, אבל השי"ת ויתעלה נפרע מבני אדם על החמורות ועל הקלות ונותן שכר על כל דבר שעושים, על כן צריך האדם לידע כי כל עבירה שיעבור

שיעבור נפרעין ממנו עליה וכל מצוה שיעשה מקבל עליה שבר, ואין והרבר כמו שחשב בזה האיש הנשאל, והעצה שאני יועץ לנפשי והדעת שאני רוצה בה לי ולאהבי ולכל מבקש ממני עצה שיצא מאלו המקומות, וילך למקום שהוא יכול להעמיד דתו ולקיים תורתו בלא אונס ופחד ויעזוב ביתו ובניו וכל אשר יש לו עליו, כי דת הש"ית שהנהייל אותנו גדולה והיוברה קודם לכל אלו המקרים הבזוי' בעיני המשכילים, שהם אינם עומדים ויראת ה' יתב' היא שעומדת, ולא עוד אלא אפי' היו שתי מדינות מישראל אחת מהן יותר טובה במעשיה ובמנהגותיה ויותר מדקדקת מהאחרת ונכנעים למצות יותר שהייב ירא ה' יתב' לצאת מאותה המדינה שמעשיה אינן כל כך לאותה המדינה הטובה, וכבר הזתירו רז"ל שלא ידור אדם במדינה שאין בה עשרה חסידים והביאו ראיה ע"ו מסדום דכתיב אולי ימצאון שם עשרה ויאמר לא אשחית בעבור העשרה, וכל זה כשהיו שתי המדינות ישראל, אבל אם היה המקום מן הגוים ישראל שהוא עומד ביניהם על אחת כמה וכמה שהוא חייב לצאת ממקומו למקום טוב וישחדל לעשות ואף על פי שמפיל עצמו בסכנות עד שינצל מן המקום הרע שאינו יכול להעמיד דתו כראוי וילך עד שיגיע למקום טוב וכבר פורש על ידי הנביאים ע"ה שכל הדר בין הכופרים שהוא כמותם, וכן אמר דוד ע"ה כי גרשוני מהסתפח כנחלת ה' לאמר לך עבוד אלקים אחרים, הנה שקל דירחו בין הגוים כאלו עובר אלקים אחרים וכן אמר דוד ע"ה הלא משנאך ה' אשנא ובתקוממך אתקוטט, וכן אמר חבר אני לכל אשר יראוך ולשומרי פקודיך, וכן חיובי' החסידים ויראי ה' יתב' שימאסו הרע ועושי וירבקו בטוב ובעושי, וכן מצינו באברהם ע"ה שמאס משפחתו ומקומו וברח לנפשו להנצל מדעת הבערים, וכל זה אם לא יכופו אותו הכופרים לעשות מעשיהם שצריך האדם לצאת מביניהם, אבל כשכופין אורחו לעבור על אחת מן המצות אסור לעמוד באותו מקום אלא יצא ויניח כל אשר לו וילך ביום ובלילה עד שימצא מקום שיוכל לעמוד ולהעמיד דתו והעולם גדול ורחב, — והתנצלות מי שמען בענין ביתו ובניו אינה טענה לפני באמת אה לא פדה יפדה איש לא יתן לאלקים כפרו, ואין ראוי אצלי מי שיטעון זאת הטענה כדי לרחות מעל נפשו אלא יגלה למקום ראוי ולא יעמוד בשום פנים במקום השמד וכל העומד שם הרי הוא עובר ומחלל שם שמים והוא קרוב למזיד, אבל אלו שמסיתים עצמן ואומרים שיעמדו במקומם עד שיבא מלך המשיח ו"פ

לארץ המערב יוציאם ויוליכם לירושלים איני יודע איך יבטל מהם זה השמר אלא הם עוברים ומהטיאים זולתם וכמותם אמר הנביא ע"ה וירפאו את שבר בת עמי על נקלה לאמר שלום שלום ואין שלום, כי ביאת המשיח אין לו זמן קצוב עד שתולין ואומרין עליו שהוא קרוב או רחוק וחוב המצות אינו תלוי בביאת המשיח, אלא אנחנו מהויכים להתעסק בתורה ובמצות ונשתדל להשלים עצתם, ואחר שנעשה מה שאנחנו מהויכים אם יוכינו הש"ת אנחנו או בנינו או בני בנינו לראות המשיח ו"ל הרי זה טוב יותר ויותר ואם לא הפסדנו כלום אלא רוחנו כעשייתינו מה שאנחנו מהויכים בו, אבל אם יעמוד אדם במקומות שיראה מהם כי התורה נפסק מהם והמין יאבד כעבור השנים! — והוא אינו יכול להעמיד דתו ויאמר אשאר כמו שאני עד שיבוא המשיח ו"ל ואצא מזה שאני בו, אין זה כי אם רוע לב ואבוד גדול ובטול הדת, ודעת זו היא דעתי והש"ית ויתעלה יודע האמת יתרומם ויתנשא:

המין החמישי אפרש בו איך ראוי לאדם לראות עצמו באלו ימי השמד, חייב הוא כל מי שאינו יכול לצאת מפני משאלות לכו וסכנת הימים ועמד באותם המקומות שיראה נפשו, מחלל שם שמים לא ברצון ממש אבל קרוב הוא להיות ברצון ושהוא נוף מלפני המקום ברוך הוא נענש על רוע מעשיו, ועם זה יהיה בדעתו שאם עשה מצוה מן המצוות שהש"ית יכפול שכרו עליהם שהוא לא עשאו אלא לשם שמים בלבד ואינו מבקשה כדי להתגדל ושיראה שהוא עושה מצוה ואינו דומה שכר מי שעשה מצוה בלי פחד לשכר מי שעושה אותה ויודע הוא שאם יודע בו יאבד עצמו וכל מה שיש לו, ועל דמיון זה הזמן אמר הש"יתב כי תדרשנו ככל לבכך ובכל נפשך ואעפ"כ לא יפנה אדם ממהשבתו עד שהוא יוצא מאותן הגלילות שקצף הש"ית עליהם, ובכל יכלתו ישתדל, וגם כן אינו ראוי להרחיק מחללי שבתות ולמאוס אותם אלא מקרבם ומזרום לעשיות המצות וכבר פרשו רז"ל שהפושע אם פשע ברבוננו כשיבוא לבית הכנסת להתפלל מקבלים אותו ואין נוהגין בו מנהג בזיון ותמכו על זה מדברי שלמה ע"ה שאמר לא יבוזו לגנב כי יגנוב לא יבוזו לפושעי ישראל שהם באים בסתר לגנוב מצות, ומיום שגלינו מארצנו בעונותינו ובעונות אבותינו לא פסק ממנו שמד, כי מנעורנו גדלנו כאב ומבטן אמו ינחנו, ובכל התלמוד אומר שמדא עכידא דבטל הש"יתב ויתעלה יבטל זה השמד ויקיים בימינו מה שנאמר בימים ההם

נאום ה' יבוקש עת עון ישראל ואיננו ואת חטאת יהודה ולא תמצאינה, כי אסלח לאשר אשאר וכן יהי רצון ונאמר אמן:

חם

שאלה ע"ד האנוסים

אמר סעדיה בכה"ר מימון אבן דנאן יב"ץ:

שלוח שלחו אלי נכבדי הקהל הקדוש מאלקה לשאול את פי במעשה שקרה, והוא שאחד מאלו האנוסי הבאים מארץ קאשטיילא לתזור כתשובה, והם שהוכרתו אבותם ונכנסו להמיר את כבודם ולצאת מן הכלל, היום כמו תשעים שנה, והנה אלה דור שני שלישי ורביעי, כי זה האיש נשא אשה במאלקה בכתובה וקדושין ומת בלא בנים וחיי לרכנן ולכל ישראל שבק, ויש לו אחים מאותם המזמרים שלא שבו בתשובה, אם אשתו של זה השב כתשובה זקוקה ליבום לאחיו המומר הרשע ואם לאו, ואם אלה המומרים יחשבו רשעים או גוים גמורים, ואם קדושיהן תופשין בכת ישראל בעודם בקלקולם ואם לאו, ואם הם נחשבים כרשעי ישראל ולא כגוים האנוסין הם או משומדים. ואני עניתים כי כל תמוכרת לצאת מן הכלל ר"ל הדור הראשון היו אנוסים גמורים, והדורות הבאים אחריהם בניהם ובני בניהם, כל זמן שהם נבדלים ונכרים שהם זרע ישראל, נחשבים מרשעי ישראל ואינם משומדים גמורים, וצד אנסות יש בהם, ואע"פי שהם יכולים לברוח מתחת ממשלת מכריהם ולשוב בתשובה, וקדושיהן וגם קדושי המשומדים הגמורים תופשים בכת ישראל בעודם בקלקולם וכותבין גיטין בשמותיהם, יהיה שמותיהם מה שיהיה וגיטיהן גיטין פוטרין ככל גיטי ישראל, וזה האיש המת בלא בנים אשתו זקוקה ליבום לאחיו הרשע המומר, ואם בא יבוא לשוב בתשובה כאחיו המת ייבם אם ירצה, ואם לא נפייסהו ויחליץ לה ואז תהיה מותרת לשוק, וסבור הייתי שהדין הזה יהיה ידוע ומפורסם לכל הנכונים, ולפי חשבתו כי יש מי שיודע ספר ויחלק בדבר זה, כי כבר דברו בזה גאוני עולם, ודברי המשנה והגמרא והפוסקים כדון זה הם מחוורים מאוד,

עד

עד שהראוני קונטרס אחר שכתב האיש המקולקל המוח המבלבל השכל כלו מלא טעות ושבושים ברב דברים ורמיונות ועגנות, אבל הכוונה העולה ממנו שהוא אמר שאלו האנוסים הם גוים גמורים והם פחותים מן המשומדים, ואין קדושתהן ולא קדושי המשומדין תופשין בבת ישראל, ואינם זקוקי ליכוס כלל, וזאת האשה היא מותרת לשוק מיד ואינה זקוקה ליכוס ולא צריכה להליצה כלל, ולפי דעתו המשובשת יתחייב כי אישה שמת גר צדק היה, ולפיכך הוצרכתי בעבור דמיון התמון להביא ראיות לדברי שהם דברי גאוני עולם, ואומר כי כתוב בפרק ב' דיבמות מי שיש לו אח מכל מקום זוקק ארז אשת אחיו ליכוס, ואחיו הוא לו לכל דבר הוץ ממי שיש לו מן השפחה ומן הנכרית ע"כ — והנה לא הכדירל התנא בין צדיק לרשע ובין עובד אלקים לאשר לא עבדו, ובגמרא פירש מ"מ לאתווי מאי אמר רב יהודה לאתווי ממזר ע"כ ואמרו המפרשים הנבונים שאין צריך לומר לאתווי משומד או אנוס שהאנוס והמשומד את מעליא הוא לענין יוחסין שהוא יכול ליובם או לחלוץ, והממזר שהבי' הגמרא לא יוכל ליובם שהרי היבמה אסורה לו והיה עולה בדעתינו מפני שהיא אסורה ליובם לו היא פטורה מן החליצה ולכן אמר לאתווי ממזר שהוא אח רחוק ביחס, ועוד שדין אחד הוא אם יהיה האה הממזר יהודי חסיד תלמיד חכם שקודם לכתן גדול עם הארץ או רשע או אנוס או משומד זוקק הוא את אשת אחיו, וכן פסק הרמב"ם ז"ל ואמר מי שיש לו אה מ"מ אפי' ממזר אפילו עובד ע"ז וכו' וכן פסקו הגאונים ז"ל, ואם היינו שואלים את החכמים הפוסקים התם לאמור אם יהיה האה ממזר ומשומד היהיה זוקק את אשת אחיו ליכוס היו אומרים לנו זוקק הוא שכך המוכן מדבריהם בכרור, וכתוב בתלמוד יבמות בסוף פ"ק אמר רב יהודה אמר רב גוי שקדש בזמן הזה הוששין לקדושו שמא מעשרת השבטים הוא עד כאן. ואע"פ שאינו הלכה ואין הוששין לקדושי גוי בזמן הזה, והטעם שרחוק מאוד הוא וקרוב להיות נמנע שיהיה כל אבהותיו ואמהותיו של זר הגוי מעשרת השבטים, כי אם יש באבותיו בן גויה אע"פ שהיא מישראל שנטמעו בגוים גוי גמור הוא ואין קדושו קדושין אבל נבין ממנה כי אם נכיר באמת וכרור שזה האיש הוא מעשרת השבטים בלי ספק שקדושו קדושין ותופסין בקדושי ישראל הכשר ולא יסכל זר מי שיודע בדרכי התלמוד אפילו מעט, ומכאן פסק והשיב רבינו הגדול הרי"ף ז"ל וזה טופס דבריו

דבריו מועתק מלשון ערבי משעה שעמדו ישראל על הר סיני ואמרו נעשה ונשמע כבר נתחייבו בעול תורה ואע"פ שימיר כבודו הישראל אלף המרות לא יסור עול התורה מצווארו ואם קדש בת ישראל קדושו קדושין וזרעו מאשתו המשומדת בר ישראל הוא לכל דבר, פשיט למאי דנפק מינה דאי הדר ביה ומקדש ישראל משומד הוא וקדושו קדושין וכו', וזאת ההלכה מקוימת היא כמו שידוע ומפורסם אפילו לבר בי רב, ואם הגר שמל ומבל והור לקלקולו קדושו קדושין כש"כ הישראל המשומד וכש"כ וקו"ח ישראל האנוס, וזרע המשומד משומד הוא לפי דעת רבים ונכבדים ממני, ולפי דעתי המעוטה החלושה כי זרע המשומד אנוס הוא ויש לי ראיות על זה וזרע האנוס ג"כ אנוס הוא, וכן הורה רבי הרי"ף וראיה ברור מאוד בגמ' על זה והיא מה שכתבתי למעלה גוי שקדש בזה"ז חוששין לקדושו וכו' שאם בודאי ובכרור יהיה האיש מעשרת השבטים קדושו קדושין בלי ספק עד שיטמע הזרע ההוא בגוים ויאבד זכרו ולא יזכר, או יהיה הזרע ההוא מן השפחה או מן הנכרית, ומי שקדושו קדושין והוא מזרע ישראל שנתקדשו בהר סיני וזקק הוא את אשת אחיו לייבום אם לא יהיה מן השפחה או מן הנכרית שאחיו מן השפחה ומן הנכרית אינו אחיו כלל כי הנולד מן השפחה הוא עבד כמו שדרשו רז"ל האשרה וילדיה תהיה לאדוניה, והנולד מן הגויה הרי הוא גוי כמו שדרשו רז"ל כי יסיר ארץ כנך מאחרי, אמנם מה שכתב הרמב"ם וזולתו ישראל שעבד ע"ז הרי הוא כגוי לכל דבריו, ורבינו יעקב וזולתו כתבו הרי הוא כגוי גמור כן הוא האמת שאנחנו נתנהג עם המשומדים כמו שנתנהג עם הגוים הגמורים, והטעם לרחקם ולהכניעם ולשכרם כדי שלא נלמוד ממעשיהם הרעים וכדי שיזכרו וישוכו אל ה' כי מגעם ינסך היין ושחיתתם אסורה וככל ענין נתנהג עמם כמו שנתנהג עם הגוים הגמורים בין באסורי תורה בין באסורי דברי סופרים, אכן בענין היחס והרכיב הם אחינו בלי ספק ר"ל לקידושי בת ישראל ולזקוק לייבום ולהתחתן בהם לקחת את בנותיהם ושלא להלותם ולא ללות מהם ברכיב, ולכן דייקו לשונם החכמים הפוסקים ואמרו כגוי גמור ולא אמרו גוי גמור, ואעפ"י שחטאו ופשעו ישראלים הם כמו שדרשו רז"ל חטא ישראל אעפ"י שחטא ישראל הוא, ואעפ"י שזה מוכן מדברי רז"ל אביא לך ראיה גדולה לדברינו מצינו שתנביא יהוא בן חנני הוכיח את יהושפט מלך יהודה הצדיק על שהלך עם אחאב הרשע המשומד לע"ז לרמות גלעד דכתיב (דה"י ב' י"ט ב') ויצא

אל פניו יהוא בן חנני החוזה ויאמר אל המלך יהושפט הלרשע לעזור ולשנאי ה' תאהב ובזאת עליך קצף מלפני ה', והנביא אליעזר בן דודוהו הוכיחו ג"כ על שנתחבר לאחזיהו בן אחאב בעשיית האניות וכשרו בעונשיו על כך שישכרו האניות דכתיב (דה"י ב', כ' ל"ז) ויתנבא אליעזר בן דודוהו ממרשה על יהושפט לאמר בהתחברך עם אחזיהו פרץ ה' את מעשיך וישכרו אניות ולא עצרו ללכת אל תרשיש, ולא הוכיחו אותו על שנתחנן באחאב הרשע המשומר שלקח בתו של אחאב ליורם בנו, וגם אסא אביו הצדיק לקח לו ליהושפט את בתו עמרי הרשע שהיא אחות אחאב ולא הוכיחום הנביאים וקא גנו את מעשיהם על זאת מפני שדבר שהוא מותר עשו, וגם חכמי ישראל לא כתבו עליהם שהחיתון הזה היה אסור להם או עבירה בידם, ועתה ראה גם ראה, כי לפי סברתו של זה המבולבל השכל ולפי דעתו המטורפת יתחייב כי יהושפט והזקיה ויאשירה מלכי יהודה הצדיקים היו גוים גמורים או גרי הצדק, וגם המלך המשיח שיכ"ב כן הוא לפי דעתו, וזה כי עמרי ואחאב בנו היו משומדים ולא נמצא בעולם יותר משומר ורשע מאחאב דכתיב רק לא היה כאחאב אשר התמכר לעשות הרע בעיני ה' וגומר, והנה עתליה המרשעת בתו משומדת ומחוקת בפשעי אביה ורשעו היתה והיא אמו של אחזיהו מלך יהודה והיא גויה לפי דעתו של המבולבל כי המשומר הוא גוי גמור וכל הנולד מן הגויה הוא גוי בלי ספק, והנה נתבאר לנו מטרוף דעתו של זה כי כל מלכי יהודה מאחזיהו עם המלך המשיח שיכ"ב הם גוים גמורים או לפחות גרים, ואם יאמר שהם גרים איה מצות אלקינו לא תוכל לתת עליך איש נכרי שלא יהיה המלך מכלל גרים, ולמה זלגו עיניו של אגריפס המלך דמעות, והנה מלכי יהודה והמלך המשיח גרים כמותו, ולמה האשימו רז"ל את החכמים שאמרו לו אל תירא אגריפס אחינו אתה וקראו להם הנפים, ועל האומר דברים כאלו וכיוצא בהם אמרו רז"ל מסתברא כמאן דאמר מגוש דתאנא מגושא ולא ידע מאי דתאני ראטין ולא ידע מאי דראטין, וכל הראיות האלה שהביאנו הם על המשומדים וזרעם שפרקו עוד תורה מעל צווארם וחזרו לעבוד הכלי הגוים ותועבותיהם ברצון לבם וחפץ נפשם הארורה, והפרש גדול יש בין המשומדים והאנוסים המוכרחים לצאת מן הכלל המודים באותו ההבל בפיהם ובשפתם, מפני הרב נטושה מפני קשת דרוכה ומפני כובד מלחמה, והם לא כן ירמו ולכבם לא כן יחשוב, כי ייחוד האל ואתבתו בלכבם והרבה מהם עושים מצות במטמוניות ומסכנים

ומסכנים בעצמם, ואפילו הרשעים מתם הנוטים למינות
 ואפיקורסות אין ההבל הוא של הגוים השוכ בעיניהם לכלום
 ולא יוכל לבם לתאמן שיש בו ממש והרי הם מוכדלים ומרוחקים
 בעיני הגוים והגוים מחרפין ומגדפין אותם כל היום וקורין להם
 יהודים ושונאין אותם מפני נטותם לתורת היהודית, וכמה
 אנשים מהם שקדשו את השם ברכים ונהרגו על קדושת ה'
 הלאלה נקרא משומדים וגוים גמורים ופחותים מן הגוים כמו
 שהורה המשובש המבולבל הדעת הלילה חי ה' כי יש שכר
 לקצת מהם ר"ל לאותם המסכנים עצמם לשמור קצת מצות
 יותר משכר היהודים האלה אשר אין להם פחד ולא סכנה
 אבל ישבהום הגוים אם ישמרו תורת ה' וחוקיו והם אינם עושין
 המצות כתקונן, ואף עפ"י שההפרש גדול שבין האנוס והעובר
 ברצונו ידוע הוא ומבורר לנבונים ואונס רחמנא פטריה דין תורת
 דכתיב ולנערה לא תעשה דבר וגומר! — וכבר כתב הרמב"ם
 בזה הענין באגרת השמד מה שלא יוכל אדם להוסיף בחווקו
 ובראיותיו הברורות עכ"ז לפי קוצר לשוני ודעתי אכתוב בזה
 מעט מוער מה ששאבתי מטשטות מטרן ואאיר להמון עמי
 באור נפשי ההולכת לאורו כדי לזכות את הרבים, כי בעוונותינו
 שרבו לא פסק השמד מדורותינו מימי היונים בהיותנו על
 אדמתנו ומיום שגלינו מארצנו עד היום הזה והכושת אכלה
 את יגיע אבותינו מנעורינו... ואמר כי ידוע הוא כי אבותינו
 השחיתו דרכם וקלקלו מעשיהם ובטלו ברית המילה ונטו להבלי
 הגוים, ולפי דעתי כי ברצונם עשו, והראיה כי שבט הלוי שמרו
 דרך ה' ולא בטלו ברית המילה ואלו הכריחום הגוים מתחילה
 לקלקל מעשיהם היו מכריחים גם את שבט לוי, ועם כל זה
 בשביל שאמר משה רבינו ע"ה רבן של כל הנביאים סגולה
 המין האנושי מלאך ה' הקרוב אליו והן לא יאמינו לי נענש
 והאשימו הקב"ה ואמר לו משה הם מאמינים בני מאמינים,
 מאמינים דכתיב ויאמן העם, בני מאמינים דכתיב והאמן בה'
 ויחשבה לו וגו', אבל אתה אין סופך להאמן דכתיב יען לא
 האמנתם בי וגומר, וכשנגאלו אבותינו ונכנסו לארץ עבדו ע"ז
 ברצונם את הבעלים ואת העשתרות בימי השופטים ובימי
 הנביאים ומתחלת מלכות ירבעם בן נבט יש"ע עד שגלו בימי
 הושע בן אלה לא פסקה ע"ז מעשרת השבטים וכל קדקולם
 היה ברצונם ואעפ"י שהיה ביניהם כמה צדיקים עובדים ארץ
 ה' מאהבה ומיראה וכמה נביאים וחסידים וחכמים לא יכלו
 להשיבם לתורת ה' ולדרכו הטובה, ובימי אליהו רבו הרשעים
 המקלקלים

המקלקלים עד שלא נשאר מעובדי ה' אלא שבעת אלפים דכתיב (מלכי' א', י"ט י"ח) והשארתי בישראל שבעת אלפי' כל הברכים אשר לא כרעו לבעל וגומר, ובימי הרשעים ממלכי יהודה ג"כ עבדו הרבה משבט יהודה ובנימין ע"ז ברצונם ולא ראינו מחכמי ישראל מי שעלתה על לבו לומר שאבותינו אשר פשעו ומרדו וכחשו בה' יקראו גוים גמורים ופחותים מן הגוים ובניהם העובדים את ה' גרים, אכן מדרך היהם כל ישראל אחים הם כלנו בני איש אחד נחנו המורדים והפושעים המשומדים והאנוסים והחוטאים והצדיקים והישרים והכהנים והלויים והחכמים והגרים הנספחים על בית יעקב כלם הם ישראלים עזבו את ה' או כחשו בו ופשעו כתורתו ועול התורה על צווארם לא יסור מהם לעולם ועד, ונותנין דין וחשבון לפני מי שאמר והיה העולם על כל מה שיבטלו מן התורה ומקבלים שכר על מה שיקיימו ממנה בעולם הזה ובעולם הבא, ואין מהם בן חורין ליבטל מן התורה שכבר קבלוה ונשבעו עליה ובטלו המודעא וקיימו מה שקבלו עליהם ועל זרעם ועל כל הנלוים עליהם ותורה אחת ומשפט אחד לאזרה ולגר, וכן כתיב תורה צוה לנו משה מורשה קהלת יעקב ולא נאמר מורשת זרע יעקב, וכן השיב הנביא יחזקאל ע"ה לאותם הרשעים שאמרו והיה כגוים במשפחות הארצות לשרת עץ ואבן הי אני נאום ה' אלקים אם לא ביד הזקרה וזורוע נטויה ובהמה שפוכה אמלך עליכם יחזקאל כ' ל"ב ל"ג, — ובימי גלות אבותינו לבבל השתחוו כלם לצלם ולפי שהיו אנוסים ונמצא בהם מי שקדש את השם ברבים ר"ל הננית משאל ועזריה נבא ישעיה הנביא ע"ה עליהם ואמר לכן כה אמר ה' את בית יעקב אשר פדה את אברהם לא עתה יבוש יעקב ולא עתה פניו יחורו, כי בראותי ילדיו מעשה ידי בקרכו יקדישו שמי וגומר (ישעי' כ"ט כ"ב כ"ג) וזיכה את כל הדור בעבור הצדיקים הנמצאים בו ולא תאשימם מפני שהיו אנוסים, וכן דרשו רז"ל מגילה י"ב א' ואמרו שאלו תלמידיו את ר"ש בן יוחאי מפני מה נתחייבו שונאיהם ש"י שבאותו דור כליה אמר להם אמרו לי אתם אמרו לו מפני שנהנו מסעודתו של אותו רשע א"ל אם כן שבשושן יהרגו שבשאר ארצות כל העולם לא יהרגו, אמרו לו אמור אתה אמר להם מפני שהשתחוו לצלם, אמרו לו וכי משא פנים יש בדבר ר"ל וכי הקב"ה נשא פניהם ועשה להם נס בימי מרדכי וכבר השתחוו לצלם והייבין כליה והשיב אותם הם לא עשו אלא לפנים כלומר מיראת נבוכדנצר הרשע והקב"ה צערם ביראה ועשה להם נס כי אנוסים

היו, וכימי היוונים בבית שני גזרו על אבותינו והכריחו לבטל המצות ולכפור ביהודי הבורא, ועם כל זה לא האשימום רז"ל ולא קראו אותם גוים ולא משומדים ולא רשעים אבל צדיקים וישרים כי אנוסים היו ומסכני' בעצמן ועושים המצות במטמוניות, ואחר חורבן בית שני גזרו הרומנים והנוצרים והישמעעלים והוציאו כמה קהלות מן הכלל ואח"כ חזרו רובן של אותם הקהילות לדת ישראל אחר דורו' רבים, מהם מי שהחזירו הגוים אל עמם ואל אלקיהם מפני שראו שאינם מאמינים בדת הגוים ונחמו על מה שעשו להם, ומהם מי שברחו הדור הראשון ובניהם ובני בניהם ממלכות למלכות אחרת ומארץ הישמעאלים לארץ הנוצרים ומארץ הנוצרים לארץ הישמעאלים, ומהם הרבה שהתישבו באותו השמד והיו שומרים מה שיכלו רשמוה ממשמרת ה' ותורתו במטמוניות, ואני אומר בעבור שאודיע לאלו אשר לא שמעו ולא ראו שאין החולי הרע הזה ר"ל חולי השמד בארצות הנוצרים בלבד אלא גם בארצות הישמעאלים שהיא רוב הישוב ובה רוב הגולה, ובעונותינו הרבים כבר עברה חרב השמד על רבים מקהלות אשור וכבל ותימן ואפריקי וארץ המערב וארץ הזאת ספרד כימי חיוי הכלבי ש"ע בדורות הרמב"ם ז"ל לפניו והיו בתוך דורות השמד רבי' מהכמי ישראל צדיקים וטובים, והן היום חושכים הישמעאלים על קצת מהם שהם חזרו לדתם כמו שהם אומרים על דונש בן תמים ועל הסדאי בן הסדאי וזולתם, והנה רבינו הגאון השלם הרמב"ם ז"ל ורבינו מיימון הדיון אביו והר' יוסף בן עקינן תלמידו ז"ל כתבו בנהוג דורות השמד מה שיספיק ומה שיועיל מאוד ומה שאין בו ספק שהוא האמת והנכון, סוף דבר שלא נמצא חכם מחכמי ישראל שקורא דורות השמד גוים גמורים ולא רשעים גמורים מפני שפשיעותם כאונם היתה מחילה ואפילו המשומדים שעברו ופרקו עול התורה מעל צווארם ברצונם וחפצם לא קראום גוים גמורים וכש"כ לענין היחס והרבית, ואיך יפתה פיו קל אחד מקלי עולם ויערזיר על רוב קהלות ישראל שבכל דור ודור מראשי הדורות ועד היום ויאמר שהם גוים גמורים ופחותים מן הגוים ויקלקל בעריות קלקול גדול מה יהי' עונשו לפני מי שאמר והיה העולם, ולולא שראיתי הרעה הגדולה הזאת המגעת מדבריו לא הייתי כותב דבר אחד מכל זה אשר דברתי, אולם הוכרתי לדבר מפני כבוד שמים שלא יתהלל, וכש"כ בהמצא פתיים מתמון העם שיחשבוהו לחכם ומורה הוראה ומנהיג קהלה, ותמנהג

כמנהג יהוא בן נמשי וכו' הלא ירפה זרע האנוסים עפ"י השמר והצרות מהסתפח בנהלגת ה' ומלהדבק בעמו עד שיטמעו בגוים ויוסיפו על הטאתם פשע ויזכרו זכרם מישראל, שובה עד ה' אלקיך כי כשלת בעונך, והאל למען שמו הגדול יפתח לבבינו בתורתו ויקרבנו לעבודתו וישבור עול הגוים מעל צווארנו ויאסוף נדחינו ויקבץ נפוצותינו מארבע כנפות הארץ כמו שהבטחנו דכתיב ונשא נס לגוים ואסף נדחי ישראל ונפוצות יהודה יקבץ מארבע כנפות הארץ:

חם

כתב שלוח מאת התלמיד החשוב להרמב"ם ז"ל:

הן לב אחד ושפה אחת לשנינו, ולא עבר זר בינינו, וזה החלך לעשות, לדור בצל ידירותיך בא להסות, ולפני תבונתך שפך שיחו, ולקראת אמונתך הוציא כל רוחו, ואני אני הוא המדבר הנני, דבר כי תפצתי צדקך אם יש מלין השיבני, הלא אתמול בת אהביך כימה, היפה והנעימה, נשאה הסד לפני, ותטב הנערה בעיני, וארשתיה לי באמונה, כדת וכתלכה על הר סיני נתונה, בשלש אלה קדשתיה, כסף ידירות למדור נתתיה, ושטר אהבים כתבתי לה כי אהבתיה, וכו' יבעל בחור בחולה בעלתיה, ואחר אשר בכל אלה קניתיה, לחפת ההשק הכנסתיה, לא פתתיה ולא אנסתיה, רק חשקה בי כי חשקתיה, ונפשי כנפשה קשרתיה, וכל זה בפני שני עדים ברורים, רבן עבד אללה ובן רשר הכרים, ובעמדה בתוך חפתה תחתי ונתת, ואחרי דודים אחרים פותתה, וכתבו המושלים מימי קדם קדמתה, הצובה כלה שזנתה תוך חפתה, לא מצאה בי עול כי רחקה מעלי, וסרה מאוהלי, ומראה הנאות לא הראיתני, וקולה הערב לא השמיעתני, ואתה לא כהית בכתך ולא הכלמתה, לא החטאת אותה ולא האשמתה, ואולי מארץ תיחרה נסבה, וגם זו רעה רבה, ועתה השב אשת האיש כי נביא הוא או יהיה, והתפלל בערך וחיה, והוא גם היא יתפלל בעדה, להכין אותה ולסעדה, ואם אינך משיב דע כי בסוף הפסוק תנקש, ולכן רדוף שלום ובקש, ולמען יוטב לך והארכת ימים, הט אונך ושמע דברים חכמים, חנו רבנן כרוך

ברוך המהויר אכדה לבעלה, ועל אהת כמה וכמה אשת היק
עטרת בעלה, והנני מחכה לתשובתה ובעדה אפגיע, וכל גוי
וממלכה בעדה אשביע, ולמענה נפשי יום ליום חביע, וכגויים
ההם לא תרגיע, אשרי המחכה ויגיע, עבד אהבתו נאמן בריתו,
הנכסף לראות פני הדרתו, המתאבק בעפר רגלי מעלתו.

יוסף בר' שמעון ז"ל:

תשובת הרב הגדול הרמב"ם ז"ל להתלמיד החשוב:

על גב הכתב

עץ הרעת ועץ התכונה, יסוד הדת וסוד האמונה,

את עש ואת כימה, אבי נעם בן קיש בן אלקנה, וכו':

שמעו חכמים מלי, הטו אונכם ולכו אלי, שפטו נא בני
ובין יריבי, ואם יש בי עון הננו ענו כי, את בתי כימה
נתתי לכסיל חתני וישנאה, והיתה אמונה בגלגל אמונה,
ויחשבה לזונה, כי כסחה פניה, ומיום נלכדה רגלה ברשתו,
יען נהפך נחשתו לכושתו, ועבר עליו רוח קנאה וקנא את
אשתו, שארה כסותה ועונתה לה גרע, ושם לה עלילות דברים
והוציא עליה שם רע, ואחר אשר קשר כמושכותי מעדנותיה,
קשר בקשורי על קשוריה, ואש קנאתו שלח במגדנותיה, ושלא
כדה העיר כלאים, והוסיף על הטאתו כפלים, וריחה בעיני
חשב להבאיש, וכרה דבר אלו האיש, הנה בחך זנתה תחתי
בתוך חופתה, הביטה וראה את הרפתה, ופקוד עליה עונה
ומעלה, והשיב תשובנה לבעלה, כי נביא הוא ויתפלל בערך
גם בעדה, וישוב שבותה ויכון צעדה, ויכסה על עונה כי לא
יחפוץ במותה, וה' יסלה לה כי הניא אביה אותה, ואתם
ידעתם את האיש ואת שיחו, כי הוא יוציא כל רוחו, וכי הוא
בוטח בלבו, ומור' הלכה בפני רבו, והנה גם הוא מוציא דבה,
והנה אם נכיאים נכא כסומא בארובה, כי תואנה הוא מבקש
וסבה, להתעולל עלילות, ולדבר גדולות, על דעתכם כי הוא
איש טמא שפתים, והיא לא נטמאה ולא חלו בה ידים, והלילה
לה מעשות כדבר האל, למעול מעל באישה לעשות נבלה

בישראל

בישראל, לכלתי לכתה אחרו שאול ואחרו שמואל * . ועתה
ההיצבו ואוכיחנו בפניכם, אל תעצבו ואל יהר בעיניכם, כאשר
יוסר איש את בנו החומל עליו, אני מייסרו ואומרה אליו,
יען התרגוך אלי ושאוניך ערה באוני ותענני קשה, ותפקוד עלי
עון האשה, ובשני עדיך העכרי והערבי עני הגדלת, ובין קודש
להול לא הברדת, ונשאך לבך להמנות בלהקת נביאים,
ודתגאות לפני משיב גמול על גאים, בי נשבעתי כי לולא
למעני אני עושה, ואת פני כימה אהבתי אני נושא, כמעט
עניתיך עזרה, ועניתיך על זאת, ואמנם בני מהשבותיך גוי
אובד עצות ואין בהם משכיל, תן להם ה' רחם משכיל, ואתה
האיש הלזה, דע וראה כי עמך חגוי הזה, והשמר לך פן יהיה
דבר עם לבבך בליעל, להזנות עוד את אשר, בעולת בעל, וכל
שכן האשה הבאה אל ביתיך, פן ישא המושל עליך משלו,
פי כסיל מהתה לו, וקרנים מידו לו, ועתה בני שמע בקולי
הנה אשתך קח ולך, ועל ה' יהבך השלך, בכל דרכיך דעהו,
כי נסתר איש מרעהו, והוא יישר אורחותיך ויכוננו מחשבותיך,
וקבל מוסר מורך, אל תחן את פיך להטיא את בשרך, כי אמת
יהנה חכי ואם תבקש, אין בהם נפתל ועקש, ואל ישיאך לבך
לעלות במעלות הנבואות, ולא בגאות ועיניך רואות, לא מפני
שדרכן גבה מדרכך, אלא מפני שהשעה צריכה לך, ושמא
תאמר הלא שמואל נבא כאשר ראוי ואני בחכמתי האיתני,
אעשה כן גם אני, אם חכמת חכמת לך להבין ולהורו, אין לך
עסק בנסחרות, ואין לך ראייה להביא, מדאמרינן חכם עדיף
מנביא, כי לא כל חוגר הרב רשאי לקטול, ולא כל הרוצה
ליטול את השם יטול, ועוד אם שמואל נבא והפליא פלאים,
הגם שאול בנביאו, לפיכך אל תתחכם יותר ואל תהי גאה, ושים
לבך לענות הקדמוני וראה, כי לנביא היום יקרא לפני' הרוא',
ואל תבקש לך גדולות אל תבקש, עשה כאשר צויתך, בדרך
חכמה

* הערה החכמה הא' וגם חן הנ' עד חלות אלנו "אחרו שאול ואחרו שמואל", כדפי
כבר ע"י החכם הנכבד ח' שלמה חוכק כי' כפי שחלף בהעמק דבר"י אחד באוקספארד
בלתי נשלם העמקתו וכחבר בו חשם והללה, ואני כעמ חולאתי באחד חס' קניית אולר
הספרי' וההנחות ח' חיים חוכל מהחבורג אשר בלו הכה השלמות כל החכמה הזה ויקרה בניני
חודפ ענינו למימו לאור עולם, וכאשר לא יפכן למת חלי דבר ע"כ באין חוכם חכום
הייתי למת חודפ העמקת ב' חכמים אלנו מהחל ועד כלה, ואחכס גם ז"ל ככון היה
לשנותם חפאת הנוסחאות החתוקתופ אשר לרעמי בהעמקה זו נגד הלאזונה שהימה לפני
החכם הנכבד אשר כל רואה ינחין ויודה :

חכמה הורתיך, אל תאמין בעצמך עד יום מותך, ושים השכל
 אב והחכמה אהותך, בין כך ובין כך ירבו כישראל כמותך —

מכתב ע"ד ספרי הרמב"ם :

רוח טהורה, ונשמה יתירה, נפש נקייה, כבוד חונה בצורות
 גווייה, הלויץ מחלצות התעורה, גדול בישראל נודע
 ביהודה, יביע גולות עליות גולות תחתיות, החל ברפואות ויכל
 בטבעיות, ויגבה לבו באלהיו, וישלמו בו מעלות המדות ומעלות
 שכליות, איש אשר אלה לו, וזה צבא מהללו, אדוני מורי
 הח"ר יצחק רופא הגופות סועד הנשמות, קונה שני עולמות,
 הלל החסר, אוהבך הקדמון ומשועבדך, בלב הפץ ובנפש
 שוקקה מפיק לך את רוחו, מצמית לאדונותיך את כל יצוריו
 ואת כחו, לכל אשר עליו תשוה, ובכל אשר נפשך תאווה
 אֶתה תצוה ואספרנה יע"ש, כשמוע אזני צלצלי פעמי פעמוניך
 ובהילך על ראשי ממרחק אורים מנר הבינונך, וילהט ברומי
 מברקי זהב צפונך, וממרחק הפיהו בו סמי רקחך, ששו בני
 מעי ששו, ומרוח נדבה התנוססו, ורעיוני באהבים התעלסו,
 ברכתי והללתי נקודת העת אשר בה ראיתך, והיום המאושר
 אשר בו ידעתך, אדוני אחי אחר קראתיך, אזכורך ואברכך
 כי אהבת החכמים אהבתיך, ידיד ה' תשכון עליו לילך
 מזמך, יתנך ברכה בקרב עמך, אלקים יענה ארץ שלומך,
 הן הנשתוון הזה יודע לאחוזתך, כי זה כמה שמעתי עליך טובו
 גדולות ונפלאות, וכי הוספת מעלות חכמה תוספת מרובה
 עד מאד על המעלה הראשונה אשר בה ראיתך, ועתה מקרוב
 בא הנה סוחר איש עב בצואר עתק והשלימני עד מאד בעל
 פה מצידך ואמר לי כי נתת לו אגרת אחת שיביאנה אלי
 ואח"כ נתחרטת ותקחני ממנו, ובכן בא בלא אגרת, אמנם בפיו
 הביא אלי תשורה אחת מבשורות שלומות וברכות אוגרות, ואז
 נתחדשה בי תכונה אחת מורכבת משני הפכים יחדו, כלומר
 שמחה ועצבון, השמחה על בשורת השלום, ועצבון על אשר
 מנעת ממני את עטך ולא זכיתני לראות את טורי יהלומך ואיך
 ולמה היתה הסבה בזה לא אשאל ולא אנסה כי אוכי ידעתי
 וסתמה מותר ופירושה אסור, ואני עם כל זה אקרא ולא
 אטה וארכה ולא אסור :

אמנם אודיעך, כי גם אם ארכו הימים ונושנו העתים מן היום אשר נתהכרנו בעיר רומי עד היום הזה ורפו טבעי ונחלשו כוהותיי מאז ועד עתה עם כל זה לבבי חדש וטבעי חזק וכותי גדול להתחבב בהיבחדך אם אני ראוי לכך והנני עז כנמר וקרל כצבי וגבור כארי תחלה לעשות רצון קוני שבשמים ואחר כך למלאות הפציק ולעבוד עבודתך בכל אשר אוכל לחשוב שיהיה כבודך וכבוד הכמתך ואלו לצועת ואלי לשמור ולעשות ודי בזה, ואח"כ אודיעך כי הנני גר בעיר פורלא וביקר בל ולין, ובשכתי פה אינני יודע מן הענינים המתחדשים בעולם היהודים אלא במקרה, בסור הנה לעתים רחוקות קצת אנשים שיאמרו לי כך וכך נחדש (אצל) היהודים בעולם ובמקום פלוני, וזה עתה ימים רבים ששמעתי שבא בפררא א' מאשכנו שמו שלמה פטיט ועבר על עכו ואז לא נודעו לי מהלכיו ועקבותיו, אך עתה מקרוב נודע כי עיקר עקבותיו והליכותיו הי' להלחם בה' ובמשה עבדו, וכי הוא נושא עמו כלי הרש מלאי טומאה מתוכם, כלומר שהחתים אגרות מצד חכמי אשכנו דוברות סרה על דברי רבינו משה ובפרט על מורה הנבוכים כדי לגזור על ביעורן, ובשומעי ספקתי כף על כף על שא ידעתי זה מידי עובדו באלה הגלילות שאילו ידעתי הייתי פונה מכל עסקי ורץ אחריו עד אנקונא ולא היה נפרד ממני לעולם עד הביאו אותו בכור המצרף לפני חכמי ישראל וחכמי גוים לדעת את המינות והכפירות שמצא בהם הוא וחביריו עדי שקר, והייתי מסדר בכל כותי בעיר גופו ואגרותיו לעיני השמש בכעור חמץ, והנני אומר כי אותו שלמה אם החתים האגרות בזדונו לא החתים בשרו מזובו אבל רר בשרו ונפשו בחובו, עוד שמעתי כי באלה האגרות נדה והחרים וגרה מדון בקהל עכו ושם הרב איש באהיו הרבם תבוא בלבו והקללה תבוא כמים בקרבו, ולכן מפחדתי פן נתפשטו הבלי ושרקרו גם שם בקהל רומי ושמה נטחה שום כת סבלות אחריו, אמרתי אל לבי להוהירך ולהשכילך השמר לך ושמור נפשך מהצטרף עם קשר רשעים ואם יפתוך הטאים אל תאבה ואל תשא לו פנים ואפילו אם יהיה מן הנקראים רבנים בפי ההמון תקרא אליו רב החובל, ובכן תזכה ותמצא חן ושכל טוב בעיני אלקים ואנשים, ואל תחוש לחן תחיישים, אחי שאל נא לימים ראשונים ושנים קדמוניות זה ששים שנה אשר התעוררו קצת מחכמי פרובינצה וקטלוניא על ספרי רבינו, ולא כיוונו בזה לכבוד אמונת התלמוד ושום דבר אמונה אלא כעבור שנחדשה

שנאה וקנאה ביניהם ולא היו יכולים להנקם איש מאתיו, ולכן מצאה כת אחת תואנ' על האחרת באמור הם מיני' ועסקי' בספרי מינות והוליכו עמהם כמה וכמה כרכים מס' מדע ומורה והלכו אל צרפת והלשינו את הכת האחרת לפני הכמי צרפת בדברי מינות וכפירה ושהם עוסקים בספרים פלוניים שרובו דברי מינות ותוציאום וקרא בהם לפני אותם ההכמים ופירשום לגנאי ולכוזין כרצונם, ואותם ההכמים המשולחי' לא דקדקו בספרים ונתנו אוון אל אותם המדברי' והחליטו גזירתם לבער ס' המורה והמדע בכל אשר ימצאו שם וכל ההוגה בהם יחרם הוא וכל רכושו ויבדל מקהל הגולה, ולא היה דיים בזה, אבל נרצנו למאכולת אש לעיני השמש כל אותם הכרכים, ולא דיים בתבערה לבד אמנם עוד האש אשר בה שרפום הבעירותו מן הנר הגדול שהיה דולק בכית הכור הכומרייא הגדולה של פריש לפני המזבח, והכומריים הבעירו אש ונתנוה אליהם זנר, ונשרפו הספרים ברחוב עיר פריש לעיני כל העם וכל זה עשו להשמיע קול שאון הכפירה והמינות ולהבוז ספרי רבינו ושלחו הנדוים והגזירות בכל קהילות פרובינצא ובוז נרצנו הרב הדרה האיש באהיו ברוב הקהילות ותהי הרעה הולכת וגדלת עד ששתי הכיתות נלחמו במונפשלייר בהכה ופצוע והוצאות שם רע ולעוים מגונים וכת המורים במורה צדק נפלו בפה יקושיו כי שכרו עירי שקר נגד הכת העלובה והעידו עליהם עדיות רבות ורעות לפני שופטי הארץ והוזמו ובכן נדונו בקציצת לשונות ונחתכו יותר מעשרה לשונות של טובי הכת המורה במורה וידוע ה' עכדיו וזעם את אויביו, והנה שגור כפי כל שחו בשמים פיהם ולשונם תהלך בארץ, ועתה אשוב מה שנעשה בעיר פריש מה קבלו על ככה ומרה הגיע עליהם, ה' משמים השקיף ויקנא לכבוד רבינו הקדוש ולכבוד ספריו, וישלה בקהילת צרפת הרון אפו והמתו, ולא נשא פנים לתורתו, ואל תתמה ע"ז לומר איך לא נשא פנים לארץ ומאתים ס' תלמוד ואגדה בעבור המורה והמדע, הלא תחשוב כי רבינו משה היה כמעט משנת כדורו אל משה רבינו וצדקת כל הדור היה תלוי בו, ואותם הנמהרים כונו לביישו ולהוציא עליו שם רע שלא לשם שמים, ולכן חרה אף ה' בהם שחרי אמרו רבותינו ע"ה בגיטין פרק הניזקין אמר רבי שמעון בא וראה כמה גדולה כוחה של בושה שהרי סויע הקב"ה את בר קמצא והתריב את ביתו ושרף את היכלו, ואם על בר קמצא שהיה קל אחד בדורו והיה ע"ד סעודה הקפיד

הש"ית כך, מה תאמר כרבינו משה שהיה משנה למשה רבינו שביוותו והוציאו עליו שם רע ומינות וכפיר, אי שמים אי לזאת יסלח להם סלה, הלא תראה מה שנאמ' בירושלמי ר"פ החובל שדרשו ע"ה על מקרא שאמר ישור על אנשים ויאמר וגו' ואז פדה נפשו ויעבור וגו' כמה דברים אמורי' שלא הוציא עליו שם רע אבל הוציא עליו שם רע אין לו מחילה עולמית, והטעם בעבור שהוצאת שם רע הוא כתב שאינו נמחק מדור לדור, ולכן אחי אל תתמה אם ענש הש"ית את חורת בני צרפת לכבוד רבינו משה ולא נשא פנים לס' התלמוד שלהם וישקף עליהם בעמוד אש וענן עד שתרעיש עליהן כל הגלחות, ואז נתחדשו הגזירות הגדולות את הקהלות הרגו יותר מג' אלפים ואת ספרי התלמוד שלהן כולם נתנו לשריפת ולמאכולת אש ואז יצאה הגזירה שלא ילמדו עוד ספרי תלמוד בגלוי עד היום הזה, ואם תשאלני מי יודע שאותם הגזירות היו בעון שריפת המדע והמורה, אענך הנה האות והמופת שלא הפסיקו מ' יום בין שריפת ס' רבינו לשריפת ס' התלמוד ובאותו מקום עצמו נשרפו כל הספרי' והפירושי' שנמצאו בפריש ונתערב אפר ס' התלמוד באפר ס' המדע והמורה כי עדיין היה האפר במקום, וזה דבר אמת וגלוי לכל העמים יהודים וגוים לאלתר ידעו הכל כי דין שמים היה וממרום שלח אשו על אשר שלחו יד בספר הקדוש, וחר' יונה הגדול מברצלונא ז"ל היה ראש וקצין על כל אותם הרעות הגדולות שנעשו בצרפת, ואז נמס לבכו ולכב כל עזריו, וקיבל עליו ללכת ולהשתטח על קבר רבינו במנין עשרה ולבכות על קברו ז' ימים שימחול לו על אשר מעל בספריו והורה בפיו בפני כל העם, ואמר כלשון זה הנני מכה על פני וכוש ומתחרט על אשר פערתי פי נגד רבינו הקדוש הר' משה בן מימון וספריו, והנני מודה מלכ ונפש ואומר משה ותורתו אמת וכולנו בדאין, ואני מקבל עלי מעבשיו ללכת להשתטח על קברו במניין עשרה וללכת על קברו ז' ימים ולומר ככל יום הטאתי לאלקי ישראל ואל ר"מ אבן מימון שדברתי והעויתי נגד ספריו, כלשון הזה אמר בכה"כ של פריש ולפני הקהל הנותרים מן הגזירה ויצא משם ובא לו במונפשליר עירו ואמר כן בכה"כ של ברצלונא במעמד כל הקהל ואז נפל פחד רבינו על כל הקהילות וכל מי שפער פיו נגדו קיבל דין שמים עליו, וחר' יונה קבע ושיבתו בברצלונא ובכל הלכה והלכה היתה מזכיר מחבור רבינו משה ואמר ורבינו משה כתב כך בהיבוריו ונראין לו דבריו ולא חלק עיד על סברותיו, אמנם עם כ"ז נענש בעבור

בעבור שאיחר ארץ נדרו שנים רבות עד שכמעט נשכח ממנו והלך לו לעיר טוליטולא כדי לעבור וללכת על קבר רבינו ובהיותו שם חברו עליו קהילות ספרד והפצירו בו להתעכב בעיר שנה או שנתיים ונתרצה להם וקבע לו שם ישיבה גדולה, ואע"פ שחורתו וצדקתו תלוי לו עם כל זרה לא מירקו העוון כי שם נשתלם לו את גמולו שהמלאך בא והכטו ומת פתאום במיתה שאינה ראוי לזכרה וקרהו כן בעון איחור הנדר, כי בעת יציאת נשמה היה צועק ארץ רבינו רבינו, וכל אותם שהשגיחו על נדרם ניצולו ונכפר להם, ואותם שנתרשלו רזמו ונכרתו ואבדו מתוך הקהל ולא נשאר למו שורש וענף, ואם תשאלני איך ידעתי זה אשיבך כי עמדתי כברצולנא ג' שנים ושמשתי לפני מורי הר' יונה והוא הצדיק סיפר לי מפיו אות באות כאשר כתבתי לעיל ככל אשר עשה וכל אשר קרהו עד יום צאתו מברצולנא ללכת אל טוליטולא ואני הייתי כברצולנא בנסעו ונשקתי את ידיו בעת הפרידה וברכני ורכב, והמקרה שקרה לו ממיתתו בעיר טוליטולא היה דבר מפורסם לכל קהלות טוליטולא אך אין ראוי לו לפרש בעד כבוד תורתו וחסידתו, והענינים שהיה במונפשליר וכפריש ידעתיים מפי כל בני הקהל של מונפשליר בהיותי שם, והנה עתה קמו אלה תהרז אכותיהם תרבות אנשים הטאים לספות חרון אף ת' עליהם אוי לנפשם כי גמלו להם רע, ראה אדוני ואהי כי הארכתי בספור הזה למען תלמד ממנו לאתבה וליראה ארץ כבוד רבינו הקדוש וספריו ותסיר מתוכך ותלחם בעדו נגד כל הסכלים וכל אשר הונו על משה, ואם עתה מסתפק בשום דבור מספריו וכפרט במורה תכתוב לי כל ספיקותיך באר היטיב, ואני כיך אלקי הטובה עלי אתיר לך את כולם ואפרש לך כל הסתומות, כי תהלה לאל חי אני אומר באמת ולא כמתפאר אלא כמשבח את יוצרי אשר הנני בזה שאין היום בישראל איש שידע כל סתרי המורה ושרשיו וענפיו יותר ממני, ובפרט החלק הב' והג' שהם עיקר המורה, וכל כוונותיו מבוארים אצלי, וזה בעבור שהספרים שהם שרשיו ויסודותיו כלומר ס' הכמות הטבע והכמה האלקית ידועים אליהם ופירושיהם מפי רב מובהק, ואני לכבוד רבינו שמתי אל לבי זה ימים רבים להקור על כל המקומות שאפשר להתפקר לטעון עליו שקר, וקיבצתי כל נפזרים והסירותי כל הספיקות הנופלים עליהן ובארתי כל תעלומים, גם עתה מקרוב הגיעו אלי קושיות שהקשה הר' משה מידונדא על קצת דבר המורה מן התלמוד ובראשית

ובראשית רבה ותנהומא ושאר ס' אגדה וראיתי שהם מילין
 תפלים בלי מלח ותכלין ותרצתי כולם וכמעט שלא היו צריכין
 תרוץ בעבור שלא נולדו אותם הקושיות אלא מהמת הסרון
 ידיעה בדברי רבינו, ובעמוד המשכיל על אמתת נוסחת הספר
 וכוונת השער לאלתר יפונה לפניו הדרך ויורם מלפניו כל
 מכשול ולא תקשה לו קושיא, וכוה המקרה קרה לסכלי אשכנז
 ולנמהרי צרפת וכל מי שילעוג ע"ד רבינו הוא אחד מהשנים
 או בלתי מבין או מקשה עצמו לדעת, ודע אחי כי בע"ה יתב'
 הנני מעותד לשלוח אגרות גדולות בשנה הזו אל נכד רבינו ואל
 חכמי ארץ מצרים ואל קציני קהלות בכל למען העיר את רוחם
 ולבכם לערוך מלחמה נגד החכמי אשכנז וצרפת החולקים ע"ד
 רבינו, ושלא ישאו על פניהם עוד מסוה הכושה הזאת אשר
 נשאו זה ס' שנה ויותר, ואזכיר להם דברי עונות הראשונים
 והחוצפות אשר התחצפו אותם החכמים בשם וסכלים בפועל
 ע"ד רבינו מימי עולם ושנים קדמוניות, ואחן עצתי שיעשו קיבוץ
 בעיר אלכסנדריאה אשר על שפת הים ושם יעשו הוועד, ומשם
 ישלחו שלוחים נכבדים וחכמים באגרותיהם אל קהלות אשכנז
 וצרפת ויועידום למשפט לזמן פלוני בחודש פלוני ובמקום פלוני
 בוונציאה או במרשילויא או בנינואה לבא להראות את כהם
 ואת טענותם מדוע כזו ספרו רבינו ומה מצאו בהם עור, והיה
 אם יהיה טענותם עליו אמיתיות יהי מה ויגנוז, ואם ימצאו
 טענות פסולות ושקריות יקבלו עליהם את הדין כאשר יגורו
 חכמי ארץ מצרים ובכל על מה שעשו המה ואבותיהם, וחכמי
 ככל יהיו המכריעים בדבר זה כי לתם דבר המשפט על כר
 חכמי ישראל וכולם כפופים עליהם מדין תורה, ומוה אינם
 יכולים להתנצל בשום פנים לפי הנראה לי, ואם ימאנו החכמי
 צרפת ואשכנז מבוא אל מקום המשפט הם ינדו וישמתו ויחרימו
 אותם בכל קהילות כבל ומצרים, כך אייעץ וכך אכתוב באורך
 זבמליצות וראיות מן המקרא ומן התלמוד אל כל קהילוי מצרים
 ובבל, ואראה להם פנים לדבר איך הם היוכין לעשות לכבוד
 רבי רבם שהאיר עיני כולם בתורה ובמצות ובהכמות ולכבוד
 עצמם, וכי המה נשארם בכושת וכלימה כל ימות עולם
 וחכמתם ותורתם יהיה לאין אם לא יעשו, והיה אם שמוע
 ישמעו לי הנה מועד שמחה וששון אל כל אוהבי דברי רבינו,
 ואני הקטן נכות אצטרף עמהם אם אהיה ראוי לכך בעיניהם,
 וידעתי באמת כי כל אותם הסכלים יפלו בנופלים ובהכל יבואו
 ובהבל ילכו ובהשך שמש יכוס, ואני בוטח ברחמי הנותן לאדם

לשון למודים, כי אנכי לכדי אלכוד להם כל המעברות וארזן
 הזמם בפיהם והחטם באפם כש"כ בהיות שם כל גאון יעקב
 וכל כבוד חכמת ישראל שאז יפיגו טעמם ויהיו כאבן דומם,
 ודברי רבינו ישארו על מכונם ומבוקשם, ואם ח"ו יתרשלו
 בדבר ולא ישגיחו לטרוח בכך הנה אני כבר התנצלתי ועשיתי
 את שלי, ואין לנפש רבינו עלי תרעומות אלא עליהם, וקהלותיו
 וקרוביו אשר בארץ מצרים ישאו את עונם ומשחתם בהם,
 ובושה תכסה פניהם ודי בזה, ואתה אדוני ואחי מזה בן מזה,
 מהזה שדי יחזה, אמר הלל החסר מארץ נוד:

כתב ששלח ר' הלל למאי שטרו גאיו:

אדוני אחי החכם ר' יצחק בר' מרדכי תרזכרך לעולמי
 עולמים, ותזכה לגורל קץ הימין. אגרתך באה אלי לעת
 וזלדה ילדה, כי עברו ט' חדשים ויותר מיום שולחי אליך
 אגרתך עד יום הגיע אלי אגרתך, ובכואה ששתי לקראתה,
 ובפיתחי וקוראי ברכתי את הש"י אשר יעצך ובררך אמרת
 הנחך, ובאמרי יושר המריצך כי נטית אחרי רבינו, ולא פנית
 אל רהבים ושטי כוב, והפעם אודה את ה' אשר לא השבית
 אל רבינו גואל באלה הגלילות, ואשר הציב לי חכם לאדון
 וחבר שיהי' לעזרת ה' לכבוד רבינו ותורתו, יפק ה' את זממך,
 ויהי כנהר שלומיך, וישמחו בך כל אוהבי שמך:

אודיעך אחי כי זה שנה בא אל פידרו בחור א' מפררא
 קרובי, שמו ר' שלום בר' יוסף שהוא דר בעכו, ותכף הגיע
 שם פקדני בכתיביו, ומפחדתי פן נטה אחרי אבשלום ולא אחרי
 אבי שלום הזרתיו באגרתך עד מאד כאשר הזהרתך ויותר
 מדעתי את מנהג הרע שלהם וזה מימי קדם והוא כאיש נוטה
 ומחזיק ביד מרעים שם בעכו השיב לי בדרך מתנצל ומנצל
 את רבו רב פטיט כאשר תראה בקונטרס, ואני השבתי לו גם
 כן ככתוב שם ושלחתי אליך דברי אותו הקונטרס כולו אות
 באות כמו אותו ששלחתי אליו למען תראה שבכל מקום שפקרו
 בגזירה שלהם תשובתם בצדק מלבד מה שימצאו עוד תשובה
 על מה שערערו ע"ד המורה, ועל כל מה שיטענו ימצאו תשובתם
 בצד הטענה בעזרת שוכן מעונה, ובעזרתך אדוני אחי, אבל
 אמרתי לריק יגעתי כי כתבתי אגרות גדול' לקהל אלכסנדריואה
 שישלחום

שישלהום אל הר' דוד אל אלקיורא שהיא העיר אשר דר בה
 ומסרתים ביד סוהר א' מגינואה אוהבי שמצאתי בעיר בולונייא
 שהוא מעותר לעבור באלכסנדריאה והלך לו אל יונאה עם
 האגרות, וכשובי אל פורליץ הגיע אגרתך אלי אשר בה הודעתני
 שהר' דוד בא על עכו, ואולי עדיין תגיע אגרתי לידו בשום זמן
 ויברכוני, ואני שמה מאד על אותם שהביאו צוארם בעול דברי
 רבינו כפי מה שכתבת, ושחכמי כבל ונשיא דמשק התעוררו
 לכבוד רבינו, ומעתה גם אותו הפטיט שפל אנשים יפול ברשת
 ההודאה בעל כרחו וילך שחוח, ויעלה ביד החוח, כמנהג
 הצרפתים שמעולם לא עלתה בידם אלא רגזותם, ומחשבתו
 הטובה אשר השברתי ואשר כתבתי השם יצרפנו למעשה,
 ושפתי לא אכלא ורעיוני לא יפוגו ואצבעותי לא ישבתו מעשות
 מלאכה לכבוד רבינו בכל כחי, ואודיעך אדוני כי בארץ עוני
 וגלותי הולדתי בן לזקונים הבן אשר לא ימות, והוא ס' אחד
 שהברתי שמו ספר הגמולוי הנפש, ואכתוב לך ציוניו וחלקיו
 שעריו ויסודותיו למען תשמה בספריו ובכוונתיו, הספר כולו
 חלקתי לשני חלקים: החלק האחד ז' ציונים שהם ז' שערים,
 החלק הב' ג' ציונים. בציון האחד מן הו' אודיע שהנפש היא
 נמצאת למען השבית קצת כופרים שהשבו שאין דבר מנהיג
 הגוף אלא הרוח ויש קצת שאמרו שהוא הדם, ויש שאמרו
 שהוא אויר העולם, ואני הוכחתי שהגופים מתנהגים בדבר
 שהוא נפש ובוה הרבתי—! בציון הב' אודיע שהוא עצם בלתי
 גוף בלתי חומרי בלתי סגולה בלתי מקרה—! בשלושי אודיע
 שהיא בלתי מתנענעת בשום אחד ממיני התנועה ושהיא בלתי
 משתנית בשום אחד ממיני השינויים ובוה הארכתי קצת בעבור
 שאנחנו נראה בה ההפך שהרי תמיד כל היום משתני' תכונות
 נפשותינו מרצון אל רצון מיגון לשמה' מסכלות אל השכל, ובנתח
 מן הציון אם הנפש נחלקת נפל דבר אחד בהכרח והוא לחקור
 אם הגלגל הוא בעל חלקים, ואם יאמר בו בשום אופן מתחלק
 בכח, ובכאן נוקד עוד מבוקש אחר בהכרח והוא להודיע
 החלוקים והתפרשים שיש בין הכח והאפשר, כי בוה יוותרו
 ספקות גדולות, ור"ש אבן תיבון שאל מרבינו משה שיודיענו
 התפרש ביניהם, ורבינו השיבו כי הוא דבר עמוק מאוד אפילו
 אצל בקיאי הפלוסופים ולא באר אליו מזה דבר ואני דקדקתי
 בפירושו בן רש"ד ואבן צאיג אשר אתי על ס' השמע הטבעי
 ומצאתי התפרשים מבוארים, אמנם הענין כבד מאד לרבינו
 אל מי שאין לו שורש חזק בחכמה הטבעית, ולא מצאתי
 בכולנויא

בכולנויא שום רב שהרגיש בזה עד היום ושמתו בו עד מאד
 כי גם המה היו נכובים ברבר — ! בציון חד' אודיע מה היא
 הנפש באמת ע"ד התכת הגדר ואתן את גדרה — בהמישי
 אודיע אם היא אהת במספר כעצם אל כל אנשי העולם או
 רבות, ובכאן אביא כל ראיות מאותם שאמרו שהיא אחת כמו בן
 רש"ד וסיעתו ותימסמיוס וסיעתו, ואביא כל מה שיוכל אדם
 להבין מזה מתוך תורה שבכתב ומתוך דברי רבותינו ואראה
 דעתי בזה, וגם זה הענין הוא מחקר נכבד מאוד ופינה מפינות
 האמונה בתשועת הנפשות — ! בששי אודיע מדרגת השכל
 ואראה שהם ג' מדרגות ואבאר מציאותם בראיות מופתיות
 ואראה איך השכל שהוא החלק אחר מן הנפש יש לו באהרית
 התאחדות בשכל הפועל והיו אהר, וזה אוכיח מאד בראיות
 מופתיות שאין סתר למו — ! בשביעי אודיע איך הוא השכל
 שבנו חלק מנפש האנושית הנשארות אהר המות ואביא כל
 ראיות בן רש"ד ואלכסנדר ואפלטון האומרים הפך, ואחריהם
 אטעין עליהם אחת אחת ואסחרם מתוך נוסחת ארויסטו בספר
 הנפש ובאחר הטבע וזו היא ג"כ פינה גדולה מפינות האמונה
 בתשועת הנפשות ובלעדה לא יוכל עמיד איש משכיל מאמין,
 ע"כ ציוני החלק הא' — ! באהר מג' ציוני החלק הב' אחווכה על
 מיני תגמולי הנפש ועושיה האם המה חומריים גופנים או לאו
 ואוכיח שמן הנמנע לגמרי הוא היותר חומרים כלל, וזה אראה
 מדרך הצדק האלוקי ומדרך אופני החכמה הטבעית — ! בציון
 הב' אודיע מה המה באמת השכרים והעונשים וכזה הנחה
 הוצרכתי להביא מיני החלוקים שהלקתי בהם כל דברי רבותינו
 ע"ה והוא מחקר נכבד צריך מאד ותארכתי בו — ! בציון הג'
 אפרש הרבה מדברי רבותינו שנראה משמהם החיצון שתגמולי
 הנפש הם חומרים גופיים ואין הדבר בן, אלא הפירוש הוא כמו
 שאראה שם ואודיע מה הוא הגן ערן כאמת, ומדו הגיתנס
 ואיך הוא, וזה אראה מתורה שבכתב ומדברי רבותינו ע"ה
 ונשלם החבור — ! ונראה אלי לצרף עמו בסופו עוד ג' מבוקשים
 גדולים — ! האחד בהודיע מה היא הסבה בהשתנות הכחירות
 בכני אדם, כלומר, מרה הוא הסבה בכחור ראובן בצדק
 ובלעם כרשע, אם גורת הנפשות אחת ואם גם החיינה רבות
 בגורת' בעצמותם לא ימעט הספק, אך יגדל יותר, ובכאן הבאתי
 הרבה מדברי רבותינו, ואח"כ התרתי זה הספק הגדול מדרך
 אופני החכמה הטבעית כאורך והשבתי על שאלות השואל אם השם
 יתברך יודע בהמצא אדם שיחיה צדיק או רשע ראוי מזה הידיעה

שיצא ריקם מן הגמול ומן העונש, והשאלה היתה עמוקה מאד ומוקפת חומה מראיות חוקות הגונות הטבעיות ואלקיות ולכן הוצרכתי לדקדק מאד ולהעמיק בהתרתה, והש"ת סמכני בזה ומצאתי דרך להשיב עליה בענין שאני השקטתי סערת לבב השואל ונחה דעתו — המבוקש הב' הוא על מה הלה המיתה על המין האנושי האם הלה עליהם בעין אדם הראשון או באתם בטבע, ובכאן הבאתי כל מה שמצאתי בדברי רבותינו על כך, ובפרט מה שאמר בזה ר"י הגלילי, ופירשתי כולם פירוש מבואר והוכחתי כאור צהרים שלא הלה עליהט בעון אדה"ר והוא לברו בחטאו מת וכל צאצאיו מתים בטבע והוא אלו לא חטאו אפשר שהיו חייו לנצח וכן האמת אבל אל כל הדורות הוא ענין טבעי ומוכרח היותו — המבוקש הג' הוא על אודות מפלח המלאכים מן השמים בתחלת בריאת העולם אם אמת הדבר או לא והבאתי ע"ז ראיות נצחות כלומר שהיא אמונה בראית וסכלה, ומה שנמצא מזה לקצת חכמים בברייחא דרכי אלעזר או יפורש בענין אחר או יגנו וישתקע ולא יזכר עוד, וכל מציאת חשרים ובטולם יחרתי מאמר לעצמו ע"ד האפשרות, ראה אחי מעלת זה החכור שלא ימצא היום לא ביהודים ולא באומות ספר כולל כל אלה הענינים בפרטים כמותו ואיננו גדול השיעור ולא יעלה יותר ממאה עלי נייר, תהלה לארל חי אשר חנני להשלימו: **

(* הרברים הספורים כזה: אם יס' לומר בניני קדוש, הלא יס' חנני בסוף החונת, (כמאמר חס' תגמולו הנפיש להחנך הזה, בנין א' חמלק ב' מהספר עם הוספות הערות ונאחי החינתיק), ותמוה דעתו, כי שם יזכר כונת הדברים האלו וככתיובים כחצט לדח"ל:

(** שני הוכחתיים הללו חר' הכל לר' יצחק בר חרדכי העמקתי אותם ונאמר ונאמתי בקיבוץ כ"י אורז הספרים ונעזבון הגאון החניט ח' שלמה ו"ל הגאבר"ק לונדון העיר הגדולה, אשר היא כעת מ"י אצילי ושיעי דוכי דאשי הקהל חגיגה הזאת, וזה חקרנו שמו לנו חוק ונשפט בכל נתי אצרות ספרים להחמלכות אשר פתוח יס' דבר יום ביומו לכל חוקר ומסן לשקוד על דלת תי', זכרה אלפים לטיבה לעושי טוב בעיניו, [והנה גם כן החודות, והנה לא עת לדבר וזה על כל פרטי עניני' כגם כי כאשר הוגר לי יביאו נדפוס איה"ש בקרוב דשונות ספריהם הכתבה כעת ג"י איה חשכיל ונכבד ח' שמשון ראויזיק וחדיקיני, הוא הגבר הוקם על יגליו ונאמתי, להשגיח בכל עניניו, ואו יודע לכל כל חולאיו וקיבוץ חודותיו] וזה כל חנני ונאמתי חנני אשר יבואר שם בדקוה על אודות חנני ישראל אלה: ונאמתי ב' הוכחתיים, ונני שכלמו אליו, מי אלה חנני וכל פרטי יקר מכונס:

מכתב מרזאנטולי וצ"ל לרבינו משה וצ"ל*):

מחמרי שירות, ונככרי זמירות, להתעלם בכנף רננים, קרמו שרים אחר נוגנים, במליצות וחידות משליהם, ובתכונות שכליהם, העמידום על משמרותם, במחלקיתם לכית אבותם, לפקודתם בעבודתם, מהם משוררים בכנורות, ומחצצרים בחצוצרות, מהם מהללים כנבלים, ומחללים כחלילים, להזכיר ולהודות, בכל מיני המורות, בשם הנכ"א () על הודות, מנצחים כשפזי רננות, ומשבחים כנגינות, במערך שפת יתר עודפת, מור עובר נוטפת, לאמר הנה שררה רודפת, נפש יקרה אוספת, וענוה נוספת, לנככר אשר הוא צפת, על ראש הדת וטיטפת, וכשמעי רנחם, ונועם זמירותם, יצאתי בעקבותיהם, להיות להכרה להם, כי צלחה ועברה, רוח עצה וגבורה, ואבוא בנוא אמון, והיא עיר גדולה יכוננה עליון, וארונו אל קול הפעמון, רודף אחר ההמון, אף כי קול הצלצל, יניע גיא הרים אל אצל, באתי עד תכונתם, אל מקום תחנונם, ואתכונן והנה בפיהם השבח כמענם, והמהלל כלשונם, ורוזמות אל כנרונם, דברי מלכות ידברו, ותהלות יבשרו, מעכירים קול בהמולה, הנה תורה וגדולה, ושם טוב כבוד ותהלה, והנה עושר וסגולה, ועטרת זהב גדולה, הואל ובחר מיפת הזמן, כי הנה איתן והנה הימן, ולכל שכל ומדע, הנה כלכל והנה דרדע, ואהי אני מתכונן על השמועה, והנה קול שופר וקול תרועה, ואשמע קול קירא באזני, משה קכל תורה מסיני, והאזנתי מארבע רוחות השמים, כי יש שכר במצרים, מי יחן גכותינו מלאות עינים, לרעות הנועם אשר שמעו האזנים, בכבוד פנת יקרת אשר מסיני מהצבחה, והעטרת אשר מנקרת צור חורב ניקרתה, משם הגאווה והרהב, האדרת עם לשון הזהב, ואשר במחול משחקות יוצאות, ועל פתח משכן הידירות צובאות, אל בנות השיר תענינה, לאמר צאינה וראינה, בתפארת שר השרים, וכרגל מנזר הנזרים, בו יצדק המהלל, ולו יאות המלל, מתהללים בו יתהללו, ובעזות נהו יתנהלו, המנהל רחליו, כמעונות שחליו

*) החכתב הזה כנר כדפס בקינץ ספר פעלומות חכמה להארס הגדול מהד"ר יש"ר ופקריאה, וצחו נכ חכתב משונת הרחוב"ס אליו, אשר חחתי אפס וקלמנו מדפס סס, וכולו לא מדפס כי עיקרו חסר חן הספר, כאשר מדפס בליין הנהה בחוקומו, ועל כן דליתי אני עם לבני, לנישית טובה כהיום לאת לאור הדפוס הימק שלם חן חכתב משונות הרחוב"ס לר' אנטולי כחו שחזמנו לפני בשליחות אשר יהל אור אחר עליו, ולהיות בלמי יאות לאת חני דנר העלמי עחו: נס הימק חכתב ר' אנטולי אשר עליו בלס משונת הרחוב"ס, ולחנכ הוא נס הוא יקר הערך וכננד ככל עניניו כולו חכתבו זה, והס' מעלומות חכמה כנפס הוא כוכד החליקות נס בחחיר רכ, ומחלצרי כל דנר ככון פיס למת כהיום שנית כדפוס העמקמו:

שחליו, וישת לו עדרים, בהררי נמרים, לא ישכלו ולא יכרתו, לא ירעו ולא ישחיתו, כי זרוע אלקים אמצתהו, וכפיר עמים שמתהו, הוא הנצר, יורש העצר, משה רבינו, פרשינו ורכבינו, פאר הדור ופלאו, ושמו עלה לשמים שיאו, נר מערב ואור מזרח, ישיש כגבור לרוץ אורח, נור החכמים, נגיד ומצוה לאומים, בא מזרע הפרתמים, הרב אשר אהב בהמון, אדוננו וגאוננו מימון, זכרו לחיי העולם וחלקו עם שבע כתות הצדיקים בגן עדן, ויעמיד השם ניר לו בחסדו, פרי צדיק עץ חיים לאנשי חלדו, ויאמינו בה' ובמשה עבדו, אלה תרומות מדותיו, וקצות מעלות תהלותיו, לכד מהנחלות אשר נחל מאבותיו, ונגיד מישרים מגיד סר מרע וירא מצוה, ובוטח בו יש תקוה, הולך בתום וכיד כל אדם יתתום, בקש חפץ וכשרון, ומצא בכל חכמה יתרון, ובאר תעלומות התורה, וחקר צפוני משנה וגמרא, דלה עמוקות מתוספתא, ומצא מים חים במכילתא, פרק כל קושיא, חרץ כל הויה, לא קמה לאיש בפירושו אתקפתא, ולא עמדה במדרשותיו בתא, ויחכם מהכמת בני מצרים, בכל כלאכת השמים, הודיע רמות ופליאות, מהגיון ומספרי הרפואות, רזי היצירה לפניו נגלו, ומעשה המרכבה טפיו שאלו, אף כי כצהות הערביים, מפיו אנו חיים, אסף וקבץ, ורקס ושכץ, למד ורכץ, כמעשה יעקב, חרש זרע חפר ונטע, קצר ואצר, בצר ועצר, אלם אלומות, והעמיד ערומות, ערמות ערמות, חכמותיו קוראות בראש הומיות, קולי אליכם בני גליות, מים שכלי לקטו מרגליות, כי הצבתי לכם תלפיות, והגדתי לכם האותיות, אל תזכרו ראשונות וקדמוניות, וראוי ליתן תורות ותושבחות אל אדונינו, אשר הלביש פאר חכמי זמנינו, במהלצות משה רבינו גאוננו, ירום חודו ונשא וגבה, יאיר אורו ושכיבו יגה, כי כל הלכה במדרשם אמורה, וכל מדה קלה וחמורה, קבלו מפי משה מפי הגבורה, וכלם כקטן כגדול מבין עם תלמיד נכספים ונגהים, למשה איש האלקים, ומתפללים ודורשים, מעם הארון אשר אנו מבקשים, שיאריך האל ית' ימיו ושנותיו, ולהשקיטו שלום במשכנותיו, אמן כן יעשה האל, אלקי ישראל, ואנוכי עכרך הצעיר, רוחי אזתי העיר, נשאתי לכבי אל כפיו, ואשתתחה לפני אלקי השמים, ואתחנן ואתפלל, בלי דומם יומם וליל, שישים בחיים חלקך, כי הוריתנו דרך חקך, ותלמרנו משפטי צדקך, ואתפלל לנוכח מִשְׁרְתְךָ, אני החתים משרתך, לבקש מאדוננו לכלתי יחשוב עון על עבדו, אשר באתי למול שכלו ככלי דלות, כי לא לכשתי בגדי עצלות, אך אמרתי להביא בכורים, זו מנהת העומר שעורים, להתיר במדינה החדש, עד אשלח שתי הלחם להתיר במקדש, גם אמנם על צהצוח לשוני הלמודה, מרוב ימים עלתה חלודה, אולי אוכל לענורה

ואצחצחנה, וחכם באחור ישכחנה, ואנשי עצתי העומדים בסודי
 ישכילו אם לא מדאגה, פן תצא מפי שגגה, ויראתי לנפשי, פן
 יקום בי כחשי, כי קרן עור פני משה, והנה אלפי הדל במנשה,
 על כן שטתי רסן שתיקה בלחיי, כי מה אני או מה היי, או מה
 משפחתי הצעירה, לבוא לפני צפירת התפארה, כל שכן שבעיני
 קטונתי, ולהשיג תאוה לא יכולתי, ואומרה מה אאריך ומה אחבר,
 עת להשות ועת לדבר, לו יתנני עושני כאחד ממשרתך, השומרים
 מזוזות פתחי ביתך, או כאחד המחזיקים בשולך, הקרוכים אליך,
 ומן המתאבקים בעפר רגליך, ללהוך עפרות נעליך, ואחלי ואולי.
 יקרא שמך עלי, ואמצא חן לפני הדרת מִשְׁרְתְךָ, וחמשיך חסד
 לעכרך בן אמתך, והנני משתחוה מרחוק להר משרתך (),
 וכורך על גבי ברכי מול גבעת הדרתך, להעביר שגגתי, ואחרתי עד פה
 להכר אגרת מהללים, ואין כפי מלים, ומה יענה השועל בסוכת
 השחלים, ולולי שמנעני זקני קהלי יצ"ו לא הגיעה אגרתי זאת לפני
 רגליך זולתי אני כעצמי, שלום גאוננו, ענק צוארונינו, ושלום חורתו
 התמימה יגדל לעד וירבה לנצח, והאל יפליא למענהו, ויראני אותו
 ואת נהו:

נשלם אגרת אנטולי בר יוסף עמש"י:

חשובת הרמב"ם על המכתב הנ"ל:

הגיע אלי אגרת, כל אכני אקרח אוגרת, אבל היתה סוגרת
 ומסוגרת, ולא ידעתי בקחתה מהשליח אל מי שולחה ומי
 הוא המשלח, ואומר לה אמנם כי יש בה סוד סתום, גן נעול אחותי
 בלדה גל נעול מעין חתיים, ואסיר צעיפה מעל פניה, להשתעשע
 בפניניה, והנה על כל כנות נסוכה, שמורה וערוכה, צולחת למלוכה,
 ענקים כנגרותיה ורכידים יקרים, וצמידים על ידיה קשורים, מעולפת
 ספירים, ומעיל ככנות המלכים לכושה, ואכנט זהב ואכן יקרה חבושה,
 וכתר מלכות בראשה, ובגדי שש ומשי רקמה, ולוית חן על ראשה
 שומה, יפה כלכנדה ברה כחמה, וכשחר נכון מוצאו סביב לרה,
 וקרנים כאור בכל גכולה, וכצאר השמש כגבורתו זרח באהלדה,
 ובראותי כי כבוד הדרה מאד מאד נורא, ובעיניה חיצים שנונים
 לכל מביט יורה זולתי ואירא, ואומרה לה אחותי רוחי ולכי עזבוני,
 ורחמיך יקרכונו, הסיכי עיניך סנגדי שהמה הרהיבוני, והנה למשחית
 נהפך הודי, שימה מסוח והעמידני על עמדי, זה חסרך אשר תעשה

עמדי; וחענה גש נא אלי ואל תִּירָא מלהט החרכות, ואל יבהילוך היצי הרכות, מנהה אנוכי שלוחה להיות מהנצכות, ואשאל אותה ואומר בת מי את? ותאמר בת איש שר וגדול בישראל, רב פעלים מקבציאל, באהלי תושיה גדל*), ומכל ארח רע הדל, ובין חכמים רבה, ובמלחמות התורה קש רבה (קש"ר רבה**), וחלוץ מלחמתה בקרא (נקרא), ונפשו לעבודתה חערה, משיב מלחמה שערה, ונכדל הוא מכל סוחר ומורה, וקשת נחושה במלחמת התורה יורה, ואם בדרך השופטים דרך, וכמערכות התלמוד ערך, מברכות פיו תכורך יבורך, וכן פורת עלי עין החכמה, ושרשו פתוח אל מי המזמה, ויונקותיו אל נהל הבין נצמדים, הוציא פרח ויצץ ציל ויגמול שקדים, ורודי אדום וצח, ולשונו מהיר וצח, ומכבודו הוא האיזי כשחר הנראה שכיב (סכיב) לי, הם הקרנים אשר נגלו בכל גבולי, ומזוהר פניו הוא השמש הזורחת באהלי, ושם האיש החכם ר' אנטולי, והנה הוא לקראתך עם מרכבתו, וראות פניך לכד משאלחו, והשלוחה לפניך רהל בתו, אם טוב בעיניך לשמוע עניני ולהבין מגמת אמרי, ולחפש כל אבני קודש וקציני וחילי, הנם בחוך אהלי, ואם רע בעיניך אשובה לי, ואלכה במר רוחי ודברי טמונה בחובי, אל משפחתי ואל בית אבי, ואומר לה אני גיאלך, ומעלה מעלה אעלך, הראיני את מראיך השמיעני את קולך, הרימי בכה קולך קול שודר וכוזה, כי דכריך ערכו לי ככתב נביא וחווה, וגם לא העכורי מזה, ולפני תעמוד בכל עתותי, שומה כחותם על לבי כהיתם על זרועותי, וכה תדבקין עם נערוותי, אבל כראוי ליפיד אשר חננך היוצר, ישאל איך מהר לנו מצר, ערז להאריך וערז לקצר, ואם בין עמרים תלקט כשאר הנשלים ימים או עשרה חדשים, ותאכלי כאחד הרשים, לחם ונזיר עדשים. עד אשר ירחיב גבולינו האל, ולהריק לנו ברכות יואל, כי ה' דבר טוב על ישראל, אז תאכלי סלת בשמן ודבש מירבכת יביאנה לפניך המרכבך, שמעי בת וראי והטי אזנך ושכחי עמך ובית איך:

הגיע כתב הדרת כבוד גדולת קדושת פנת יקרת מעלת מרנא ורבנא הה"ר אנטולי ש"ץ—⁰⁰ הדיין המהיר, המורה דת ודין המזהיר, אור המכינים הבהיר, חכדת החכמים תפארת הסגנים, אל השש ושמה בחברתו, הנכסף לראותו, לפי עוצם חכמתו ותוקף תורתו וטוב שמועתו, משה בר' מימון, ושמחתי על כתכך ודברי שאלותיך כמוצא

שלל

(* נאהלי תושיה גדל, וחכאן עד הבין כזה—⁰⁰ אחר חלות הר' אנטולי ש"ץ לפני חלות הדיין החסיד וגו' כולו מסר חן הספר, גם לכד זאת סיזז כוסמלות חתיקות, והוספות למה חלופ, כאשר יראה הדוסף נשכי בחוקיות: (** קש רבה, כן הוא כנפ"י ולכנו חובן, ולדעמי יש להגיה כחו שכמתי והוא כפי דברי חו"ל חס' סוטס דף ח"ד פ"א שאינו יכול לעמוד בקשרי מלחמה:

שלל רכ, ודבר ה' בפוך אמת על לכי ערכ, ויהי כטל כיום שרכ, וכתביך העידו לכל קוראיהם, כי איש חכם אתה וערך התלמוד ערכת, ובלשון עבר בנת ויפה הכרת וצחית דברת, וכגרי עונה לכשת וכדרך קצרה הלכת וכגמול נפשך שמת, ואם את ארצך ארץ רחבת ידים, ואתה בעל המזימה*) כאיש חכינים, הלא אם קטן אתה בעיניך ראש המכינים אתה, ומלא חמירות מאנשי המדות, ומכתביך ושאלותיך ריח שמניך הטובים הריחתי, וכערוגות הכושם היו לפני, לואת אמרתי לכל בני אמוני, ראו ריח בני כריח השדה אשר ברכו אדני, וישמחו כלם על כיהתך בארצנו, והצעת מחרכינו, והשגחת מחלונינו, האל ידריכך בארמונתינו, דרך ישרה לא תכשל בה, וישפיע לך מטיבותיו הצפונות ליראיו, ויתמיד שלותך עם נכריו (נבראיו), ואשר הביאך עד הלום, יטה אליך כנהר שלום, אמן: **)

מאמר על סדר הדורות, דור ודור וחכמיו, ממקבלי התורה, לר' סעדיה בכתר"ר מימון וצל"ח אבן דאנאן, והוי הקד"י לו בפתיחתו דברים אחדים (נאמרו ממנו בלשון ערבי וזה באורם בלח"ק באו אלי מאת אחבי הרב החכם מהו אליעזר הלוי נ"י יכונת דאקטאר לעווע) זה ענינם. אמר סעדיה יברכהו צורו, הגתתי ספר הדורות חוה על פי חבורים וספרים שונים, גם סדרתי אותו על נכון ותרחקתי היעורר חמפסידות, והוא חי נפשי תועלת גדולה לתלמידים, כי להבין הדין צריכין אנחנו לדעת מעלת החכמים ודורותיהם, רבותיהם ותלמידיהם, החכמים אשר חיו בזמניהם, לפניהם או לאחריהם. —

אדם שת אנוש קינן מהללא ירר חנוך משיתלך למך נח שם ארפכשד שלח עבר פלג רעו שרי נחור תרח, אברהם יצחק יעקב לוי קהת עמרם, משה רבן של כג הנביאים קבל תורה מסיני שנת בתמ"ח א) ששה ימים לחדש סיון והוא יום מעמד הר סיני, ומסרה

(* בהנדפס החלחלה מתת התיחה:

** שני החכמים האלה נר' אכטולי להרמב"ם, ומאזנתו אליו, אשר ראוי וכנון היה לזרפס כלום וסמוך להחכמים בין הרמב"ם והר' יוסף מלחירו, קודם ב' וכתבי ר' הלל אשר קדמו עמה עליהם, עיין על זה בהקדמה סבת ענין מתחמם פה, ואין חוקדם וחלומר בתורה:

א) נתח"ח הוא ב' אלפים תח"ח, וכקוט כלל זה בידך, האות הא' בדברי החפנד בחינן השנים הוא אללו על חספר האלפים וחמנו והלסה הוא חספר הפדט לחינן הנא אחריו באלף הסמוך לו:

ומסרה ליהושע, משה יהושע פנחס עלי שמואל דוד אחיהו אליהו אלישע יהודע זכריה הושע עמוס ישעיה מיכה יואל נחום חבקוק צפניה ירמיה ברוך עזרא נ), שמעון הצדיק היה משיירי כנסת הגדולה שהם עזרא וסייעתו והם (והוא) תחלת התנאים וראשם, שמעון אנטיגונים יוסי יהודח שמעיה הלל שמעון גמליאל שמעון יהודה, ר' יהודה הנשיא הוא הנקרא רבינו הקדוש והוא חבר ספר המשנה ולמדה ברכים ותלמידיו הם סוף התנאים אשר שמעון הצדיק הוא ראשיתם, והם ראשית האמוראים, וגדולי תלמידיו רבינו הקדוש הם י"ו ארבעת בנים ג) (שנים מכניו) רבן שמעון ורבן גמליאל ור' אושעיא ור' אלעזר הקפר ור' הנינא בר חמא ור' אפס ור' חייא ור' אבא ובר קפרא ור' אבא אבוהו דשמואל ושמואל בנו ורב ור' ינאי ולוי ור' הושעיא ור' יוחנן, ושם בר קפרא ר' נתן ושם רב אבא, ובשנת ג' תתקמ"ט ליצירה שהיא שנת תק"כד) (ת"ק) לשטרות חבר רבינו הקדוש את המשנה וחייה אחר כך שלושים שנה ונפטר שנת ג' תתקע"ט וקודם פטירתו ירד שמואל לכבל ונעשה ראש ישיבה בנהרדעא וסמוך לפטירת רבינו הקדוש ירד רב לכבלה) וישב שם עם שמואל חבירו בנהרדעא ימים, ואח"כ הוקם לראש ישיבה בסורא ונפטר רב שנת ד"ג וחייה אחריו שמואל חבירו בנהרדעא שבע שנים ונפטר בשנת ד"י, ועמדו אחריהם תלמידיהם רב יהודה בר יחזקאל ורב חונא ורב נחמן בר יעקב שהיתה אשתו יתא בת ריש גלותא והוקם רב יהודה לראש ישיבה בפומבדיתא ל"ו שנה ונפטר שנת דמ"ו והוקם רב הונא לראש ישיבה בסורא ד' שנה וחייה אחר פטירת רב יהודה ד' שנים ועמדו שתי הישיבות על סמך רב הונא כל אותן הארבע שנים ועמו רב חסדא שהיה מתלמידי רב ושמואל ונעשה תלמיד חבר לרב הונא ונפטר רב הונא בסורא שנת ד"ן ורב נחמן היה בנהרדעא לראש ולדיין ימים רבים ואחר פטירת רב הונא הוקם רב חסדא לראש ישיבה עשר שנים ונפטר שנת ד"ס, ועמדו אחריהם תלמידיהם רבה ורב יוסף, והוקם רבה לראש ישיבה כ"ב שנים והלשינו בו רשעים וברח לאגם ומת שמו) שנת פ"ב, והיקם אחריו רב יוסף חבירו שנתיים ומחצה. וסגיא נהור

היה

- ב) זהו כדעת החוכ"ס ז"ל בהקדמתו לס' היר רחב"ס ח"א: עיין ס' הקבלה להראב"ד והחוכ"ס בהקדמתו הכ"ל, והוא נחר לו בכלן דרך אחרת, ועיין חס' כתובות דף ק"ג יב"ט, כי שנים חכביו של רבי יוסף חפ"י: וזמנין אפ"י חתו בחייו כו', והדרכים כדלעיל לעיין שחוכה בכללם י"ו, ולתה חילא כפ"טס י"ד לכר ד"ג ור"ג ששם חכביו, שהא דק חט"גות הסופר כאשר ארכבת בניס ז"ל כמו שהנתי בפני: ד) גם זה כדור חט"גות הסופר וכן חז"ל נס' הקבלה להראב"ד וחבר המשנה שנת ג' תתקמ"ט שהיא שנת ת"ק לחנין שערות ושנת ק"כ לחורנן סניתי: פ) עיין סנהדרין דף ס' עמוד ס': ו) עיין בבבא חזיעא דף פ"ו עמוד א' :

הוא ונפטר שנת דפ"ה, ועמדו אחריהם תלמידיהם אביו ורבא בר רב יוסף בר חמא והוקם אביו לראש ישיבה בסורא כשנפטר רב יוסף רבו ועמד י"ד שנה ונפטר שנת דצ"ט ואחריו הוקם רבא במחוזא י"ד שנים אחרות ונפטר שנת דקי"ג, ואחריו מות רבא הוקם רב נחמן בר יצחק שהיה מתלמידי רבא ורב יוסף לראש ישיבה בפומבדיתא ד' שנים ונפטר שנת דקי"ז ואחריו הוקם רב פפא חבירו בנרש ורב חמא חברו בנהרדעא ט"ו שנים ונפטר רב פפא ורב חמא שנת דקל"ב, וכימיהם הוקם ר' אשי תלמיד אביו ורבא (רב פפא ורב חמא ז') בסורא שנת דקכ"ז, ובשנה החמישית לגדולת רב אשי נפטר רב פפא בנרש ורב חמא בנהרדעא שנת דקל"ב, ובאותו הפרק התחיל רב אשי לחבר התלמוד בכלי ועמו ר' אבינא חבירו ורב טכיומא בנו והוא הנקרא מר בר רב אשי והם סוף האמוראים, וכן סימניה רבנן אבינא לאחריתם ז', ורב אשי המאור עיניהם של ישראל האריך ימים על ממלכתו ששים שנה ונפטר שנת דקפ"ז ורבינא חבירו נפטר שנת דקפ"ב ועמד על כנו מר בנו והוקני' שהאריכו ימי' אחריו ותלמידיו חמישי' שנה עד שנת דרל"ו, נמצא שישבת סוריא נקראת ישיבת רב אשי מאה ועשר שנים משנת דקכ"ז עד שנת דרל"ו ס' שנה בחייו ונ' אחרי מיתו עד שהוקם אבא יוסי לראש ישיבה שנה דרל"ז, והוא ראש רבנן סבוראי, ובשנת כ"ד לגדולתו נחתם התלמוד שנת דר"ס ליצירה.

ומשנת דקי"ז עד שנת דרל"ז הוקמו גם כן ראשי ישיבות מן האמוראים בפומבדיתא, ואלה שמותם: אחרי מות רב נחמן בר יצחק בשנת דקי"ו, הוקם לראש רב זכיר כ"ג שנה ונפטר שנת דק"מ, ואחריו רב דימי מנהרדעא ג' שנים ונפטר שנת דקמ"ג, ואחריו פרס בר פפא ומת באותו שנה, ואחריו רב הונא בר רב יהושע ד' (ט') שנים ונפטר שנת דקנ"ג ט), ואחריו רב כהנא השני י"ח שנים כי רב כהנא הראשון הוא מתלמידי רב ושמואל ומן חבירי ר' יהודה ור' הונא, ונפטר רב כהנא השני שנת דקע"א, ואחריו

רב

(ז) כ"ל כמו שהגתי דקי"ל חס' קדושין דף י"ב עמוד ב' יום שבת דכ"ל כולך רב אשי, ואביו נפטר ע"ד קודם דכ"ל ועיין הרמב"ם בהקדמתו לס' היר מה שכתב, וחלל החכמים שקיבלו הדבא הוא רב השי ורביאל, אבל הורית דכ"ל יפרשו כיוצא (שנהר לווד וזן החכמים דק וחלל החכמים) שכן נתי להיותו חיד ברור שלאחר דכ"ל שנה לרוד הפוס הקבלה חרבא וחס' לרב אשי, וגם הוא ככלל בין חקבליו: (ח) נכא חזינא דף פ"ו ע"א, ועיין נהוספות חזני לס' כפתר ופרח הכדפס על ידי, מה שהצילתי דבר אמת נכאור כיוצא הדברים, ששנו גם דנים: (ט) עיין ס' הקבלה להרב"ר, שכתב לפרס בר פפא רב כהנא השני, ושעמד כ"ח שנים, ולא חכה לרב הונא בר רב יהושע, וכח ע"ליו, שגא חוכר נכאשי ישיבות, אחכ לפי גרכת החכר כן על ד"כ שעמד י"ח שנה, והכנים בין פרס ובינו, רב הונא בר רב"י ושעמד עד דקל"ג ע"כ ז"ל כמו שהגתי:

רב אחא בריה דרבא שנתים ונפטר שנת דקע"ג, ואחריו רכינא
 שנתים ונפטר שנת דקע"ה, ואחריו רב אשי י"ב שנים ונפטר שנת
 דקפ"ז, ואחריו רב גביהה מבי כתיל הוקם בפומבדיתא אחרי שנפטר
 רב אשי בסורא כי הישיבה היתה על סמך רב אשי ועמד רב גביהה
 ו' שנים ונפטר שנת דקצ"ג, ואחריו רפרם עשר שנים ונפטר שנת
 דר"ג, ואחריו רב גידל י"ג שנה ונפטר שנת דרי"ו, ואחריו רב
 סימא בריה דרבא כ"א שנה ונפטר שנת דרל"ז י', עד כאן סדר
 רבנן אמוראי ראשי ישיבות סורא ופומבדיתא וזולתן, משנת ג'
 חתקע"ט שנפטר רבינו הקדוש עד שנת דרל"ז שהוקם אבא יוסי
 בסורא לראש ישיבה, שהוא רנ"ח שנים; ואחריהם עמדו רבנן
 סבוראי בסורא ובפומבדיתא, ואלה שמותם למקומתם: ראש רבנן
 סבוראי הוא אבא יוסי שהוקם לראש ישיבה בסורא בשנת דרל"ז
 ועמד ל"ז שנה ונפטר שנת דרע"ד, ואחריו רב אחא בר רב הונא
 שנה אחת ונפטר שנת דרע"ה, ואחריו רב שמואל בר רבא ג' שנים
 ונפטר שנת דרע"ח, ואחריו רכינא אומנא שנה אחת ונפטר שנת
 דרע"ט, ואחריו רב תחנינא ז' שנים ונפטר שנה דרפ"ו, ואחריו רב
 עינא והוא הבירו של רב סימא שהוקם לראש ישיבה בפומבדיתא
 בעת היא — ואלה שמות רבנן סבוראי שהוקמו לראש ישיבות
 בפומבדיתא בימי אלו הנזכרים שהוקמו בסורא, רב גביהה מארגיזא
 הוקם בימי אבא יוסי, ואחריו רב אחא בר נהילאי, ואחריו רב
 סמא בר רב יהודה הבירו של רב עינא והיו רב סמא ורב עינא
 עד שנת ד"ש, ואחר פטירתם נתדלדלו הישיבות ובטלו כמו נ' שנה
 מפני שנאת מלכי פרס שר"י ושמדותיהם, והיו מתלמדי רב עינא
 ורב סמא תלמדי חכמים לא נודעו לנו שמותם קבלו מהם רב הנן
 מאשיא שהוקם לראש ישיבה בסורא בשנת דשמ"ט ורב אהרובי בר
 רב קטינא ומר זוטרא בר חנינא, ואחר רב הנן הוקם רב הונא,
 ואחריו רב חנינא, ואחריו רב יצחק ולא נודעו לנו מספר שנותיהם,
 אכן בימי רב הונא ורב חנינא ורב יצחק גברה מלכות ישמעאל על
 מלכות פרס, ובשנת דשע"ד התחיל אהמר מלך ישמעאל לטעון
 טענותיו שהוא נביא, ואהרי מות רב יצחק הוקם מר הונא בסורא
 ומר רבא בפומבדיתא, ואחריו רב ששנא והוא רב משרשיא בר
 תחליפא ורב כוסתנאי ונפטר רב משרשיא בר תחליפא שהוא סוף
 רבנן סבוראי שנת דתמ"ט, ומשנת דרל"ז עד שנת דתמ"ט הם ימי
 רבנן סבוראי ימים מאתיים וי"ג שנה: — ומשנת דתמ"ט ואילך סדר
 גאונים בשתי הישיבות, וראשי גאוני ישיבות פומבדיתא הוא, רב
 חנינא

חיננא מנהר פקיד הוקם לראש בשנת דתמ"ט ועמד ח' שנים ונפטר
 שנת דחנ"ז, ואחריו רב הילאי הלוי י"ח שנים ונפטר שנת דתע"ה,
 ואחריו רב יעקב מנהר פקוד י"ח שנים גם כן ונפטר שנת דתצ"ג,
 ואחריו רב שמואל מכני כניו של אמימר חכירו של רב אשי י"ח
 שנים ונפטר שנת דתקי"א, ואחריו רב מארי הכהן מנהר פקיד ח'
 שנים ונפטר שנת דתקי"ט, ואחריו רב אדא חצי שנה ונפטר באותו
 השנה, ואחריו רב יהודאי והיה סגני נהור הוקם לראש ג' שנים
 ומחצה, והוא חבר הלכות פסוקות, וכימיו יצא ענן הרשע למינות
 והכם גדול היה ומזרע בירז דוד ונזרקה בו מינות ויצא לתוכות
 רעה, ונפטר רב יהודאי שנת דתקכ"ג, ואחריו רב אחואני ח' שנים
 ונפטר שנת דתקכ"ח, ואחריו רב מארי בר רב משרשיא הלוי ג'
 שנים ומחצה ונפטר שנת דתקל"ב, ואחריו רב ביבי הלוי יו"ד שנים
 ומחצה ונפטר שנת דתקמ"ג, ואחריו רב ישעיה בר אבא הלוי י"ג
 שנים ונפטר שנת דתקנ"ו, ואחריו רב יוסף בר רב שילא י"ט שנה
 ונפטר שנת דתקע"ה, ואחריו ר' מרדכי הכהן ג' שנים ונפטר שנת
 דתקע"ח, ואחריו רב אחונאי ד' שנים ונפטר שנת דתקפ"ב, ואחריו
 רב יוסף בר רב יהודה חסיד גדול ומלומד כנסים ואליהו נראה אלו
 לפי ערות חסידים וישיבתו שנתים עד שנת דתקפ"ד, ואחריו רב
 יוסף בר רב חייא ז' שנים ונפטר שנת דתקצ"א, ואחריו רב יוסף
 בר רב דיבי שנתים (ארכעה) י"א) ונפטר שנת דתקצ"ה, ואחריו
 רב פלטוי י"ו שנה ונפטר שנת דתרי"א, ואחריו רב אחאי הכהן ו'
 חדרים ונפטר באותו שנה, ואחר פטירתו רב אחאי נחלקו העם
 חצים היה אחר רב מנחם בר רב יוסף בר רב חייא לסמכו, והחצי
 היה אחר רב מתתיה בר רב דיבי ועמדו כמחלוקת שנה ומחצה
 ומת רב מנחם והיה לראש רב מתתיה בר רב דיבי וכל ימי שרותו
 היה עשר שנים ונפטר שנת דתרכ"א, ואחריו רבה בר אמי ב' שנים
 ומחצה ונפטר שנת דתרכ"ד, ואחריו צמח בר רב פלטוי גאון ט'
 שנים ונפטר שנת דתרל"ג, ואחריו רב האי בר רב דוד ז' שנים
 ומחצה ונפטר שנת דתרמ"א, ואחריו רב קיומי בר רב אחינאי י"ח שנה
 ומחצה ונפטר שנת דתרנ"ט, ואחריו רב יהודה בר רב שמואל אבי
 אביו של רבינו שרירא י"ב שנה ונפטר שנת דהרע"א, ואחריו רב
 מבשר הכהן בר רב קיומי גאון והנשיא דוד בן זכאי הקים רב כהן

צדק

(א) לפי דבריו כך אנו צריכים להניח כאלו, כי דחוק הוא לווד שדק ביומי גאון זה עמדו
 בניתיים בלי שום מ' וזמן כ' שנה, וגם כי המחבר יעלים יצאחו חלוציניר י"ז, ולא יחס
 עיין ס' הקבלה להראש"ד שדרך אחית לו ואחר רב יוסף בר רב יהודה חוכה ר'
 אנהכס גר רב שרירא י"ב שנה, ואחריו רב יוסף בר רב חייא (וגם דבריו שם
 אגלו מיכס מכיונים), ואחריו רב יצחק בר רב חייא, ואחריו רב יוסף, ואחריו
 רב פלטוי יוד פנס, והנכלל דב כין דבריו לדברי המחבר כדן:

צדק בר רב יוסף ונפטר רב מכשר וחזרו כלם לרב כהן צדק ונפטר
שנת דת"רצ"ה, ואחריו רב הנניה אביו של רבינו שרירא ה' שנים
ומהצה ונפטר שנת דתש"א, ואחריו רב אהרן הכהן אבן סארגאדה
והוא היה סוחר ועשיר גדול ומפני עושרו הוקם לא מפני שהיה
ראוי לכך כי חכמים גדולים ממנו היו שם ועמד י"ט שנה ונפטר
שנת דתש"ך, ואחריו רב נחמיה ה' שנים ונפטר שנת דתשכ"ח,
ואחריו רב שרירא בן רב חנניא גאון והאריך ימים כמו מאה שנה
ובשנת דתשכ"ח הוקם לראש ישיבה וגאונותו ל' שנה עד שנה
דתשנ"ח וסלק את עצמו, והושיב את רבינו האי על כסאו בחייו לפי
שראה שהוא ראוי לכך יותר ממנו כש"כ מכל חכמי הדור והוא רבן
תורה בישראל יותר מכל הגאונים ולאורו הלכו דורשי התורה ממזרח
שמש עד מבואו והיו ימי חייו צ"ט שנים וימי שררותו וגאונותו מ'
שנה, ונפטר שנת דתשצ"ה בעי"ט האחרון של פסח, והוא סוף
הגאונים בכבל, והוא רבינו האי המפורסם ראש ישיבת פומבדיתא
וסורא בן ר' שרירא גאון ר"י בן ר' שמואל (חנניה) יב) גאון ר"י
בן ר' יהודה גאון ר"י בן ר' שמואל גאון ונשיא מראשי גליות ומבני
בניו של רבה בר אבוחו מורע זרובבל בן שאלתיאל מורע המלוכה
זרע שלמה בן אדונינו דוד משיח אלקי יעקב ונעים זמירות ישראל
והיה הותם בחותמו צורת אריה כמו מלכי יהודה, ולפניו היו גאונים
ששמו כשמו רב האי בר רב דוד ר"י, ורב האי בר רב נחשון,
ובימיו של רב האי הוקם חותנו אבי אשתו רב שמואל הכהן אבן
חפני לראש ישיבה בסורא ונפטר שנת דתשצ"ד ארבעה שנים קודם
פטירת רב האי והוא היה חכם גדול וחבר ספרים רבים, ואחר
פטירת רבינו האי הוקם לראש ישיבה חזקיהו בן בנו של דוד בן
זכאי ראש גליות ועמד שנתיים ולא בכחו, ואח"כ הישיבה הולכת ודלה
ופשט התלמוד וחכמת התורה בעת ההיא בארץ אספמיא יותר מכל
העולם, נמצא שימות הגאונים בכבל מימי רב חנינא שהוקם שנה
דתמ"ט עד שנפטר רבינו האי בשנת דתשצ"ח ימים ג' מאות ומ"ט
שנים, וזה זכרון הגאונים שהוקמו לראשי ישיבות בסורא משנת דתמ"ט
עד ימי רבינו האי, והראשון מגאוני ראשי ישיבות סורא היה רב
הונא בר רב יוסף הוקם לראש בשנת דתמ"ט, ואחריו רב חייא
ממישן, ואחריו מר ינוקא והוא רבא בר נטרונאי הוקם בשנת דתע"ט,
ואחריו רב יהודה גאון, ואחריו רב יוסף והוקם לראש בשנת דתצ"ט,
ואחריו רב שמואל בר מארי הוקם לראש בשנת דתק"ח ובימיו היה
מר שמעון קיירא חבירו שנסמך לגאון והוא חבר הלכות גדולות בשנת
דתק"א שהיא שנה ג' לגדולת רב שמואל בר מארי, ואחר רב שמואל

עמד

עמד רב אחא משכחא והוא היה חכם גדול וחבר ס' השאילתור
 וספרים אחרים אבל לא נסמך לגאון ולא הוקם לראש מפני שראש
 גולה היה שונאו וסמך את שמשו של רב אחא ושמו רב נטרונאי
 וכעס רב אחאי והלך מבבל לארץ ישראל ושטחו בו קהלות א"י
 וכברוהו הרבה ונפטר שם והיה רב נטרונאי שמשו של רב אחאי
 לראש ישיבה בסורא י"ג שנה, ואחריו הוקם רב דוראי ו' שנים
 ונפטר בשנת דתקמ"ז, ואחריו הוקם לראש רב חנניא ד' שנים
 ונפטר שנת דתקל"א, ואחריו הוקם רב מלכיא שנתיים ונפטר שנת
 דתקל"ג, ואחריו רב חנניא בר רב אברהם ט' שנים והוסר שנת
 דתקמ"ב הסירו ראש גולה, ואחריו רב הונא הלוי בר רב יצחק,
 ואחריו רב מנשה בר רב יוסף ועמד עד שנת דתקמ"ח, ואחריו רב
 אברהם בר רב שרירא י"ב שנה והוסר שנת דתק"ס, ועמד אחריו
 רב הילאי בר רב מארי ט' שנה ונפטר שנת דתקס"ט, ואחריו רב
 יעקב בר רב מרדכי י"ח שנים ונפטר שנת דתקפ"ז, ואחריו רב
 אסומאי בר רב מרדכי ח' שנים ונפטר שנת דתקצ"ה, ואחריו רב
 יצחק בר רב ישי י"ב שנה ונפטר שנת דתר"ז, ואחריו רב אהילא
 בר רב חנניא ג' שנים ומהצד ונפטר שנת דתרי"א, ואחריו רב
 קיומו בר רב אשי ט' שנים ומהצד ונפטר שנת דתרכ"א, ואחריו
 ר' משה חכהן בר ר' יעקב שנתיים ונפטר שנת דתרכ"ג וישבו ב' שנים
 ומהצד לא סמכו גאון, ואח"כ סמכו רב כהן צדק בר רב אסומאי גאון ט'
 שני' ומהצד ונפטר שנת דתרל"ה, ואחריו רב שר שלו' בר רב בעזי' שנים
 ונפטר שנת דתרמ"ה, ואחריו רב נטרונאי בר רב הילאי גאון בר רב מארי
 ח' שנים ונפטר שנת דתר"ן, ואחריו רב עמרם בר שישנא והוא שלח
 סדור תפילות לספרד ונפטר שנת דתרנ"ח, ואחריו רב נחשון בר
 רב צדוק ח' שנים ונפטר שנת דתרס"ו, ואחריו הוקם רב צמח גאון
 בר רב הייא אחיו מן האם שבע שנים ונפטר שנת דתרע"ג, ואחריו
 רב מלכיא חודש אחד ונפטר באותו שנה, ואחריו רב אהילאי בר
 רב משה ז' שנים ונפטר שנת דתר"פ, ואחריו ר' יעקב י"ג שנה
 ונפטר שנת דתרצ"ג, ואחריו לא היה בסורא חכם ראוי לסמיכה
 אבל דוד בן זכאי ראש גולה לקח איש א' ששמו ר' יום טוב וסמכו,
 ואח"כ שלח אל ארץ מצרים והביא משם רב סעדיה אל פיומי והיה
 לראש ישיבה בסורא שנתיים ומהצד, ואח"כ עלתה מריבה בין רב
 סעדיה ובין ראש גולה והסיר רבינו סעדיה את דוד בן זכאי ראש
 גלותו מהנשיאות, ואח"כ נתחזק דוד בן זכאי והזר לנשיאותו ובקש
 להריג את רבינו סעדיה ונחבא רבינו סעדיה מפניו כמו ז' שנים,
 ושם חבר רוב ספריו והסיר ראש גולה ארז רבינו סעדיה, והקים
 תחתיו לראש ישיבה בסורא את ר' יוסף בר רב יעקב בר רב מרדכי

ואעפ"י שעשו שלום אח"כ דוד בן יצחק זכאי הנשיא ורכינו סעדיה לא חזר רבינו סעדיה לגרולתו ולגאונותו אבל היה לאב ולקצין לכל קהילות ישראל כי לא היה חכם כמוהו בדורו, הוא רבינו סעדיה ז"ל משועי יהודה מזרע ר' חנינא בן דוסא מכני שילה בן יהודה והוא חבר ספרים הרבה ותרגם עשרים וארבע ספרי קודש וכל המשנה והתלמוד הככלי בלשון ערבי, והשיב על המינים ועל הקראים תשובות נצחות וכימיו היה חיוי הכלבי יש"ע שבש"ע והסית והדית הרבה מישראל וכחש כתורת ה' וברה מלבו תורה הרשה אשר הורהו השטן הוא חיוי פלוספ ומכשף גרול היה והעיד רבינו סעדיה ז"ל שראה מלטרי תינוקת בערי אלכלך כבכל מלמדים תורת חיוי הכלבי יש"ע, ורכינו סעדיה ז"ל נתחזק באלקיו והסיר את הכעלים והשגעונות מן הארץ, ולאורו הלכו ישראל ממזרח שמש עד מבואו, ויתר דברי רבינו סעדיה וכל הטובות אשר עשה בישראל הנם כתובים בספר הגלוי ובאגרת רב דוסא בנו שכתב לרב חסדאי בר רב יצחק הנשיא ונפטר הרב ז"ל שנת דתש"ב מחולי המרה השחורה והוא כבן נ"ב שנה, ואהרי פטירתו היתה ישיבת סורא הולכת ורלה עד שכרח רב יוסף למדינת אלכצרה ומת שם, והייתה הישיבה דלה עד ימי רבינו האי שיזכה על סמך ישיבתו ימים, ואח"כ הוקם בה לראש חיתנו אבי אשתו של רבינו האי והוא רב שמואל הכהן אבן הפני והוא היה חכם גדול וחבר ספרי הרבה ופירושה התור' שחבר עוד על תוקף חכמתו וצחות לשונו, ואחר פטירת רבינו האי ורב שמואל הכהן אבן הפני נתמעט הלימוד בארץ שנער ונתדלדלו הישיבות ורבתה ועלתה חכמת התורה והתלמוד בארץ אספמיא ואפריקה, והסכה היהודי שנפסק הק הישיבות שהיה הולך לבבלי מאספמיא ומאפריקא ומארץ המערב וארץ הצבי, וזה היה בסכת שנשבו ר' חכמים גדולים בספינה שהייתה הולכת ממדינת בארי למדינת ספכטין להכנסת כלה שכה אותם השליש אבן ראמאחץ אשר שלחו המלך עבר אל רחמן מלך אספמיא ממנה על הציים והדוגיות שלו לשלול שגל ולכוזו כו בארץ אדום ובארץ יון והארכעה חכמים לא הכירם השליש ולא ידע מה הם ומכרם כהריוטים רקים ופיחזים, ומכר א' מהם באלכסנדריא ושמו ר' שמריה בר' אלהנן ומשם עלה למצרים והיה לראש, ומכר את השני באפריקא והוא ר' חושיאל אביו של רבינו הננאל ומשם עלה למדינת אל קורואן והיה לראש, ומכר את השלישי בקרטבה והוא ר' משה עם בנו ר' חנוך ואשתו של ר' משה נשכית עמו בספינה והיא הייתה אשה יפה מאד וחכמה ולפי שראתה כי השכאי רוצה לכופה ולהתעלל בה שאלה את הרב אישה אם יש חלק בתחיית המתים למשליכים עצמם אל הים והוא

השיבה

חשיבה אמרי' מבשן אשיב אשיב ממצולת ים, וכיון ששמעה דכרי
הרב הפילה עצמה אל הים ומתה על קדושת שמו, והחכם הרביעי
לא נודע לנו שמו ומה היה לו, וכשקנו קהל קרטבה את הרב ר'
משה ובנו ר' חנוך לא ידעו אם הם חכמי' או עמי הארץ והיו הם לבושי
שקים ובלויי סחכות והלך הרב לכה"כ וישב לו לפני ר' נתן הדיין של
קרטבה שהיה קובע שם מדרש ומלמד תלמידיו' ושמע את ר' נתן מפרש
הלכה א' לתלמידים ממס' יומא והיא על כל הזאה טבילה ולא היה יודע
לפרשה וענהו ר' משה ואמר לו רבי פשו להו טבילות ואז בקש ממנו
ר' נתן הדיין לפרש לו ולתלמידים ההלכה ופירש להם והתיר להם
ספיקורו הרכבה וכיון שראוה ר' נתן גדול החמחו של הרב ורוחב
חכונתו קבץ את כל הקהל והודיעם ערך מעלת הרב וחכמתו, וכי
מעתה הוא ר' נתן עצמו תלמיד אל הרב מקטני תלמידיו ואז שמחו
בו הקהל ומנוהו עליהם לראש ולדיין כי ר' נתן סלק את עצמו וישב
לו ללמוד אצל הרב, ואז נתקבצו למדינת קרטבה תלמידים הרבה
מכל ערי אספמיא וערי ארץ המערב ללמוד אצל הרב וגדלה ישיבתו
ומעלתו מאד ודבר זה היה בימי ר' שרירא גאון קרוב לשנת דתש"ן
ונפטר הרב ר' משה וישב על כסאו ר' חנוך בנו שהיה חכם גדול
כתירה וחסיד, ומגדולי תלמידיו של הרב ר' משה היה ר' יוסף בר'
יצחק אבן שטאנש הידוע בן אביתור' והוא פירש את כל התלמוד
בלשון ערבי למלך ישמעאל אלחכם והיה חכם כחכמה יונית ובלשון
ישמעאל וספריהם ומפני גדולתו וחכמתו בעט בר' חנוך הרב חבירו
ותיתה קטטה ומחלוקות בקהל והלך אבן שטאנש לרמשק ומת שם,
ונפטר הרב ר' חנוך שנת דתשע"ה, ומגדולי תלמידיו היה ר' שמואל
הנגיד אבן נגראלרה שהיה חכם גדול בתורה ובפילוספיא ומשורר
ופייטן גדול ויודע בנימוסי הישמעאלים ולשונם ועניניהם הרבה מאד
והוא חבר ספרים הרבה בתלמוד ובדקדוק ובשיר והוא עשה פיוט
א' למלך גראנטה חבו"ס (תפ"ס) ז' כתום מן ז' לשונות כל בירת
בלשון א' והוא ז"ל נסמך לראש ולנגיד בגראנטה ובכל עריה שנת
דתשפ"ז ונפטר שנת דתתט"ז והיה ימי גדולתו כ"ח שנים, ואחריו
ישב על כנו ר' יהוסף הנגיד בנו שנת דתתט"ז ונפטר עם הקהל
הקודש קהל גראנטה כיום השכרה ט' בטבת שנת דתתכ"ז, השם
למען שמו ינקום נקמתו עמו מאת כל צריהם א"א, ונחזור לר'
חושאל אחר מן הד' רבנים השכונים כשעלה למדינת אל קירואן
היו כה אנשים חכמים ומשכילים וכיון שראו גדול חכמתו ורוחב
חכונתו סמכוהו וכברוהו ונשאוהו ומנוהו לרב ולדיין על כל קהילות
אפריקא והטילו מלאי לכיסו ועשו לו פרקמטיא והעשירוהו עד שהיה
עשיר גדול ונתקבצו אליו תלמידים הרבה, ומגדולי תלמידיו היה

רבינו נסים בן רב יעקב אבן שאהן מן קללעה חמאר גם הוא הלך
 מאפריקא לבבל אחר שלמד וקבל מן הרב ר' חושיאל ולמד וקבל
 בבבל מן רבינו האי והיה רבינו האי ז"ל אוהב מאד את ר' נסים
 לפי שהיה חכם וחסיד גדול וענו מאד ושפל ברוך והוא מהנהו
 מנכסיו כי לא היה ר"נ בעל ממון, גם הר"ש הלוי הנגיד היה אוהב
 את ר' נסים ומהנהו מנכסיו והוא הביא ארז בתו של ר"נ מן אל
 קירואן לגראנטה והשיאה לר' יהוסף הנגיד בנו (אעפ"י שהיתה חסידה
 וצנועה ובעלת תורה לא מצאה חן בעיני הנגיד ר"י בעלה והיא אם
 עזריה בנו), וכשנפטר ר' חושיאל במדינת אל קירואן סמכו קהילות
 אפריקא את ר' חננאל בנו ואת ר' נסים תלמידו ותלמיד רבינו האי
 לראשים לקהל אל קירואן ולכל קהילות אפריקא, ובזמן אחר היו ר'
 נסים ור' חננאל ור' שמואל הלוי הנגיד וצ"ל ושלשם היו חברים
 ומרוצים זה לזה, ואעפ"י שחכמים גדולים היו שלשם החכם הכולל
 שבהם היה ר"ש הנגיד וגם הוא היה כותב ושולח תמיד לרבינו האי
 ושואל את פיו ומקבל ממנו תורה והיו ימי חייו ס"ב שנה, ומגדולי
 תלמידיו ר' נסים ור' חננאל היה ר"י בר רב יעקב אלפאסי מן
 קלע"ה חמאר והוא שבא מאפריקא לספרד וחבר הלכות רבתי, וכבר
 בא ר' נסים למדינת גראנטה כשהובאו בתו להנשא לר' יהוסף הלוי
 הנגיד ולמד בה תלמידים, ומתלמידיו היה ר' שלמה בר"י בן גבירול
 המשורר, ובאותו הפרק פשט כח התלמוד בארץ אספמיא ועמדו בה
 ה' חכמים גדולים כולם נקראים בשם יצחק: — הא' ר' יצחק בר
 ברוך בר יעקב בר ברוך אבן אל כאליה מקהל קורטבה וממארדה
 היו אבותיו, ונולד באייר שנת דתשצ"ה ונסמך כרכנות ונשיאות שנת
 דתתכ"ט והוא למד תורה הרבה אצל ר' פריגוס הרב הצרפתי חכם
 גדול שבא מצרפת לקרטכה ועשה לו ר"י ואביו טובות הרכה וכבוד
 גדול ונפטר הרב ר"י בר ברוך בגראנטה שנת דתתנ"ד ומצאתי קבלה
 ביד זקנים מגדולי הקהל שהוא קבור בבית החיים בגראנטה אצל
 הטערה של רבינו סעדיה אבאהרון ז"ל לצד דרומה, ומגדולי תלמידיו
 היו ר' ברוך בנו ור' יוסף הכהן בר צדיק אבן צדיק שהיה חכם
 גדול וירא שמים ונסמך כרכנות בקרטכה בסיון שנת דתתצ"ה ונפטר
 שנה דתתק"ט ושפט את ישראל י"א שנה ורב ברוך בר יצחק למד
 תורה הרבה ג"כ מפי ר"י אלפאסי אחרי פטירת ר"י אביו: — והב'
 ר' יצחק בר יהודה אבן גיאות מגדולי קהל אליסאנא ונסמך כרכנות
 באליסאנא בימי ר"ש הנגיד, והנגידים ר' שמואל ורב יוסף בנו ז"ל
 היו מנשאים ומכבדים אותו וכשנגזרה גזירה על ר' יוסף הנגיד ונהרג
 עם הקהל הקודש קהל גראנטה ברח עזריה הנגיד בן ר' יוסף הוא
 ואמו בת ר' נסים לאליסאנא והרב בכרם ונשאם ועשה אתם טובות

וצוה ארז הקהל להפליג בכבודם ועמד רי"צ אבן גיאורה עד שנת
דתתמ"ט וחלה חילי כבר מאד והביאוהו עבדיו לקרטבה להתרפא
ונפטר שם ביום והוציאוהו מת מקרטבה והלכו בו כל הלילה ויאר
להם באליסאנה ויקבר שם עם אבותיו, והוא היה חכם גדול בתורה
ובחכמה יונית משורר ופייטן גדול ורבץ תורה הרכה והעמיד תלמידים
הרכה, ומגדולי תלמידיו היה ר' יהוסף הדיין בר יעקב אבן סהל
חכם גדול ופייטן ונסמך כדיינות בקרטבה שנת דתתע"ב ונפטר בניסן
שנת דתתפ"ד ושפט את ישראל ו"א שנה, ומתלמידיו הרב בן גיאורת
היה ג"כ ר"מ ו' עזרא חכם ופייטן גדול: — והשלישי ר' יצחק בר
משה הידוע אבן ספרי מקהל דאניה פעמים נקרא רב ופעמים נקרא
חבר והוא הלך מדאניה לארץ מזרח ונסמך בכבל לגאון וישב על
כסא רבינו האי ז"ל: — והרביעי ר' יצחק בר ראובן אל ברגילונג
שבא מברגילונג לעיר דאניה והיא כישוכה ועשרה וגדולתה וככרו
קהל דאניה את הרב ר' יצחק זה עד מאד והוא שפט הקהל עד
יום מותו והוא היה חכם גדול ופייטן גדול וחבר פרושים לפרקים
ממס' כתובות וממסכתות אחרות מעידים על חכמתו ותכונתו ועשה
את פיוט האזהרות הידוע לו: — והחמישי גדול מכלם הוא ר' יצחק
בן רב יעקב אלפאסי תלמידו של רבינו נסים ורבינו חננאל בא
מארץ אפריקא מן קלעה חמאד, וכרה מפני שהלשינו בו רשעים
מרשעי ישראל כליפה אבן אל אענב וחיים בנו שר"ג ונס הרב ונכנס
לספרד שנת דתתמ"א וישב בקרטבה מעט ואח"כ בא לגראנטה וישב
בה מעט והלך לאליסאנה שנת דתתמ"ט אחר פטירת הרב אבן גיאורת
ועמד שם עד יום מותו ונפטר שנת דתתס"ג והוא כבן שבעים שנה,
ומימורה רב האי גאון לא קם כמוהו בחכמת התלמוד, ומגדולי
תלמידיו היו ר' יוסף בן ר' מאיר הלוי אבן מיגאש, ואעפ"י שרב
יעקב בנו של ר' יצחק היה חכם גדול ונסמך ברבנות צוה הרב
קודם פטירתו שר' יוסף הלוי ישב על כסאו וימלא מקומו כי אין
כמוהו בארץ והושב על כסא ר' יצחק ר' יוסף הלוי תלמידו ונסמך
ברבנות בחודש סיון שנת דתתס"ג והוא כבן כ"ז כי בן י"ג שנה היה
כששלחו ר' מאיר אביו מאשכיליא לאליסאנה אל ר' יצחק ללמוד
תורה והוא למד לפניו כמו י"ד שנה ויותר מעט כי הוא נולד באדר
א' שנת דתתל"ו והלך אל הרב לאליסאנה שנת דתתמ"ט והוקם לראש
כשנפטר הרב שנה דתתס"ג ועמד עד שנת דתתק"ה ל"ח שנה
ובכולן תירתו אומנתו ומוסף על חכמתו שהיה חסיד וענוותן גדול
ושפל ועשה טובות הרבה בישראל והעמיד תלמידים רבים, ומגדולי
תלמידיו רב מאיר בנו, ורב מאיר בן אחיו, ורבינו מימון הדיין אביו
של רבינו משה וגם רבינו משה למד תורה מפיו אלא שהיה נער

חמדה גנוזה

קטן כימיו והרב היה חמה מרב הכנה רבינו משה ומשכחו מאוד ואמר לכל בני הישיבה דעו כי זה הנער אדם גדול יהיה ולאורו ילכו ישראל ממזרח שמש עד מבואו, וכשנפטר ר"י הלוי שמו העולם מן הישיבות ונחמעה התורה והחכמה מכל ארץ אספמיא ואפריקא ובעת ההיא היה יד ושם לחכמי צרפת בתורה ר"ל בתלמוד כי היו שם חכמים גדולים בתלמוד ובראשיהם בניו של ר' מאיר צרפתי ר' שמואל ור' יצחק ור' תם והם בני בתו של רש"י, ובעת ההיא שמע רבי מימון הדיין על חכמת הרב הגאון ר' יהודה הכהן שהיה בפאס במערב ואכותיו באו שמה מבבל והוא היה חכם גדול וחסיד ועד עתה זרעו בפאס קורין להם בני אבן סוסן הדיין ומבני בניו של מר יהודה הגאון הקדוש היה ר' יוסף הכהן הדיין שהיה רבו של ר' יהודה כרסני האצטגנין שחבר ס' ארון העדות, וכששמע ר' מימון הדיין על חכמת הגאון הקדוש הלך אליו ממדינת קרטבה לפאס ושני בניו עמו ר' משה ז"ל ור' דוד אחיו ולמד רבינו משה לפני הגאון וקבל ממנו תורה ולא האריכו ימים כי נהרג הגאון על קדוש ה' ויחודו מפני שבקשו ממנו האכזרים לצאת מן הדת כי קנא בו וברח רבינו מימון ושני בניו עמו לאלכסנדריא של מצרים ומשם עלה לירושלים ונפטר רבינו מימון הדיין בירושלים ואח"כ ירד רבינו משה בנו לטצרים ושם גדל מאד בחכמה ובתורה וכמעלה עם המלך צלאח אל דין אבן איוב ועם משנהו שופט השופטים אל פאצל ושם חבר רוב חבוריו, ומגדולי תלמידיו היה ר' יוסף אבן עקנין ומאתו הלך לכבל ויהי שם לראש והוא התלמיד החשוב שחבר הרב מורה הנבוכים בשמו, ומגדולי תלמידיו ג"כ היה רבינו אברהם החסיד בנו ור' כלב תלמידו שהשיב על השגות ר' שמשון בר' שמשון שהשיב על הרב במעמד הרב ור' שמשון, ולאורו של רבינו משה הגאון בן הרב הדיין רבינו מימון בן החכם הגדול רבינו יוסף בן הרב רבינו יצחק בן הרב הדיין רבינו עובדיה בן הרב הדיין רבינו שלמה בן הרב רבינו עובדיה בן הרב הקדוש רבינו יוסף בן החכם רבינו עובדיה זצ"ל הלכו כל ישראל ממזרח שמש ועד מבואו וחבוריו בכל חכמה הם נגידי החבורים ולולי חבורו בתורה לא הבינונו התלמוד כל צרכו וגם ההפך צודק ואחריו לא קם כמוהו, ונכון אמרו חכמי הדורות שבאו אחריו כי הוא היה הקדמון לכל הגאונים כמעלה והאחרון בזמן, ונולד הגאון הרב המורה זכר אדונינו לכרכה בקרטבה כיום השבת בעת המנחה כיום י"ד מניסן שנת אתמ"ו לשטרות שהוא שנת דתתצ"ג לכריאה ונפטר לחיי עוה"כ בצוען מצרים ליל שני בשבת י"ח מכסליו שנת אתקי"ז לשטרות שהוא שנת דתתקס"ח לכ"ע והיו ימי שני חייו ע"כ שנה בקרוב ונקבר ארון הקודש המתור

והקדוש בארץ ישראל במחוז טכריה אצל ר' יוחנן ורב כהנא הראשון, אשריו וטיב לו לעולם שכולו טוב וארוך ואשרי חלקו וגורלו, ואוי לדור שנעדר ממנו ומה הגיע לו, והנה שם לפניו מאור חכמתו ונר ספריו וחבוריו כהילו וכל הרואה אור מברקי ספריו ופניניו ולכבו יבין ויאורו עיניו כאלו קבל מפיו ולמד עם להקת תלמידיו ובניו, הנה שכרו אתו ופעולתו לפניו:

חס

(בקובץ זה אשר בו המאמר על סדר הדורות הקדום נמצא תשובה אחת להרב הגדול מחכרו, אשר אמרית אמרי טעם, וכדבריה נועם, ולרוב יקרת ערכה בעיני, אמרתי לחרת פה העתקתה):

גרסינן בקדושין הקורא לחבירו עבד יהי בנידוי, ממזר סופג את הארכעים, רשע יורד עמו עד לחייו; הנה מכאן וממקומות אחרות שאומרים רז"ל סופג את הארכעים למכות מרדות יש ראייה שמכין מכה מרדות ל"ט כמנין מלקות השלם של תורה, כי הקורא לחבירו ממזר הוא מאנה אותו באונאות דברים ועובר על לאו שאין בו מעשה דכתיב ולא תונו איש את עמיתו וקיימא לן דכל לאו שאין בו מעשה אין לוקין עליו חוץ מנשבע ומסיר ומקלל את חבירו בשם, אם כן סופג את הארכעים שנאמר כאן ר"ל מכות מרדות ובהרבה מקומות אומרים כן: והנה ראיתי תשובות הגאון רבינו שמואל הכהן בן הפני ז"ל על שנשאל למה הקורא לחבירו עבד יהי בנידוי ממזר סופג את הארכעים רשע יורד עמו עד לחייו שהשיב כי אין טעם למחלוקת המשפט אלא גזירת מלך היא וכך ראו רז"ל להיורט הדין ואין לנו להרהר אחר מדותיהם, וזה תימה גדול על הגאון ז"ל לא די לנו שאמרו חכמינו על המצות כי אין להם טעם וכי הן גזירת מלך אלא לומר כן על דברי רז"ל שהם נאמרו מצד החכמה והנהגה התחכמנית, וכל דברי רז"ל ותקנותיהם והסכמותיהם יש להם טעמים, ואם נעלמו ממנו קצתם עלינו להודות לשבח ולומר שלא השגנו, ולפי ענין דעתי אומר בזה מה שהורוני מן השמים בחמלת ה' עלי, ואומר כי חכמי האמת רז"ל הסכימו על שלשת העונשים האלה לפי משפט הצדק מדה כנגד מדה, כי הקורא לחבירו עבד הוא משימו נכזה ונברל מקצת המצוה ומכל דבר קדושה שצריך עשרה ועל כן יהי בנידוי נברל מעדת ה' ומכל דבר קדושה שצריך עשרה מדה כנגד מדה וכשיותר נידויו דומה לעבד שנשתחרר

שהוא

חמדה גנוזה

שהוא כנגד ואזרח הארץ, אבל הקורא לחבירו ממזר לא הפקיעו מן המצות ולא מן הכבוד שת"ח ממזר קודם לכהן גרול עם הארץ אלא ששם הפסול כגופו שלא יוכל לישא בת ישראל ועל כן ילקה במכות מדרות שהוא הפסד כגופו וכן הוא ממזר לשון הפסד והשחתה כמו ביצה המזורה וכמו שהמזורות פסול שאין לו תקנה, כך ההכאה בשוטים כשיפצע עורו של אדם אעפ"י שיכריא לא יחזיר לכמות שהיה כמו שמורים חכמי הרופאים, והרי הלקוי בשוטים הפסד שאין לו תקנה כגופו של אדם מדה כנגד מדה, אבל הקורא לחבירו רשע יורד עמו לחייו ר"ל שיוורד לאומנתו או יתעסק בסחורתו או יפתח חנות נגד חנותו לישא וליתן באותו עסק שמתעסק בו ואז יגיעו ממנו כמעשה הרשעים צער לפי שקרא אותו רשע מדה כנגד מדה, והרי זה היוורד עמו לחייו אינו רשע ולא עבר על דברי תורה כלל באותו מעשה אלא שרכותינו ז"ל מנעוהו כמו שדרשו את אשת רעהו לא טמא שלא ירד לאומנות חבירו, והם התירוהו כעבור אונאתו, אלה השלשה גזרו רז"ל על אלו הג' שמות המגונים, אבל הקורא לחבירו שטמא כסיל חוטא פישע חזיר חמור או שור ושאר שמות מגונים בית דין אומדין ודנין כמה שיראו לפי הצורך והשעה ומכין ועונשין כפי מה שיראו להם כמו שארז"ל ב"ד מכין ועונשין שלא מן התורה ולא לעבור ע"ד תורה אלא כדי לעשות סייג לתורה, והאל הנאמן שומר הברית והחסד אלקינו בוראנו מאלפנו ומחכמנו יפתח לבנו ויאיר עינינו במאור חורתו ויורנו מתורתו נפלאות למען שמו הגדול

אא"ס וכי"ר: סעדיה בכה"ר מימון אכן דאנאן יב"ץ:

באור ג' מאמרים לחרמב"ם (מאמר א' בתחלת ס' המדע וכי מאמריי בס' המורה) מרי הלל מוזירונא בעל מחבר ס' הגבולי הנפש, אשר כאו מאתו במחכת הזאת כי מכחביי ע"ד ספרי חרמב"ם:

מאמר א'.

מה שבא בתחלת ספר מדע פרק א' מהלכות יסודי התורה הלכה א': שהוא ית' ממציא כל נמצא, וכל הנמצאים משמים וארץ ומה שביניהם לא נמצאו אלא מאמת המצאו: הוא סוכל שני פירושים, הא' נגלה, והג' נסתר, הנגלה הוא אמרו חכף זה ואם יעלה על הדעת שהוא אינו מצוי אין דבר אחר יכול להמצאות, רצה בזה כי בהתאמתו אם כן שהוא מצוי ותאמת שהוא המציא הנמצאים כולם, אמנם הפי' הב' העיקרי הנסתר

הנסתר אשר כיוון רבינו ע"ה הוא זה שאמר, ולכן הוציא כוונתו
 כאותו לשון כי הוא לשון הפלוסופים, שמכריחים כמופת חיוב המצא
 כל זה המציאות מאמת מציאותו וקראוהו אמר מפני היותו עלה
 לכל הנמצאים כמו שאמר **אריסטוטלס בראשון כמה שאחר**
הטבע. ר"ל בספר חכמת האלהית, וזה לשונו: הנכון להקרא
 אמת יותר מכל העניינים הנמצאים הוא אותו שהוא עילה וסבה לכל
 אמתה שאר העניינים שאחריו ולכן ראוי בהכרח לראשי הדברים
 הנמצאים להיותו חמיד בתכליתן מן האמת לפי שאינן אמיתיות עת
 בלא עת וכו'! — וכעבור זה נקרא השם ית' אמת אלקים חיים עם
 היותו הוא האמת האמתי להיותו סבה לכל האמתות הנמצאות, ונשיב
 לכוונתינו לבאר איך נתחייב כל זה המציאות מאמתת המצאו, ואל
 תבין אומרי נתחייב כהתחייב לצל הגוף והעשן לאש חלילה מחשוב
 זאת, כי זה החיוב יחייב הקדמות ויכטל החרוש: — אבל הוא
 החיוב שיתחייב ציור המצא העכר בהמצא המלך וציור המצא הבן
 בהמצא האב, ואעפ"י שהמלך יקדים לעכר כמעלה וכזמן גם מציאות
 האב תקדם למציאות הבן, ועם כל זה הציור מציאת האחד מחיוב
 מציאות האחר: — כן הענין בחיוב המצא הנבראים בהתאמת אמתת
 בוראם: — והנני מתחיל לך לבאר זה, **אמר אריסטו במאמר**
הג' מס' הנפש: כי ראשית השגנות הוא ההרגש ואחריו הרמיון
 ואחריו השכל, ופי' שהשכל ישפוט על רמיון הדבר והרמיון יקבלהו
 מן ההרגש, א"כ המושכלות הראשונות תהיה עילתו ההרגש ולכן
 עלה כירינו מזה שכל חי מרגיש בשכר הורגשנו ברגשנו שהוא
 מרגיש כחי כללי ופרטי, וכמו כן הורגשנו שאני נמצאים ומיד שרנגיש
 שאנו מצויין ישפוט ויגזור השכל כאמצעות הרמיון המצא מי שהמציאנו,
 כי אי אפשר לצייר נמצא בלי מציא כמו שאי אפשר לצייר התחכם
 בלי מחמם, ובציורנו או בחייבנו מציא יתחייב שיהיה הוא ראשון
 לנמצא, ואם הוא ראשון יתחייב שיהיה אחד הואיל והוא מציא כל
 זה המציאות שהוא אחת לכד כי אין עולם נמצא חוץ מזה, ר"ל
 עולם גשמי ורוחני כי העולם הבא היא עולם הגשמות, ואי אפשר
 שתהיה זאת המציאות אשר לו יתב' ליותר מאחד בעבור שכל מדה
 שמציאותו זאת המציאות אי אפשר שיהיה בינו ובין אחר שתאמר
 ח"ו שיהיה לו גם כן זאת המציאות הברל בעצמו כלל, בעבור שאם
 יהיה ביניהם הברל היה מה שיוברלו בו דבר אחר זולת מה שהשתתפו
 בו ויהיה הדבר אשר נברלו בו כל א' משניהם חלק ממה שעמידת
 מציאות שניהן בו, ויהיה לפי זה מציאות מתחלק בנדר, ויהיה כל
 אחד מאותן החלקים סיבה לעמידת עצם הנמצא בו וקיומו ולא יהיה
 שום אחד מהם ראשון אבל ימצא שם נמצא יותר קודם עמידתו
 וקיומו

וקיומו, וזה שקר מכ' פנים, האחרו בו כי בהכרח צריך שיהיה הממציא ראשון א"כ אותם השנים לא היו ממציאים בשכנר הוכחנו שאין כם ראשון, השנית כי אותם שיאמר עליהם שאין הבדל ביניהן אי אפשר שיהיו יותר. מאחד ואם יש חכדל ביניהן ישוב למה שאמרנו כלומר שיתחלקו בגדרותיהן וישתתפו בע"א וכל זה שוא גרוע, כך פי' אבונצר בספר ההתחלות, אם כן כבר הוכחנו במופת היות זה הממציא ית' אחד מכל צד אין אחרות כאחרותו, ויצטרף זה המופת עם הקבלה הקרושה שאמרה ה' אלקינו ה' אחד, ואחר שחייבנו היותו אחד והיותו מכציא נחייב שיהיה פועל כי לא חושג מציאות נפעלה בלתי פועל, וכאשר חייבנו היותו פועל וכל פועל אי אפשר לפעול אם לא ינענע, וגם כן ידענו שהגלגל מתנענע נחייב שהוא המנענע. ועתה נחקור אם הוא מנענע בכח גוף או לאו, ונוכיח במופת שאינו מנענע בכח גוף, שאם ינענע בכח גוף א"כ יהיה גוף, וא"כ בהכרח יהיה בעל תכלית כי כל גוף יש לו שום תכלית רחוקה או קרובה והוא בעל ג' רחקים ר"ל אורך ורוחב ועומק ובעל שש קצות ר"ל מעלה ומטה פנים ואחור ימין ושמאל, ואם יהיה לו תכלית יהיה נעצר במקום ויהיה תכלית לכחו, ואם יהיה תכלית לכחו א"כ תפסיק פעולתו וככל אלה ידעת שהם שוא גרוע נגלה גרועותו להרגש ונתפרסם המנעו בחק הכורא יתב', והם מושכלות ראשונות אינן צריכות למופת ואפילו לקבלה, ועוד שא"ת שהוא בעל גוף תיחס לו אפשרות השניות והכמות כי כל גוף מקבל המספר, ואחר שהוכחנו כאמת היותו ממציא ראשון פועל, בלתי גוף, ולא כח כגוף, אחר שהוא מנענע צריך שיתחייב לו אצילות וכחות נאצלות מארז הודו ואורו הנפלא שיגיע כאמצעית אותם הכחות בעולם האמצעי המתנענע ר"ל עולם הגלגלים, בשכנר הוכחנו שהוא ממציא ופועל ולכן צריך שישפע מארז הודו העצום כחות מזהירות שיאצילם באמצעותם ויחון מאורו על האמצעי עד שיפעלו הפעולות הנמצאות בשני העולמות המתחייבות לפועל נעלה חכם כמוהו, ואלה האצילות והכחות השופעות מהודו הם האמצעים בין הודו ית' ובין ראשית פעולותיו, ר"ל עולם הגלגלים ונקראים צורות נפרדות, פי' נפרדות מכל חומר ומכל מקרה או דעות משכילות או מלאכים כלשון קירש והוא עולם העליון והם המניעים עולם האמצעי בכח אלוך' עליון ית' נורא הוד המאצילים, וצריך שתמצא מספר המניעים כמספר המתנענעים, ואם המניעים ט' ר"ל הגלגלים כאשר נחבאר בחכמת התכונה א"כ המניעים ט', וכיחסי אליהם מספר אל תחשוב שהם בעצמם בעלי מספר כעכור שכנר שללרת מהם כל חמר וגוף לגמרי וחייבת היותם צורות נפרדות וכל פירודי

החמר לא יכנס תחת שום מספר כי המספר אמנם ישיגהו זולתי בעל חומר כמוחש או כמושכל וימעט וירכה המספר לפי הנופים הנמנים בו, ומה שלא ימצא בחמר ולא כגוף לא יצויר בו מספר כלל לכן באמרך כי הנאצלים האמצעים המניעים ט', אמנם יאמר על דרך היותם עלולות ועלולים, ר"ל עלולים ממה שלמעלה מהם במעלה ועילה למה שיניעו ולכן לא תייחסם התנועה והמספר אצלם רק יאמר שהם מניעים מצד המאצילים ית' ויאמר שהם ט' מדרגות מצד הט' גופים המתנענעים אליהם בשכר נתכאר כמושכל ראשון כי כל מתנועע יש לו מניע והם זולתי מדרגות משפע ואצילות יקר זו למטה מזו במעלה ובחשיבות כפי התפשט אותו העיקר העוזו, ואומרי מעלה ומטה בהם אל תחשוב בעבור זה שהם במקום שא"כ הם גופים ובעלי חמר וככר שאלת מהם כל זה כמופת גמור בעבור שאם היתה תנועת הגלגל בכח גוף אותו הגוף יצטרך לגוף אחר שיניעהו ואותו שיניעהו לאחר ואחר לאחר ויהיו גופות לאין חקר ומקומות לאין חקר, וזה השואל יעיד על עצמו לכן צריך בהכרח שיגיע הענין למנענע ראשון ית' שיהיה כלתי גוף וכלתי במקום וכלתי כח בגוף וישפעו מאת הזרו כחות שיהיו גם כן כלתי גוף עם היותו המשפיע וישפיע שפע הנאות למה שהתחייב מה' מהשפעתו והוא יכ ואינם גופים יאמר בהם שזה למעלה מזה זולתי במעלה לא במקום, כאמרך במשל עשרה אצילי המלכות כל אחד מהם למעלה מחבירו כפי התפשט אליהם השגחת המלך ואהבתו וכפי השעור אשר יקבל כל אחד מהם מהור המלכות הנאצל עליהם כפיהו תהיה השררה שיהיה לכל אחד על בני העיר ובני המלכות* שם הפעולה הטובה המגיע מאיתה השררה כן הענין כמ' המדרגות וט' הגלגלים יתנועעו אליהם על הצד שיתנועע המושפע והחונן אל המשפיעו והחושק אל מי שיחשוק בו והחוננו להשיב שלמות האפשר לו להשיגו ממנו וזאת היא התכלית בתנועתם, והם העמורים של כסף שרמו להם שלמת המלך כשיר השירים, ואמר עמודיו עשה כסף וכסף נגזר מכיסף כמו נכספה וגם כלחה נפשי, ואני פירשתי בפירושי שם כאורך ובארתי הענין מאד ורמיתי המשל למתמשל בו בלי שום דוחק רק כאזו המקרא צווח ואומר דרשוני כך, וכאשר מצאנו כאמת מציאות עולם אחד שהוא עכיון עליונו מושפע משפע עולם אחר שהוא עליון עליו, ר"ל עולם הגלגלים מעולם הצורות, ואותו עולם ר"ל גוף הוא כלתי שוקט עם היותו מנענעו מנענע חמיד אין חקר לכחו ית' באמצעות העליון, התחייב מזה שימצא גוף אחר מתנגד לו שוקט

חמיד

* כנראה חסר כאן חלק אחת או שתי חולות. והוא כוח וקל החונן לתקן חסריו וכ"ז לא רציתי לשלוח יד לתקן והסתמית אל סקולס ושכיל:

תמיד בעבור שכבר נתכאר במופתי אריסטו כי בהמצא אחד מן השני נגדיים ימצא האחד (האחר) בהכרח, כמו שתאמר במשל (בהמצא*) — והוא מורכב מחומץ ודבש, הפכי הטעם, כציירך בו החומץ בהכרח הצטרך לצייר בו הדבש גם כן, כן הענין בכל שני מתנגדים א"כ במציאות גוף מתנענע והוא הגלגל תתחייב מציאות הגוף שיקט תמיד והוא גוף הארץ, ובהתחייב מציאות גוף הארץ שהוא גוף כבד ועב יתחייב מציאותו האש שהוא גוף קל ורק, ובהתחייב מציאות אלה גופים תתחייב הפכיהם, ר"ל גופים מתנגדים להם כשתי איכויותיהם והם האוויר והמים האוויר יתנגד לארץ והמים לאש, הנה לך מציאות ד' היסודות שהוא עולם השפל באה מוכרחת ומחוייבת ממציאת האמצעי, ומציאת האמצעי ממציאות העליון כאשר בארתי למעלה ראה הקשר הזה הנכבד ית' הממציאו והקושרו והוא הקשר של תפילין שהראה לו הקב"ה למשה בסיני. הנה לך אחת הרע הנכבד החשוב כאור מאמר רבינו אדונינו מאור עינינו הרב ר' משה, וזכרהו:

מאמר ב':

מה שכא בספר הנכבד (מורה חלק א' פ' נ"ח) במאמרו: ולא העשה ג' כאלו השלילות ולא התירם עליו יתעלה אלא בפנים אשר כבר ידעת שפעמים ישלל מן הדבר מה שאין דרכו שימצא לו כמו שנאמר בכותל אינו רואה: והנה פירושו שפי' ר' הלל בנן של קדושים רצה בזה כי בהתיר השלילות על השם ית' לומר בו שאינו ישן ואינו ער ואינו חלש ודומה לזה לא תהיה כוונתך אלא על דרך המשל כמו שנודע בחכמת ההגיון שיאמר על הכותל שאינו רואה ואעפ"י שהכותל אין דרכו שימצא לו הראות ולא כמינו מהרואים ואין שום אפשרות מן הראות בו לא עתה ולא בעבר ולא בעתיד ועם כל זה אפשר לומר בו לא רואה מהיות נמצא הראות כסוג הכותל שהוא עצם שהוא סוג לכל הנמצאים ונמצא בכעלי היים גם כן הנכללים תחת סוג עצם שהוא ג"כ סוג הכותל ואעפ"י שהוא סוג רחוק לו שאין מדרכו שימצא לו הראות כיון שנכנסו שניהם ר"ל הכותל והב"ח שנמצאו בו הראות תחת סוג אחד נכון ונאות לשלול הראות ממנו אחר שנמצאו בסוגו, ועל הדרך הזה כשתאמר בשם ית' שאינו ישן

ודומה

* גם כן נראה לעין מסדוק מה והקודל משכיל ידע לתקן כמובן כמובן ע"כ
הכחתי ידי מוס:

ודומה לזה מן השלילות לא תהיה כיונתך בדרך שאותם הדברים
 שתשולל ממנו ית' אינם נמצאים לו עתה אבל הם אפשרים שימצאו
 לו לאחר זמן כמו שנודע במקצת הלקי השלילה שנשללם ממי שנמצאו
 לו למפרע או ממי שאפשר שימצאו לו להבא חלילה שתהיה כיונתך
 כן בשם ית' אלא בענין שהדבר שתשללהו ממנו אין דרך ואין אפשרות
 שימצאו לו בשום זמן לא להבא ולא למפרע ולא בנמצא כמו ששללנו
 הראות מן הכותל אעפ"י שאין הראות אפשר בה כלל בשום זמן רק
 הוא אפשר בסוגה, גם כן הכורא ית' ראוי להחיר בו השלילה על
 זה הדרך לכך בעבור שהוא ית' נמצא ומה שתשולל ממנו הוא נמצא
 בכ"ח הנכנסים תחת סוג המציאות אעפ"י שהוא ית' אין מציאותו
 כמציאות א' מן הנמצאים שהמציא אבל יאמר כן ע"ד ההשאלה או
 ע"ד משל כמו שנאמר בחכמת ההגיון כי כבר התבאר שם שחלקי
 השלילה הם ב' חלקים חלק בחמר הכרחי כלומר שהעדרו מן אותו
 הצד שנשלל ממנו הוא הכרחי ואי אפשר שימצא לו בשום פנים,
 וחלק בחמר אפשרי כלומר שאפשר שימצא בשום זמן בנשלל,
 והאפשר נחלק לג' חלקים, האחד הוא בצד ממה שדרכו שימצא לו
 בזמן שימצא לו ואי אפשר שימצא לו להבא כשלילת הראות מן העור
 והביצים מן הסרים ודומה, השני שלילת הדבר ממה שדרכו שימצא
 לו בזמן שימצא לו ואפשר ג"כ שימצא לו אחר זמן כשלילת הבריאות
 מאדם שהוא הולה ואפשר שיבריא, השלישי שלילת דבר ממה שימצא
 לו אחר זמן אך בזמן השלילה אין דרכו שימצא לו ולא קודם לכן
 כמו שלילת הדברים שהם בכה בשכל והשנים לילד שכשנשללם
 ממנו בעודו ילד לא נמצאו בו קודם ואינם נמצאים לו עתה, אמנם
 הם אפשרים שימצאו לו להבא כצאתם אל הפועל, וההכרחי נחלק
 לב' חלקים, הא' שלילת ממה שאי אפשר בשום פנים ובשום זמן
 שימצא בנשלל אבל אפשר שימצא במינו כשלילת הזקן מן האשה
 וההולדה מן העקר, והואיל ונמצאים במינו תפול עליהם שלילה,
 הב' שלילה מן הדבר מה שבהכרח שאי אפשר שימצא לו לעולם
 בשום זמן לא בו ולא במינו אבל אפשר שימצא בסוגו כמו שלילת
 השכל מן הסוס והראות מן הכותל שיאמר כם שלילה בעבור שנמצא
 השכל כאדם שהוא חי והוא סוג האדם והסוס והראות ב"ח שהוא
 נמצא והנמצא סוג לחי ולכותל ואעפ"י שסוג החי קרוב וסוג הנמצא
 רחוק, ועל דרך הזאת מן החלק השני של ההכרחי החרים עליו ית'
 על דרך משל כאשר אמרנו למעלה:

מאמר ג':

שואלים עם היות שהשם ית' ישכיל כל הנמצאים
 העתידים וישיגם השגה נבדלת, ר"ל נבדלת
 מהשגתינו, לא תמלט זאת ההשגה מא' משני ענינים
 או שימשך המושג אחרי המשיג בכח או שלא ימשך,
 והשני מאלה הוא שא"כ תהיה השגתו בלתי אמתית
 ולא תועלת, א"כ נשאר הראשון כלומר שיומשכו
 העניינים המושגים על אופן השגת המשיג בהכרח
 בלי חסר ויתר זה מזה כי כשישכיל וישיג השם
 ית' בזה הנמצא העתיד שיהיה רע צריך שיהיה
 בהכרח ההשגה שיהיה רע וראוי לו שיפטר מן
 העונש, ואם ישיג שיהיה טוב יהיה טוב בהכרחו
 יצא רקס מן הגמול הטוב כי הוא עצמו אינו הסבה,
 ובכן תתאמת ההשגה, וזה מקום הריסת הדרת
 והאמונה, ע"כ מקום הספק, אימר אני כי רבינו הגדול רבי
 משה החל להתיר זה הספק בחלק השלישי בפ' העשרים כמאמר
 היריעה, אמנם לא יוכל אדם לעמוד משם על הכלית ההתרה וגם
 בפ' אבות פגע בו ועבר עליו ולכן אבארהו אני לך יותר וכמאמר
 קצר איך העניין ואביא טעם לדבריו, כי הוא לא נתן טעם לזה רק
 אמר מה שיוכן ממנו מה שאומר לך והוא כי באמת השגת המשיג
 מחוייבת וראויה שתתפשט על דבר אמת וכשימצא נמצא מן הנמצאים
 על ענין כך נתחייב כבר מהשגת המשיג שהשיגו כעבר על ענין
 כך בעבור שהשיגו המשיג על ענין כך זאת הכונה היוצאת מדבריו
 ואעפ"י שלא אמרה כלשון הזה, והנה נשאר על הטוען טענה גדולה
 על זה, והיא: הלא כבר הוסכם מצד האמת כי השגת הכורא ית'
 ורצונו ענין אחד לגמרי וכשישיג ירצה וכשירצה ישיג ואיננה כהשגת
 שאר הנמצאים שישגם מה שלא ירצו, א"כ בהשיג רצה בכך ואם
 רצה כך נחייב שיהיה כך והנה שבנו אל ספיקנו ונאחזנו בו יותר,
 לכן צריכים דברי רבינו מעט תוספת נותנת טעם לדבריו לא לצורך
 עצמם רק לחולשת התלמידים הרוצים לעמוד על אמתת זה והיא
 זאת, דע כי שרשי הנמצאות וראשיותיהם הם שלשה הצורה והחומר
 וההעדר ולהם שלשה תוארים המתייחסים אליהם (המחוייב) האפשר
 והנמנע, המחוייב יתיחס אל הצורה עם היותה עומדת בעצמה, האפשר
 יתייחס

יתייחס אל החמר עם היותו נמצא במציאות חסרה והיא ככה, והנמנע יתייחס אל ההערר, ועם הנמצא מורכב מצורה וחומר חלו בו תוארי החיוב והאפשרות והיה החיוב שורש לצורה מציאותו ואנושותו והיה האפשרות שורש לבחירתו הנמצאת אליו במקרה מצד צורתו, והתחייב מחק המציא שהמציא אלה הראשיות יתב' שיניחם שוקדים על שורש מציאותם המחוייב בחיובו והאפשרי באפשרותו ועם התחייב מטבע המציאות טבע האפשרות והתחייב גם כן מחק המציא שישניג את מה שהמציא השנה נמשכת על טבע מציאותה ושרשה מכלתי שישנה טבע מציאותה ונחייב גם כן עוד מחקו שישניג השנה אמתיה מהשנת מה שימצא על האופן שימצא נשאה האפשרית על טבע מציאותה ושרשה ונתפשט חהשנה על אופן היוכה, כלומר כי כשזרמן לעתיד בנמצא א' שיהיה כך בטבע האפשרית נתחייב מרוב מעלת המשיג שכבר השיג בעבר שיהיה כך ר"ל אחד מאופני האפשרית צדיק או רשע, והשיג בעבר כך שהיה עתיד להיות כך, אמנם לא היה מחוייב עתיד להיות כך בעבור שהשיג כך, וזאת מעלה צודקת בשכלית כחקד ית' שהיא צדק והיא שכל, צדק מן הצד שהניח טבע האפשרית על שורש המציאות שהמציאו עליו, והיא שכל מן הצד שידע האופן האחר העתיד להיות מאופני האפשר ועם כל זה נשאר האפשר ההוא על טבעו, ואם היה האפשרי מחוייב שיהיה כך מהשנת המשיג שהשיגו כך יכנס מזה כחק המשיג ית' אחר משנים חלילה לו או שיעשה עול או שישניג שוא, העול יהיה בשנותו טבע הנמצאות משורשם מכלתי סבה מכרחה להשיב האפשר מחוייב וידמה כמשיב טבע הכוכב לטבע הסוס או טבע הסוס לטבע הכוכב שזה ענין בלתי ראוי כלל כחק הכורה ית' אם לא לסבה מופתירה לשעתה אמנם לא יהיה ענין שוקד מתמיד, ודע כי האפשרי אינו נעדר לגמרי רק הוא מן הנמצאות ככה וההערר בלתי נמצא אפי' ונקרא בלתי נמצא בעצם נמצא במקרה, השוא יהיה כי בהשיגו האפשר במדרגת החיוב והיה או משיג מה שלא ישניג בעבור כי ההשנה כנמצא ומציאות שורש האפשר מן הצד שהוא בו נמצא מן הנמצאים ככה שניהם יחד בנקודת הזמן אין בהם דין קדימה כלל ואפי' קדימה משהויות. מכל זה התבאר לך בהכרח שלא יחול חיוב על אחד מאופני האפשר המושג מצד חיוב השנה המשיג, רק נשאר המשיג משיג כחק מעלתו אשר אמרנו למעלה, והנמצא מתפעל כחק טבע אפשרותו והיא הבחירה הבאה עליו מטבע האפשר, והיה לפי זה טבע האפשר הוא שורש הגמול והעיגוש והוא דין האמת ומפי' עליון לא תצא

הרעות והטוב, וזה מאמר נכבד רב הצורך גדול התועלת נתבאר אלי
אחר העיון רק משיטת רבינו בפרק כ' וכ"א מן השלישי מן המורה
צדק וזה רצונו וכוונתו שם ואעפ"י שלא בארו כלשון שבארתיו הנה,
ומי שירצה לעמוד על אמתת שורש ג' הראשיות וג' חואריהם
הנוכחים ילמוד לפני רב בס' השמע הטבעי וכמאמר הלמ"ד
ומשם ידעם ידיעה שרשית כי הנזכר הנה מהם אינו רק היישרה
למה שרצינו לבארו. **אמר הלל** וראויה למה שאמרנו מדברי
הנביאים באמרו מפי השם ית' בטרם אצרך כבטן ידעתך ובטרם
תצא מרחם הקדשתך נביא לגויב נחתך, דע כי באמרו בטרם
אצרך כיון אל שלימות הצורה השכלית ולא אל יצירת עצמותו כ"ש
אל עיקר מציאותו שאלו היתה הכונה במלת אצרך על עיקר
(איצרך) מציאותו איך תיוחס שום ידיעה אל נמצא שלא נמצא,
וא"ת שתיוחס מצד ידיעתו הנמצאות טרם תמצאנה אין זה דבר
יתכוין בכאן, כי אפי' על יצירת עוף א' תחפשט ידיעתו טרם שיוצר
אותו עוף, ועוד היה יותר ראוי שיאמר בטרם אצרך כבטן הקדשתך
שאו תלקח בו הידיעה מק"ו של ההקדשה עם היות שכל נקדש
מאתו כבר היה ידוע לו מנקודת המצאו וכ"ש כ"ש כשתתפרש
ידיעתו באמרו בטרם אצרך, אלא על כל פנים כיון במלת אצרך על
נתינת הצורה השכלית ובאמרו הקדשתך כיון אל ההכנה המוגית,
או אם תרצה תאמר אל ההכנה השמימית היא הגלגלית כמו
וקדשתם היום ומחר, ויהיה כלל כוונת המאמר כך, אמר הש"ס
בטרם הגיעי אותך אל תכלית צורתך היא תכלית שלמותך כלומר
תכלית השגת השכל שהוא ההצלחה האנושית ידעתך כלומר ידעתי
בך טבע האפשרות כידעתי בשאר האישים מאישי המין האנושי,
אמנם חדשתי בך דבר מעלה מה שלא חדשתי בשאר האישים, כי
עורתך נתתי לך ההכנה המוגית או הגלגלית שתהיה בהן יותר קרוב
אל בהירת הטוב ומדרגת הנבואה ולא לכד לתועלתך עשיתי כן כי
לא תשיג מזה יתרון תועלת שכר מאתי אחרי שאני הייתי המכרית
אותך על זה כמתן ההכנות, אמנם עשיתי זה בדרך מופת לתועלת
זולתך, כלומר שתהיה מוכיח הדור ותנבא לגוים להצילם מן האבדון
ולכן לא תירא מהם שיויקד, והראיה ע"כ הוא ביחסו הצורה אל
הידיעה והציאות מיוחס אל ההקדשה שהוא לשון הזמנה כמו
וקדשתם היום ומחר, כי אין ראוי שתוכן מלת ידעתך על עיקר
הידיעה עצמה כי הוא ית' ידע כל עתיד ואין זה דבר חדש כנביא,
אמנם כיון במלת ידעתך אל קשר הענין שרצה להודיע בכלל,
ותוא שהיה לאמצו בהודיעו לו כי חדש בו דבר נכבד על

צד הכוונה, ואף על פי שהוא נכנס גם כן ככלל האפשרית
בשאר אישי המין :

חס

א

עוד להנ"ל, מהקדמת ספרו הגמולי הנפש *

אמר המחבר הלל בן החסיד הרב רבי שמואל, בן הגאון רבינו
אלעזר טווירונא וצוק"ל, עם היות נודע אצל כל אנשי
החכמה, כי הקנין המפואר שימצא למין האנושי, הוא הנפש
והצלחתה, והוא התכלית האחרונה לאדם במציאותו, ועם כל זה
רבו הבלתי משניחים לדעת מה היא? מה ראשיתה? מה אחריתה?
על המשניחים בכך, עד שכמעט לא יגיעו לסכום מספר אחד
למאה מחמת מעוטים, והקצת ההוא מן המשניחים לא יוכלו לעמוד
על אמתת זה הענין הנכבד, עם התהבר היותו עמוק בעצמו,
ואורך ההצעות וההקדמות הצריכות ללכת לפניו, עם עצלת הלמוד
ורוב חכופות מקרי הזמן וקוצר החיים, שכל אלה הם סיבות גדולות
על התמעט ידיעה החכמות בתור האנושי. אלה הענינים
העירו את רוחי לטרוח לשם שמים, שאעשה חבור
א' קטן כללי מקבץ בקצרה הדברים המוכרחים
לדעת מאורות הנפש לכל אשר נגע אלקים בלבבו,
וזאת המלאכה מזה החבור גם אם היא קטנת השיעור, היא עלי
גדולה להולשת שכלי ומעוט ציורי וחזק ראשיתה, ופנית אני
לאסוף נפזרי הדברים האלה מתוך ספרי הפילוסופים שהם גדולים
ורחבי ידים, וסדרתים ופרשתים בקצרה כפירוש מבואר, כדי שלא
יכבד

* הערה אחר הוועניק, עוד הנני חניף לך בדעה זוה שלוש העמקות והסחכר
החסיד הזה, אשר דליתי עלי חובה לתייחס פה לפניך, וסוף כזה אחר זה, ראשונה
הקדמת ספרו הגמולי כפסג הכוזב כזה: שנייה כתח א' חלוצה חלוצו כלין א'
וחלק ב', אשר בו יוכיז שנית החומר שיתר בחקירה על חס חלה התייחס על המין
האנושי בו שקדם וכדו כשני וחכמתיו הקדומים, הנדלה זר בהשקפה לפי המוכח
המוסכב בינינו, ואזכר אליו היגדות ככרות חכמי: ושלשית נפת חלוצו כלין
ב' וחלק ב', כחלוקת דחו"ל לשש חלקים ופרטי כל חלק, אשר חווכו מלאה וכחכמת
ובוכמת, כי כחון ותמים הוא החכמה הזו בלחכות דחו"ל, וכל דבריו עם החלואו חשען
לו בדבריהם בחקים אחר, ויתר פרשת גדולת החכמה וכל חשעי תקפו, עיין בהקדמת
נדלש החמרת:

יכבד עיונם מאד על מבקשי החכמה ויונחום, ולא קשתי בזה אלא
 התועלת שתושג במציאות זאת התכלית והיא ידיעת האמת לכך,
 שאין לידיעת האמת זולתי תכלית אחת והוא לדעת שהיא אמת,
 וזה דומה קצת למה שאמרו רבותינו ז"ל שכר מצוה מצוה, ואעפ"י
 שפורש שהקב"ה מביא לידו מצוה אחרת שניהם כנעימים, והכל
 שב אל ענין אחד אצל מי שיכין אותו הפירוש, ולכן סבורי אל
 לבי בזה החבור לכאר מציאת הנפש ועניינה ותגמוליה, עד שנעמוד
 על אמתה, ואז יושלם לנו מציאת זה התכלית באמת מזה המין
 של החכמה כשנדע שהיא אמת, וזה בעבור היות שהנפש היא
 הדבר שבעבורו נהיה האיש איש וכו' נמצא במציאת אנושית, אם
 כן אין ראוי שנשכח אנחנו מה שעשתה אנחנו ר"ל מציאות עצמינו,
 גם אין ראוי שנתייאש מהשכיל אותו הדבר בעצמו שעשאנו
 משכילים, שאם נעשה כן לא נהיה משכילים ולא אפילו אנשים,
 אמנם נהיה על מדרגת הבהמות ושאר בע"ח, וע"ז הזהיר הנביא
 ע"ה (תהלים ל"ב ט') אל תהיה כסוס כפרד אין חכין וגומר, עיר
 יש בזה הענין תועלת אחרת גדולה מאד, והיא שאפשר כי כהחל
 האדם לחשוב בעניני הנפש המדכרת והיא המשכלת, (יצנאונו
 בל"ע) מחשבות נפסדות יגיע מהם אל מחשבה אחרת יותר רעה
 כמו שאומר לך, אתה תציע היות אחר מהמון ישראל המתדמה
 כחסיד ידמה כלכבו, כי הנפש אחרי הפרדה מן הגוף ושיגור
 עניינים גופנים במיני שלומיה ותגמוליה, כמו שיראה לו בשלות
 וכהעברה וכבהלה מפשוטי הפסוקים ופשוטי ההגרות שבתלמוד,
 ידמה ג"כ עם הדמיון (הזה) דמיון אחר ויחשוב שהנפש היא גוף
 ויגזור כך, הואיל וכל מקבל התפעלויות גופים הוא גוף כהכרח,
 והנפש מקבלת אחרי הפרדה התפעלויות גופיות כלומר עונשים גופיים
 אם כן היא גוף, והנה זאת המחשבה אעפ"י שאינה כ"כ רב החזק
 מצד עצמה, היא רבת החזק מצד מה שאפשר לה להמשך אחריה
 שאר אמונות נפסדות מאבידות, בעבור כי תכף ציירו כציורו השכלי
 שהנפש היא גוף יהיה מה שיהיה או דק מאד ומוהיר כשמש,
 לאלתר יביאהו ההכרח לצייר שיש למעלה בעולם העליון גופים
 ומקומות מוגבלים, עם מה שהתקבל אצל כל אדם שהנפש נתנה
 מלמעלה, וכציירו שיש בעולם העליון גופים לאלתר יביאהו זה
 הציור שהמלאכים גופים, ועם היות אצלו המלאכים גופים, וכבר
 התאמת אצל ההמון שהמלאכים הם אצולים מהוד השם יתב' כמו
 שדרשו ע"ה (פרקי ר"א פ"ב) ע"פ עוטה אור כשלמה וגו' (תהלים
 ק"ד ב'), וידוע שחמאציל לא יאציל ראשונה אלא בדומה לו מזה
 יגזור שהוא יתב' ג"כ גוף הוא, ותכף הגיעו לזו הנקודה הגיע

לשריפת נשמה וגוף אבד וכפר בעיקר, ראה מה קרה לזה — !
 לכן השתדלתי כחבורי זה מה שיספיק למבקש האמת, כמו שתראה,
 וחלקתי לשני חלקים. בחלק הא' אבאר בו שכעה עניינים כנפש,
 ובכלל זה החלק יכנס מאמר א' נכבד מאד על אודות חווק האמונה
 הקדושה, אמנם ממעלתו יחדתי לו שער בפני עצמו, ובוה החלק
 הראשון יבוא גם כן בקצרה הודעת שלשר מיני השכלים, וענין
 התרבות הנפש בשכל הפועל. בחלק השני אבאר אודות תגמולי
 הנפש העתידים לה בשכר ועונש אחרי הפרדה מן הגוף, ושם
 אחזק דברי מן המקרא ומן התלמוד, ואפרש כמה
 דברים שנראים בתחלת ההבטרה אל בלתי מבין
 כסותרים זה הענין שכונתי אליו, וכאן תשלם לי הכונה
 כחבור זה, וקראתיו בשם: מאמר תגמולי הנפש: וכל איש
 משכיל שיקרא בו אני משביעו בנפשו, שלא יעבור
 עליו בשלוח רק יתבונן בו במתון התבוננת מופשטת
 מחאווה וקנאה, ואחרי כן אם יראה בו שגיאות ידקק בהם
 ויורני האמת לשם שמים, ואני מעכשיו התקבלתי אדנות חכמת
 קבלת תלמיד מרבו, וה' אלקים יעזור לי: (והוסיף כבאור פרטי
 הציונים מכל חלק מהם' כמו שנתבאר בשני סמכתיו הקודמים
 ובוה תם ההקדמה):

ב

בציון א' מחלק ב' מספרו תגמולי הנפש. המדבר על תגמולי
 הנפש מה המה? אם חומרים גופנים, או צוריו בלתי גשמי בלתי
 חמרי, באמצע דבריו שם הנוגע לנו, זה לשונו:

הנה נשאר שעם היות גמול השכר צוריי יהיה ג"כ גמול העונש
 צוריי בלתי גשמי בלתי חמרי, ואם עד אלה לא יאבה לנו
 ויחוק להיות העונש גשמי עם כל היות השכר צוריי, נתחיל להרכות
 עליו בהפרשים ונאמר לו, זה ההרגש מן העונש שאתה אומר שהנפש
 תרגיש אחרי הפרידה מן הגוף אינו יוצא מאחד משתי פנים, או
 שיהיה שוה להרגש שהיתה מרגשת בעת הדבוק עם הגוף, או שיהיה
 חלוק ממנו, אם תאמר שהוא שוה זה מן הנמנע שישתוה ההרגש
 שאחר הפרידה להרגש שבעת הדבוק, בעבור שכבר נפרדה, ואם
 הדבוק

הרכוק היה סכה שהנפש היא מרגשת (פי' זה ההרגש החמרי) כמו שידוע זה ממושכל ראשון, ועתה נפרדה יתחייב מזוה עכ"פ שבתפודה יסור ממנה אותו המין מן ההרגש שהיה לה בעה הרכוק, כהתחייב סור המסוככ בסור הסכרה, כהיות הסכה עצמה פנימית והגוף אינו עמדה אכל הוא בקבר, א"כ אי אפשר בשום פנים שיהיה הרגש א' שוה לגמרי, ואם תאמר כך רצה השית"כ אשאלך מדוע כו'. ואם עוד תאמר כך גזר הכורא יתב' עבור חטא אדה"ר, עוד חשוב השאלה כי למה גזר כו'. ואם עוד תאמר כך רצה הכורא יתב' ולא תניחש אל הרצון שום שכל או טעם צודק, אם כן שמת דרכי השית"כ היותם ע"ד המקרה כלי סדר אלא כאשר יודמן הלילה לך מזה, ולא כן העיד עליו הנביא באומרו (תהלים י"ט ח') עדות יי' נאמנה מהביטרה פתי, א"כ היא נותנת טעם לדבריה, כי הפתאים לא יחכמו אלא א"כ המלמד יתן אליהם שום טעם על מה שילמדם ויראה פנים לדבריו, ונקראה מצוה ברה ופקודים ישרים (שם) ושהיא חכמה שכנה ערמה (משלי ה' י"ב) וכי ישרים דרכי יי' (הושע י"ד י') כלומר הולכים ע"ד האמצע בלתי גוטים אל א' מהקצוות, כי הנוטה לא' הקצוות הוא בלתי שווי ובלתי יושר, ועם הישר אי אפשר שימצא בלא כונה שכלית ובחנה הולכת על אופני הצדק, ואל תחשוב שיהיה די להשיב על אלו השאלות כאמור כך רצה השית"כ וכך גזר חכמתו וכמו שאין להשיג את עצמו כך לא נוכל להשיג חפצו, אם כן למה חמרה אברהם אבינו ע"ה על גזירת הכורא לעשותה כלה בסדום ואמר (בראשית י"ט כ"ה) חלילה לך וגומר עד שחקר הרבה על הגזירה אם הייתה כדון, והוא יתב' נרצה לתת לו מענה, וכן משה רבינו ע"ה חמה ואמר (כמדבר ט"ז כ"ב) האיש האחד יחטא וגומר, וכן בקש לידע דרכיו שנאמר (שמות ל"ג י"ג) הודיעני נא את דרכיך כלומר מפני מה צדיק זרע לו רשע וטוב לו כדאיתא פ"ק דברכות (דף ז' ע"א) והשית"כ השיבו אליכא דר' יוחנן שאומר ג' דברים בקש משה מהקב"ה ונתן לו וכו' עד ופליגא אדר' מאיר שאמר ב' נתנו לו וא' לא נתנו לו שנאמר וחנותי את אשר אחון ואף עפ"י שאינו כהיון, ואין הדבר כן כי כודאי נתונה לו כמו שאומר ומשלם לשונאיו על פניו להאכידו, לא יאחר לשונאיו אל פניו ישלם לו, (דברים ז' י') וגרסינן פ"ק דערוכין (פ"כ שם דף כ"ב א'), א"ר אילא (כש"ס דילן רבי) לשונאיו דהוא דאינו מאחר פירוש לצדיק שאינו גמור אבל מאחר הוא לצדיק גמור, ולכן פירוש ר"ח סיפא בצדיק גמור ורישא בצדיק שאינו גמור ואעפ"י שקשה מלת להאכידו מ"מ ניתן רשורו לדרוש במעשה הכורא ולסככם לפני האמת

והצדק*) וכן אמרו ע"ה (שבת נ"ה א') אין מיתה בלא חטא ואין יסורין בו, ראה כי לא רצו שתהיה המיתה במקרה בלי שום סיבה צודקת, ואעפ"י שיש מקום שאלה אם כן מדוע נגזרה מיתה על הצדיקים גמורים בען אדה"ר***) . וכדי שלא נפסיק ממאמרנו זה אנהי זה

הדבור

*) אחד החציתים : אין דבריו כאן וחוכמים, ואין הדמיון עולה יפה, בין לייחס להבורא חכמה פעולה עול ואין והטעמה עמו על זה לפיכך, ובין לייחס לו פעולה חיה לדבאו, (שאין בה שום עול ואין), שהיא כנגלתה הטעם וחמתו חזק חולשת שכלנו ותנוכסו, כי לא כחשבותיו של אלוה בודא עולם ימי החשבות כנדלתי קדושי חומר, ואכזב כי לא יחזק חקר שדי, וחם דמות יצרוך לזה חול זה, וכלי ספק יודע דבר, כי לדעת ר' חזיר האומר שגל שאלת חז"ה"ה כדדיק ורע לו בו' לא השיבו, על כרחק לא ייחס להבורא ככל זה עול בדין והטומו חשפט, וגם בפעולתו זאת הנראית בלתי צודקת בעינינו בחזק חצונו שאין ידיעותו חשבת ידיעת הבורא והשגתו, ושיא בנידור תצדק לפי דוחות ידיעתו הנבגלת חמתו, וזה ברור. אבל ככל זאת הכחז וז דבריו היא אחתית וצודקת בלי כל חשין ראיה חזוקים אחר, כי פעולות הבורא כולם בכונה ישרה ובלוטה, כחכמה יסד ארץ וכוון חיים בתבונה, וכל חוקם שכולל לייחס טעמים צודקים לפעולותיו וחזותיו הוא הישר והכוון :

**) כוונתו בזה על זה שסיימום בשיעורין ע"ז בתוכחת חסד. דמתן ר' חמו בעטיו של נחש הנדלח חזה שם כאלו כדחה וכל דעה זאת שאין חיתה בלא חטא, וככ"ו הוא עוד כחזוקי בה, לדעתו, יען כנראה כחזק חוקמות אחרים החודים כחזוקים בה, והוא סנהדרין ק"א ע"א ת"ר כשחלה ר"א בו' עד אחריו לו לחמתו דבינו כי אדם אין דיקן בלרץ וגומר וצ"ח חכמ"א שם בחידושי אגדות — וכן בראשית רבה פ' ר"ד ע"פ וינר וגומר שמי יצירות בו' חזק הקב"ה שם אפי בודאו בו' השינו בודא אותו חאלו וחאלו אם יחטא ימות ואם לאו יחיה, כבר העירו חופשיים דנים היות דרו"ל אלו חודים ע"כ כי אין חיתה בלא חטא — וכן דרו"ל ויקרא רבה ו"ו, קהלת רבה ב', ילקוט שמעוני קהלת רמז תתקס"ג, אם יאמר לך אדם שאלו לא חטא אדם"ר היה חי וקיים לעולם חומר לו אמת כנר היה אליהו של חטא הוא חי וקיים לעולם גדלה כחזוקי בואת הדעת, ואין ספק דבר שדעת הכ"ל, אין חיתה לדורות בעון אדם"ר, ועוד כחזק כזה גם בחוקמות אחרים, והוא מס' ע"ד ה' ע"א, דעת האומר לא קבלו ישראל את הפורה אלא כדי שלא יאס חלאך הוות שולט בתן בו', וכן דרו"ל במדבר רבה פ' ט"ו, כיון שאמר אלה אליהם ידאל כל חית עליהם ואחר הקב"ה בשיטתו של אדם"ר הלכתם אכן באדם שמוותו של חודים בנידור שאם לא חטאו לא חמו בעון אדם"ר, ועוד כחזק חזק חזוקים שהיה חיתה לדורות גם בלא חטא עון אדם"ר. והם בראשית רבה ט', אר"ש בר יצחק, הכס טוב וואר, הכה טוב זה חלאך חיים, והכה טוב חזק זה חלאך חוות, וכן עוד דרשחם ו"ל ע"פ, וחזק ע"פ תהיה זה חלאך חוות שחזק פניהם של הנדיות, וכבר העירו גם חופשיים שרואה חזק שאם גם לא חטא אדם"ר היה חיתה, (ע"ן לקט יוסף), וינר הדברים בעל ילקוט חדש כן חזק ונביא ראיה לדבר דע שהדי עשה תשובה, ע"י"ש, וע"ן כס' חן טוב חזק שהחיה הוא גם כן שהיה חיתה בלא חטא אדם"ר ורק שהיה לו החיתה ע"י הקב"ה בעצמו, וזה אלו טעם אחרם נפרה ארוחא תבוא אלו ואתחן בו' כי ע"י העגל נעשה החיתה ע"י חלאך חוות חזקא טוחאה ולכן הוצרך טהרה הפרה ע"ז הטוחאה, וגדולה חזו כחזק להדנה וחכמי דו"ל שחזקו לייחס גם החיתה לאדם"ר בחטאו לבד (אלו חטעם בעל ילקוט חדש שהדי עשה תשובה), ואמרו ב"ב ע"ה עמוד א', א"ל הקב"ה לחירם חולך צור בך כסתכלתי וגורתי חיתה על אדם"ר וכו', וכתבאר הדבר ביוסף בנראשית דבה פ' ט' (ובילקוט שמעוני רוח ט"ו) אשד אפי כוון חיות בזה העתקת כל החומר שם. ר' חזק בר חנינא אחר דלוי היה אדם"ר שלא יטעום טעם חיתה בו' אלא לפי הקב"ה שחזקו כדבר וחירם חולך צור עמידן לעשות עצמן אלוות לפיכך נקטתו בו חיתה, הדל הוא כדתיב בו', אחר לו ר' יוחנן א"כ יגזור חיתה על הדשעים ואל יגזור חיתה על הצדיקים, אלא שלא יהיו הדשעים עושים תשובה של דחיות ושלא יהיה אחרים כלום הצדיקים חיים אלא שזן חסגלין אה החוות וחצשים טובים אף אנו בו' כחזק עשייתה שלא לשמה. ר' יוחנן אחר חפני חזק

הדבור אל מקום אחר, ונצרך זה עם שארי דברים מועילים, ונעשה מהם שער א' קטן בעה"ת"כ, ושם אראה שיש מיתה בלא חטא באופן אחר, גם שלא מתו הדורות בעין אדם הראשון, א"כ טמה שהיכחתי נראה וכו', יבזה נשלם הנוגע לנו:

ג

בציון ב' מחלק שני מספרו תגמולו הנפש המבאר מהות השכר והעונש, הגן ערן והגהינם. בתוך דבריו, מחקר נכבד מאד במיני החלוקים שנחלקים בהם דרו"ל בעליו התלמוד, זה לשונו:

ואני מרם שאתחיל להוכיח מדברי רבותינו ז"ל ודברי הפוסקים על דרך האמת והצדק כמו שאפרש, אקדים לך הקדמה אהת קטנה תשיג ממנה שתי תועלות! — **האחת** שאתה תשיג ממנה אמיתת אלה העניינים המפוארים, אם יהיה לך לב לדעת מופשט מקנאה ותאוה רעה! — **השנית** שאתה תדינני לכף זכות אם אחזק חכם וצדיק ותקבל דברי כנפש טובת ותציירם בשכלך, רק השמר לך שלא תהיה מכת החולקים על האמת

גזרה חיתה על הרשעים אלא כל זמן שהרשעים חיים הם חכמים להקנ"ם הדא הוא דכתיב (חלמי ג' י"ז) הונעת את יי' בדרכים, כיון שהם חופים פוסקים חלכענים להקנ"ם שכלומר (איוב ג' י"ז) הם רשעים גדלו רגוהם גדלו חלכענים להקנ"ם, וחפני מה גזרה חיתה על הצדיקים אלא כל זמן שהצדיקים חיים הם נלחמים עם יצרן כיון שהם חמים הן נחין הדא הוא דכתיב (ס"ט) ושם יכוחו יגיעי כח דיינו מה שיגענו, ודע"ל אחד ליתן שכר לאלו נכפלים בו' לצדיקים שלא היה ראוי לטעום טעם חיתה וקבלו עליהם טעם חיתה לפיכך לכן בארצם חשנה ירשו (ישעיה ס"א ז'), ולהפריע זמן הרשעים שלא היו צדיקים ראויים לטעום טעם חיתה ובשנילם קבלו עליהם חיתה לפיכך טענה שברוך ירשו, ע"כ דברי דרו"ל שם אפר תראה מהם שחזרו שגם אדם"ר לא היה ראוי לחיתה נחטאו לכך הם לא בציוף טעוהים אחרים, ונחמת ונכמת עכ"פ כי כל א' ורבותינו ז"ל הכאים לייחס טעמי החיתה לרשעים ולצדיקים שזיאתו בזה להיות החיתה כללית בעון אדם"ר, ורק שהיא לדורות לכל א' מהם לפי טעמו וחלפדי חטאו, הרמתיך בזה קודם בעים שאין דעת המחבר החסיד הוא וזה כל כך עם העיון ברו"ל צדקת השקפה אף שהיא כנגד החוכם המונח בדיבור, ואין ספק לפני כי המחבר האדם הגדול הוא במורה ונחמה קבץ כעמיד גורמה ודחו"ל לחוק דעתו ודכדיו ודכדוהם כדרכו, ואם המצא יוחא דבריו בזה ויתגלו לאור אס יהיו ככונים וחוקים בראיות מוצקות, והיה בהם כדי חוק הד"ת, כי עי"ו יהי נגדע ונספך אשיות כל היסוד לחאמינים רבים וזלתינו, וגם אני יכולתי להוסיף לחוק הדבר, אשר אוחס אוחוק ידי וזה, כי לא אכנס לא לקרב ולא לרחק דבר שהוא נגד החומלט המונח וחוכם בלב הכדיות, אשר וזה וזה וזה וזה וזה ששאר כללם לתורה שליחה, אף אס יהיה נגד המורה והחכמה חלת יי', והחשכיל ירום. ובאמי בהערה א לאהבת המורה והחכמה, ולכבוד האדם הגדול המחבר, (ואף כי אחריות דאחריני לא קיבלת), והידוע מחשנות ולכות בני אדם ונוחן אחיות יחשוב לי לצדקה:

האמת ככוונת רעה כדי לחשב הכם בעיני הרואים ולהאשים זולתך*), ואם תעשה כן השית"כ יהיה עד ודיין עליך ואני ארז נפשי הצלתי, אבל אם תראה בהם שום שגיאה אחר שתדקדק בהם היטיב ותיישר אותה על האמת במחון ובנחרת זאת תהיה מלאכת שמים, וכבר כתבתי בתהלת חבורי כי אני תלמידך בזה, ואקבל דברך כמים קרים על נפש עיפה ושכרך תרכה מאד:

דע כי כל דברי רבותינו ז"ל נחלקים לששה חלקים:
החלק הראשון הוא דברים כפשוטם בלי חסר ויתר! —

השני הוא ענין משל וחידה מורה על כוונת מפורות! —

השלישי הוא קבוץ מאמרים דומים לנבואה, כאה להם בחלום או בהקיץ מאת השית"כ באמצעות השכל הפועל והם דברי עתידות נאמרים כמשל כמו דברי דניאל ושאר נביאים! —

הרביעי דברי אגדות ודרשות המוניות שהיו דורשים בשבתות וימים טובים להמון אנשים ונשים וטף כדי להמשיך לבם לתורה ולמצות ולאמצע בעבודת הבורא יתב' וזה החלק הוא טוב מאד ומועיל לישראל! —

החמישי הוא קבוץ דברי בדיחותא כדי לשמח הלב ולהרחיבו אחר שיגע החכם בעיון דק ובלימוד ההלכות החמורות והשטות העמוקות! —

הששי הוא ספור הנסים שהיה הקב"ה עושה בעולם לכבוד הצדיקים כדור חכמי התלמיד והנפלאות הגדולות שהיה מראה בזכותם כמו שהיה עושה בימי הנביאים ומשנה בעבורם סדרי הטבע:

הדמיון על חלק הראשון שהוא כולל דברים כפשוטם הוא כל מה שמצאנו בדבריהם במשנה

בתלמוד בהלכות בספרא וספרי מן המצוות ופירושיהם ומן המדות שהתורה נדרשת בהם כקלים וחמורים וכבנין אב ובגזרות שוות וכל כיוצא בהם שהם פירושי תורה ודברי סופרים שיש בהם מצוות כל אלה הרי הם כפשוטם, והוכה על כל איש מישראל לקבלם כמות שהם נאמרים וכלשון שאמרו ע"ה בלי חסר וכלי יתר ועליהם אין להוסיף ומתם אין לגרוע, ואין להרהר אחריהם ולא להסתפק בהם ולא לתת להם משל ולא להוציאם מן הכונה המפורשת בהם כדי לסבבם אל פנים אחרים בעבור שכולם נאמרו מפי מרע"ה מפי הגבורה, ועליהם אמרו רז"ל (אבות פרק ו' משנה ה') שהתורה נקנית באמונת חכמים, וכל מי שיהרהר אחריהם להבינם שלא בפשוטם

* אחר שהעמיק חקרה היא כבר הים לעולמים רבים שמו, וזה שסיה כול סיסיה רבים ישמו, וסיה שעורה לנו ולאנומינו בכל דור ודור לפרוך גדר העולם ולנזות כבוד המוס"ק ותחיה, ע"י מרכות אכסים כאלף וחס וחסות וחסות וחסות שירנו בכל עת, ודא עקל ורע וחר כיומד כדור שאין המורה חניכה אשר דין גרוול שמשכת פורה חיסרלל ח"ו, וזה דנה הערה הולת בוחינו זס, ה' בדחווני ישנית כל דע חעולולו:

כפשוטם וכפירושם שפירשו רז"ל הרי הוא מין גמור ואפיקורס ומקצץ בנטיעורה ואין לו חלק לעוה"ב, שהרי כתב מרע"ה על פי הנכורה, כי עפ"י הדברים האלה כרתי אתך ברית ואת ישראל* ופירשו רז"ל (גיטין ס' עמוד ב') שהקב"ה כרת ברית עם ישראל על המשנה ר"ל תורה שבע"פ, ואמר החכם ברוח חקודש ויותר מהמה בני הזהר, ופירשו (ערוכין כ"א ע"ב) הוי זהיר בדברי סופרים יותר מכדברי תורה וכו'. עוד דרשו (ע"ז ל"ה ע"א ושהש"ר א' ב') כי טובים דודיק מיון, חביבין דברי סופרים יותר מיינה של תורה, וכל זה בעבור שפירושי התורה הם הם תפארתה וכתרה המודיעים מעלתה ובלעדיהם לא תודע מעלתה ולא ידע אנוש ערכה, ולכן אין להבינם בדרך משל כדי לפטור את עצמו מפשוטי המצוה המפורשת בהם ולומר מצוה פלונית כונה לכך ודי לי בהביני בח הכונה לכד ואיני צריך לקיימה ככתבה, כל האומר כן אינו מעדת ישראל ולא מכרת מרע"ה ואסור לדבר עמו וה' ירחיקנו מעלינו, ולזה כוון שלמה החכם באמרו (משלי א' ו') להבין משל ומליצה דברי חכמים וחירותם, כלומר צריך להבין ד"ת ע"ד המליצה ככתבה ואין די רק במשל וכן צריך לעשות בדברי חכמים לעשותם כדבריהם ואחר כך לסמוך להם משל או חידרה, אבל המשל וחידה בלא המליצה עצמה ובלא הדברים עצמם אינו מספיק, אכל לתת טעם ראוי והגון למצות, כלומר יי' יתב' צוה מצוה פלונית בעבור סבה פלונית ויאמר כן כדי לפאר המצות שלא תהיה דבר רק, זה הענין הוא מלאכת שמים וכבוד הבורא וכבוד ישראל**). ובתנאי שתמיד יקיימנה ככתבה יכלשונה ולא יחשבנה למשל, וכן מצאנו לרבתינו ע"ה

* ציוני מראה חוקים הפסוקים הוא אך לחימר אחרי אשר כל הנין להם נדחו"ל בחוקים, ומשם יראה הנושא:

** * עיין פי' החשבויות להרח"ב"ס לחם' סכהדרין וזה שהקדים שם דיש ס' חלק וכו' נס' ח"כ כי הוקרא שאלמד (דברים ד' ו'), ושורתם ועשייתם כי הוא חכמתם וניכמתם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואחרו רק עם חכם ונכון וגו', יורה היות להחזות טעמים, ורציתי חיי שהעיר עליו חכם שדרשו רז"ל ע"ז (שבת ע"ה א') חכין שחזו לחשוב תקופות ומוזלות שאלמד ושורתם וגו' איו חכמה וכינה שהם לעיני העמים הוי אומר זו הישוב תקופות ומוזלות, והרי רק חן חזיה זו לכד כאשר ולא חשברי המצות, אבל ככדאס הדין עם הרחב"ס ז"ל, ודרז"ל הוא מחמת החקרא ומשען הרחב"ס חסוף החקרא אשר ישמעון את כל החקים האלה ואחרו רק עם חכם וגו', ועוד העירו עליו שהרי כאשר לרז"ל סכהדרין כ"א ב' חפגי וזה לא נתגלו טעמי תורה וכו', ולרבתי הרי יהיו גלויים גם לעיני העמים, ולדעמי גם זה לא דקון עליו, והרי אחרו רז"ל (פסחים קי"ט א') חלי ולחכמה עמיק א"ד זה המגלה דברים שכה עמיק יוחין חלי ניכחו טעמי תורה, והרגיש שם החכמה"ס בח"ס בחוקותו שאין חזו היתרה לדרז"ל סכהדרין שם שאלמד חס"ח לא נתגלו טעמי תורה, ששם הכונה לחם שלל נתגלו ע"י הקב"ס בתורה כי חזו יוכל לבוא לידי ונכסול, אבל אם חוכמה טעמו בתורה, חוה"ס יתמו החכמים טעם לא יבוא לידי ונכסול, כי סוף סוף יוכל להיות עוד טעמים אחרים כדבר ולא יוכל אדם לפטור א"ע חן החזיה ע"י ניטול טעם זה גם כן:

ע"ה שהרכו כמה וכמה בטעמי פרה (מ"ר במדבר י"ט*) , ומצות ר' מינים שבלולב (סוכה ל"ד א') ומצות שופר (ר"ה ט"ז א') ומצות ציצית (מנחות מ"ג ב') ואין זה רק טוב ולא רע, גם פירשו (נדה ל"א ב') ז' לילדת זכר וי"ד לנקבה בעבור שכזכר הכל שמחים מתחרטת לסוף ז' ובנקבה שאין הכל שמחים בה מתחרטת לסוף י"ד, גם פירשו (שם) סכת מילדה לשמונה בעבור שלא יהא אביו ואמו עצבים וכל העולם שמחים, וכן מצאנו בכמה מצות אחרות (ראש השנה שם ובכ"ט), והמצורה שלא נוכל להשיג סבתם נניחם עד שיבוא אליהו ויגלה טעמם, ראה כי אפילו מרע"ה נתן טעם לאכילת מצה ולישיבת סוכה :

אמנם החלק השני שהוא רוב הדרשות והאגרות שנראים דברים של תימה או פירושי פסוקים שפיר' רחוק מאד ואין שום ענין של מצוה תלוי בהם, כמו שור שהקריב אדם הראשון קרניו קודמות לפרסותיו שדרשו כן (חולין ס' ע"א) ממקרין מפרים, שבדאי אין הענין כן כפשוטו בשום אופן, וכל דומה לזה שהם דברים זרים ורחוקים מאד מן הפירוש שפירשו בו, אותם ודאי יש להם להכינם במשל והם תפוחי זהב במשכיות כסף על הדרך שפיר' רבינו משה ע"ה, והיו אומרים אותם במלות זרות כדי שיהא הנגלה מהם דרשה לההמון העם והנסתר שהוא המכוון בהם יהיה אוצר נחמד לאנשי הסגולה החכמים השרידים אשר קרא יי', וזורה הענין הנראה מפשוטיהם היה כדי להסתיר הסוד מן ההמין שאין כח בשכלם החלוש להכינו כמו שנא' (משלי כ"ז כ"ו) כבשים ללבושך*, ואמר הכם אחד דברי השית"כ הם עמוקים ונתנו לכני אדם למען יפעלו ונעלמו ונכסו למען יכבדו ונפתחו למען יהיו חיינו ומעמדינו, וזו החלק מדבריהם הוא ארוך עד מאד ולא אוכל לפרט לך כל חלקיו אבל נתתי לך דבור א' קצר להיות לך אופן לדוגמא עליו, ובמצאך בדבריהם דברים הולכים ע"ז הדרך תקחם על צד משל ולא כפשוטו, וכל מי שיכנס בפשוטם הוא אצלי חסיד שוטה :

אמנם החלק השלישי שהוא מאמרים דומה לנבואה הוא רוב אותם הדברים שאמרו בדרך מעשה

שהיה

* ל"א ידעתי חוקים שדברו בו בטעם פרה לדווחה ורק בנ"ר כחדר י"ט שם חס סלחתי לזר הקנ"ה תנול פרה תכפר על חטאת עגול, אבל כסיפן אמרו (יומא י"ד א' וברנה סב) אמר שלחה על כל כמורה כולם עמודתי ופרשם של פרה לדווחה וכי' סמתי לחכמה וסיל רחוק חזתי, ושם שימד יל כל טעמי החזות, וחוס גכ כן עשען לדברי בעברה הקודמת :

* * * * * ודרשו חז"ל ע"ז חגיגה י"ג א' אמר שכוכו דברים שחס ככסוגי של עולם יהיו אחת לבושך :

שהיה כלומר הנרת ספורים חסוהים מאד שתמצא בדבריהם כמו מעשה א' - מעשה בר' פלוני, פעם א' היה כך וכך ודומה לזה מן הספורים הנפלאים הרחוקים מחאמין שהיו כך כמו שהם כתובים ושאי אפשר היותם בן כשום צד וכשום ענין אם לא בנס מכטל סדרי הטבע, והנס אין לו צורך שם לא לפי העת ולא לפי המקום ולא לפי האיש, וידוע שלא יעשה נס מכטל סדרי הכריאה אם לא לצורך גדול מאד מאד ולא כאשר יודמן כדי לשמה בו בני חאדם, ואלה המאמרים הם כמו לדידי חזי לי (כ"ב ע"ה א') ודומה להם שענינם הוא כמו מקל שקד אני רואה (ירמיה א' י"א), כן הוא לדידי חזי לי ר"ל היה נראה שהיה כך וכך שכל אלה הם עניינים שהיו באים להם במראה הנכואה והיה נאצל עליהם רוח"ק בחלום או בהקיץ ורואים ענינים מורים על העתידות ועל הנסתרות במדרגה דומה למדרגת הנביאים הראשונים ואולי יותר מהמה, וזו אמנותי בכל אותם המאמרים ודומיהם עכ"פ והיא אמורה נכבדת ומהדרת חכמינו ע"ה הרכה יותר ויותר מאמנת החסידים השוטים שכהמון עמינו שלוקחים המאמרים ההם כפשוטם וככתבם ומייחסים בזה לחכמי חתלמוד דברי הכל וענינים נמנעים אין בהם טועיל: **אמנם בחלק הרביעי** שהוא דברי אנרות המוגיות הם אותם הדברים שהיו דורשים להמון העם והנשים והטף בשבתות כחדשים ובימים טובים כדי להמשיך להם לתורה ולמצוות והיו אומרים להם הדרשות פעם בלשון איום וגזום כדי ליראה למען ישמרו מחטוא, ופעם בלשון בשורות ויעודים מנחמיה כדי להזקק הלככות התלמידים הלומדים תורה מעוני ומדוחק כדי שלא יהא הלמוד לטורח עליהם ויזניחוהו, וזה ההלק נתחיי רבים מהם יעודים לצדיקים לע"ל, כמו עתידין ישראל שיחיה להם כך וכך, עתידה ארץ ישראל שתוציא כך וכך, ושחומות ירושלים יהיו כך וכך (כ"ב ע"ה ע"א ועמוד ב') וכמו אמרם (בכרות ו' ב') כמי שרגיל לבוא בכה"כ ובכהמ"ד ולא בא יום א' הקב"ה שואל עליו שנאמר מי בכס ירא ה' שומע בקול עבדו וגו', וכמו אמרם (שבת קי"ט ב') כל העונה אמן יהא שמיה רבה בכל כחו אפילו יש בו שמץ ע"ז מוחלק לו, וכן אמרו (שם קי"ה ב') אלו שמרו ישראל שבת א' כהלכתה מיד נגאלים וכו' שנאמר לסריסים אשר ישמרו את שבתותי, כל אלה הם דברים שהרחיבו בהם מאד, כי ידוע שמי שעובר ע"ז לא ישמור את השבת, ועוד אמרו במקום אחר גדולה ע"ז שכל הכופת בה כמורה בכל התורה כולה וכן להיפך (חולין ה' א'), הוריות ח' א', קהושין מ' ע"א), א"כ אותו המאמר מהמשמר שבת א' אפילו הוא עובר ע"ז מיהלין לו איננו אמתית כפשוטו, אלא אם חגרום עבר ולא

ולא עוכר, וכמו אמרם בצחות (כרכות י"ז א') גדולה הכטחה שהכטיח הקב"ה ארץ הנשים יותר מן האנשים שנאמר נשים שאננות קומנת וגו' — עיר יש מזה החלק דברי הנהגות אנושית שיתנהג בהם האדם עם כ"ב ועם שאר אנשים ומצאו עליהם פסוקים צחים נראים כעונים ומסכימים על חלקי הדברים והם כמו אמרם (שם ז' ע"ב) קשה חרבות רעה בכיתו של אדם יותר ממלחמת גוג ומגוג שנאמר ה' מה רבו צרי וגו', וכמו אמרם (כ"מ נ"ט א') לעולם יהא אדם זהיר בתבואה שאין מריכה בכיתו של אדם אלא על התבואה שנאמר השם גבולך שלום חלב חטים ישביעך, ואמרו (שם) כד משלים שערי מכרא נקיש ואתי תגרא, וכמו אמרם (כרכות ס"ג א') לעולם אל ימנה אדם אפטרופוס בתוך ביתו מנלן מיוסף וכו', וכמו אמרם (שם) אל ירכה אדם רעים בתוך ביתו כו', וכמו אמרם (שם ז' ע"ב) מנלן דשמא גרים דכתיב אשר שם שמורת בארץ וגו', אלה ודומיהם הם דברי מוסרים להנהגות ונתינת סדרים אנושים ראויים במין האנושי, והשיבו הפסוקים עליהם כאלו יענו ע"כ, ואעפ"י שאינם עונים ע"כ ולא מכוונים לכך, אמנם אמרו כן כדי שינעמו הדברים על שומעיהם ויקבלום כחפץ מזומן, ומהם שהם דברי אזהרות על עניינים שאסור לעשותם וגם אלו הסכימו בצחות על קצת פסוקים וסבכו הפסוקים עליהם ואעפ"י שאין הפסוק מכוון לכך כאמרם (יבמות י"ד א') לא תתגודרו לא תעשו אגודות אגודות, וכמו אמרם (נדרים ל"ב א') מי שאינו מנחש מכניסין אותו למחיצה שאפילו מלאכי השרת אינם נכנסים בה שנאמר כי לא נחש ביעקב וגו' כעת יאמר ליעקב ולישראל מה פעל אל, וכמו דרשתי (כרכות ו' ב') גולת העני בכחיכם על השבת שלום אדם לחבירו, וכיוצא כאלו רבים מאד. ומהם הספורים שספרו כמה שקרה לחסידים מן הטוב כמו מעשרה בחסיד א' שעשה מצוה פלונית והקב"ה שלם לו כך וכך ואלה רבים בתלמוד וטוב להבינם כמות שהם רק שלא יהיה הדבר מכרז הנמנעים לגמרי, וזה החלק הדר' הוא חלק טוב ומועיל לישראל לקרכם לעבודה השם שמתוך שלא לשמה יבואו לשמה וכל כוונת רז"ל היתה לשם שמים: **אמנם החלק החמישי** שהוא כמו דברי בריחותא מקצתו כמו אחריגא לפחמין ארקיעו לזהבים כו' (עירובין נ"ג ב') וכמו פלוני ופלוני הוי משתעי לשון חוכמתא כמו עלת נקבת בכרא יראון נשריא לקינהון, ועלו כנערה אחורנית עירנית חננית* (שם) וכל דומה לזה שיש רבים ממנו בתלמוד אל תחשוב שהוא ענין בטל אבל הוא דבר מועיל בעבור כי היה כוונתם בזה לשמח הלב ולהרחיבו כדי שלא ישתכש

ולא

* ושם הנוסף להדונית לחכנית עירנית.

ולא יחלש שכלם מרוב היגיעה הגדולה שהיו יגיעים בלמוד התורה ובהלכות החמורות כדי להוציא המסקנא על אמיתתה, וכי הוּו חלשי מגורסתם היו משככים רתיחתם ומפיגים עצמם במילי דכריחותא למען יתחדש כח שכלם ויזדכך מוחם בשוכם אל העסך והיו צריכים לכך כמו שאמרו (שבת ל' ע"ב) אין השכינה שורה מתוך עצכות ומתוך עצלות אלא מתוך דבר שמחה. וכן (ערוכין ס"ה א') שמעתתא בעי צילותא כיומא דאסתנא, וכן קחו לי מנגן וגו' (מלכים ב' ג' ט"ו) ובעבור שלא היו רוצים להפסיק שיחתם בדברי בטלה היו מדברים בלשון תורה על צד טיול וכל זה היה לש"ש להגדיל תורתם ולהאדירה או לעורר לב התלמידים ולזרום על השמיעה כמו אותו החכם שהיה דורש לצבור ונתנמנמו ובקש לעוררם ואמר מה ראתה אסתר שחמלוך על קכ"ז מדינות כו' (רבה בראשית נ"ח), וכוה החלק החמישי נכנסים דברי רפואות שהם חיי דברייתא בקצת מהם אעפ"י שרוכס דברי זקנים וזקנות, גם דברי גזמורא נכללים כוה החלק כמו אותו חכם שהיה קובר מתים ומצא גולגלת א' שלימה ונכנס בגלגל עינה עד חוטמו (נדה כ"ד ב') וכמו שהיה רץ אחר הצבי ונכנס בקוליר של מת ורץ אחר הצבי ג' פרסאות וקולית לא כלחה (שם), וכמו ביעתא דבר יוכני (בכורות נ"ז ב') וכל דומה לזה שחם רבים עד מאד שהם גזומות ואין כמו צורך ולא תועלת, ואעפ"י שאמרו שאותה קוליר היטה של עונ מלך הכשן וגלגל העין של אבשלום חשבו כוה להקטין הגזומא והגדילוח ולוה העניינים אין ראוי לייחד להם חלק: **אמנם החלק הששי** שהוא ספור ניסים ונפלאות שהיה הקב"ה עושה ע"י החכמים הצדיקים הוא כמו שמצאנו לקצת מרבותינו חכמי התלמוד דענשי וקטלי (שבת ל"ג ב', חגיגה ג' ב', תענית ט' א', ב"ק קי"ז ב', מעילה י"ז ב') ומחיים מתים (ב"ק שם, ע"ז יו"ד א') ומורידים גשמים (תענית כ"ד ב') ומולידים הר לשעתו או שנראה כאלו נולד שם הר (חולין ז' ב'), ועניני נחום איש גם זו (תענית כ"א א') וחוני המעגל (שם כ"ג א') וכל הספורים הדומים לאלו שהם רבים עד מאד ולא יכילם קונטרס שהם מעשה נפלאות נעשים ככח השית"כ לכבוד הצדיקים, אלה יש לנו להאמין כלם כפשוטם וככתבן ושחיו לגמרי על אותו הדרך שנכתבו כדי לקיים רצון יראיו יעשה וגדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת כאשר כתבתי למעלה, וכל הכופר באלו הדברים או מלעין עליהם הרי הוא אפיקורס כי הם כולם אמת, ובתנאי שאותו הנס המבטל סדרי הטבע חיה צריך שיעשה בעת שנעשה כו או לצורך הצלת הדור או להטיל אימת הצדיקים על בני דורם למען לא ימרו בהם או כדי לנקום נקמת הצדיק מן הרשע או כדי להפיק הצדיקים ברבר ראוי, אבל להאמין היורה אלה הנפלאות לריק ולחנם כאשר

וידמו במקרה כלי אחת מן התועלות והצרכים שהזכרתי או רומינם, ואת האמונה אינה חובה אבל היא פתיות ועל המאמינה נאמר פתי יאמין לכל דבר, כי הספורים שאינמו על התנאים הללו שכתבתי הרי הם ספורי מצימות ודברי הכאי ואין ראוי לחוש עליהם ולא להאמינם גם אם כתובים כספר ודיו, ואיני יכול לפרט אותם רק כתבתי מהן דמיונות לכד, ובאלה הדברים הארכתי מאד כס' שכתבתי הנקרא מאמר הדרבן, והקדמתי לך בכאן זאת ההקדמת לצורך אותם שתי התועלת שכתבתי בתחלה, ומעתה לא חתמה עלי כתייתי לך משל על כל דרש או פסוק הנראה כמורה היות שלומי הנפש נשמיים בשכר ובעונש כי כל מה שתמצא בדבריהם מזה הענין מורה ע"ד גשמי הויה נכנס תחת אחת משלשת החלקים מן הששה ר"ל השני השלישי והרביעי ולא יוכו כפשוטו בשום אופן, והנני מתחיל להזכיר ראשי פרקים בקצרה מאותם דברים שימצא אותו הטוען יד לטעון עלינו מדרז"ל כרי לחוק טענותיו, ומה שראוי להשיב עליו ולפרש אותם דברים מרכותינו שיחשוב להעזר מהם, ואתה כאיש מכין תקח לך ככל מה שדברו כזה סמה שלא כתבתי הנח על הדרך שאפרש כל הנכתב הנח כי לא אוכל לפרט כל דבריהם, ואלה יהיה לך כללים נוחים דמיון על הפרטים:

חם מאמר

מכתב המיוחס למרן הרמב"ם ונודע בשם מגילת סתרים*

התלמיד הנעים החשוב ר' יוסף בר' יהודה נ"ע.

ישכינך ה' במשכן החיים והחכמה וישרך בדרך הישרה והנפלאה, ויתן לך לב לדעת המשלים הנבואים אשר באו והיעודים הנפשים שנבראו על יסודי הדעת האלקים והשמות הקדושים הנרמזים

בקצת

* הכתב הזה חובל וזהב מזה"ש ספקר בהשגותיו על ס' האמונות לר' שם טוב, וזה דבריו שם, באתי לכתוב לשון דברי הרמב"ם שכתב בהגילת סתרים למחיריך החשוב בעניינים עמוקים, כתב דביתו הרב בהגילה הזאת, ובתי הסהבס הנחללת אשר כהייתה בניו וניין ובין אבותיך הקדושים כי לוב חזקי הייתי כבוד חקירת הכוונות ולדעת טובן אומת כפי הכולל חלד חקירת הפילוסופיה ונדלתי חופתיים וכדאם שזה שפטיגו הפילוסופים בלתי נודק עכ"ס כי זה שכתבתי אלס זההחמה לל כל המופת על סותרו אלל בדרכים הניונים וטורקים השכל כו' (כפי החמוד להלס בהכתבתינו כאן) עד דע לך שתי כי השמות הקדושים רבו ומספור, ואחריו הביאו העמקת הדברים הללו הרב יש"ר דילמדויגו חקאנדילס בספרו כובלת חכמה, (ואלכני לעיר את הקודל לעיני בזה הלס בהעמקתינו השמות הללו וירלו עיניו כמה השומט דברים יש כלן וחסרון הדבס חלומ, אשר כל שומן דבריו כשחח פ"י העדרס), גם הגאון רח"ד קולקא בספרו שם אגדוליס

בקצת פסוקי הנבואה, כי ביריעת הכללים אלו תנחל הירושה העולמית הנצחית אשר לא תפול תחת גכול ההעדר, ותעלה למעלה החכמה הנפלאה ותרמה נפשך במלאכים קדושי עליון, וינשאו דרכיך ויגבהו מדרכי המון העם ערלי לב, ותכדיל ידעתך מידיעת הסכלים אטומי און משמוע, וכי ידעתך אוהב חכמת הקבלה ואמרך לה אחותי היא, והיא גם היא אמרה אחי הוא, מצורף מזה שהגית לפני מחכמה התבונה ומקצת הערות נפלאות שעוררתך בהם בענין הקבלה חכמה איומה ונפלאה, ראיתי להנחילך עוד נחלת מושכליה ולהשלימך בשורש אחד שכל עיקריה ומעופרה תלויים בה, ובציור השורש הזה המונח בדרך שתלך בה תהיה מיודעי דעת העליון ותשקוטנה תאוותך ויתחוק כח שכלך ויתעורר עליך החפץ האלוקי ותהיה מכת השלמים, גם השיג כל מבוקשך ובלבד שיהיו ררושים נכבדים משלימי נפשך הטהורה ולא תשוטט מחשבתך לחפץ גשמי נפרד מצד תמונתו ועצמותו מטביע החפץ האלוקי ורצון הבחירי במצולות ים, גם תנהיג נפשך במעלות ובתיקון המדינה וכני חבירך ובאנשי ביתך ובתנועתך הנפשיות והגופניות ותשאר בחירתך בידך מושלת בכל מה שהוא נגר לשכלך וזלת אל הפעולות הנכבדות ותיקרות נרצעות אל אהבת הכבוד הנפשי, ובחי האהבה הנמרצת אשר היתה ביני לכינך ובין אבותיך הקדושים, כי רוב זמני הייתי נכוד בחקירת הנמצאים לדעת תוכן אמתתם כפי האפשר בחק ההשגה האנושית, ינעתי ומצאתי מקצת האמת אך באמונה, לא מצאתי כאמתת הכולל מצד החקירה הפילוסופית ובדרכי מופתיהם, לא שאימר כמה שהשיגו הם בלתי צודק אבל עכ"פ צודק הוא כי מה שנתבאר אצלם מן החכמה לא בא המופת על סותרו, אלא

חוכיך את המגילת סתרים האמת, וז"ל שם "ולפי דברי מוהרמ"ו הנו' ימנן שנספוק ימיו זה שעסק הוא בשמוש אלוה שמות הקודש כנדרה מוגילת סתרים שמיחסים אותה להדומ"ס והזכירה מוהר"ו אלשקר סיון קי"ו, אך ראיתי בספר שושן סודות כ"י שחסמסק בכתב הנו' אש הוא מוהרמ"ס, עכ"ל, וכנדרה אלג' הב' האחרונים לא ראו וידעו חגוף הוהכתב הזה רק ומה שזכר מוהר"ו אלשקר, וכן כוונתו אלוה יחידים מחכמים חוכי עמינו שנחשכו זה אחר זה לרוב עפ"י דברים אחרים החוכמים, על גוף הוהכתב מה שלא ראוהו עיניהם כי אש ומה שזכר מוהר"ו לוולת, ואחרון על עפר קס בדוריו אחד חבנעל המחקרים, והרבה דברים הם' בכורי העיתים לשנת תקצ"א והגדיל תלכותיו וילא לדון כגד אמונת מה שמיחסים המגילה האמת להדומ"ס, (וגם האיש הזה בא לדון על מה שלא ראו עיניו, כי כל בנינו ומשעני יסודותי' להכחיש אמינת זאת ידרו בתולדות לעיני הדואה העמקת כל דברי מוגילת סתרים האמת). ועל כן כאשר חכמי יוצרי ובא לידי בן שארי העמקות כתבי יד אשר חכמי בהם גם העמקת הדברים הללו בשלימותן, כשאינו רואה לבני למת דברי מוגילת סתרים האמת מהחל ועד בלה לאור הדפוס, ואכני אינני בא לא לקרב ולא לרחק אמינת היחוס הזה, כי לא אדון אני בדבר לחייב כל זולתי להיות כושך אחר דעמי, רק ישפטו השופטים בעת משפט דק על מה שעייניהם רואות העמק שלם מן הדברים האחרים, ולא ידונו עפ"י השערות שרובן כוזבות, ואכני אחכם לא חנעמי מהלציב בזה גם ציוני הערות ממה שחנני החוקן לאדם דעת להעיר את הקורא על החקונות החנעלים זו להדומ"ס וזו שקדם לו הראב"ע דברים מוכונים ודוחים לדברי המגילה האמת, ואני לעצמי אהבתי להשפט כי עשימי המובן והישר בהפני דברי מוגילה האמת לאור עולם, ואבוא על שכרי השופט דק אדון כל לעולם.

אלא שהם לא מצאו הררכים מיוחדים כחקירת טבעית כללי הנמצאות
 זולתי עמל שכלי אלא בדרכים הגיונות מטרירים את השכל ומכלבלים
 אותו. אך אצל חכמת הקבלה אמתת הררכים מסוקלים מאכני המכשול
 נודעו בה בקלות הנמרץ כל מה שיפול תחת ההשגה האנושית, וכדרך
 זה דרכו הנביאים והשיגו כל מה שהשיגו מהודעת העתידות ופעלו
 פעולות זרות יוצאות מהמנהג הטבעי, ומקצת דרכיהם לקחתי גם אני
 ביריעת טבעי הנמצאות, ונודעו לי הספיקות העצומות שנסתפקתי בהם
 ונפתחו לפני כל דלתי המכוכות ונמסרו בידי מפתחות החכמה והבאור
 על כל נעלם ממני, והנני משביעך שלא חגלה סודות האלה ברכים
 וההערות הנפלאים אלא למי שהוא דק בטבע ונקי במעשיו ונודרכו
 רעיוניו והולך בדרכי הלמוד והיריעה:

דע לך אחי כפי מה שהתבאר בספרי חכמי הקבלה כי השמורת
 האלקים הקדושים רבו מלספור ומורים כולם על מהות המלאכים
 והולכים מעלה אחר מעלה ומדריגה אחר מדריגה ועלה אחת פשוטה
 עליהם, שאינו גוף ולא כח בגוף ולא תוך גוף, ואל שלש
 שלילות רמו הנביא לתואר העלה הכללית בשלש תארים סוד הקדושה,
 ויחסה עם שאר העלות המתייחסות ממנה כיחס המלך עם השופטים
 ותחת השופטים השוטרים ותחת השוטרים תשמישים ותחת השמישים
 הרצים יוצאים כולם רחופים בדבר המלך והשמות הם כחות מתהוות
 מן המלאכים לעשות רצון קונם*), ויניחו אלו הכחות בעולם השפל
 כגזירת בוראם כמו שיבוקש מהם לטובה ולברכה ואיך שיהיה כאשר
 יזכור אותו (המבקש) בשם המורה על אמתת בקשתו, ומי שישיג
 ענין אלו השמורת הקדושים ויזכירם בקדושה ובטהרה ויכלול בקשתו
 עם השמות ההם ויתנו לאחדים בידו בדרישה אחר (אחת?) ישנו
 ממנו איזה מעלה שירצה ויהיה עמו כדבור רוחש ובקול דקה שישמע

ממנו

*) כפי העלמים כתב יד הראשון "ע" אשר תחת ידי חלפתי בו דברים אלו בשם אריסטו,
 ו"ל סס. וכבר אמרו על שם אריסטו שאמר דבר זה, וזה כפשו. לחכס השמות האלקיות
 שהם הכחות ההוות מוכח שזומתי אשר הם השכלים והכחות השמימיים חסודרים וועלה תחת
 מעלה כחלק והשופט ומה שמתתי מהשופטים ומה שמתת השופטים כו' עד השלמות כל
 הדברים האמורים בענין זה כלן וסיום דבריו ע"י וכבר אירע כזה לרצן של כניאים על מי
 מריבס וכבר רומתי לך זה בפסוק ודברתם אל הסלע, ולאחכס הדואה יראה כפי חזגליות
 טובה הכולל ג' פירושים לפירוש הראשון על המורה וזה יחלף כפי רצון המוסט לפ'
 משפטים ע"פ הנה אככי שולה חלף לפניך, ונפ' בהעלותך ע"פ הראכי נא את כבודך
 כפי רצון חקוד הייס העתקת כל דברי הראשון ע"ה' העלמים הכו' עם הוספות דברים
 בארובה גם מהרמזים בענין השמות והשכל הפועל ונבואת הנביאים, גם יראה הדואה כפי'
 חקת סס ע"פ ודברתם אל הסלע כחופשינו שם מה שיש בו די בענין הדברים הכו'. וכן
 כפי מרומה בענין הכרובים, ונפ' כי משא ע"פ הודיעני נא את דרךך, וע"פ ואדעך נכס,
 חענין הכבואה, וכבואה ע"י חלף, וכל פרטיהן. וכן כפי' נהר בענין השביעית, ונפ'
 כלק ע"פ שבע חובות וכו', וגם ישא ענין כפי' מורה נבוכים לאדוויכו הרמזים. בחלק א'
 כפרק ה' ובפרק כ"ד, ובחלק ב' בו כפרק ח"ג ובפרק ח"ה, ובחלק ג' כפרק ח"ג ובפרק
 ט"ה, ובכרוב חקומות ז"י כספרו זה אחת הנה ואחת הנה, וכו' יחלף סקודת רובי דברים
 חענינים חלמורים כמגילה זאת, ודי כפעה זו לכל דברי הסתרים האלו:

חמרה גנוזה

ממנו מבלי הגר, ויכין ממנו רמזים כאותם הענינים אשר ידרוש ממנו והוראת ענינים המבוקשים ועצרת מרחוק יבואו לו להוציאו ממכוכותיו יעורר אותם בדברים עמוקים יפורש לו כאמתת מכלי שום ספק, וכשזרמן מפני הסדרות ההמוניות שיתכלכל דעתו ויהיה נכוד כמכוכה מה או מפני העדר הקדושה וטהרה אז יותרו לו ספיקותיו בקושי גדול, ורבן של נביאים יוכיח במי מריכה, ולכן אחי אורך ואלפך חכמה כי כענין ידיעת היתר הנעלם מן החכמה צריך אתה שתכוון עצמך אל הקדושה וטהרה ככל מה דאפשר ומנכול הפה ומחוש המישוש תהיה מזהר ומרוחק מאד ותכוין נפשך תמיד אל חמדע האלוקי ותשכיל מן מוצא הדברים כי איש חמודות אחת:

אחר הדברים האלה לך לדעת כי בפסוק (שמות כ"ה כ"ב) ונועדתי לך שם ודברתי אתך מעל הכפרת מבין שני הכרוכים אשר על ארון העדות את כל אשר אצוה אותך אל בני ישראל, ימצא בו כ"ב מלות שרמו כהם כעל ס' יצירה באומרו, כ"ב אותיות הקוק לחצבן המירן צרפו וצר כהם כל היצור וכל הנפש העתיד לצור והם כ"ב אותיות פשוטות, ורצה בו כי כל מה שברא מרוחניות המלאכים אל הנפשות החיצוניות יחקקו באלה הכ"ב מלות ויהיה לאדם דעה בעולם, ויזכור מה ששכח בדברים האפשרים, ודע כי משה רבינו ע"ה כוללי השגותיו היו כהודעת הכמוס האלה מסודר מכלל שמורת המלאכים כהוודעו עמהם תמיד, ואל זה רמז באמרו ככל ביתי נאמן הוא, ויצא מכלל הפסוק הזה שבעה שמות מן שבעה מלאכי השבעה רקיעים שהם שצ"ם ח"נכל, (שכתאי צרק מאדים חמה נונה כוכב לכנה), וכנגדם בקרבנות ז' פרים וכנגדם כמועדים כולם הולכים בדרך השביעית גם כשבע שביעית בשני היוכל שבע שני אשמיטה ומשבעה חדשים ראש השנה ומשבעה שבועות מתן תורה ומשבעה ימים שבת, כנגד זה בנה בלק ז' טובחות, והואת יום ז' לטמאים, וכבר ידעת ממה שקראת עמי בחכמת התכונה כי הירח ישוב למזל הפכי לו ליום השביעי למאורע אל תשתנה חשפעתה בעולם השפל, וזה כולו רמז והעררת אל מה שיושפע בכאן ממניעי אלו השבעה כוכבי לכת, והנה לך סדר שבעה שמורת מפסוק הנוכר, ושורה ראשונה מראשי תיבותיו, והשנייה מסופי תיבותיו ונקודם כנקוד כתוב לפנים ולאחור, ואלו הם השמות:

ול"ש וא"ם המ"ש הע"א אה"א כא"א אאכ"י
 וכ"ם יכ"ל תנ"י מר"ל נת"ת לר"ת כל"ל:

ודרך השתמשות כענין זה ככה הוא, יתענה כיום ד" שהוא יום כוכב ומחלקו החכמה וידיעת נעלמוס, ויגהיג עצמו כתכלית הטהרה וכבשת חמנים

הפנים מכל הבריות, וכלכתי לשכב בשעה ראשונה מהלילה ירחץ ראשו וכל בשרו במים וילבש חלוק ומכנסים טהורים ונקיים וישכב יחיד ויאמר הפסוק הנז' בכוונה עצומה וכלב טהור וברוח נמוכה ואח"כ יזכור השמות הקדושים הנזכרים ולבו לשמים תמיד וכן תעשה ז' פעמים כלומר שתקרא פסוק הנז' ואחריו ז' שמות מן המלאכים ויסדר אותם בפיו, אחר הדמיון השלם ומחשבותיו פנויה הספק אשר יהיה בידו על אותו הענין מאיוזו שיהיה יישן אחרי כן כצידו השמאלי ותמצא באמצע שנתך יחיל עליך רוח אלהין קדישין יסמר שעה בשרך בנפל תרדימת הנהלה והפחד על רעיונך כחלום לילה תראה מראות האיש אשר יעוררך משנתך יקום למשפט אתך ויגיד לך העלומות חכמה וכפלים לחושיה או יתראה כמתוכח עמך מורה אליך מקום שנסתפקת בו, וכל אשר יהיה התכודדתך חזק ונוהגת במשפט המעשה הנורא הזה יתבאר אליך הספק באור אמתי וצודק ויטהר רקיע שכלל בספיקות הגדולות בזקוק נמרץ עד אשר לא ישאר מקום ספק בעניני מכושף, וראה לך אחי חכיבי כי על רוב יתבאר לך הבאור האמיתי כמשל ובחירה, ובכחינה זאת שיהיה כח השכל חזק לחבין משל ומליצה דברי השפעת המלאך המליץ וחירותיו, ואין זה פלא כי אף בנבואות האמתיות שנתנכאו בה הנביאים זולת משה רבינו ע"ה כל מה שהגידו ותעלומות נבואתן היה על צד המשל כמו שאמר הקב"ה (כמדבר י"ב ו') אם יהיה נביאכם יי במראה אליו אתוודע, כמו שכארתי בספר אשר הכרתיו לך, וקראתיו "מורה נבוכים", ובאורו כחלק השני:

והתבונן אתה החלמיד החשוב בשכעה שמורת הנזכרים איך ימצא בהם מהאותיות בכל אחד מהם מלכד השם השביעי, וזה כי הששורה אשר למעלה ימצא לכל אחד מהם ר"ל המלאכים שיוורו עליהם טבעים שלשה, מטבע העולם העליון לפי שהם שכלים נבדלים, ומטבע העולם האמצעי לפי שמכל ציור אחד מהם יתחייב גלגלו המיוחד לו, ומטבע העולם השפל לפי הסדור המיוחד לו בעולם השפל, אך שם המלאך הממונה על גלגל לבנה ימצא בו מהאותיות לפי שלימותו הגלגל יכלו הגלגלים כולם, ומקערירותו ולמטה מצד המרכז נמשכו ד' יסודות פשוטים, ופקח עינך הבן יקיר איך יודעו אליך העלומות וסתרי החכמה האלקות וכל מה שנסתפקת מביאורי התורה ופירושיה יתבארו בדרך אשר גליתו אליך טעמה וארז גדלה זאת ידה החזקה ע"י הקבלה מהאותיות, ונצטרקו נסיונותי על ידי כרוב ספיקות, ולאזהבתי אותך תהיה לך לברך ואין לזרים אתך אם לא לאותם שחננם האל יתכרך דעה, ועליך ועל הרומים לך אמר הנביא סוד ה' ליראיו ובריתו להודיעם:

סוד אחר, ולמען היותך קרוב אצל המלכות ושתהא נושא חן לפניו
 מכל חכמי הזמן להיות כח אלוה דבוק כד לעמוד בתיכלו ומשרתי
 שואלים ומבקשים פניך, ראיתי להועילך בענין אחד מקובל ומעולה ויקר
 במציאותו וכי תעלה למדרגה יותר גדולה וינשאוך המלכים וכל שופטי
 הארץ יכבדוך וסרים יהיו למשמעתך לכל אשר תשאל מהם ותהיה
 מכת יועציהם ומנהיגיהם יבחרו כעצתך ויסכלו בעצת זולתך יחזיקוך
 כמלאך מליץ יבקשו דבר מפיך כמפי נביא ושואלים באורים ותומים.
המצא כפ' ואלה שמות (ג' כ"א) פסוק שאמר השם יתברך
 לאיש החשוב שבמין האדם בהבטיחו לישראל שישאו חן
 בעיני מצרים כאמרו, ונתתי את חן העם הזה בעיני מצרים והיה כי
 חלכון לא תלכו ריקם. אשכילך בני כי בהפסוק הזה מהסודות
 האלקיים לא ישוערו מרוב מעלתם כי חלה על הרכבת המזלות כולם
 מן ההשפעה האלקית חלק גדול וכו' י"ג תיבות כנגד י"ג מדות מהבורא
 יתברך שנרמזו בפסוק ויעבור ה' על פניו, וכבר ידעה רמז שרמזתי
 לך פנים בפנים מחכמת י"ג מדות וגליתי לך טעמם וסודם כמה שנכללו
 חוך זה המספר ולא במספר אחר ולא אצטרך לכפול במאמר כי
 דעתי שמדבר אני באוזן שומעת, ועוד תמצא שאותיות הפסוק הזה
 הם מ"ו וסכום מניניו רמזו באות ראשונה מהפסוק ובהאחרונה, והנה
 אין בה לאלפא ביתא שתי אותיות מוכפלות במבטא כי אם כמ"ם
 והו"ו יורה על פשוטות חומרם והם קרובים ומתדמים לפשוטות מה
 שירוחק יותר מהג' שמות* ועוד תמצא בו כי הו"ו במכתבו יעלה
 י"ב שהוא רמז ל"ב מזלורת שהרמזו כם ל"ב אבני חן שכל עניני
 העוה"ז תלוים בהם, והנה המ"ם במכתבו יעלה שמונים אשר הוא
 מספר מוכפל ארבעים ואל ד' אותיות השם המפורש בעשרה עם
 כפל** וזה רמז אל הגלגל העשירי אשר הוא קודש הלולים ליי:
ועתה שמע בני איעצך ויהי אלקים עמך אלמדך בדרך זו תלך בקבלה
 הנפלאה הזאת, וזה מעשיהו, תקח קולמס מכסף צרוף ביום
 ה' שבו יום צדק ושמרהו, ותעשה דיו ממימי וורד וכרכום ביום ד'
 יומו של שוכב הממונה על החכמה וחוץ, ותעשה קלף שיהא תכלית
 עבודו

* כנראה כוונתו על האותיות האחרות שהם מוכפלים וכן ג' אותיות, וכנראה גם דבריו
 לחינה בניאורו לדברי ס' יצירה, כ"ב אותיות חקוק כו', באמרו ע"ו, וזהו בו
 כי כל מה שברא בו יחקקו באלה הכ"ב חלות. ואפשר הוא יען כי כל אות כולו חן
 ג' אותיות בהכרתו (כמו אלף שהוא כולו בהכרתו חן אלף לח"ד פי"א) ע"כ יקראם בשם
 חלות ג"כ, ויען שבהחלק כל אות הכלול חן ג' אותיות לאותיותיו כנראה בכל אחד מהם
 בהכרתו שהוא כולו ג"כ לעצמו חן ג' אותיות ע"כ יתאחד כלן היותם מהג' שוות, וזהו
 הנראה לי לעכ"ד, אשר לא אוכל לוודא קבלו דעמי:

** כוונת דבריו אולי הוא חששם ההשתלשלות אשר הוא לדעתו בין העשרה שכלים העליונים
 עם העולם ששפל המקבל השפעתו על ידם, ולכולם יגיע השפעה ע"י השם המפורש
 בן ד' אותיות וזה הוא הטעם לכפול כל אות ואות חזונו, בעשרה עם כפל, שהוא עשירים
 לכל אות:

עבודו ביום א' שהוא יומו של חמה הממונה על השולטנות, וכאשר יהיה הכל מתוקן לפניך תחל כתיבתו יום כ' בשעה ראשונה מן היום, ואותו היום תתענה ותתנהג בקדושה וטהרה. וכן יעשה ישרטט בקלף ויכתוב עליו תיבה אחת ביום אחד בשעה ראשונה, וכן יעשה מדי תיבה כתיבה עד תשלום כל הפסוק י"ג תיבות רצופות, ואחר השלימך תשאהו עליך תמיד, אך הזהר בני שכל עוד שתחזיקהו עליך השמר מכל דבר במעשה ובמחשבה כי אז יחלש כח הנשפעות אליו מהגרמים השמימים ויבטלו, ואף גם אתה תשא חטאתך ותענש ובמקום תועלת השנתו היית משיג בהיפך חלילה לך, לכן שמור ושמעת, ומשום תן לחכם ויחכם עוד אעריך כי יוסף הצדיק נשא חן בעיני אדוניו בסבה מדה מאלה הסבורה שאין ראוי להאריך כי חכם אתה, וגם אסתר המלכה לפני המלך באמרו ותשא חן והסד לפניו, וכו' השגתי אני מה שהשגתי בעיני מלכי הערב במצרים ואלכסנדריא וכולם היו מזה המין, וראיה כי רמותי לך סודות סתומים וחתומים שמרם על לוח לבך קשרם על גרגרותיך ותקבלם במשפט הראוי ואלקים יהיה עמך, וכי ידעתיד רודף ורודף באהבת חסד והצנע לכת עם אלקיך אוהב שלום ורודף שלום וכי תתום דרכיך בקדושה ובטהרה וביראת כוראך ובחקירת טבע הנמצאים והסודות הנמצאים והנשפעים מעולם העליון ע"ד הקבלה נתתי דרך עולך ראיתי להיירשך על שתי ההיישורות האלו הנכבדות הכוללות הרבה מהתחלת הקבלה הנבואית והרבנית והמעשיית יובילו אותך אל ההגעה בנעלם ובמסופק אצלך ואהבת כל הבריות וכיחוד בפני המלכים והשרים, וזה כהוראה שנית אשר הוריתך וכהוראה ראשונה בגלוי הנעלם ובמסופק, ועם שתי ההשגות האלה חשיג חיי הנפש הנצחית ותתענג מזיו ההשפעה האלקית הדבקה כדבקים בו כאמרו ואתם הדבקים בי"י אלקיכם וגו', וכו' גם חשיג חיי העולם הזה באהבה ושלום עם כללי הנהגותיך המדינות והמחשבות, ותהי שמור בכל דרכיך דרכי נועם וכל נתיבותיך שלום. יצרפך השם במצרף החכמה וידריךך בארח נכונה ויושיבך באהל שלם והשלום כנפש המתפלל בשלומך אנ"ס:

תם

מאמר במהות הנפש לאבונצר אלפרבי (*).

אמר ורחיה כן יצחק הספרדי, אחרי השלימי מהעריק מספרי אריסטו ספר הנפש, וספר השמע הטבעי, וספר מדה שאחר הטבע

(* ראיתי שכי נכתבו אל לני להיות החתימה בחומר על הכתב כוונתהי ואת חפץ

הטבע מבאור בן רשד, וספר השמים והעולם פירוש טימסטיוס, כפי אשר מצאה ידי בהם, על כן ראיתי להעתיק גם כן ספר מהות הנפש לאלפרכי, כי הוא כספר הנפש קצר כי זכר בו כל אלו העניינים אשר זכר אריסטו בספר הנפש אלא שקצר מאד אבונצר אלפראכי וקראו מהות הנפש, על כן ישמע חכם ויוסף לקח ונכון החבולות יקנה.

כשם ה' עליון קונה שמים וארץ
מאמר לאבונצר אלפראכי במהות הנפש.

אמר אבונצר, ידיעה העניינים בכללם ועל אמתתם יושנו

בחמשה עניינים, הראשון אם הוא, והשני

מה הוא, והשלישי אי זה הוא, והרביעי איך הוא, והחמישי

למה הוא, ואנו נרצה שנקבל הנפש בעצמה וקיומה על אמתתה

ונקדים בזה מה שראוי להקדימו. ונאמר אם הנפש נמצאת או לא

נמצאת, ואם יאמר החולק היא בלתי נמצאת, נאמר לו כי החוש

והתנועה והחכמה והידיעה הנמצאים כאדם הם או מפעולת הנפש או

מהגוף, ואם יאמר המכחד לנפש היא מפעולת הגוף ואין שם אלא

הגוף לכדו התחייב שיהיה כל גוף בעל הרגשה ותנועה וחכמה וידיעה

ולא יהיה גוף א' יותר ראוי לזה מגוף אחר אלא למקרה נכנס עליו

מזולתה, ואחר כן נאמר לו אם יהיה זה מן הגוף לא תמלט אותה

הפעולה מהיותה טבע לו או מקרה עליו, ואם יהיה טבע לו התחייב

שיהיה כל גשם מרגיש מתנווע בעל ידיעה בהכרח, ואין אנו רואים

זה כן אלא קצת הגשמים הם נחים וקצתם הם מתנוועים וקצתם כעלי

רצון וחכמה, ויתבאר מזה כי החוש והתנועה והחכמה והידיעה וכל

המדות הטובות והרעות מקרה בגוף, והמקרה פעולה בנקרה והיא

פעולה מפועל והעושה פועל והנפעל בו מתפעל, אם כן הגוף נפעל

לפועל והפועל בו החוש והתנועה והם מפעולת הנפש, וזה מה שרצינו

לכארו, ואי אפשר שיהיה הפועל גשם כי היה מחויב בו מה שיתחייב

לגשם האחר שלפניו ויהיה משפטו כמשפטו שזה בשוה:

ואם יאמר אומר כי הגשם המתנווע והגשם המרגיש מניעו הוא

גשם אחר ולאחר אחר, נאמר לו תכלית או

כוולתי תכלית, ואם יאמר בתכלית נאמר לו הגשם הראשון אשר

הוא המתנווע הראשון באמת הגשמי בו עלת התנועה או זולתי

הגשמי, ואם יאמר הגשמי התחייב שיהיה כל גשם מתנווע לעצמו

ובטל דברו הראשון, ואם יאמר כוולתי תכלית התחייב שיהיה כאחר

וקאחר

הפתיחה, וכאשר התנווכתי אל החומר הזה ונחלמתי כי טוב כולו לומר כבוד בנכות הכסף, ג' סכני כותן חקום לו בזה להגיליו. לאור עולם, וחקום מולאו נאיות דברים עליו. ועודנו יענין בחומר הכיקורת ממני המ"ל.

האחר גופור כלתי תכלית ותנועות אין תכלית להם וזה שקר ואי אפשר, והתחייב מזה גם כן שלא תהיה תנועה לעולם ושהדבר יניע עצמו וזה שקר כי לולא לא יתנועע מהם גשם עד שיתנועע אשר קודם לא יהיה מתנועע מהם אחר.

המשל בזה אלו יאמר אומר לא יכנס שום אדם בזה הכיר עד שיכנס בו אדם אחר לעולם לא יהיה נכנס בו שם אדם, אם כן אין ספק לתנועה בהכרח מתחילה ומן מניע הראשון יניע ולא יתנועע ומן מניע שיניעהו ויניע הוא זולתו וממניע שיכלה אליו בתנועה ולא יניע הוא שום דבר, הנה יצא מזה הכלל שהוא לא ירגיש ולא יתנועע ולא ידע בעצמו שום דבר, אבל כדבר אחר שאין גוף ואותו הדבר נקרא נפש, הנה התקיים מציאת הנפש, ושהיא זולתי הגשם.

ונאמר מה היא, כיון שכל נמצא לא ימלט מהיותו עצם או מקרה והעצם הוא הקיים בעצמו הנושא לרבו ולשינוי והוא אחד במספר ואם הנפש תהיה מקרה יהיה לה נושא מאחר שהמקרה לא יעמוד בעצמו אם כן איך יעמוד זולתי, וכבר אמרנו שהתנועה והחוש והחכמה והמחשבה והכבוד וההכנה והרעה וכל המדות הטובות והרעות נשואות על הנפש, והנפש אחת לא חשתנה והיא עצם כלתי מורגש והמקרים הנזכרים כלתי מורגשים גם כן וישאום עצם שאינו מורגש אשר הוא הנפש והמקרים המורגשים כמו השחרות והלוכח והאודם ודומיהם ישאום עצם מורגש והוא הגשם, וכמו שלא יהיה הנפש שחור ולא לבן כן לא יהיה הגוף חכם ולא פתי כי החכמה והפתיות מקרים שאינם מורגשים וכל גשם שאין בו נפש מדברת לא תשא עמו שום דבר מן המקרים שאינם מורגשים כמו החכמה והכבוד והמחשבה ודומיהם, הנה התקיים שהנפש נושאה להם ושהיא עצם כלתי מורגש אחד במספר.

ונאמר אי זה משני העצמים היא מאחר שהעצם שני עצמים פשוט ומורכב ואם תהיה הנפש עצם מורכב לה מורכב וההרכבה תנועה והתנועה הפעלית וכל נופל תחת התנועה היא נופל תחת הזמן וכל נופל תחת התנועה והזמן הוא בעל חומר, וכבר אמרנו שהנפש עלת כל התנועות וכל אשר הוא עלה לתנועה הוא למעלה מהזמן והפועל וההפעלות כי כל מורכב אמנם יפול תחת הפועל.

משל זה הכסא והמטה אשר הם עצם מורכב החומר וצורה, החומר יהיה העצים והצורה תהיה צורת הכסא והמטה והוא נופל תחת תנועת הנגר עשאו אם כן לא נשאר לגמרי אלא שהוא עצם פשוט, ונבאר אי זה מן העצמים הפשוטים הוא כי העצם הפשוט שני עצמים היולי וצורה ותהיה הצורה פשוטה כי היא אין צורה לה ולא

היולי, ואלו היתה הצורה צורה הייתה מצוירת לא צורה אם כן היא אחת מופרדת אינה נכראת משום דבר אבל נמצאת המצאה והיא עיקר כל הצורות, וכן ההיולי גם כן אין היולי לה והיא בעצמו היולי, ואלו היה לה היולי לא תהיה היולי והייתה עצם מורכב, ואם הייתה היולי מונח להפעלות וכל מונח להפעלות נופל תחת התנועה וכל נופל תחת התנועה נופל תחת הזמן והנפש עלת התנועה ומה שאין נפש לו אין תנועה לו והעלה למעלה מהעלול והנפש למעלה מהתנועה וההיולי תחת התנועה אם כן נראה מזה שהנפש אינו היולי אבל היא צורה, וזה יותר ראוי בה כיון שהיא מקום הצורה הכללית והיא המניעה לה והמראה לכל צורה בהיולי, ועושה אותה ומקיפה בכולה וההיולי נופל תחת הצורה והצורה נשואה עליה והנפש תצייר הענינים כמה שסידר אותה הכורא יתכרך מן המעשה לה ומי שמצייר הדבר הוא יותר עליון ממנו והוא מקום לו, וכמו שמקום הגשמי מקום המקומות בו הצורה אשר תכלה אליה, והנפש למעלה הימנה צורה והיא צורת הצורות כלומר צורת כל צורה, הנה בארתי מזה כלו כי הנפש צורה בהכרח.

ונבאר איזו צורה היא, כיון שהצורה שתי צורות חושיית ושכלית החושיית כצורת אדם הנראית וצורת החותם ודומיהם והפיתוח והמטבע, והשכלית היא אשר הכדילה העניינים קצתם מקצתם והעמידה עצמותם, כאמרנו באדם מדבר, והדיבור הוא אשר הכדילו מן הבהמות ושניהם חיים מפני שהיא צורה שכלית כמו שהוכדלה צורת הפשוט מצורת המטבע ושניהם כסף, ואם הייתה הנפש צורה מתוארת חושיית היתה מחויב שתהיה צורה האדם המתוארת החושיית עלת החוש והתנועה, ונתחייב מזה ג' ענינים, האחד מהם שיהיה החוש והתנועה בכל מה שיש לו תמונה ותואר יהיה עץ או נחישת או תואר מכותב ואין אנו מוצאים זה כזה כי אנו נמצא המת בצורתו החושיית המוכתבת אין לו חיים ולא חוש ולא ידיעה, והיה ראוי גם כן שיהיה כל מה שישתנה מצורת האדם הנראית שום דבר שהנפש תספר כיון שהיא אותה הצורה ואין אנו מוצאים זה כן ונמצא האדם החי במחשבה אלו חתכו ידיו ורגליו ואזניו ונקרו עיניו ושניה כל תמונתו ותארו לא היתה מינעו זה מן הידיעה והחוש והתנועה, אם כן הנפש כמופת התבאר שאינה צורה תאריית, ושהיא צורה שכלית היא עלת התנועה לפי מה שזכרנו, ונבאר איזה צורה שכלית היא כי הצורה השכלית נחלקת לשני חלקים, דבקה להיולי כלחי נבדלת לה, ונבדלת להיולי נשארת בעצמותה, ונאמר כי הצורה השכלית היא אשר הכדילה הענינים קצתם מקצתם והעמידה עצמיותהם, והחושיית הכדילה העצם והפרישו ממה שאין

בו גדול כמו הנקפאים וזולתם והחושיות הכדילה הגדל והפרישה כינו
 ובין מה שאין חיים לו כמו הצמחים, והנפש המדרכת הכדילה החי
 ושמה ממנו מדבר מכאר ומכדיל ממה שאין כיאור לו ולא הכדלה
 מבעלי חיים זולתו. ונבאר איזה צורה הוא כאלו הדבקות לעצמותם
 הנברלות להיולי, ונתחיל בהכרל הראשון אשר חלק העצם והיא הצורה
 הגשמית, ונאמר כי הצורה הגשמית נדרה אורך ורוחב ועומק, והוא
 שיעור יכנס קצתו לקצתו אלא תראה האורך אורך דבר אחר, והאורך
 אורך כי הוא בעל אורך כי אם לא יהיה בעל אורך לא יהיה אורך
 כיון שהאורך אורך דבר אחד, וכן העומק והעמקות, והרוחב ההתרחבות,
 והעומק הרחב בעל היולי, והרוחב והעומק והאורך לא ימצאו אלא
 בהיולי, ומופת אחר, והוא שיאמר כל גשם אורך רחב עמוק, וכל
 אורך רחב עמוק גשם, אם כן אין אורך ואין רוחב ואין עומק אלא
 לבעל היולי, והאורך והרוחב והעומק לא ימצאו אלא בבעלי חומר
 מהכרח, וזה מה שרצינו לכאור, ונאמר גם כן שהנפש המגדלת
 צורה אחרת נכנסת על זאת הצורה הראשונה כמו שנכנסת צורת
 המזון על צורת המדבר והיא שיעור הגשם הגדל והוא כח תאיני יזון
 לגשם מוסיף בארכו ורחבו ועמקו שומר אותו, כי הגשם אשר הוא
 בו מקבל ההפסד וההתכה באחד מן הזמנים, ושמה החכמה האלקית
 הנפש הצומחת זומרת לגוף מחליפה מה שיחסר מערימה לעצמותה,
 ואין לאבנים זרז הכח כי הם גשמים קשים אינם מקבלים ההפסד
 אלא החקון, וזושמה זאת הצומחת להשלימה הגוף ולהתם צורתו
 ושמירתו ואין פעולה לה תתפרד בה כעצמותה כי אם לא יהיה הפסד
 ולא התכה ולא תהיה תאוה מפרנסת ואם לא היה גשם לא היה גירול
 כיון שכל גדל מתפרנסת גשם וכל נפסד ניהך גשם ואם לא היה
 גשם לא תהיה נפש גדלה כהכרח אם כן הנפש הגדלה כהכרח כלת
 נברלת מחומר, וזה מה שרצינו לכאור, ונאמר עוד שהנפש החיונית
 לה שלמות לגוף תכנס הגדול כמו שתכנס צורה ה־F לוק על המזון
 והחיות נדרו התנועה והחוש וההעתק, כי אנו אלו שמנו גדר החיות
 התנועה לא דבר אחר, היה לפי זה כל מתנועע בכל המתים חיוור
 כמין תנועה והיה נכנס בזה הצומח וזולתו, וכשאנו אומרים נעתק
 יצא הצומח מזה הגדר כיון שאין לו העתק ונכנס בו המיני כיון שהוא
 דבר נעתק וכן האויר גם כן, וכשאמרנו מרגיש יצא ממנו כל דבר
 אלא מדה שהוא בעל חיים מעתיק, ונאמר כל מתנועע מרגיש, וכל
 מרגיש מתנועע, ונאמר גם כן בתנועה והעתק ונגלה עליהם לפי
 האמת בגשמים כי אם לא היה גשם לא היתה תנועה ולא העתק,
 ואם לא תהיה תנועה התנועה ותהעתק שהם מין לחיות לא יהיו אלא
 בגשם בהכרח, והחוש יחלק לחמשה חלקים, חוש הראות, וחוש

השמע, וחוש הריח, וחוש הטעם, וחוש המשוש, ואם לא היה גשם לא היה דבור, ואם לא היה עין והיא כלי חושי לא היה ראות אם כן אין מציאות לכח הרואה אלא כהיולי וכן השמיעה אם לא היה קול לא היה נשמע, והקול חיכוך הגשמים ואם לא היה גשם לא היה קול ואם לא היה חיתוך הכלי המרגיש לקול והוא האוזן לא היה חושי, אם כן אין מציאות לכח המרגיש אלא כהיולי, והמורת גם כן גשם ואם לא היה גשם לא היה ריח, וכן חמוטעם והממושש כי כל חם וקר ולח ויבש גשם וכל מרגיש גשם, הנה החכאר שהנפש החיונית אין מציאות לה אלא כהיולי כיון שאין פעולה לה תתפרד בה בעצמותה, כי התנועה לחי אמנם היא לבקש המזון בהיותו נעתק ממקום אל מקום ובריחתו ממה שיוקנו ויהיה נעתק ממקום ההיזק אל מקום התועלת, כיון שלא יסכול עצמותו לעמוד במקום אחד כמו הצומח והראות לראות הענינים אשר יזקו לו קודם שיגיעו לו ויניחם ומה שיהיה מועיל לו יכוון אליו, והשמיעה כמו כן ישמעו בהם הקולות ויורה בו על האישים הנפנים אשר לא יראם ראיתו ויורה בו על מה שיהיה מזיקו ועל מה שיהיה ניאורו לו מן הנאהב אצלו ומה שיהיה שמירה לגופו, והריחה לדעת הרוחניים אשר יורה על מה שיפרנס אותו ויהיה טוב לו להעמיד גופו, והטעם למען ידע מה שניאורו לטבעו ומה שיברח ממנו טבעו, והמישוש להיזק נזהר על הדברים המזיקים לו והחלים וישמר בזה כי הוא אם לא יהיה ממשש לא היה חולה ואלו לא היה חולה לא נשלמה לו יצירה, והנפש החיונית אין פעולה לה ולא הראות אלא כהיולי והיא מעשה הצורה הנאותה להיולי, והנפש החיונית שיעור לגשם דק אוירי. והנפש הצומחת שיעור לגשם עבה ארצי, והגשם האוירי הדק מקום לגשם הנס, ותתלה הנפש החיונית בגשם הדק אשר הוא הרוח המקיף וכתנועתה תהיה פועלת והגשם מתפעל ויצא לחוץ, המשל כזה אשר כפועל ובאויר והוא הרוח להמשל אשר בכח הנשקע בגוף ויהיה סוכב הדק סביב הקשה כתנועה ויתואר הגשם ותתראה הצורה ויצא לחוץ ההמשל לעין, ויהיה ההמשל הנשקע אשר בגשם והיא הנפש הצומחת לגשם נוסף בו להיות לו חוג ושיעור ופורמא ותהיינה הנפש והרוח מקום נושא קונה מניע, ותהיינה הקפת הצומחת בתוך הגוף והחיונית מחוצה לו המאחרת לה קנין והשימוש, והאחרת לה היצורה והצורה, וכלא התפשטת הפנימית לנראית ודבקותה יחד לא נשלמה צורת הגשם, וכן התמשל ההווה אשר בגרעינה מהאילן כי צורת האילן נשקעת בה ולא תוכל אותה הגרעינה להראות הצורה הגשמית ולא הצורה הפנימית הנשקעת באותה הגרעינה אלא בעזרת הזמן והנהגת הזורע. והרבה בלעז אישפריט ירחמן השם היא תכלית הגשם ושלמותו הפסקתו

ואין אחר הרוח־גשם והבן זה. ומדרגות הגשם עשרה, האבן,
 והעפר, והטיט, והמים, והעשן, והאיר, והרוח, והאור, ותנשיבת,
 וחריה, והנפש המחצית תלויה ביותר קשה, והצומח ביותר ממוצע,
 והנפש החיונית ביותר דק אשר הוא הרוח והיא תכלית ההיול
 ושלמותו, והנפש החיונית מתרבת מבחוץ מקיפה בו והיא מקום
 לו כמו שהצומח נשקעת בתוך הגשם והיא המשל בו והבן, והראיה
 על שהצומח לא תרע אלא הגשם ולא תמצא אלא בו מרוב צרכו
 לו כי הבעלי חיים והצומח מפני היות בהם שתי אלו הנפשות אינם
 יכולים לעמוד בכל זמן זולתי פרנסת הגשמים כי הם לא יודיעו אלא
 הגשמים לתאותם להשאר כי אין להם השארות אלא בהשארתו והוא
 ניגר ניתן והוצרכה תאות ההשארות להתליף מה שנחסר כדי שלא
 יתוך בהתוך הגשם ואלו היה לה השארת זולתו לא היה משניה בו,
 אבל שם הכורא זה מדרגה וחכמה לשלמות הנפש המדרכת ושלמותה
 כהיול ומפני זה תהיה זאת הנפש הרבקה לנוף משרת אותו ואמנם
 שתי אלו הנפשות עם הנפש המדברת כמו המלך בבית מלכותו
 עם עבדיו, העבדים יתקנו הבית ומושבו למלך וישגיחו בשמירתו אין
 להם מדרגה אלא זאת ולא תועלת, והמלך יעמוד במושבו אחר השלמו
 ותיקונו ופישוטו ויתראה בו משפט המלך ומצותו ואין למלך לראות
 כשמירת המושב ולהשגיח בו ולכבדו, אבל הושם להראות בו חוקיו
 ומצותיו, וכן הנפש החיונית והנפש הצומחת אמנם הושמו להשלמת
 הגשם ותיקונו ועמידתו והראות הנפש המדרכת ענינה בו. ומפני
 היות הנפש הצומחת נשקעת בגוף כמו שאמרנו אינה יכולה לעמוד
 מהפרנסה בגשמים וכן החיונית נשקעת ברוח שהיא חומר שלה אינה
 יכולה לעמוד בלתי פישוט זמן חמיד. ומפני היות האיש פריטו
 אחרים מדרגות ההיולי והנפש החיונית שקועה בו ואין למעלה מהרוח
 מדרגה לגשם ותהיה הנפש המדברת למעלה מהחיונית במדרגה,
 החבאר בהכרח שהיא אין היולי לה אלא שהיא רבקה כהיולי מבחוץ,
 ומפני היותה רבקה בגוף ניתלה בו במדרגה האחרונה בו והבן זה
 ובהיותה שלמה ושבה שכל גמור כפועל לא רבקה בו מכפנים ולא
 מבחוץ כמו השכל ואינה נתלה בו ואף ע"פ שיפרד מסנו ולא ימצא
 ג"כ לנפש הצומחת ולא לחיונית פעולה תהיה נפרדת בו חוץ מן
 הגשם ולא לה טבע חוץ מן הגשמים, וכן הצומחת והחיונית אין לה
 אלא שמירת הגשם כתאווה ובהעתק לבקש המזון וכל אשר קרא הגשם
 אליו ברצונו בזמנו אשר יקראנו, ומצאנו הנפש המדברת הפך זה
 לפעולת נגדלות ותהיה נפרדת בהם מהגוף כחכמה כמנין אשר לא
 תתמשל, וידוע עלות ענינים ולבקש הנעלמות ולהבדיל הספיקות
 והענינים אשר סרו מהמשל לתראות הענינים הרקים, ואין אלו

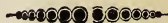
מצד הגוף ולא לבעליה תועלת ולא היוק, ונמצא הנפש המדברת כעת השניה אינה צריכה להיולי ותעזוב מעשה הגוף ותתפרד בעצמה ותניד בזה צורת העניינים מושכלים בלתי מורגשים מופשטים מהיולי והגשמות מתרוממת למעלה מזה כולו, והורנו זה על שמדרגתה למעלה מההיולי וההגשמה ואלו היתה נשקעת לא היית מוצא בעצמה צורה אין היולי לה כמו שלא תמצא נפשות הבהמות שהם אינם משכילות העניינים הרוחניים ולא ישיגום ואין להם השארור בעצמותם בהמשלים, אבל תהינה נפשות הבהמות סכלות מפני היותן נשקעות בהיולי ופישוטם וצרכם לנסור הגשם ועיכויו וחשיכתו, והשכל לא יסכול שום דבר בחילופו כיון שאין היולי לו ימצאנו וישמה וייטב לו לראות העניינים והוא מוסר מהגשם בלתי מתפשט בו אורו מקיף במה שתחתיו כנפשות ובגופות וזולת זה. ועוד שהנפש המדברת תחת השכל בידיעה, שהיא תחתיו כמדרגה והיא נדבקה עם ההיולי והיא מקום לו והוא הרוח והחיונית נשקעת בו כלומר בגשם שממלאה ונטבע בה כהטביע הצורה כפורמא, והצומחת חשובה אין ידיעה לה כי הגשם אשר הוא בו גם ועב וקשה מאד רחוק מהדקות והאור. ולנפש המדברת טבע תהיה נפרדת בו מהגשם ותנגדה כפעולתו, כי הגשם והנפש העיונית והנפש הצומחת קוראים גילוי מרה בתאוות מתאוות הגשם כמו האכילה והשתיה וחשמיש המטה והשחוק וזולת זה מן התאוות הגופניות הבהמות שהם מטבע הגוף והנפש הצומחת, ונמצא הנפש המדברת תמנע זה ותאסרנו ותשלט על התאוה ותהפכנה ותמחנה, ואם היא רוצה תתירנה ותוסיף בה ואם תרצה תבטלנו ויש לרה הבחירה בזה, ואין לנפש הצומחת ולא לחיונית זה היכולת כי שניהם לא יקדימו שום דבר ולא יאחרוהו, ויורה זה על שטבע הנפש המדברת יוצאת מטבעה מרומם ועליון למלך עליה והשופט על הדבר הוא יותר מעולה ממנו יותר עליון, ונמצא בנפשות המדברות מי שנצח תאיותו על שכלו ושמו שופט עליו, וזה ליצירה מבוארת, והעלה בזה מפני היות הנפש חשכלית נשקעת בגוף מוקפת בו מעליון העליונים עד השפל שבשפלים מקום התאוה ועולמה ומקום החושך ומנוחתה והייתה הנפש המדברת מטה בזה המקום ונפסקה מעולמה ויורה על קצת חלקיה מחלי התאוה מקרה ממקריה ולולי כח עצמותה ומה שהמשיך הכורא יח' לזה מן הפעולה והשמירה כמעט שאבדה.

וראיה אחרת על הנפש המדברת יוצאת מן ההיולי שאנו נמצא הגוף יגדל ויכלה אל תכלית אחד ואחר כן ירד ויתך, ונמצא הנפש הצומחת תוסיף ותתחזק בתחלת הגידול והגשם, ואחר כן יחלש כחה עד שתמה בהמחות הגוף וכן תעשה הנפש החיונית שוה, ואנו מוצאים הנפש המדברת בפועל הפך זה כשתשלם כחכמה וכידיעה

וכאמר ותקבל מוסרים טובים ומעשים נעים מרוצים לנפשו בגידול
 ובתוספת ותקנה אורה וכח ובהירות והשיגרה דקות העניינים והגיעה
 לדעת הנסתרות וכל שכן בדקדוקי השכל והבדילה העניינים וחלקה
 בין הספיקות וחסבי עליהם. ואנו רואים הגוף והכח החיונית ממנו
 ושהוא אחריתה עד המהות, והנפש המדברת הפך זה כי אשר יחסר
 הגשם היא תהיה שלמה ותתרחב, והתירה המסך מפני חסרון הגוף
 ושפלותו ותהיה היא והנפש החיונית והצומחת שתי קצוות בחסרון
 ובעילוי. וידענו מזה כולו שהעולם שני עולמית פשוט ורוחני אורני
 שכלי נח למעלה מהתנועה והזמן והוא עלת התנועה והזמן כעל צורות
 שכליות וענייני חכמה רוחנים פשוטים ישאם בעצמו, וזה העולם ממנו
 הנפש המדברת, ועולם גשמי אבל חי מתנועע נופל תחת התנועה
 והזמן והבלייה בעל צורות גשמיות היואלנית מורכבות ישאם בעצמו,
 וממנו גיפיתנו החיים, והשלמת זה המורכב בפשוט והשלמת הפשוט
 במורכב, והאחד זה העולם והשני העולם הבא והיתר ראשון נשתמר
 ולו היפקד המורכב אל עצמו לא התקיים ולא נשתזר כלל כו ולא
 נעכר והיה נפסד בלא זמן והייתה נחה צורתו וכטלה תנועתו ואבד
 סדרו, יחבך המנהיג להם כולם אשר קשר הרך כקשה וחיבר הכבד
 בנקל עד שיעולם היה מתואר וקשור ונראה כו הסדר, כן הכורא
 יתעלה ויחב' שמו יפעל מה שירצה.

נשלם המאמר במהות הנפש לאבונצר אלפרבי,
 ת"ל יחב' אשר חסד לאלפים לשומרי מצותיו נוצר

ובזה תם המחקרת כעזרת האל אשר לו התחלה והתפארת.

(המאמר כחוכת המעתיקים אשר יעדתי בהקדמתי לתיתו באחרית
 החוברת הזאת, הניעני רפיון גווי כעת עד כי בלתי אפשרית הוא לי
 לתח לו מקים פה, וגם כי נחפו הגני ללכת למסעי לקביץ הגרול
 כעת בעיר לייפציג לעשות מה לטובת מכירת החבורים שלי אשר
 יצאו לאור ע"י עזר כה).

מודעא

כל החכורים אשר יצאו לאור עולם על ידי, ער היום, ימצאו
להשיגם, אצל ביכהאנדלונג א. אשער עט קאמפניא ברלין אונטר
דיא לינדען נומ. 20.

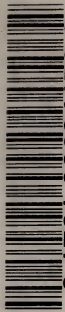

PURCHASED FOR THE
University of Toronto Library

FROM THE
*Joseph and Gertie Schwartz
Memorial Library Fund*

FOR THE SUPPORT OF
Jewish Studies

3 1761 06634173 6